SCRIPTORES
RERUM
GERMANICARUM

SCRIPTORES

RERUM GERMANICARUM

IN USUM SCHOLARUM

EX

MONUMENTIS GERMANIAE HISTORICIS

SEPARATIM EDITI.

IOHANNIS ABBATIS VICTORIENSIS
LIBER CERTARUM HISTORIARUM.

HANNOVERAE ET LIPSIAE

IMPENSIS BIBLIOPOLII HAHNIANI

1910.

IOHANNIS
ABBATIS VICTORIENSIS
LIBER CERTARUM HISTORIARUM.

EDIDIT

FEDORUS SCHNEIDER.

TOMUS II.

LIBRI IV—VI.

HANNOVERAE ET LIPSIAE
IMPENSIS BIBLIOPOLII HAHNIANI
1910.

HOC TOMO CONTINENTUR:

Iohannis abbatis Libri certarum historiarum

HANNOVERAE. TYPIS CULEMANNORUM.

LIBER[a] QUARTUS. *(REC. A).* 26.

De destructione Templariorum. Capitulum primum*.

Eodem anno rex Francie papam Clementem habens 1307.
in suis districtibus circumactum plurima adtemptavit et inepta multa contra Deum et iusticiam procuravit. Bonifacium[b] enim papam exhumari peciit[1] et tamquam hereticum concremari. Cui dum papa, cardinales et universus cetus ecclesiasticus obsisteret[2], desiit ab incepto frendens in semetipso, alias malicias ....[c]. Nam ex infamia quadam delata ad aures eius per exitum cuiusdam[3] de ordine Templariorum ipsum ordinem aggreditur devastare, unde omnes Templarios regni sui capi precipit et Parisius exhiberi[4], asserens se contra eos una cum papa subiectos impietatis articulos[5] probaturum,

*) *Infra inscriptionem Ioh. in marg. scripsit:* Anno Domini MCCCXI. consilium celebravit in Vienna generale, 1311.
in quo edite sunt constituciones Clementine[6]; in quo damnavit ordinem Templariorum. 1312.

a) *inscriptiones libri et capitis in marg.* b) Bon. — malicias *in inferiore marg., abscisa ex parte.* c) *reliqua abscisa;* meditando *vel huiusmodi aliquid sequebatur.*

1) *Cf. 'practicam' Pictavis inter regem et papam propositam, Holtzmann, 'Wilhelm von Nogaret' p.* 260, *c.* 12, *et Finke, 'Papsttum und Untergang des Templerordens' I, p.* 130 *sq.* 2) *Cf. Tholomeum Lucensem, Muratori, SS. XI, c.* 1228, *et quae Finke l. c. I, p.* 129, *n.* 5. *ad eum adnotavit.* 3) *Esquivi de Floriano de Biterris, cumprioris de Monte-falconis (Montfaucon), non Templarii; cf. Finke l. c. I, p.* 111—117, *qui regem iam a.* 1305. *accusationes eius recepisse ostendit.* 4) *A.* 1309. *demum Templarios ordinem defendere volentes Parisius adduci iussit; Michelet, 'Procès des Templiers' I, p.* 50. 5) *Articuli qui sequuntur sic in nullo processuum nobis notorum leguntur, cum plerique cum illis bene conveniant. Similia ex parte in Cont. Weichardi de Polhaim, SS. IX, p.* 818, *l.* 42—48, *exstant.* 6) *Error; Iohannes XXII. demum eas publicavit.*

1307. iussis eciam apparitoribus omnia bona eorum mobilia et
immobilia cum civitatibus, castris, quocumque nomine
possessiones eorum censerentur, dominio infiscari. Primus
articulus fuit, quod negaverunt eucharistie sacramentum;
secundus, quod in die iudicii resurrectionem non crederent fieri mortuorum; tercius, quod fuerunt infecti
vicio sodomitico; quartus, quod quicumque religionem
eorum intrare voluerit, compellitur pro nobis crucifixum
Dominum abnegare et in faciem spuere crucifixi; quintus,
quod fecerant composicionem cum Sarracenis et soldano
contra Christianos et civitatem Accaron subdole in manus
eorum tradiderint[1]. Quibus articulis et adhuc aliis
plurimis promulgatis et probatis de consensu pape plures
1310. quam quinquaginta Templarios concremavit[2] et aliis
tormentis diversis illatis compellere voluit, ut eosdem
articulos faterentur. Bona eorum aliis cruciferis[3] optulit,
quidam tamen recipere recusarunt, dicentes iniuste perditos homines, tantis viciis non pollutos, et si Deus *in*
Iob 4, 18. 41, 16. *angelis suis repperit pravitatem,* ut Iob dicit, alii *territi*
Num. 16, 22. *purgabantur*. Sic *uno peccante* forsan *contra omnes ira*
Gen. 18, 23. regia indebite *sevie*bat[a], nec *perd*ere[b] *iustum cum impio*
condecevit[c]; et sic ordo ille preclarus et lucidus de firmamento ecclesie usque hodie tamquam stirps inutilis[4]
est sublatus, cuius Bernardus[d, 5] meminit, inter cetera
dicens de eisdem: *Vivunt*[e] *in commune plane iocunda et*
sobria conversacione, absque uxoribus, absque liberis, et ne
quid desit de[f] *ewangelica perfectione, absque omni proprio*
habitant. Et addit: *Verbum insolens, opus inutile, risus*
immoderatus, murmur vel tenue seu[g] *susurrium nequaquam,*
ubi deprehenditur, inemendatum relinquitur. Scacos[h] *et*
aleas detestantur, abhorrent venacionem nec ludicra illa avium
rapina, ut assolet, delectantur. Mimos, magos et fabulatores

a) ira tua deseviet *Vulg.* b) Numquid perdes *Vulg.* c) *ita Ioh. h. l. scripsit.* d) Bern̄ *c.* e) Vivitur plane in communi *Bern.* f) ex *Bern.* g) sive *Bern.* h) Scacos — delectantur *in marg.*

1) *Guilelmus de Belloioco magister Templariorum, qui in expugnatione Acconis urbis cecidit, a quibusdam Templariis inquisitis postea nimiae cum Saracenis familiaritatis accusabatur, unde hic articulus profectus esse videtur.* 2) *Parisius iussu archiepiscopi Senonensis a.* 1310. *Maii* 12. *quinquaginta quatuor Templarii combusti sunt; de aliis cf. Finke l. c. p.* 270—273. 3) *Clemens V. bulla a.* 1312. *Maii* 2. *data, Reg. Clementis V. nr.* 7885, *bona Templariorum Hospitalariis tradidit.* 4) *Is.* 14, 19: proiectus es . . . quasi stirps inutilis. 5) *Bernhardus Claravallensis in libro De laude novae militiae c.* 4, *Opera ed. Mabillon I, p.* 547.

scurilesque cantilenas aut[a] *ludorum spectacula tamquam vanitates et insanias falsas respuunt et abhominantur.* Que omnia non errorem redolent, sed disciplinam monasticam et decorem.

*De morte regis Alberti et virtutibus eius. *f. 26'.
Capitulum secundum[b].

Anno Domini MCCCVIII⁰ rex in Bohemiam parat 1308. exercitum[1], a[c] Bohemis invitatus et rogatus querulantibus, quod Heinricus propter nimiam desidiam regno non esset utilis; et quod vellent stare in suis pactis, concorditer mandaverunt. Unde rex Bawariam, Sueviam, Franchoniam, Alzaciam et Reni fluenta circuit, detricantes[d] excitat a torpore atque inercia, militem ad rediviva preliandi exercicia provocat et confortat. Venitque in civitatem Superioris Suevie que Wintertůr dicitur[2], habens secum Lůdewicum palatinum, ducem Bawarie, sororis filium, et Iohannem ducem, Rudolfi fratris filium ex filia regis Bohemorum[3] progenitum, et[e] Lůpoldum filium suum cum multis nobilibus curiam regis comitantibus, ut est moris. Rex autem in die sanctorum apostolorum Philippi et Iacobi pro gaudio instantis May, virescenti- *Maii* 1. bus cunctis terre geniminibus, sole se inter signum[f] Thauri[g] et Geminorum librante, singulis serta imponens epulantibus leticiam exhibebat. Dux autem Iohannes, dum ei rex hilariter loqueretur, regi fertur taliter respondisse: 'Iam adolevi nec tali iocali munere donare valeo me sequentes et a me suorum serviciorum relevamina prestolantes, o domine rex; iam dudum sine fructu tutor meorum bonorum paternalium et pupillatus mei fuistis. Restitui michi postulo sicut prius mea, ut eciam nomen et actum possim principis exercere'. Ad quod rex breviter et leniter fertur dixisse: 'Non te tedeat, bone nepos; tua tibi salva sunt, nec tibi mea tutela, que tuarum rerum fuit custodia, prodet[h] nocumentum, sed honoris et commodi, vitam nobis altissimo

a) atque *Bern.* b) *pro* octavum, nonum *deletis.* c) a Boh. — mandaverunt *(l. 11) in marg.* d) *sic c.* e) et — suum *in marg. sinistra.* f) *duas litteras* nu *robigine deletas supplevimus.* g) thuari *c.* h) ᶜpiet *c.*

1) *Ad haec cf. Ottac. v.* 93750—95085, *a cuius relatione Ioh. multo discrepat.* 2) *Cf. supra I, p.* 384, *n.* 3—387, *n.* 1. 3) *Agnete. Cf. supra I, p.* 240. 308.

1308. largiente, conferet incrementum'. Expleta convivacione ad loca alia rex transire disposuit[a], ad aquam quandam que Ruscha dicitur pervenit, et quoniam simul omnes in una nave transferri nequibant, Iohannes dux cum suis complicibus, qui compotes sui sceleris fuerant et fautores, scilicet de Palma, de Warta et de Heschelbach[1], et eorum comitiva cum rege pariter transponuntur; alii navis reditum expectabant. Qui, regem habentes solum, ducem iuvenem sic inclamant: 'Iam dies et hora aptusque locus concurrerunt vindicandi vestram causam, et ad votum vobis omnia successerunt; vestri fideles in vestro assistentes latere, nullo contra vos educente gladium, confluxerunt'. Iuvenis sic animatus exemptam trusalem cuttellam[2] regis pectori immersit et mox vulnus alterum superaddidit, ambicionem avaricie exprobravit; rege nichilominus manum extendente et promittente se suis desideriis pariturum in posterum, non advertit, immemor carnis et sanguinis; regem in suo sanguine et letali vulnere reliquit volutantem[3], sic abscessit, nesciens, quantum malum procuraverit sibi miser. Qui autem regem sequebantur, quidam adhuc in altero litore morabantur et paulatim precedencium vestigia consectantes, quid in precedentibus gereretur, penitus ignorabant, quousque clamor attollitur et sonitus sonipedum accelerancium audiretur, moxque tota illa vicinia confusione, stupore ac clamoribus est repleta. Auctores facinoris castra sua subeunt, se ibi pro tempore conservantes[4] rerum
Ier. 41, 1 *sq.* exitum in sui perniciem expectabant, veteris hystorie se piaculo conformantes, ubi *Hysmahel filius Nathanie de semine reg*io[b] *et decem viri cum eo in Masphat ad Godoliam veni*ebant[c] *et* secum *panes commede*bant[d], et nemine sciente eum fraudulentissime occidebat; premunitus
ib. 40, 13 *sq.* tamen a Iohanna filio Caree vir puri cordis fraudulen-
2. *Reg.* 20, 9. ciam non credebat. Ioab eciam Amasam proximum consanguineum, dicens *'Salve, mi frater', osculans eum*
ib. 10. 12. amicabiliter salutavit et mucrone levi motu educto

a) *primum Ioh. scr.* disposuit, *tunc* disposuens *corr., sed* disposuit *restituit.* b) regali *Vulg.* c) venit *Vulg.* d) comederunt ibi p. simul in M. *Vulg.*

1) *Cf. supra I, p.* 385, *n.* 1. 2) *De voce cf. 'N. Archiv' XXVIII, p.* 149, *n.* 1. 3) *Cf. Iudith* 14, 4: in suo sanguine volutatum. 4) *Cf. Huber, 'Gesch. Österreichs' II, p.* 104, *n.* 1. *et Cron. S. Petri Erford. p.* 335, *l.* 10—12.

transfixit iuxta viamque dereliquit. Regnavit* autem annis novem plene, mensibus quoque decem[1].

*De[a] querela, vindicta mortis et bonis moribus *f. 27. eius. Capitulum III.

Regina doloris absinthio debriata[2], sicut quondam 1308. Iacob tunicam filii sui Ioseph videns intinctam[b] sanguine exclamavit: *'Fera pessima devoravit* filium meum Ioseph', *Gen.* 37, 20. 33. non dubium, quin fraternam invidiam expresserit, que in modum fere sevissime ore rabido innocentem et in- *cf. Num.* 16, 30. noxium deglutivit. O, quantus luctus omnium fuerit, quis narrabit? Quanta lamenta amicorum, nobilium, civilium personarum eiulancium et dicencium**: 'Iam arma bellica perierunt, milites gladios posuerunt, actus et stipendia militancium languerunt. Hic bellicas res amavit, pauperes milites adamavit, regni causas cum sedulitate et diligencia contractavit, pius amicis, gravis adversariis; probos diligebat, improbos arguebat et malos censura regalis potencie cohercebat'. O quam apta verba sapientis hoc preludere videbantur, qui dicit: *Hodie rex* *Eccli.* 10, 12. *est et cras morietur,* et Ovidius[3] dicit:

Ludit in humanis divina potencia rebus,
*Et certam presens vix habet hora diem****.

Regina pro necessitate temporis regis corpus in monasterio ordinis Cisterciensis quod Maris-stella, alio nomine Wettingen, dicitur sepeliri cum maximis doloribus procuravit[4]. Filius autem regis Lůpoldus ad in- 1309. stinctum, ut dicitur, matris impios persequens vivere

*) *Pro* Regnavit — decem *Ioh. antea scripserat, sed delevit:* Occubuit autem rex, postquam regni habenas amministravit integraliter annis novem.

**) *Sequuntur deleta:* Quomodo cecidit fortis, qui salvum *cf. 2. Reg.* 1, 19. *Iudic.* 6, 36. faciebat Israel?

***) *Sequuntur deleta:*

Omnia sunt hominum tenui pendencia filo,
Et subito casu que valuere ruunt[5].

a) *inscriptio capitis in marg. superiore.* b) intinctum *c.*

1) *Ioh. tempus, quo Albertus regnaverit, inde a prima electione a.* 1298. *Iunii* 23. *facta vel a pugna apud Göllheim commissa computasse videtur.* 2) *Cf. Thren.* 3, 15: inebriavit me absynthio. 3) *Ex Ponto IV,* 3, *v.* 49 *sq.* 4) *Cf. supra I, p.* 386, *n.* 5. 5) *Ovidii Ex Ponto IV,* 3, *v.* 35 *sq.*

Matth. 21, 41. Ps. 51, 7. 1309. non sinebat, *malos male perdere* et *de terra vivencium*[1] tollere et bona eorum diripere cogitavit. Unde obsidione circa castra facta captos homicidas, immo regicidas, illos crurifragio, rotarum inflexionibus et membrorum contusionibus vitam eorum mortis[a] turpissime genere commutavit.

Hic rex dicitur thorum suum nunquam alterius concupiencia maculasse[2], sed honorabile suum matrimonium honorabiliter conservasse. Non preferimus eum 2. Reg. 11, 3—27. Davit, qui raptus aliene mulieris pulchritudine homicidium iunxit adulterio, licet familiare fuerit organum sancti spiritus? Et de Octaviano scribitur[3], quod *Scribonia uxore abiecta amore aliene coniugis possessus* fuit et *serviebat libidini usque ad probrum vulgaris fame.* Fertur[4] eciam omnes illatas sibi iniurias, quas dimiserat et indulserat, iam puro corde relaxasse et nunquam de eis in offensam alicuius aliquid in posterum cogitasse; unde Prov. 20, 22. Salomon dicit: *Ne dicas: malum* pro malo *reddam; ex-* Lev. 19, 18. *pecta Dominum, et liberabit te,* et in lege: *Ne*[b] *memor sis iniurie civium tuorum.* De Vespasiano legitur[5], quod[c] *offensarum* et *inimiciciarum immemor fuit, convicia*[d] *a causidicis et philosophis in se dicta leviter tulit.* Ceterum omnes quavis noxa reos ad suam curiam venientes sine omni timore periculi et vindicta criminis studuit conservare[4] et neminem permisit, quamdiu in sua fuit curia, molestari*. Et sic domum suam esse voluit pacis refugium, tutum domicilium, Romulum imitans, qui asilum constituit[6], ad quod quis confugeret, ab omni noxa criminis liber esset. Preterea quantumcumque turbatus vel ira succensus fuerat, furorem animi contegebat et se mode- Esth. 15, 10. stissime comprimebat nec, sicut de Assuero legitur, *ar-*

Gen. 19, 8. *) *Seq. deleta:* sicut scribitur de Loth: *ingressi sunt sub umbra culminis mei.*

a) *ex* morte turpissima *corr.* b) Nec m. eris *Vulg.* c) quod *bis scr. c.* d) convicia — tulit *in marg.*

1) *Ier.* 11, 19: eradamus eum de terra viventium; *cf. Ps.* 51, 7. 2) *Cf. supra I, p.* 386, *n.* 7. 3) *Pauli diaconi Historia Romana VII, c.* 10, *Auctores ant. II, p.* 121. 4) *Albertus scilicet.* 5) *Pauli diac. Hist. Romana VII, c.* 20, *l. c. p.* 130. 6) *Pauli diaconi Hist. Romana I, c. 2, l. c. p.* 8: condito templo, quod asylum appellavit, pollicitus est cunctis ad eum confugientibus inpunitatem.

*dentibus oculis furorem pectoris indica*bat, sed nec gestibus ineptis aut indecentibus motibus se corporis exhibebat. Unde dicit Cassiodorus[1]: *Decet quemque honorem, quem gerit nomine, moribus exhibere.* Hiis virtutibus quasi gemmis preciosis rex inclitus vivus micabat; nunc sperandum et credendum est eum pro morte preciosa in celestibus gloria et honore coronatum inter agmina celica splendidius radiare.

Regina cum pueris decernens monasterium fundare 1309. in loco, ubi rex exspiraverat, quod modo feliciter consumatum Campus-regis[a, 2] dicitur, eo quod, ubi summum est altare, occubuerit, est[b] vocatum, sepulturam ipsius[c] regine, ducum filiorum et filiarum continens, Franciscicis fratribus et sororibus ibi manentibus ad huius stirpis memoriam eternaliter ibi excolendam; domina Agnes eciam ibi, relicta Andree regis Ungarie, Alberti filia, religiose et devote ibi degens[3], fructum sexagenarium[4] germinans, altera Thabita *plena bonis* *Act.* 9, 36. *operibus et elemosinis,* a templo Domini cum Anna vidua *Luc.* 2, 36 *sq.* non recedit die ac nocte serviens creatori. Cuius laudes tacere volumus, quia Sidonius[5] dicit: *Supervacanei*[d] *laboris est conspicuos commendare, ac*[e] *si fax in sole ambulantibus preferatur.*

De electione Heinrici comitis Lucemburgensis, curiis eius, opposicione[f] Australium et restitucione Karinthie. Capitulum IIII[g]. *f. 27'.

Anno autem MCCCVIII°, eodem, quo rex Albertus occubuit, per mortem Diteri[6], qui frater Adolfi regis 1307. fuerat, vacare incepit ecclesia Treverensis. Heinricus autem comes Lucemburgensis, vir in rebus seculi famosus, fratrem habuit Baldewinum nomine, studiis liberalibus et iuri civili et canonico insistentem[7], octavum decimum etatis agentem annum[8]. Qui procurante fratre et rege ac regina Francie intervenientibus ad sedem

a) Campus — vocatum *in marg.* b) ita *supplendum.* c) ipsius reg. *in marg.* d) *cf. supra I, p.* 387, *n.* l. e) *cf. ibid. n.* m. f) *sequentia quinti, non quarti capitis argumenta Ioh. delere oblitus est.* g) *iuxta* cap. IIII. *Ioh.* capitulum I. ⟨X⟩. cap. X. *scr.*

1) *Cf. supra I, p.* 386, *n.* 6. 2) *Königsfelden; cf. supra I, p.* 387, *n.* 4. 3) *Cf. ibid. l.* 12—22. 4) *Cf. Math.* 13, 8. *et* 23. 5) *Cf. supra I, p.* 387, *n.* 8. 6) *Qui iam a.* 1307. *Nov.* 22. *decessit.* 7) *Parisius.* 8) *Immo* 22 *annos habuit.*

predictam, bonis moribus etatem subplentibus, est as-
1308. (*Mart. 11*). sumptus et in civitate Pictavensi per Clementem papam sollempniter consecratus[1]. Petrus autem archiepiscopus Moguntinus celeres nuncios dirigit, ut Baldewinus expeditis omnibus retinaculis redeat, quia regnum vacans eius presenciam prestolatur[a. 2]. Mittit et ad alios proceres, indicens eis terminum veniendi[3], sicut vetustas asserit de officio esse suo. Heinricus autem comes Lucemburgensis, habens sue partis duos, presulem Treverensem et Moguntinum, Coloniensem Heinricum[4] quibusdam promissis, ut dicitur, interpositis de quodam conubio sibi devinxit[5] et faciliter assensum impetravit ducis Saxonum[6] et marchionis Brandeburgensis, pueri adhuc infra annos existentis[7], ad suorum tamen consilium annuentis, quod per Moguntinum[8] episcopum extitit procuratum. Misit et ad Heinricum regem, qui de facto regnum Bohemorum tenuit, ut annueret suis votis, institit et petivit, ad quem nuncius fuit quidam Argentinensis, qui Hugo Wiricus binomice vocabatur. Rudolfus eciam palatinus nobilem virum qui Witigo Půchær dictus est ad eundem Heinricum in Bohemiam, tamquam ad proximum consanguineum[9] et ad suam partem tracturum[b] leviter, destinavit. Qui consiliatus cum suis tam Heinrico comiti quam Rudolfo palatino assensus benevolenciam non concessit, sed nec simpliciter denegavit; in[c] quo si prudenter egerit, videant qui consilium tribuere. Idem eciam Rudolfus virum religiosum, monachum Halsprunensem Cisterciensis ordinis Gotfridum de Brunek, qui res bene gesserat in prelio, quod habitum fuit olim

a) *sic et rec. B. D. pro* prestoletur. b) *sic c. pro* trahendum. c) in — tribuere *in marg.*

1) *Cf. Gesta Trevirorum ed. Wyttenbach et Müller II, p.* 187 *sq. Confirmatus est bulla Clementis data a.* 1308. *Febr.* 12, *Reg. Clem. V. nr.* 2468. 2) *Cf. Chron. Aulae-regiae I, c.* 112, *p.* 333. *et Gesta Trevir. l. c.* 3) *Hae litterae non supersunt.* 4) *De Virneburg.* 5) *Vide promissiones longe diversas d. Sept.* 20. *factas, Constit. IV,* 1, *p.* 218, *nr.* 257. 6) *Alberti; cf. promissionem, quam Coloniensi fecit d. Aug.* 4, *Constit. IV,* 1, *p.* 216, *nr.* 252. 7) *Waldemari, qui tunc* 17 *fere annos habuit; d. Oct.* 21. *ipse, d. Iulii* 29. *Otto IV. Cum-pilo patruus eius Coloniensi promissionem fecerunt, quam Waldemarus vice Ottonis d. Nov.* 10. *repetiit; l. c. p.* 218, *nr.* 256; *p.* 215, *nr.* 251; *p.* 226, *nr.* 261. 8) *Coloniensem archiepisc., cf. n.* 7; *sed neque dux neque marchiones d. Oct.* 25. *in favorem comitis Lucenburgensis se deciderant, l. c. p.* 225, *nr.* 260. 9) *Consobrinus eius erat, cum mater Heinrici Elisabeth soror Ludovici II. patris Rudolfi fuerit.*

inter Adolfum et Albertum[1], ad Heinricum Coloniensem 1308.
antistitem direxit, sue vocem virtutis in electione postulat
et requirit. Qui, omni reverencia suscepto tante legacionis nuncio, se iam cecidisse in favorem Heinrici
respondit nec pro hac vice se posse nec debere ad
partem aliam declinare[2]. Igitur super electionis facto
colloquium in pomerio Rense[3] habetur[a], vota omnium *(Oct.)*.
ad Heinricum comitem divolvuntur. In festo beati
Galli[4] dux Saxonie et marchio Brandenburgensis habitis *Oct.* 16.
suis responsalibus[5], in Franchenfurt aliis presentibus
electoribus, Heinricus rex proclamatur, pro eo quod in *(Nov.* 27*)*.
suo dominio bonum mercatoribus et transeuntibus iudicium fecerit[6], a civitatibus, et quod bonus et strenuus
miles fuerit et experienciam huius exercicii multis in
locis reliquerit et precipue in prelio Flandrensium[7], a
nobilibus commendatur. Anno[b] Domini MCCCIX[0] in
epephania[c] Domini[8] Aquisgrani in sede Karoli statuitur, 1309. *Ian.* 6.
ungitur cum regina[9] et in regni apicem sublimatur.
Mox[d] ad papam Clementem dirigit[e, 10], qui eius ex parte *(Iun.* 2*)*.
noticiam habens electionem approbavit et confirmavit *(Iul.* 26*)*.
et ad coronam imperii invitavit et ad eius reverenciam
Heinricum Villarensem abbatem, cuius habita est mencio[11],
ad vacantem Tridentinum episcopatum in montibus positum sublimavit[12]. 1310.

Veniens igitur Coloniam cives letificat et ad amiciciam, que usque[f] nubila satis extiterat, sibi conciliat 1309. *(Ian.* 11*)*.
pro morte patris et fratrum patris, qui ex causa Coloniensium in prelio ceciderant Wuringensi[13]. Maximam ibi

a) habitur *c.* b) Anno — ep. Domini *(l.* 17*) in marg. sinistra.* c) *sic c.* d) Mox — sublimavit *(l.* 24*) in marg. sinistra.* e) nuntios *supplendum.* f) eo *aut huiusmodi aliquid deesse videtur.*

1) *De quo cf. supra p.* 321, *n.* 6. *Iam a.* 1306. *monachus Heilsbronnensis fuit; cf. tabulas Alberti I. datas d. Aug.* 29, *Constit. l. c. p.* 179, *nr.* 209. 2) *De Rudolfi consiliis alibi nihil legitur; cf. Constit. IV,* 1, *p.* 214, *nr.* 250. 3) *M. Octobri exeunte; cf. Gesta Trevir. l. c. et Albertinum Mussatum I, rubr.* 4, *Muratori, SS. X, c.* 209. 4) *Demum die Nov.* 27. *Heinricus VII. electus est.* 5) *Rudolfus dux Saxoniae et Waldemarus marchio Brandeburgensis aderant.* 6) *Eandem Heinrico laudem tribuit Albertinus Mussatus I, rubr.* 3, *Muratori, SS. X, c.* 125. 7) *Cf. supra I, p.* 325. 8) *Diem et Gesta Trevir. l. c. p.* 205. *exhibent.* 9) *Margareta.* 10) *Decreto electionis die eiusdem Clementi ab electoribus transmisso Heinricus VII. a.* 1309. *Iunii* 2. *legatos ad eum destinavit; cf. Constit. IV,* 1, *p.* 254—69, *nr.* 293—302. 11) *Supra I, p.* 333 *sq.* 342. 12) *Quem a.* 1310. *Maii* 23. *demum a Clemente accepit.* 13) *Cf. supra I, p.* 255. 295 *sq.*

1309. curiam habuit[1], nobiles sibi attraxit, de feodis investivit, iura et privilegia comitibus, civitatibus et sublimibus et mediocribus, ecclesiasticis et secularibus privilegia nova contulit et vetera renovavit. Habuit autem consortem filiam Iohannis ducis Brabancie Margaretam, que sibi tradita fuerat in federe reconciliacionis de morte patris sui[2], quia idem dux in predicto bello Coloniensibus adherebat. Ex qua Heinricus genuit unum filium Iohannem et duas filias[3], de quibus inferius est expressum. Itaque
(Iul. 24). in civitatem properat[4] Noricorum, ubi decertatis multis causis et novis institutis iudicibus pro conservacione pacis. multis ad eum confluentibus ducibus, marchionibus, comitibus diversi status et ordinis, sapienter omnia diffinivit. Rudolfi eciam palatini filio[5]
1308. (Nov. 28). unam suarum filiarum adhuc puerulo desponsavit; quo autem tempore nupciarum[6] in flore puericie decedente caruit res effectu. Puella autem per sugestionem quorundam religiosorum cum regina loquencium votum iniit celibatus, in quo tamen causis instantibus necessariis non permansit; de quo suis in locis plenius est dicendum*.

*f. 28. *De opposicione Australium et Bohemorum contra principes suos et restitucione Karinthie. Capitulum V[a].

1309. Regina Elizabeth, relicta Alberti, filios consolatur, dicit se a rege, dum adviveret, percepisse virum hunc iustum et commendabilem, nullo modo debere dubitare[b], quin ab eo susciperent sui solacium orphanatus. Nobilis eciam vir Lůpoldus de Weltingen, dominus legum, canonicus Herbipolensis, postea monachus Halsprunensis, regi Alberto intimus, retulit regem, dum simul pergerent, sepius edixisse Heinricum comitem, si eum de medio tolli contingeret, sibi in regno propter amicos et virtutem

1309. (Sept.). *) *Sequuntur deleta:* Venit autem Spiram.

a) *in marg. superiore:* Capitulum secundum. b) *sic c.*

1) *De ea et Gesta Trevir. narrant; sed non tunc, immo m. Decembris habita est.* 2) *A.* 1292. *eam duxit.* 3) *Beatricem et Mariam.* 4) *Interim Germaniam superiorem visitaverat.* 5) *Ludovico Mariam.* 6) *De tempore, quo obierit, cf. Riezler II, p.* 285. — *Ioh. errat dicens eum* tempore nupciarum *mortuum esse.*

animi successurum[1]. Confluentibus[a] ad regem circum- 1309. *(Sept.)*. quaque nobilibus venit Eberardus de Wirtenberch[2], qui antiqua sevicia terras regias iam multis temporibus spoliis et offensionibus molestavit; super quo a rege conventus, averso . . o[b] respondit, ita ut regio conductu sine regis gracia ad propria remearet, parvipendens indignacionem regiam, quam tamen in posterum est expertus. Venit eciam Fridericus filius Alberti, qui senior *(Aug.-Sept.)*. fratrum susceperat curam domus, cum quadringentis militibus eiusdem maneriei in vestibus, apparatu valde glorioso et pomposo, ad Spirensium civitatem[3], mortem[c] querulans, iudicium postulans, investituras terrarum sibi et fratribus suis rogans. Moraviam eciam Austrie contiguam, si posset fieri, addici adtemptavit. Rex negocium distulit responsionis[4], quousque Fridericus dux gravatus expensarum pondere milites quosdam dimitteret, et regis faciem nondum circa se serenatam habuit, nisi dum summam grandem pecunie promitteret et a Moravia desisteret[5] et regis filium suo in tempore consilio et auxilio confulciret; sicque terras prius habitas et a priscis regibus collatas contulit[6]. Atque ducis, occisoris patris, *(Sept. 17)*. ⟨terras[d]⟩ sibi eque et fratribus optinuit infiscari[7]. *(Sept. 18)*.

Rex eciam actus eximie exercuit pietatis, corpus enim Adolfi regis corpori Alberti in regum sepulturis regalibus exequiis contumbavit. *(Aug. 29)*.

Dum in hiis Fridericus moras traheret, Australium quidam cervices erexerunt[8], regem Romanorum indignari suo principi credentes tale aliquid agere sunt moliti; nam conspiracione facta loca et oppida plura ad se trahunt et locum qui Nova-civitas dicitur, qui est limes Austrie, Styrie et Ungarie, iam pactis habitis cum eisdem, rei exitum expectabant. Nunciata sunt hec Ůlrico

a) Confluentibus — expertus *(l. 7. 8) in marg.* b) *una vel duae litterae a bibliopego copertae sunt; 1° solummodo restat;* [animo *supplendum esse conicio. O. H.-E.*]. c) *supple* patris. *O. H.-E.* d) terras *deletum c.*

1) *De hoc loco cf. Boehmer, Reg. Imp.* (1844) *p.* 252; *Weller, 'Hohenloh. UB.' I, p.* 511, *nr.* 702. 2) *Eum Spiram venisse Matthias Neuenburg. c.* 37. *refert. Cf. Heidemann, 'Peter v. Aspelt' p.* 127; *Stälin, 'Wirtemb. Gesch.' III, p.* 121 *sq.*; *Boehmer p.* 266 *sq.* 3) *Cf. Ottac. v.* 97479—745. 97817—98171. 4) *Cf. Cont. can. S. Rudberti a.* 1309; *Boehmer l. c. p.* 269; *Heidemann l. l. p.* 118—123. 5) *Rex ducibus Moraviam pignori obligavit.* 6) *Tabulis d. Sept.* 17. *datis, Constit. IV,* 1, *p.* 277—280, *nr.* 315—320. 7) *Ib. p.* 281 *sq., nr.* 323 *sq.* 8) *Cf. Ottac. v.* 98172—595, *quo explicit.*

1309. de Walsê, capitaneo Styrie, qui fide et opere bene audens conglobavit ex Styria et Karinthia copias, quosdam de
(Oct.). Ungaria secum habens irruit super adversarios repentine et cesis captisque plurimis et municionibus eorum destructis patriam liberavit et principibus conservavit[1].
1310. (Ian.). Fridericus rediens viro fideli grates egit, in perfidos iudicia exercuit, dignitates et possessiones abstulit, talionem per tormenta morcium diversarum reddidit et in reliquum terram pacifice tenuit et firmavit[2].

(Aug.-Sept.). Et[a] convalescens in domino Deo suo Fridericus pondus molestie sue contorquens in duces Bawarie castrum Scherdingen obsedit cum copiis, ut cicius[b] conquirat; Otto dux obsidionem solvit, Fridericus infirmatus abiit et per triduum mortuus credebatur[3].

Nobiles Bohemorum de Lippa, de Wartenberch, de
1309. (Aug. 14). Lůchtenburch cum quibusdam abbatibus religiosis[4] ad regem veniunt, Heinricum suum regem non de iure, sed de facto asserunt et ob hoc ab Alberto plura pertulisse dicunt et maiora passurum[c], si regia providencia non apposuerit remedium oportunum: 'Venimus igitur patrie, civibus et regni utilitatibus consulentes, secundum humanitatem vestram undique divulgatam prospicue, quia regnum periclitatur, princeps non bono consilio gubernatur, populus suus regni malum et dampnum iugiter machinatur, nobiles angariantur, cives turbantur, monasteria molestantur, et omnia iura atque regni bone et ab antiquo sancite leges miserabiliter annullantur'. Rex, quomodo id possit competenter fieri, sciscitatur, et respondent: 'Rex noster dive memorie Wenzeslaus[5] unum filium[6], tres filias[7] dereliquit. Filius non est super; filiarum una[8] Heinrico duci Karinthianorum, de quo

a) Et — credebatur *(l. 14) in marg. post add.* b) *sic pro deleto* celerius *c.* c) *lege* [se] passuros. *O. H-E.*

1) *Cf. Doblinger l. c. p.* 239. 2) *De aliis qui de seditione retulerunt vide Huber, 'Gesch. Österreichs' II, p.* 104, *n.* 1. 3) *Cum Iohannis relatione optime convenit Cont. can. S. Rudberti, SS. IX, p.* 820. 4) *Ioh. duas legationes a.* 1309. *Aug.* 14. *et a.* 1310. *Iul. factas confudit. Tunc temporis solus Conradus abbas Aulae-regiae ad capitulum generale ordinis profectus Heilbronnae Heinricum VII. adiit; Chron. Aulae-regiae I, c.* 90, *p.* 227—231. *Heinricus de Lippa et Iohannes de Wartenberg inter praecipuos Heinrici ducis Carinthiae adversarios fuere, de Ulmanno praeterea de Luchtenberg (Chron. Aulae-regiae I, c.* 86, *p.* 216*) Ioh. cogitavit, sed nemo eorum legationi a.* 1309. *interfuit. A.* 1310. *abbates Aulae-regiae, de Plass, de Sedletz legati erant.* 5) *II; cf. supra I, p.* 337—340. 343 *sq.* 6) *Wenceslaum III.* 7) *Cf. supra I, p.* 331, *n.* 3. 8) *Anna.*

nobis est questio, altera duci cuidam Polonorum[1] est 1309. sociata, tercia[2] in castimoniali flore virgo spectabilis adhuc manet. Quam delectamur filio vestro dari et in regno sic firmari regnumque suscipere subplicamus, ut de iugo tam abiecte servitutis valeamus excutere colla nostra'. Rex dimissis nunciis Bohemorum misit comites de Schelklingen, de Hennenberch[3], de Hohenloch[4] regnum invisere et de singulis indagare. Qui a partibus Heinrici speculati per Chunradum de Ovenstain et ceteros capiuntur, sed post quinque dies factis sponsionibus dimittuntur. Rex hoc audiens dissimulavit et civitates regni hinc inde perlustrans iterum venit Spiram[5]. Ubi 1310. (Aug.). Bohemorum nobiles puellam regis filiam adducunt, et habitis nupciis filius regis rex Bohemie declaratur[6]. (Aug. 30). Bohemorum nobiles gloriantur, in regis curia solaciantur et quasi novis tyrociniis inicientur et diversis ludorum solaciis extra sue terre consuetudinem informantur. Fridericus autem dux Austrie awunculum 1309. audiens in Bohemia tribulatum et in eo, quod ei Karinthiam et Carniolam abstulerat, amplius sauciatum, quia ad eius colloquium venire non potuit, ad fratrem eius Ottonem ducem, qui Tyrolis mansionem habuit, misit; qui apud Villacum Karinthie civitatem ad colloquium eius venit[7], et non solum predictas terras liberas (Mart. 16). reddidit, sed et pro utraque parte pactis et caucionibus interpositis uterque reconciliacionis et amicicie fedus durandum perpetualiter instauravit. Sicque domus iste racione carnis et sanguinis altera alteri est coniuncta, alia aliam sublevando, in consiliis sustentando, in auxiliis adiuvando, sicut olim Salomon *sculpsit* in domo sua 2. Par. 3, 5. *palmas et cathenulas se invicem complectentes.*

1) *Margaretam uxorem Boleslai ducis de Liegnitz dicit, cum Agnes iunior, quae postmodum Heinrico duci de Jauer nupsit, tunc* adhuc infantula *(Chron. Aulae-regiae) extiterit.* 2) *Elisabeth. — Chron. Aulae-regiae recte liberos Wenceslai II. enumerat.* 3) *Bertholdum.* 4) *Albertum; cf. Weller, 'Hohenloh. UB.' I, p.* 514, *nr.* 709. 5) *Ioh. res ibi et in Frankfurt gestas confudit.* 6) *D. Iulii* 25. *rex in Frankfurt Bohemos a sacramentis Heinrico duci Carinthiae praestitis absolvit, die eodem eis promisit se nullum alium nisi Iohannem filium regem Bohemiae praefecturum; demum Spirae die Aug.* 30. *Iohannes Elisabeth duxit, et regnum Bohemiae ei a patre collatum est.* 7) *Hoc colloquium inepte post tractatus Bohemorum cum Heinrico VII. habitos narratur; cf. quae ad hunc locum Heidemann l. c. p.* 112. *monuit.*

*f. 28'. *De expulsione Heinrici de regno Bohemorum et firmacione Iohannis filii regis Romanorum ad idem regnum. Capitulum ⟨VI[a]⟩.

1310. (Sept.). Anno Domini eodem, scilicet MCCCIX⁰, rex filium suum in Bohemiam cum copiis dirigit et cum eo Petrum archiepiscopum Moguntinum, Rudolfum palatinum, comitem de Ŏtingen[1], Fridericum burchravium de Nŏrenberch, filium eis fideliter recommendans. Quo comperto Heinricus rex marchionem Misenensem, sororis sue filium[2], vocat, qui veniens cum sexcentis bene armatis, Karin- (Nov.). thianis se socians, hospites adversarios non modicum deterrebant et ab introitu civitatum fortiter cohercebant. In civitatibus autem scissure et diversitates parcium sunt reperte*. Moguntinus igitur presul treugas pacis statuit (Dec. 3). inter partes, in quibus Pragenses iuveni regi cum omnibus suis portas apperiunt et regem suscipiunt cum reverencia et honore[3]. Marchio Misenensis, videns invaluisse regis filium, de investitura terre sue, que ad- (Dec. 18). huc a priscis regibus herebat in pendulo, promissa recipiens certitudinis[4], avunculo intromisso ad propria est reversus. Qui[b] iuvenis pulcher et spectabilis, modice claudicans, cesarie aurea rutilante, facie venusta, Fridericus nomine, in civitate Lipcensi in provincia sua que Osterlant dicitur, in ecclesia fratrum Minorum contra eum conspiracione facta a quodam nefando et sceleratissimo gladiolo trusali confoditur et mox prostratur[c] exspira[ns][d, 5].

*) *Sequuntur deleta:* Et sicut Tyresus quidam[e] ad Scipionem Affricanum, cur Numancia fortissima victa succubuisset, interrogantem fertur respondisse[6]: *Concordia,* inquit, *victoriam, discordia discidium*[f] *prebuit,* et Salustius[7]: *Concordia res parve crescunt, discordia maxime dilabuntur.*

a) *pro deleto* VI. *Ioh. scr.* 3[m], *sed* VI. *congruit totius libri dispositioni* b) Qui — exspira[ns] *(l. 27) in marg.* c) *sic c.* d) *uncis inclusa in marg. abscisa.* e) *seq. delet.:* dixisse legitur. f) excid. *Paulus.*

1) *Ludovicum. Cf. Chron. Aulae-regiae I, c.* 108, *p.* 305. *D. Sept.* 21. *rex Iohannem Columbariae dimisit, qui d. Nov.* 1. *Egram transiit.* 2) *Fridericum II. filium Agnetis sororis Heinrici ducis Carinthiae.* 3) *Pragam non pactis conciliatam, sed expugnatam esse Chron. Aulae-regiae refert.* 4) *Pactis cum Petro archiepisc. Maguntino d. Dec.* 18. *ictis.* 5) *Error; Fridericus II. marchio a.* 1349. *demum occubuit; Ioh. de Dizmanno patruo eius a.* 1307. *intercmpto cogitavit. Rectius in alia recensione, supra I, p.* 379. 6) *Pauli diaconi Hist. Romana IV, c.* 17, *Auctores ant. II, p.* 77. 7) *Iugurtha c.* 10.

Consors Heinrici domina Anna ad pedes presulis procidit, securum de regno exitum poscit, beneficia, que a patre suscepit, in memoriam ei duxit. Qui eam cum marito et omni subpellectile et familia exituram sine offendiculo disposuit, Romanorum regis graciam sibi affluenter commentandam[a] in posterum in omnibus et ad omnia repromisit. Quam duplex meror anxiavit: primus, quod a sorore, que modo regina terre fuerat, nec subsidium evectionis neque in curribus neque in equis habere potuit pro se vel pro puellis et earum sarcinulis transportandis; secundus, quod dux Rudolfus palatinus, Heinrici consanguineus, eis comitatum denegavit, dicens se graciam regis amissurum, si itineris eorum comes videretur. Verum comes de Ötingen et burchravius de No̊renberch[1], qui filiam ducis Alberti Karinthie, fratris Heinrici, habuit, desolacioni et merori huic nobiliter occurrerunt et cum armatis copiis extra regnum, ubi iam timor nullus fuerat, perduxerunt[2]. Moguntinus igitur cum nobilibus terre in presencia omnium qui venerant regis filium in throno regio collocavit et sollempniter consecravit et auctoritate Romani imperii confirmavit, comitem ei eciam de Hennenberch pro informatore et educatore patre iubente specialiter deputavit[3].

1310. *(Dec.)*.

1311. *(Febr. 7)*.

In hoc casu res digna admiracione in districtu Pilsenensi soli Bohemici tunc temporis dicitur contigisse; nam mulier quedam, dum in ortum holerum mane pro herbis introisset, aureum nummum, in quo ymago regia, habens inscriptum nomen Victoris[b. 4], repperit, quem mox marito optulit, et uterque nocturnali tempore simul confabulando, quid pretenderet vel cui offerendus esset, sedulo meditantur, sicque denarius est perditus et sublatus, sed iterum ei redditus, sed et iterum est amissus. Viditque in sompnis Heinrico regi denarium hunc donandum, et quia tociens perditus ad eius manus pervenire non potuit, victoris nomen in hiis casibus a regno minime deportavit. Qui ad montana in Tyrol cum suis rediit et regni titulum usque in diem sui obitus non

a) *sic c.* b) *deest vox, ut* erat *vel* exstitit.

1) *Fridericus IV; cf. supra I, p.* 265, *n.* 7. 2) *Die Dec.* 9. *Heinricus et Anna cum suis Pragense castrum egressi sunt.* 3) *Cf. supra p.* 13, *n.* 3; *sed paulo post ad Heinricum VII. rediit.* 4) *Patet de solido aureo Romano tractari; cuius vero imperatoris fuerit, nescimus.*

dimisit. Visum[a] fuit quibusdam, quod, si nummisma illud habuisset, de omnibus victoriam exegisset. Sed sanius visum est aliis, sicut sepius est compertum, imperatoris effigiem, forsan victoriam insculptam, quod ad hominem . . asum[b] minime pertineret; qualem vidimus ymagine Antonii Pii insignitum[c], qui anno Domini CXL[mo] imperavit[1]. Sicque haberet mille ducentorum et duorum annorum vetustatem.

1310. Rex autem suo filio confirmato in regno Bohemico,
reversis hiis, quos miserat cum eodem[2], ab urbe Noricorum invitatus a Philippo presule Aureatensis civitatis,
(Febr.). que nunc Einsteten dicitur, cum regina venit ibi videre
sepulchrum beati viri Gundakari episcopi, cuius corpus
1309. noviter elevatum[3] pluribus prelatibus[d] presentibus oleum
mirificum stillavit et aliis diversis mirabilibus choruscavit.

De preparacione regis in Ythaliam et ordinacione terrarum. Capitulum ⟨VII[e]⟩.

1310. Deinde venit Augustam[4] Recie civitatem, ubi habita maxima cum affluentibus sollempnizacione et gaudio
et de statu atque reformacione pacis tractatu pertransiens
(Aug.-Sept.). iterum[5] venit Spiram. Accersitis omnibus circumsedentibus et superiore ac inferiore parte Reni, episcopis et prelatibus[d], comitibus ac nobilibus, in eminenciori stans loco concionari cepit ad universos: 'Scitis', inquit, 'quod imperialis nominis gloria a multis temporibus, Friderici scilicet secundi sublacione, sexaginta circiter annis*, abolita regno et imperio in omni parte mundi, precipue
*f. 29. apud Ythalos, maximum detrimentum et scandalum *et

*) *Sequuntur in marg. post addita:* Defluxerunt enim a transitu Friderici anni paulo minus[f] sexaginta.

a) Visum — vetustatem *(l. 8) in marg. add.* b) *duae litterae in marg. abrasae.* c) insignium *c.* d) *sic c.* e) *pro* VII. *deleto Ioh. scr.* 4; *cf. supra p.* 14, *n.* a. f) *seq.* anni circiter *c.*

1) *Haec ex Ottonis Frisingensis Chron. III, c.* 23, *qui Antoninum a.* 139. *Hadriano successisse dicit.* 2) *Vides Ioh. h. l. seriem rerum gestarum invertisse; sed rex re vera a Norimberga Aureatum profectus est.* 3) *A.* 1309. *Iun.* 24; *cf. Gesta episc. Eichstet. cont., SS. XXV, p.* 593. *Secundum Miracula Gundechari, Acta SS.* 2. *Aug. I, p.* 184, *quae et c.* 1, 2, 1. *oleum repertum esse tradunt, translatus est d. Sept.* 15. 4) *Error; ibi numquam fuit.* 5) *Immo in eadem curia, qua res Bohemicae et expeditio Italica tractatae sunt. Cf. Matthiam Neuenburg. c.* 37; *Chron. Aulae-regiae I, c.* 103, *p.* 276.

quasi sub tetra confusionis nebula discidia, controversias, 1310.
spolia, latrocinia in nostro clymate parturivit[a]. Civitates
a civitatibus, a populis populi bellis civilibus et plus
quam civilibus[1] colliduntur. Inter regnum et sacerdocium
aversio diucius terras et regna et populos ab imperio
sacro scidit. Suadelam summi pontificis[2] cum nunciis
plurimarum civitatum Lombardicarum, Thuscicarum et
Ythalicarum recepimus[3], ad resarciendam rupturam im-
perii nos vocantem et prospera nobis cum exhibicione
benivolencie dulciter affectantem. Vires[b] nostri corporis
exponemus, animum exhibemus[c], amicos et dulce nomen
patrie[4] relinquemus. Unum est, quod impedit tantum
bonum: vestrum adesse scilicet et cooperari[d] subsidio[d] et
roborare nos adiutorio, sine quibus agere nil valemus'.
Ad quod omnes conclamare ceperunt, sicut quondam
Davit regi populus letanter applaudebat dicens: '*Tui* 1. *Par.* 12, 18.
servi *sumus, o Davit, et tecum* erimus, *filii* Israel[e]. *Con-* *Ios.* 1, 9.
fortare et esto robustus; te enim adiuvat dominus *Deus
tuus*'. Et taxatis atque indictis per singulas civitates
stipendiariis larga distribuit donativa. Commisit eciam
tam in hac civitate quam in aliis officialibus curam
regni, provinciales statuens advocatos. Et precipue de
Eberardo de Wirtenberch, ut coherceretur eius temeritas,
commendavit relaxans que de iure suo erant additiciis
et offerens sufficiencia impendia ad eadem[5]. Civitas
vero Ezlingensis contractis copiis, statuto quodam comite 1311.
capitaneo pro principe exercitus[6], aggreditur eum viriliter
et usque ad duo castra[7] omnes eius municiones, villas,
possessiones, suburbia devastavit, ita ut pene desperatus
regem et regnum se doleret corde tam precipiter moles-
tasse. Nonne Davit moriturus[f] et ab hoc seculo ex- 3. *Reg.* 2, 5. 8.

a) *sic rec. B. D p.* 42; parturiunt *c.* b) Vires — relinquemus *in marg.* c) *ita pro* exhibebimus *c.* d) *sic c.* e) Isai *Vulg. et rec. B. D.* f) morit⁹ *c.*

1) *Lucan. Phars. I,* 1: Bella ... plus quam civilia. 2) *Cf. encyclicam Clementis a.* 1310. *Sept.* 1. *datam, Constit. IV,* 1, *p.* 378, *nr.* 436. 3) *Cf. ibid. p.* 309—325, *nr.* 361—79. *et p.* 306—308, *nr.* 359 *sq.; Barthold, 'D. Römerzug K. Heinrichs v. Lützelburg' I, p.* 338—345. 4) *Cf. Cic. Cat. IV,* 16: patriae dulce solum, *et Cic. Verr. V,* 163. 5) *Cf. Chron. Aulae-regiae I, c.* 103, *p.* 276 *sq. et Chron. de gestis principum l. c. p.* 32 *sq.; Constit. IV,* 1, *p.* 642, *nr.* 670 *sq.* 6) *Heinricus VII. Conradum de Weinsberg advocatum provincialem Sueviae exercitui praefecit; cf. Chron. Aulae-regiae l. c. et Gesta Trevir. p.* 209 *sq.* 7) *Vix tres munitiones ei remansisse Matthias Neuenb. c.* 37. *dicit, vix octo Chron. Aulae-regiae; de re cf. Stälin l. c. p.* 475 *sq.*

cessurus de Ioab et Semey filio Salomoni iudicium, quod ipse non fecerat, pro gravibus excessibus dereliquit, nolens eorum insolencias et malicias sine penis debitis pertransire et ad inferos deportare? Si imperatori vita longior extitisset, absens tamquam presens omnia eius ad interitum perpetuum[a] conduxisset, cogitans rei[b] publice secundum Tullium[1], qui . . . .

De introitu eius in Ythaliam, prelio Mediolanensi et strennuitate et uxoracione Lůpoldi ducis. Capitulum ⟨VIII[c]⟩.

1310. Anno Domini M⁰CCC⁰XI⁰ valefaciens[d] civitatibus et
(Oct. 23). necessariis Heinricus rex per montem Iovis[2], montes[e]
Alpium Yuliarum[3] in Ythaliam disposuit iter suum,
habens secum comitem Sabaudie[4], qui sororem[5] regine
habuit in matrimonio sibi iunctam. Hic vicinus Liguri-
bus familiaritatem habuit cum eisdem non inutilem regi
quoad negocia agenda causasque imperii contractandas.
Fuit eciam secum dux Austrie Lůpoldus adhuc iuvenis
atque recens, ad arma et opera militaria bene dispositus
et accensus. Fuerunt et secum fratres regis, episcopus
Treverorum[6] et Walramus comes, episcopus Leodiensis[7],
consanguineus et amicus, plures, quorum quidam[f] causa
consanguinitatis, quidam curiositatis et novitatis, quidam
necessitatis instinctu, innumerosa copia, sequebantur.
(Dec. 23). Et veniens Mediolanum, que est metropolis Ligurie[8],
1311. Emilia olim dicta, ubi gloriose susceptus* in ecclesia
(Ian. 6). beati Ambrosi ab urbis episcopo[9] cum regina imperiali[g]
corona ferrea coronatur[10]. Sed cito obnubilatur hec se-
1. Mach. 1, 42. renitas, quia *secundum gloriam eius ignominiam* ei *multi-*

1310. *Oct. 27.* *) *Ioh. in marg. post add.:* Anno Domini M⁰CCC⁰XI. per Castorem de Turri archiepiscopum, VI⁰ Kalendas Novembris[11].

a) *Ioh.* condux. perp. *transposuit.* b) rei publice — qui *in marg.; cum spatium deesset, Ioh. sententiam imperfectam reliquit.* c) VIII. *deleto Ioh. scr.* quintum. d) valefñ *c.* e) mō *c.* f) quidam *bis scr. c.* g) cor. ferrea imp. *Ioh. transposuit.*

1) *De quo Ciceronis loco Ioh. cogitaverit, scire non possumus.* 2) *Immo Cinisium.* 3) *Cf. supra I, p.* 213, *n.* 3. 4) *Amedeum V.* 5) *Mariam.* 6) *Baldewinus.* 7) *Theobaldus filius Theobaldi ducis Lotharingiae.* 8) *Ex Ottonis Frising. Gestis Friderici I. imp. II, c.* 13, *qui tamen Aemiliam aliam provinciam atque Liguriam dicit. Cf. Pauli Hist. Rom. XV, c.* 3, *Auct. ant. II, p.* 208. 9) *Castono de Turri archiepiscopo.* 10) *Cf. ad haec et sequentia Gesta Trevir. p.* 213 *sq., quae eadem fere referunt.* 11) *Error.*

*plica*re et decus in obprobrium et honores in nichilum re- 1311. digere[1] cogitabant[a]. Nam civitatis potentissimus Gwido de Turri[2], considerans sue auctoritatem potencie imminui (*Febr.* 12). et imperatorem causas civium et omnium adventancium, sicut res exegit, iudicio et iusticia diffinire[b], graviter indoluit et conspiracione facta contra regem et suos, dispositis sicariis per domos et plateas, eum et omnes secum existentes occidere machinatur. Imperator autem premunitus ad arma convolat per platearum angustias, ad civitatis planiciem properat et suis accurrentibus strennue dimicavit. Quidam fratres de domo Theutonica[3] suo lateri adherentes egregie multis truncatis et prostratis imperatorem salvum et incolomem conservabant; dux autem Lůpoldus extra muros apud Sanctos Gervasium et Prothasium habens domicilium, inscius huius facti*, *sed[c] mox strepitu et clamore ad eum transeun- **f.* 29'. tibus celeriter armis accingitur et sicut turbo vehemens[4] urbem ingreditur; iacula sicut *stille pluviarum* diriguntur, *Ier.* 3, 3. lapides gravissimi ponderis, scampna, sedilia a domatum[d] altitudine dimittuntur, et antequam ad imperatoris stacionem perveniat, impedimenta repugnancium difficilia perferebat. Quo veniente sol novus iam lassis pugna- *cf. Eccli.* 50,7. toribus exoritur, spiritus deficiencium acuitur, et novis iteratis bellis domus destruuntur, hostium rabies propulsatur, manus adversa rigescit, brachium tepescit, in vagina est feritas, mucro quiescit[5], res sedatur, imperator victoria gloriatur. Ipse autem auctor sceleris, incentor

*) *In inferiore margine folii* 29. *Ioh. scripsit, quae ex parte evanuerunt:* De eo quod dux Heinricus Karinthie vocatus ad . . ciorem vestivit . . . .[e].
Sequuntur versus[6]:

Cum levibus male fida bonis fortuna faveret,
Pene caput tristis merserat lyra[f] *meum.*
Nunc quia fallacem mutavit nubila vultum,
Protrahit ingratas impia victa[g] *moras.*

a) *scil.* Mediolanenses, *quod et rec. B deest.* b) diffiniri *c.* c) sed *delendum videtur.* d) *sic c.* e) *quaedam in marg. abscisa, ut videtur.* f) hora *Boeth.* g) vita *Boeth.*

1) *Cf.* 1. *Mach.* 1, 41: dies festi eius conversi sunt in luctum, sabbata eius in opprobrium, honores eius in nihilum. 2) *Capitaneus antea Mediolanensium.* 3) *Eorum et Cont. can. s. Rudberti, SS. IX, p.* 820 *sq., meminit, sed eos Leopoldo duci astitisse dicit. Cf. Barthold l. l. I, p.* 469—486. 4) *Cf. Habacuc* 3, 14: venientibus ut turbo. 5) *Cf. Ierem.* 47, 6. 6) *Sunt Boethii De cons. I, c.* 1, *v.* 17—20.

1311. facinoris huius, in monasterium Carovallis[a, 1] non multum distans a civitate aufugit et latuit et in vase vinario adiuvantibus quibusdam monachis sic evasit[2]. Ad[b] quod monasterium imperator devocionis causa frequentavit et in festis diebus divinum sibi officium fieri ordinavit, sacram communionem sumpsit et in fratrum refectorio manducavit. Imperatrix singulari dilectione ac favore
Ian. 6. ducem prosequens Lůpoldum in epyphania Domini cyfum[3] aureum, plenum florenis aureis, pro munere ad prospera illius anni optulit, sicut fieri est consuetum et tamen in nonnullis locis a sanctis patribus improbratum[4]; sed in ampliorem eum constringens amiciciam sororis filiam[5], scilicet comitisse Sabaudie, in coniugium desponsavit[c], cum pro sanguinis nobilitate, tum pro actuum probitate, quod post[6] est feliciter consumatum.

Lůpoldus[d] dux Austrie relatu quorundam intelligens nobilem virum de Orregio[e, 7] eadem arma, que ducatus haberet Austrie, solitum ferre[8] et per experienciam re probata, misit et sciscitatur, qua temeritate hoc presumeret, cum periculum et maximum ex hoc detrimentum provenire posset, et ipse cum fratribus nullatenus dissimularet. Qui respondit hec arma sibi a progenitoribus derelicta, quibus omnis sua ab antiquo foret parentela investita[f], quod[g] crederet propter militaria suorum patrum merita a ducibus Austrie suis proavis liberali munificencia condonata. Sicque principis animum mitigavit et uberiorem eius familiaritatem meruit.

De obsidione Brixinensi et morte fratris[h] et regine et captivitate ducis Iohannis. Capitulum ⟨IX[mi]⟩.

Brixenses[k] dolum suum tegere non valentes, audientes imperatorem zelo ferventem iusticie Mediolanensibus tale vindicte et retunsionis iugulum iniecisse[9], obliti,

a) Carouall' *c.* b) Ad *delendum.* c) desp. quod post — consumatum cum pro sang. — probitate *transposuit Ioh.* d) Lůpoldus — meruit *(l. 27) in marg. superiore scripta.* e) *sic c.;* Corregio *B. D (infra p. 47).* f) inuestitata se *c., cum Ioh.* se credere, quod . . essent condonata *pergere voluerit.* g) *adde* et. h) *supple* regis. i) *deleto* IX[m] *Ioh. scr.* 6[u]. k) *sic c.*

1) *Chiaravalle ord. Cisterciensis.* 2) *Haec alibi non leguntur. Cf. Chron. Modoet., Muratori, SS. XII, c.* 1100: secretum iter extra civitatem cepit. 3) *Scyphum, calicem.* 4) *Cf. concilii Autissiod. c.* 1, *MG. Conc. I, p.* 179. 5) *Katherinam.* 6) *A.* 1315. 7) *Gibertus de Corrigio?* 8) *Re vera domini de Corrigio aquilam bicipitem in armis gesserunt.* 9) *Immo quia rex Cremonenses punierat.*

quod eum per suum specialem nuncium invitarunt[1] et 1311. quod ei honorifice recepcionis munera optulerunt et tamquam et legitimum dominum et principem susceperunt, se subtraxerunt et super se regnaturum[a] nullatenus edixerunt. Imperator senciens, quod de scopulis *(Maio).* moncium presumerent et robori murorum ac turrium intenderent, instrumenta ad obsidionem preparat, populum suum animat, stipendia et omnia ad victum et ad oppugnacionem necessaria preordinat civitatemque fortissimam undique ambitu circumgirat[2]; et cum protelaretur obsidio, tam intus quam extra mestibiles res geruntur, plures capiuntur, occiduntur, et inhumane quidam[b] quartatis corporibus membra ab invicem dirimun- *(Iun. 20).* tur[3]. Frater imperatoris Walramus, vir graciosi vultus et maxime virtutis, telo percussus letaliter sauciatur et *(Iul. 18).* in brevi, custodia vulneri debita non adhibita, moriens[4] *(Iul. 28).* imperatori[c] tam cum exercitus lamentis et querimonia lugubris obfuscatur[c]. Et ait: 'In nostro fletu gaudium inimicis generamus. Quod ne fiat, nostris inceptibus nullatenus desistamus'[5]. In morte huius Argentinenses, Spirenses, Colonienses et aliarum civitatum Reni nobiles et stipendiarii nimium contristati, quorum causas ipse portavit et actus regulavit, precipue doluerunt*. Novissime civitas se cernens non posse resistere se subiecit, *(Sept. 18).* et pene omnibus[d] resticulis circa colla impositis devincti[6], flexis genibus in terramque prostrati, corporibus et rebus imperatoris gracie se dederunt. Et memor fraterne mortis omnes suspendio dignos protestatur et[e] in funibus[f] collorum eorundem testimonio[g] comprobatur. Et dum per portas sibi patefactas intrare nollet, compulit et

*) *Ioh. in marg. scripsit:* Nota supra.

a) null. reg. ed. *transposuit Ioh.* b) *potius* quorundam *legendum.* c) *sic haec inepte scripta.* d) *lege* omnes. *O. H.-E.* e) quod et *legendum esse videtur. O. H.-E.* f) *sic c.* g) test. *delendum. O. H.-E.*

1) *A.* 1310. *Iun.* 29, *Constit. IV,* 1, *p.* 320, *nr.* 374; *cf. ibidem p.* 328, *nr.* 379, *c.* 17. 2) *Obsidio Brixiae d. Maii* 19. *coepta est.* 3) *Solus Tebaldus de Brusciatis traditor captus d. Iunii* 14; *cf. sententiam mortis datam d. Iunii* 20, *Constit. IV,* 1, *p.* 622, *nr.* 653. 4) *Cf. Ferretum I, p.* 339 *sq. quaeque Cipolla ibi adnotavit.* 5) *Similem regis aequanimitatem tradit Ferretus I, p.* 341. 6) *Gesta Trevir. p.* 220: capistris propriis collis impositis. *Rex ipse Iohanni filio scripsit eos* funes tenentes in collis *venisse, Boehmer, Reg. Imp., 'Heinrich VII.' nr.* 427; *Constit. l. c. p.* 654, *nr.* 688.

1311. iussit muros et turres deponi[1], et sic strata via publica
introivit. Receptis iuramentis civium de fide servanda
imperio[2] Romam properat ad coronam et transiens ad
(Oct. 21). partes Thuscie venit Ianuam, ubi regina graviter infir-
mata, dum languor ingravesceret, et remedia medicinalia
non proficerent, bona devocione et tocius familie lamen-
(Dec. 13). tacione ultimum diem clausit[3]. Imperator tristis et
anxius nimium est effectus, sed, quia vir cordatus fuit,
dolorem dissimulavit, et rubor verecundie affectum, quo
urebatur intrinsecus, superavit. Procuravit[a] hoc tempore
imperator Tervisinos et ipsam marchiam per Heinricum
1313. comitem Goricie cohercere[4], qui cum pro tunc, tum
post mortem eius adeo sollicite et strennue intendit, ut
stragibus multis factis per Theutonicos iuxta fluvium
(Iul. 17). Monteganum[5] multa milia hominum sternerentur, et
Heinricus comes non longe post ipso dominio potiretur;
ubi Fossa-sanguinolenta dicitur, et dormientes quasi
securi invaduntur, et cetera*.

1312. *(Mart.-Apr.).* Et[b] dum Pisis consisteret, ecce vagus et profugus
dux Iohannes, Alberti regis interfector, veniens in habitu
religioso fratrum, ut dicitur, Augustinensium veniam
postulavit, dicens se a papa directum, qui magis hoc
facinus iudicandum secundum leges civiles quam eccle-
siasticas diffinivit. Imperator anxius[c], quid ageret,
[non[d] modicum turbabatur, petenti veniam denegare]

1311. *) *Ioh. in marg. add., sed delevit:* Anno Domini MCCCXI⁰
papa Vienne concilium generale in Templarios cele-
bravit, quod a Kalendis Octobris [conti]nuatur[e] VI⁰
die Aprilis. Hic rex Francie cum articulis Templarios
1312. dampnavit et delevit.

a) Procuravit — et cetera *(l. 18) in marg.* b) Et — optineret *(p. 23, l. 4) in marg.* c) *his Ioh. superscr. partim in marg. abscisa:* et proscript . . . d) *uncis inclusa in marg. abscisa e rec. B supplevimus.* e) *abscisa supplevimus.*

1) *Rex in epistola laudata scripsit:* fossas . . impleri et muros aliaque tuguria civitatis . . funditus demoliri iubemus. *Addidit se tantummodo ob apostolicae sedis et cardinalium qui aderant instantiam Brixiensibus vitam condonasse.* 2) *Sententiae exstant Constit. l. c. p.* 655—665, *nr.* 689—691. 3) *Cf. Gesta Trevir. l. c. p.* 221; *Albertinum Mussatum, Hist. Aug. V, rubr.* 4, *Muratori, SS. X, c.* 403 *sq.; Chron. Aulae-regiae I, c.* 114, *p.* 345. 4) *Hic a.* 1313. *Cani-grandi de Scala vicario imperii in marca Veronensi in auxilium venit contra Patavinos.* 5) *De pugna ad Monticanum flumen commissa cf. Albertinum Mussatum, Hist. Aug. XV, rubr.* 1, *Muratori, SS. X, c.* 549 *sqq.; Hist. Cortus. I, c.* 20, *ib. XII, c.* 786.

impium arbitrans, inultum piaculum tantum dimittere *1312.* temera[rium[a] videbatur . .]; vinc[tum][a] usque in diem mortis mandavit arcius conservari, ut sic peniteret et Dei indulgenciam optineret[1].

⟨Chunradus[b] venerabilis presul Salzburgensis, in quo beata virgo sue dignacionis opera demonstravit, [obiit[c]]; nam, ut fertur, natus in annunciacione, sacerdos et presul eodem die, cursu se temporis sic volvente, mirabiliter[d] ordinatus. Item orbita annorum circumvoluta rebus eodem die excessit humanis. *Mart. 25.* Hic ecclesie habenas sicut bonus nauclerus gubernavit et mirifice decoravit. Huic successit vir sagax Wikardus, *(Aug. 27).* qui prius ecclesie rexerat decanatum[2]⟩*.

*De desponsatione Katherine filie regis Alberti, coronacione et prelio eius[3] in urbe Roma. Capitulum X^m.** **f. 30.*

Anno Domini MCCCXIIº[e.]***, dum imperator Romam procederet, *1312.* a familiaribus est tractatum, quod eum esse sine consorte non competeret, sed que vel qualis tantum virum deceret, diligens indagacio necesse foret, ut intercurreret; est persuasum, concordantibus omnibus, ut racione potencie et prosapie Alberti quondam regis filia, soror ducum Austrie, pro Romani regni utilitatibus et filii sui in regno Bohemorum conservacione, nomine

*) *Paulo inferius in marg.:* Anno Domini MºCCCºXIIº *(Mart. 25).* moritur Chunradus archiepiscopus. Hac vice Wikardus episcopus rediens etc. Nota[4].

**) *In marg. inscriptio altera deleta:* De coronacione eius in Urbe, desponsacione filie regis Alberti et morte eius. Capitulum XIII^m.

***) *In marg. Ioh. postea add.:* Anno Domini MºCCCºXIIº[f] *(Iun. 29).* coronatur Rome in die epyphanie[5]. *Ian. 6.*

a) *uncis inclusa in marg. abscisa e rec. B supplevimus.* b) *uncis inclusa Ioh. postea syllabis* va-cat *adscriptis delevit.* c) obiit *deest c.* d) est *supplendum.* e) MCCCXIº, XIº *deleto, alio atramento add.:* 7. *c.; cf. notam* ***. f) MºCCCºXIº, XIº *deleto, c.*

1) *De aliis auctoribus, inter quos Matthias Neuenburg. c.* 37. *optime cum Ioh. convenit, cf. Boehmer l. c. p.* 298. *Iohannes Parricida obiit a.* 1315. *Dec.* 13. *et Pisis in eccl. s. Augustini sepultus est.* 2) *Inde ab a.* 1307. *Confirmatus a.* 1312. *Iulii* 7, *consecratus Iulii* 30, *palliatus Augusti* 27. *est. Cf. Cont. can. S. Rudb., SS. IX, p.* 821. 3) *Heinrici VII. regis.* 4) *Cf. infra p.* 25, *n.* 7. 5) *Hoc die Mediolani corona ferrea coronatus est.*

1312. Katherina, elegantis forme iuvencula speciosa, bonis
moribus exornata, quereretur[a]. Heinricus autem Gur-
censis episcopus, carus ducibus, matrimonium hoc in-
staurat vadens et rediens, anulo desponsacionis imperatori
virginem subarravit, super quo totus populus Ythalicus
et Alemannicus exultavit. Imperator Romam veniens
(Maii 7). multos habuit se hylariter suscipientes, plurimos eius
glorie invidentes; nam de Ursinis quidam potentes se
contra eum acriter erexerunt, quidam de Columpnensibus
sibi fideliter astiterunt. Adversarii autem in castra
Tyberis[1] custodes posuerunt, qui transitum per pontem
Tyberis sagittis, lapidibus et diversis instrumentis more
(Maii 26). bellico vetaverunt[b]. Ubi et ortum est gravissimum pre-
lium, pluribus ex[c] utraque parte vulneratis, multis oc-
cisis; cecidit autem episcopus Leodiensis[2], vir strennuus
et peraudax; Treverensis episcopus egregie dimicavit,
multos stravit, et ipse prostratus gladium circa se undi-
que evibravit et circumtulit; nam sic iacens conculcatus
mortuus estimatur, novissime respirans caballo iterum
elevatur[3]. Imperator autem, qui[d] honoris decus dede-
core sanguinis suorum concipiens compensatum ingemuit[e],
habita cruenta victoria ad Sanctum Iohannem pervenit[4],
ubi a duobus cardinalibus, Ostiense[5] et Albanense[6],
missis a latere summi presulis, honorifice cum applausu
(Iun. 29). populi coronatur. Qui dum ab eo fidelitatis peterent
(Iul. 6). sacramentum, abnuit dicens se nulli facere debere sacra-
mentum nisi pro conservacione iurium imperii, quod modo
exactum esset in tempore retroacto. Super quo in Cle-
mentinis de iure iurando satis diffusa extat digesta, quod
hoc ipsum pape displicuerit et improbaverit, decretalis[7].

Imperator mox onus sue molestie in regem[8] retorsit Ropertum, qui proscriptus[f, 9] imperii a longo tempore crimen sibi lese imposuit maiestatis et citatum[10] hostem

a) quer. *in marg. add.* b) *sic c.* c) ex — parte *in marg.* d) qui — ingemuit *(l. 21) in marg.* e) et cetera *add. c.* f) *lege* proscripto, *ut neglegentissimum Iohannis sermonem intellegas. O. H.-E.*

1) *Turrim Tripizon vocatam imprimis, quae die Maii* 13. *expugnata est, et castrum S. Angeli, ubi die Maii* 26. *pugnatum est.* 2) *Theobaldus; cf. supra p.* 18, *n.* 7. 3) *Gesta Trevir. haec silentio praetereunt.* 4) *Iam antea ibi fuit; cf. Boehmer nr.* 482. 5) *Nicolao.* 6) *Arnaldo Sabinensi potius; insuper a Luca S. Mariae in Via-lata diac. card.* 7) *Decretal. Clementin. II, 9, c. un. Cf. protestationem imperatoris nuper editam a Iacobo Schwalm, Constit. IV, 2, p.* 809, *nr.* 808. 8) *Neapolis.* 9) *Nondum tunc temporis.* 10) *A.* 1312. *Sept.* 12; *Constit. l. l. p.* 854, *nr.* 848.

imperii iudicavit[a, 1], terras eum plures imperiales iniuste 1313. possessionis titulo vi[b] retinere monstrans[c] et concionatus publica possidere. Intermittens pro tunc Urbem, Florenti- 1312. *(Aug. 20).* nis, [S]enensibus[d], Pe[ru]sinis et [al]iis pluribus civitatibus[2] se ad eum et ad iura imperii ut decuit non gerentibus infestus anno Domini M⁰CCC⁰XIII⁰ cogitavit tam Roperti regis quam eorum retundere et divellere superbiam, civitates sibi favorabiles circuivit.

De morte eius*. Capitulum ⟨XI[me]⟩.

⟨Hac[f] vice Wikardus Salzburgensis de curia rediens[3] 1312. *(Dec. 20).* confirmatus et consecratus venit ad imperatorem et 1313. ecclesie sue privilegiis confirmatis, imperialibus susceptis et graciis pluribus impetratis, imperator ei filium commendans letum ad propria destinavit[4]⟩**. Venit autem imperator ad villam que Bonus-conventus dicitur in *(Aug. 15).* Thuscorum partibus[5], ubi dum iuxta suum morem divinis interesset officiis confessusque eucharistiam sacrosanctam susciperet et flexis genibus devocioni intenderet, vis quedam tremule infirmitatis pectus eius concussit et quasi adamantina congerie viscera contraxit; et dum medici venenum eum hausisse iudicarent et elevacione corporis pellere niterentur, dummodo pedes sursum, caput deorsum propter celerem exitum[g] persuaderent, nullatenus admisit, dicens se gloriosius non posse nec velle mori, quam dum auctorem vite sibi presentem re- *cf. Act. 3, 15.* cognosceret et haberet[6]. Sicque in oracione elevacione

*) *Seq. deleta:* et quod Ludewicus dux Bawarie cepit nobiles Austrie et Stirie.

**) *Ioh. in margine scripsit:* scribe hoc superius[7].

a) iud. *in marg. add.* b) vi ret. *in marg.* c) *seq. iterum* iudicavit. d) Sen. — civitatibus *in marg. ex parte abscisa.* e) *Ioh. pro* XI. *deleto post* 8. *scr.* f) *uncis inclusa a Ioh. syllabis* va-cat *adscriptis deleta.* g) *supple* poni ut permitteret; *cf. rec. B p.* 55, *l.* 20.

1) *A.* 1313. *Febr.* 12. *et Apr.* 26. 2) *A.* 1311. *Nov.* 27. *Florentinos, a.* 1312. *Apr.* 11. *Lucanos, Senenses, Parmenses, Reginos banniverat. Perusinum agrum rex a.* 1312. *vastavit.* 3) *Eum in vigilia s. Thomae a curia recessisse Cont. can. s. Rudberti, SS. IX, p.* 820, *dicit.* 4) *Nec de his Cont. can. s. Rudberti quidquam dicit; cf. supra p.* 23. 5) *Interim multas res contra Florentinos et eorum socios egerat et Pisas adierat.* 6) *Similia imperatoris verba referunt Gesta Trevir. p.* 230. *et Matthias Neuenburg. c.* 37. 7) *Cf. supra p.* 23, *n.* *, *quo Ioh. haec ponere voluit.*

1313. (Aug. 24). manuum in manus Domini spiritum commendavit. Sunt
Luc. 23, 46. qui diversimode senciunt de eius subductione, quod
tacendum pocius arbitror quam ponendum[1]. Audivi ego
a Berthrando patriarcha Aquilegiense, qui fuit auditor
causarum sacri palacii summi pontificis annis aliquot[2],
quod doloris nimii acerbitas sic eum pervaserit, ut mortis
evadere periculum non valeret, eo quod vindictam in
adversarios et offensores atque contemptores suos et im-
perii agere non valeret; unde corpore aperto et eviscerato
cor eius scissum in duas partes a circumstantibus est
inventum, eumque aliqui duo corda protestantur ex hac
experiencia habuisse. [An]nis[a] duobus regnavit, [trib]us
(Sept. 2). imperavit, sed [non] ad plenum[3]. Corpus Pisas fertur
et ibi [ho]norifice [in p]endulo et [pre]cioso recep[ta]culo
1315. sive conditorio collocatur[4].

Huius mors Ythalis et Alemannis maxima discidia
et multorum annorum dispendia procuravit. Vir pius
et devotus, divinis officiis intentus, audax animo, agilis
corpore fuit. Thorum suum immaculatum sine defeda-
cione extere pollucionis, ut audivi ab Heinrico Tridentino
episcopo, suo secretario et cancellario, a[b] primo sui ma-
trimonii tempore custodivit[5].

1313. Dux autem Austrie et regina[6] mater eius filiam
suam regali et glorioso apparatu in Ythaliam[c] disponebant,
eunte cum ea filio imperatoris, rege Bohemorum, et dum
transeuntes terras interpositas ad litus Reni in civitatem
que Tizzenhoven[7] dicitur[d] tristia nuncia audientes, filius
imperatoris in Bohemiam plenus dolore, sponsa[8] eius
in Austriam repleta amaritudine[9] revertuntur, quorum
Iob 30, 31. *cythara in luctum est* conversa[e] *et organum in vocem flen-*
*f. 30'. *cium* commutatum. *Fridericus dux sororem tristem ex-

a) [An]nis — collocatur *(l. 15) in marg. abscisa ex parte.* b) a — tempore *in marg.* c) *supple* ducere. d) *deest vox, ut* pervenissent. e) versa *Vulg.*

1) *Rumorem, quod imperator veneno peremptus sit, Ioh. alludit. Cf. rec. B. D et Boehmer, Reg. Imp.* (1844) *p.* 311 *sq. et litteras Iohannis regis Bohemiae datas a.* 1346. *Maii* 17, *Boehmer l. l.* 1314—47, *'Johann' nr.* 345, *et Barthold l. c. II, 'Beilagen' p.* 3—64. 2) *Cf. 'N. Archiv' XXVIII, p.* 162. 3) *Regnavit* 3 *annos et* 7 *menses, imperavit* 1 *annum et* 2 *fere menses; cf. supra p.* 18, *n.* * *et p.* 23, *n.* ***. 4) *A.* 1315. *Aug.* 25. 5) *Eandem laudem ei Gesta Trevirorum et Ferretus Vicentinus tribuunt.* 6) *Elisabeth.* 7) *Diessenhofen ad Rhenum prope Schaffhausen. Reginam cum filia Basileam usque venisse Matthias Neuenburg. c.* 37. *dicit. Iohannes rex Bohemiae inter Ulmam et Constantiam tristem nuntium recepit; Chron. Aulae-regiae I, c.* 110, *p.* 324. 8) *Katherina.* 9) *Cf. Ruth* 1, 20: amaritudine valde replevit me.

cipiens solacio et promisso alterius mariti blande et 1313. leniter delinivit.

Imperialis partis quidam, domino suo sarchofagato gementes et flentes, cum[a] adversariis in locis pluribus angariati fortiter bellaverunt et sic de illis partibus exierunt, alii futurum sustinentes principem, cui iam via parata fuerat, distributi per civitates imperii remanserunt[1], iuxta quod scribitur: *Vidi cunctum Israel dispersum in* 3. *Reg.* 22, 17. *montibus quasi oves absque pastore,* et *non habent dominum isti.* Et ergo ibidem usque hodie scissure sunt parcium, fraudes, doli, tradiciones; civitas civitatem, amicus amicum, frater fratrem in captivitatem, in mortem, in exilium, in direpcionem[2] rerum afficit et subplantat, ut vere corpus rei publice et[b] corpus nostrum naturale merito versibus Quinti Sereni comparentur dicentis[3]:

Qui stomachum regem tocius corporis esse
Contendunt et cetera.

Quod dux Bawarie Lůdewicus cepit nobiles Austrie et Styrie et reconciliacione facta liberos dimisit. Capitulum [XII[mc]].

Anno eodem, scilicet Domini M⁰CCC⁰XIII⁰, quo 1313. Heinricus imperator transiit, Fridericus dux Austrie potentes et nobiles viros comites Fridericum de Hewnenburch, Ůlricum de Phanberch, Ůlricum de Walse cum decenti *(Oct.)*. comitatu ad superiores partes dirigit[4], ut terras suas et suorum fratrum inviserent, ne novo, ut solet[d] fieri, disturbio quaterentur, et ut per congiaticum amicos sibi conquirerent et ad electionis favorem, prout competere[e] cernerent, permoverent. Venientes ergo in Bawariam in locum qui Gammelsdorf[f] dicitur, Lůdewicus dux eorum transitum, occurrens armatus, cum eis congrediens impedivit; quorum dum quidam vim prelii formidantes

a) cum — exierunt *in marg.* b) et — et cetera *in marg.* c) IX[m], *deleto* XI[m], *c.* d) solent *c.* e) cern. comp. *transposuit Ioh.* f) Gamm. *in marg., ubi seq.* Landeshů[t] *delet.,* t *absciso.*

1) *Pisis imprimis; cf. Cron. di Pisa, Muratori, SS. XV, c.* 987, *et Matthiam Neuenburg. c.* 37. 2) *Cf.* 1. *Esdr.* 7, 26: sive in mortem sive in exilium . . . vel certe in carcerem; *Tob.* 3, 4: traditi sumus in direptionem et captivitatem et mortem. *O. H.-E.* 3) *Q. Sereni Sammonici Libri medic. v.* 300 *sq., Baehrens, Poetae Latini minores III, p.* 120 *sq. Cf. supra I, p.* 152. 4) *Causa belli huius tutela ducum Bavariae Inferioris erat.*

1313. terga verterent, quos nominare necesse esset, ne aliis nitor glorie et fame laudabilis preconium aufferetur, duo[a] comites de Hals[1] et Landeshůt et nobiles infe- *Nov. 9.* rioris Bawarie V⁰ Idus Novembris, omnes, postquam bene decertarunt et strennue, captivos, dum deficerent, se dedere[2]. Ibi Ůlricus comes de Phanberch milicie cingulo decoratur, et pro eo quod bene res gesserat, viri prepotentis soror Ulrici de Walsê[b, 3] promittitur et traditur in uxorem. Lůdewicus autem dux acceptis pactis de reditu eorum, ut suis dampnis in reliquum non intenderent, sine redempcionis precio pro tunc liberos abire permisit[4].

1314. Postea, dum Lůdewicus et Fridericus, alter de Alberto rege, alter ex sorore[5] eiusdem Alberti genitus, *(Apr. 17).* in civitate[c] Iuvaviensium convenirent, et sermo inter eos de regni statu et electionis instancia verteretur, Fridericus Lůdewico, ut intenderet ad hoc, persuadet, promittens adiutorii fulcimentum; qui dum se ad id insufficientem propter facultatum suarum maciem fateretur, Fridericum tamen regno magis[d], cum pro potencia, cum pro sapiencia, tum pro diviciarum habundancia declamavit, paratum se ad assistendum sibi ad omnia et in omnibus pro possibilitate virium affirmavit, sicque ab invicem discesserunt[6].

Fridericus archiepiscopum Coloniensem Heinricum *(Maii 9).* sibi devinxit[7], fratrem suum Heinricum ducem filie fratris ipsius presulis, Roperti scilicet filie[e] comitis de Wernenburch Elizabeth, in coniugium compromittens; que[f] nupcie in inferioribus partibus celebrantur[8], Heinricusque ad tempus solacians ibi mansit. Rudolfum

a) duo — Novembris *in marg.* b) *supple* ei. c) civiī *c.* d) *supple* idoneum. *O. H.-E.* e) filiam *c.* f) que — mansit *in inferiore marg. A.*

1) *Albertus et Alramus.* 2) *Cf. et Cont. Zwetl. III, SS. IX, p.* 665; *V. Ludovici IV. imp., Boehmer, Fontes I, p.* 150: comites de Schawnberch, comites de Retz, comites de Hals. *Sed cf. Huber II, p.* 113. 3) *Agnes soror Ulrici I; cf. Doblinger, 'Die Herren von Wallsee, Archiv f. Österr. Gesch.' XCV, p.* 349 *sq.* 4) *Error hic e pactis Iuvavensibus a.* 1314. *Apr.* 17. *evincitur. De conventu Ludovici et Friderici apud Ranshofen (cuius de tempore vide Mühling, 'Doppelwahl von* 1314' *p.* 45) *Ioh. cogitasse videtur.* 5) *Mechthilde.* 6) *Cf. pacta pacis Iuvavensis, in quibus de electione nihil legitur, cuius Matthias Neuenburg. c.* 39. *et Ioh. Vitoduranus mentionem faciunt; Mühling l. c. p.* 46 — 49. *Cont. can. S. Rudberti conventum hunc silentio praeterit.* 7) *Cf. tabulas Leopoldi ducis Heinrico archiepiscopo datas a.* 1314. *Maii* 9. 8) *Cf. Matthiam Neuenburg. c.* 39.

eciam palatinum[1], fratrem Lůdewici, et ducis Saxonum[2] 1314. et marchionis[*, 3] assensum et favorem per internuncios conquisivit.

De adventu filie regis Arrogonie, disposicione Friderici et Lůdewici ad regnum, morte pape et regis Francie. Capitulum [XIII[a]].

Interea Fridericus nuncios, abbatem[b] Sancti Lam- 1313. (Sept.) perti[4], de Lichtenstain[5], ad regem Arrogonie[6] miserat[7] pro filia sua[8] sibi in consortem[c]; qui redeuntes speciosam (Oct.) iuvenculam, ex antiquo[d] Friderici imperatoris sanguine editam[9], perduxerunt. Que habuit de sua patria secum archiepiscopum de Gerundia[10] cum familia satis ampla[**, 11]. Que dum transiret curiam summi pontificis, que tunc forsitan fuerat Karpentrati[12], benedictionem papalem (Dec.) meruit accipere et elegantis forme caballum, cui insideret de sella summi presulis, eo quod nobilissimi filia regis fuit. Occurrens autem ei Fridericus in Karinthiam 1314. (Ian.) tempore maximi frigoris[13] eam, sicut decuit, suscipit reverenter et remissa eius familia cum congrua expedicione nupcias distulit, quousque prenderet et videret propositi, quod ad regnum habuit, exitum et processum. Vocat autem ad se in civitatem Wiͤnnam Karolum Ungarie (Iul.) regem consanguineum, Heinricum Karinthie ducem avunculum, presente Wikardo presule Salzburgense[14], presenti-

*) *Sequitur delet.:* de Brandenburch.

**) *Ioh. in marg. adiddit, quae ex parte abscisa sunt vel evanuerunt:* Percepimus, quod in sompnis ei fuit preostens[um] commenda . . . . se ductur[um].

a) X, *deleto* XII, *c.* b) abb. — Lichtenstain *in marg. post add.* c) *supple verbum quoddam, ut* desponsanda. *O. H.-E.* d) antiqua *c.*

1) *Qui die Apr.* 28. *assensit.* 2) *Rudolfi, qui die Apr.* 28. *assensit.* 3) *Heinrici, qui die Maii* 1. *assensit.* 4) *Ottonem.* 5) *Rudolfum.* 6) *Iacobum II.* 7) *Insuper Heinricum de Wallsee et Herwordum de Siemaning; ceterum iam a.* 1311. *mediante Heinrico VII. de his nuptiis tractatum est; cf. Zeissberg, 'Wiener SB.' CXXXVII, p.* 36. 55. 161, *et Finke, Acta Aragonensia I, p.* 344 *sqq., nr.* 231—237. 8) *Elisabeth quae et Isabella.* 9) *Constantia uxor Petri III. regis Aragoniae, ava huius Elisabeth, filia Manfredi regis et neptis Friderici II. imperatoris erat.* 10) *Guilelmum episc.* 11) *Cf. Finke l. c. p.* 347, *nr.* 233 *sq.* 12) *Carpentorati pontifex Dec.* 12. *fuit; Reg. Clementis V, nr.* 10078. 13) *De tempore cf. Kopp IV,* 2, *p.* 31, *n.* 1. 14) *Cont. can. S. Rudberti nihil de hac curia refert.*

1314. bus regina matre[1], fratribus suis ducibus et sorore
Agnete, quondam Ungarie regina, Katherina H[einrici][a]
quondam imperatoris sponsa, Gůta virgine adhuc iu-
vencula cum comitibus et baronibus ac nobilibus in-
Iudith 2, 2. numeris, *misterium sui consilii* ventilavit et se instrui ad
exequendum suum intentum amicabiliter et subpliciter
*f. 31. postulavit *et promisso adiutorii ab eis accepto ad locum
electionis honorifice se disponit. Archiepiscopus autem
Moguntinus Petrus, Treverorum presul Baldewinus,
Iohannes Bohemorum rex[2], Friderici[b] potenciam suspec-
tam habentes, cum infinita multitudine nobilium, quam
(Aug.). sue partis fecerant, Lůdewicum ducem excitant[3], ut se
disponat et veniat, adiutorium promittentes, impendia
exhibentes, ut eum in omni hac causa non deserant, se
ei firmiter constringentes.

(Apr. 20). ⟨Moritur[c] hoc tempore Clemens⟩ papa, et eligitur
1316. *(Aug. 7)*. ⟨Iohannes[c] episcopus Avinionensis[4] et ad propriam civi-
tatem mox tran⟩stulit curiam suam, locum, ⟨quem[c]
rexerat, honorans multipliciter atque ditans⟩.

1314. *(Nov. 29)*. Moritur Philippus rex Francie, in venacione casum
faciens, cuius dolor ei causa mortis extitit[5], relinquens
tres filios, omnes post se regnantes succesive[d. 6] et omnes
sine liberis decedentes[7], ut prophecia pape Bonifacii
impleretur[8].

a) H̄ *c.* b) Friderici — habentes *in marg.* c) *uncis inclusa a Ioh. deleta, qui integram sententiam* Moritur — ditans *delere voluisse videtur.* d) *sic c.*

1) *Elisabeth regina iam a.* 1313. *Oct.* 28. *obierat.* 2) *Qui antea ipse coronam petierat, quod Ioh. nescivisse videtur.* 3) *De tempore cf. Mühling l. c. p.* 67. — *Chron. de gestis principum l. c. p.* 47. *tradit Ludovicum haesitasse, num acceptaret coronam oblatam necne.* 4) *Iacobus Caturcensis, priusquam in pontificem eligeretur, episc. cardinalis Portuensis, antea episcopus Avinionensis fuit. Curiam iam a.* 1316. *Avenionem transtulit.* 5) *Cf. ad rec. B. D adnotata.* 6) *Ludovicum X, Philippum V, Carolum IV.* 7) *Omnes tres filias habuerunt.* 8) *Cf. supra p.* 336.

INCIPIT[a] LIBER QUARTUS[b]. *(REC. B. D. A 2).* *f. 85'.*

De Heinrici[c] electione comitis Luczenburgensis. Capitulum I[m].

Anno Domini M°CCC°VIII°[d], quo rex Albertus occubuit, per mortem Dieteri[1], qui fuit frater regis Adolfi, 1307. cepit vacare ecclesia Treverensis. Fuit hiis diebus in regno famosus Heinricus[e] comes Luczenburgensis[f], actu[g] strennuus, ⟨qui[h] terram suam quibuslibet transeuntibus pacatam et valde securam conservabat[2]. Cuius Albertus rex adhuc vivens, sicut[i] audivimus a Leupoldo de Weltingen canonico Herbipolensi, domino legum, monacho postea Hailprunnensi[k], qui suorum secretorum[l] auricularius extitit, sepius[m] memoriam habebat et de successione eius in regno, si ipse subduceretur, crebrius revolvebat[3]. Hic autem vir in rebus seculi exercitatus⟩ fratrem habuit admodum iuvenem Baldowinum[n], in Francia studiis liberalibus insistentem; procurante autem fratre cum rege et regina Francie pro eo poscentibus[o], etatem bonis moribus supplentibus ac illustrantibus, ad predicte sedis pontificium est *assumptus et in civitate Pictavis[p] **f. 86.* per[q] papam Clementem sollempniter consecratus[4]. 1308. *(Mart. 11).*

a) *inscriptiones libri et capitis minio scr. B* 1; Liber IIII[us] *B* 2. b) *post a Ioh. corr.* quintus *B* 1. c) De el. H. com. Lucenburgensis in regem C[m] I[m] *Ioh. in marg. add. B* 2; De el. H. com. de Luczelburg cap. primum *D.* d) MCCCIX. *D;* Eo anno quo — veniendi *(p.* 32, *l.* 5*) A* 2. e) Hainr. *B* 2. f) *sic B* 1. *A* 2; Lůczenb. *B* 2; de Lůczelburg *D.* g) vir actu *A* 2; actu str. *om. D.* h) *uncis inclusa (B* 1. 2*) a Ioh. deleta B* 1, *pro quibus Ioh. scripsit* q u i *B* 1; qui — vivens *exstant et in D, om. A* 2, *qui post* strennuus *pergit* et in rebus seculi exercitatus. Hic fratrem *(l.* 15*).* i) sicut — extitit *(l.* 13*) om. D.* k) Haylsprunneñ *ex* Haylpr. *corr. B* 2. l) secretariorum *B* 1. m) sepius — exercitatus *exhibet et D (cf. n.* h. i*).* n) Baldow. *B* 1. 2, *ut videtur, in* Baldew. *corr. B* 1; Waldew. *A* 2; Balwyen. *D.* o) eo etatem b. m. suppl. posc. illustr. *B* 2, *quae Ioh. corr.* p) Pictavieñ, *pro quo Ioh. corr.* Pictavis *B* 1, *et ita D;* Pictaviensi *B* 2; Papieñ *A* 2. q) per *om. D.*

1) *Cf. supra p.* 7, *n.* 6—8. 2) *Cf. supra p.* 9, *n.* 6. 3) *Cf. supra p.* 11, *n.* 1. 4) *Cf. supra p.* 8, *n.* 1.

1308. Petrus[a] vero Moguntinus presul celeres nuncios dirigit, ut Baldowinus[b] ruptis omnibus retinaculis veniat[1], quia regnum vacans eius presenciam prestolatur[c]; similiter et aliis proceribus demandavit, tempus prefigens ad locum debitum veniendi. Heinricus autem habens duos, Moguntinum[d], Treverensem, sue partis presules, tercium Coloniensem per pacta interposita super connubio quodam ad volita sua flexit; deinde Moguntino[e] agente ducem Saxonie et marchionem de Brandenburch ad consilium sapientum, qui eos rexerant iuvenes, persuasionibus et precibus sibi devinxit, ut pene[f] iam per omnes sui intenti obicem non haberet. Misit eciam ad Heinricum regem Bohemorum, insistens et petens, ut annueret suis votis, ⟨cuius[g] rei nuncius[h] fuit Argentinensis quidam, qui Hugo Wiricus binomice vocabatur⟩. Rudolfus[i] eciam palatinus ad eum ⟨virum[g] probum qui Witigo Půcher dictus est⟩ destinavit, ammonens, ut memor consanguinitatis sui[k] honoris tytulum confoveret. Similiter ad Coloniensem[l] nobilem virum Gŏtfridum[m] ⟨Cysterciensis[g] ordinis⟩ de Brunek[2], ⟨monachum[g] Halsprunnensem⟩, qui quondam in prelio Adolfi ac Alberti regum claris resplenduit actibus[3], ad suum inpetrandum assensum direxit, supplicans, ut assisteret ei et sua desideria promoveret. Presul autem Coloniensis respondit se alias iam constrictum nec posse priora promissa aliqualiter temerare[n]. Heinricus autem rex consilio suorum respondit nec Heinrico comiti nec Růdolfo duci posse se-
*f. 86'. cundum quod pecierant *favere, eo quod status regni taliter se haberet, ut unius amiciciam conquirere et alterius benivolenciam abicere ⟨sibi[g]⟩ nullatenus equum esset[o]. Sic medius residens neutri parti voluit conplacere ⟨in[p] sui ipsius maximum sequenti[q] tempore detrimentum⟩.

(Oct.). Igitur in pomerio Rense super litus Reni secundum consuetudinem prehabito tractatu et colloquio omnium

a) Presul vero Mog. Petrus celeres *D.* b) Baldow. *B* 1. 2, *ut videtur, in* Baldew. *corr. B* 1; Waldew. *A* 2; Balwyen. *D.* c) *sic et supra p.* 8, *n.* a. d) Mog. et *D.* e) Mog. eciam *D.* f) iam pene *B* 2. g) *uncis inclusa a Ioh. deleta B* 1, *exhibet B* 2, *om. D.* h) mundus *corr. Ioh.* nuncius *B* 2. i) Růd. *B* 2. k) hon. sui *D.* l) ēpm Col. *B* 2. m) Gŏtfr. *om. D.* n) tempare *corr. Ioh.* temerare *B* 2. o) ēēt *(et ita D) corr. Ioh.* ēē *B* 1, *et ita B* 2. p) *uncis inclusa a Ioh. deleta B* 1, *exhibent B* 2. *D.* q) seq. temp. *om. D.*

1) *De sequentibus vide supra p.* 8, *n.* 2—9. *annotata.* 2) *Cf. supra p.* 9, *n.* 1. 3) *Cf. supra I, p.* 356.

presencium et per suas responsales absencium, deinde in 1308.
Franchenfurt in festo beati Galli[1] in Heinricum comitem (Nov. 27). Oct. 16.
favor et consensus omnium divolvuntur[a], statimque[b] rex
princeps[c] Romanorum cum laudibus decantatur. cf. Sap. 18, 9.
Anno Domini M⁰CCC⁰VIIII⁰ [d] in epyphania Domini 1309. Ian. 6.
cum Margareta consorte, que filia ducis Brabancie[2] fue-
rat, in sede Karoli et iuxta ritum actenus observatum
cum celebritate et gaudio coronatur. ⟨Consortem[e] autem
hanc sortitus fuit[f] in federe reconciliacionis, dum ami-
cicia atque[g] pax inter eum[h] et ducem[i], patrem illius,
super casu mortis paterne[k], sicut superius est[l] premis-
sum, de prelio inter eos habito firmaretur. Ex qua⟩
filium unum Iohannem et duas filias ⟨genuit[m]⟩. Io-
hannes rex Bohemie efficitur; filiarum una[3] regina[n]
Francie, altera regina Ungarie est effecta. Venit ergo
Coloniam ibique maximam curiam celebravit ⟨civesque[o] (Ian. 11).
ad graciam excipit[p], quorum predicti prelii[q] causa fuit⟩;
confluentibus ad eum circumquaque nobilibus privilegia
innovavit, feoda concessit et alia, que ad novicialis huius
honoris actum pertinent, sapienter et provide pertrac-
tavit. Mox ad papam Clementem dirigit sollempnes (Iun. 2).
nuncios[4]; qui quoniam eius aliqualiter noticiam habuit,
electionem approbavit et confirmatum ad coronam im- (Iul. 26).
perii invitavit. ⟨Assencientibus[r] eciam tribus archican-
cellariis imperii abbatem Heinricum Villariensem *terri- *f. 87.
torii Metensis, cuius habita est mencio[5], in sigilleferum[s]
et expeditorem negociorum ascivit et habere voluit pre
aliis singularem, quem non longe post summus pontifex
ad regis interventum ad Tridentine ecclesie kathedram 1310.
sublimavit⟩.
Deinde in Spiram et civitatem Babenberch, Herbi- 1309. (Febr.).
polim, Augustam[6], regni districtus deambulans, curias[t]

a) devolv. *D.* b) statimque — decantatur *om. A* 2. c) princ. *om. D.* d) *sequentia usque ad verba* post quinque *(p. 37, l. 8) desunt fere omnia B* 2 *folio* 114. *maxima ex parte evulso.* e) *uncis inclusa (B* 2. *D) a Ioh. deleta, pro quibus scripsit* et habuit *B* 1. f) fuit *pro* ē *deleto B* 1. g) et *D.* h) eos *D.* i) ducem *om. D.* k) patris sui *(et ita B* 2*) Ioh. corr.* paterne *B* 1, *et ita D.* l) est *om. D.* m) *uncis inclusa a Ioh. deleta B* 1, *exhibent B* 2. *D.* n) reg. *a Ioh. add. B* 1. o) *uncis inclusa habent B* 2. *D, a Ioh. deleta B* 1, *pro quibus* et *scripsit.* p) accipit *D.* q) *haec inania; intellege* : q. discordie predictum prelium. *O H.-E.* r) *uncis inclusa a Ioh. deleta B* 1, *exhibet B* 2, *om. D.* s) *sic B* 1; sig *(reliquis deletis) B* 2. t) curias cel. *a Ioh. add. B* 1, *et ita D, abscisa B* 2.

1) *De hoc errore cf. supra p.* 9, *n.* 4. 2) *Iohannis.* 3) *Beatrix a.* 1318. *Karolo I. Roberto Ungariae, Maria a.* 1322. *Karolo IV. Franciae regibus nupserunt; cf. et infra l. V, c.* 3. *rec. B. D.* 4) *Cf. supra p.* 9, *n.* 10—12. 5) *Supra I, p.* 368. 6) *Ioh. errat, cum dicit regem tunc civitates Bamberg, Herbipolim, Augustam adiisse.*

1309. *(Iul. 24).* celebrans, venit Nôrnberch[a], et duces, marchiones, comites ac nobiles cum episcopis[b] et prelatis adventantes sua feoda atque regalia cum sollempnitatibus ad hoc pertinentibus susceperunt et fidelitatis iuramenta servare imperio promiserunt. Plura eciam pro conservacione pacis per universum regnum sancivit[c] et de omnibus, cuiuscumque status[d], condicionis essent, qui regnum turbaverant spoliis vel aliis excessibus, gravium sentenciarum 1308. *(Nov. 28).* iudicium diffinivit; et ut in illis partibus brachium suum roboraret, Růdolfo filio palatini unam suarum filiarum desponsavit[1]. Qui quidem parvulus fuerat et in flore *Sap. 4, 11.* puerili sublatus, *ne malicia mutaret intellectum eius* et *fictio deciperet animam illius*, iuvenculam regis filiam thoro alterius dereliquit. Rex* vero exhibuit se in omnibus locis iustum iudicem et pauperum defensorem. *Iusticia* enim *et pietas,* ut dicit Ysidorus[e, 2], *due precipue regie* sunt *virtutes.* ⟨Et[f] Oracius[3]:

Pueri ludentes: rex eris, aiunt,
Si recte facies,

et[g] addit[4]:

Puerorum est
Nenia, que regnum recte facientibus offert⟩.

De[h] opposicione Australium et Bohemorum contra principes suos et[i] restitucione Karinthie. Capitulum II[m].

1309. *(Aug. 21).* **f. 87'.* Anno[k] Domini supradicto, scilicet M°CCC°IX°, venit rex in Spirensium civitatem, postquam facta regia in Nôrnberch[a] expedivit; venerunt autem ad eum nobiles, qui recognicionem nondum fecerant suorum iurium, regiis se aspectibus presentantes, graciam postulantes.

*) Rex — locis *(et ita D) Ioh. in B* 1 *correxit pro:* Deinde rex apud Herbipolim et Augustam curias sollempnes egit, in omn. locis se exhibens, *et ita A* 2.

a) Nôrenberch *B* 2; Nůrnberg *D*. b) prel. et ep. *D*. c) sanctivit *deleto Ioh. scr.* sancivit *B* 1. d) condic. et status *D*. e) Ysyd. *B* 2. f) *uncis inclusa a Ioh. deleta B* 1, *abscisa B* 2, *exhibet D*. g) et — offert *Ioh. bis scr. B* 1, *utraque delevit*. h) *inscriptio capituli minio scripta B* 1. i) et — Kar. *om. D*. k) MCCCIX. anno supradicto venit *D*.

1) *Cf. supra p.* 10, *n.* 5 *sq.* 2) *Etymolog. IX, c.* 3, 5: Regiae virtutes praecipuae duae, iustitia et pietas. 3) *Epist. I,* 1, *v.* 59 *sq.* 4) *Ibidem v.* 62 *sq.*

1309. Fridericus[a] autem dux Austrie[b] cum quadringentis militibus sub apparatu vestiture uniformis valde gloriose venerat et pompose[1], patris mortem querulans, iudicium nomine suo et suorum fratrum postulans, investituras terrarum requirens[c], quibus addici Moraviam, eo quod eorum terris contigua adiaceret, si convenienter posset fieri, flagitavit. Rex responsionis ordinem distulit et Friderico expensarum pondus aggravavit, quousque sarcinam dimissis quibusdam militibus leviavit. Audiencia et expedicio dum sibi procrastinaretur, Moraviam submovit a[d] corde, sicque de aliis investitur; (Sept. 17). sed et terra Iohannis ducis pro noxa suorum reatuum, ipso[e] proscripto, (Sept. 18). Cont. can. S. Rudb. 1309. sibi et fratribus est adiecta, promissa, ut[f] fertur, et postea soluta pecunie maxima quantitate[2], ib. marcarum[g] milibus quinquaginta. Corpus Adolfi regis Alberti corpori in conditorio regum rex devotissime et regaliter cum (Aug. 29). fletu multorum ibi existencium contumbavit. Nobilem[h] virum de Wirtenberch Eberhardum, qui sub priscis regibus in regno plures et enormes insolencias suscitavit, acriter ibidem convenit, ita ut ille aversa facie responderet regiaque[i] hortamenta parvipenderet, cum conductu tamen regie securitatis sine regis gracia ad propria remearet, cuius manum validam inposterum[k] est expertus[3].

ib. (Oct.). Fridericus autem dux in[l] partibus Suevorum mansit et, que Lûpoldus frater suus dimiserat, castra interfectorum patris expugnavit et profugos internicione vel perpetuo exilio relegavit; et dum in hiis moram traheret, cervices contra eum quidam Australium de[m] Potendorf, de ib. Zeltingen[n] cum quibusdam aliis erexerunt[4], promulgantes undique eum regis graciam non habere, sed anxium et gravatum stare, regiumque sibi animum aspere indignari. Conflati[o] autem tale aliquid sunt *moliti et conspiracione *f. 88. facta ad se loca et oppida plura trahunt, interpretantes[p] accidencia principis dilacionemque sui reditus[q] ad peiora.

a) Fridr. *(et ita D) corr. Ioh.* Frider. *B* 1. b) regiis aspectibus se presentando *add. A* 2. c) inquir. *D.* d) de *A* 2; a corde *om. D.* e) ipso proscr. *a Ioh. add. B* 1, *om. D. A* 2. f) ut f. *a Ioh. add. B* 1, *exhibet D, om. B* 2. *A* 2. g) marc. mil. q. *a Ioh. add. B* 1, *om. B* 2. *D. A* 2. h) Nobilem — expertus *(l. 23) om. A* 2. i) regisque *corr. Ioh.* regiaque *B* 1. k) postea *D.* l) in — relegavit et *(l. 27) a Ioh. add. B* 1, *om. D. A* 2. m) de — aliis *a Ioh. add. B* 1, *om. D. A* 2. n) Zeltking *Cont. can.* o) Conflati — moliti *om. A* 2. p) interpr. — peiora *om. A* 2. q) redditus *B* 1.

1) *Cf. supra p.* 11, *n.* 3—7. 2) *Non pro terris Iohannis.* 3) *Cf. supra p.* 11, *n.* 1 *sq.* 4) *Cf. ibid. n.* 8.

1309. Civitas eciam que Nova dicitur, que limes est Austrie, Styrie et Ungarie, iam pactis habitis cum eisdem, rei exitum exspectabat. Ferebatur, quod ad hec a duce Ottone Bawarie, super quem se fundaverant, armabantur, eo quod ipse per Albertum regem detrimentum calumpnie et expulsacionem a regno Ungarie sit perpessus[1]. Nun-
(Oct.). ciata sunt hec Ulrico de Walse[a], capitaneo Styrie, qui fide et opere bene audens de Karinthia, Styria et Ungaria copias adunavit et veniens irruit super adversarios principis repentine et cesis captisque pluribus, destructis
Cont. can. S. Rudb. 1309. eorum municionibus, recuperatis perditis, pactis[b] eciam interpositis usque ad principis reditum, patriam liberavit.
1310. Fridericus[c] rediens virum fidelem extulit, in perfidos
(Ian.-Febr.). iudicia exercuit ignominiosa[d], invectiva et aspera, in reliquumque terras mundas ab omni ⟨labe[e]⟩ prurigine-
cf. ib. 1309. ⟨que[f]⟩ perfidie conservavit. ⟨Hoc[g] anno Otto abbas Sancti Lamperti in Karinthia nisus est monasterium trahere a subiectione domini Salzpurgensis et sedi apostolice subi-
ib. cere, quod et factum est[2]; unde ambo ad curiam sunt citati. Littere eciam hoc anno a papa undique diriguntur cum maximis indulgenciis de passagio generali; extat et epistola pape ad soldanum, que incipit: *Candor lucis eterne*⟩.
ib. Otto et Stephanus duces Bawarie castrum Nůwenburch super Enum obsederunt nec ad regis iussum, internunciantibus episcopo
ib. 1310. Salzpurgensi et Rudolfo palatino, ⟨donec optinerent et muros suffoderent⟩, abscedere[h] voluerunt, ⟨et orta est discordia maxima inter eos.

1309. *(Aug. 14).* Nobiles eciam Bohemorum de Lippa[i], de Wartenberch, de Leuchtenburch cum quibusdam abbatibus religiosis[3] ad regem veniunt Romanorum, Heinricum ducem Karinthie suum regem de facto, non de iure existere protestantur, nec bene nec provide regnum eum regere, sed negligenter agere querulantur. ⟨'Venimus[k]', inquiunt, 'patrie, civibus, regni utilitatibus consulentes. Prospicite et succurrite secundum humanitatem vestram undique promulgatam, quia, quamdiu superest Heinricus, inpossibile est pacem in regni negociis stabiliri⟩. Et ut de-

a) Walsee *A* 2. b) pactis — reditum *a Ioh. in marg. add. B* 1, *om. D. A* 2. c) Fridr. *(et ita D) corr. Ioh.* Frider. *B* 1. d) ign. — aspera *om. A* 2. e) labe *a Ioh. delet. B* 1, *exhibet D;* omni perfidia *A* 2. f) que *a Ioh. delet. B* 1, *habet D.* g) Hoc — inter eos *(l. 27) a Ioh. in marg. add. B* 1, *uncis inclusis deletis, om. B* 2. *D. A* 2. h) absc. vol. *Ioh. delevit et rursus infra add.* i) Lyppa *D.* k) *uncis inclusa a Ioh. deleta B* 1 *aliis non substitutis, exhibent D. A* 2.

1) *Cf. supra I, p.* 332. 373; *Ottac. v.* 97746—81. 2) *Cf. Lang, Acta Salzb.-Aquil. I, p.* 121, *nr.* 137. 3) *Cf. supra p.* 12, *n.* 4.

sideratum effectum res sorciatur, filium vestrum filie 1309.
regis nostri[1], que Elizabeth dicitur *et superest sola in- *f. 88'.
maritata de tribus, iuvencula[a] speciosa, copuletis[b] et
regem Bohemie declaretis'. Rex dimissis nunciis misit
comites de Schålchlingen[c], de Hennenberch[2], de Hohen-
loch ad regnum de singulis inquirere veritatem; qui
venientes per Chunradum de Auvenstain ac ceteros
Heinrici officiarios capiuntur, sed post quinque[d] dies
factis sponsionibus dimittuntur. Post hec puella in 1310.
Spiram ducitur[3], ibique inter eam et regis filium nupcie (Aug.).
cum gloria celebrantur, Iohannesque rex Bohemie publice
proclamatur, gaudente atque[e] tripudiante populo Bohe- (Aug. 30).
morum. Et[f] rex quidem regni negociis intendens, qua
vi et quomodo in regnum filium posset[g] dirigere, cogi-
tavit.* Dux[h] Fridericus misit ad Heinricum ducem 1309.
Karinthie, avunculum suum, in Bohemiam, offerens se
ad eius amiciciam; qui quia in Bohemia fuit angustatus,
in Villaco civitate Karinthie, mediante fratre suo duce (Mart. 16).
Ottone de Athasis partibus descendente, amicicia est
firmata, et Karinthia restituta; et Carniola remansit
ipsis ducibus pro sex marcarum milibus obligata.

*) *Sequuntur a Ioh. deleta B 1, adsunt B 2. D. A 2:* Fridericus 1310. (Aug.-Sept.).
autem dux Austrie, prioris[i] offense aculeum con-
torquens in Ottonem ducem Bawarie[k], castrum[l]
quod Scårdingen[m] dicitur[n] obsidet, quod olim pater
suus reconnectere[o] suo dominio acceptavit[p, 4]. Otto
obsidionem solvere volens forti manu eius[q] properat
in occursum, et metatis adversum se tentoriis cot-
tidie prelium machinantur[r]; sed Fridericus vali-
dissime infirmatus, ita[s] ut a pluribus mortuus pu-
taretur, licet circumduceretur, ut vivus ab omnibus
videretur, cuneos disiungit et debilis in Austriam
est perlatus[5]; mittitque ad Heinricum avunculum 1309.
suum in Bohemiam, indicans se sue amicicie velle
cum fratribus[t] conformare et in convencionem pacis[u]

a) iuvenculis *D.* b) copuletur et in r. B. declaretur *D.* c) Schelkingen *D*; Schalklingen *A* 2. d) *B* 2 *pergit; cf. p.* 33, *n.* d. e) et *D.* f) Et — cogitavit *om. A* 2. g) posset *a Ioh. add. B* 2. h) Dux — obligata *(l. 21) a Ioh. pro deletis in marg. scr. B* 1. i) prius *corr. Ioh.* prioris *B* 2. k) Baw. *om. B* 2. *A* 2. l) castr. *om. D.* m) Scherdingen *B* 2; Schårding *D*; Scherding *A* 2. n) dic. *om. D.* o) suo dom. reconn. *B* 2. p) *sic B* 1. 2; attemptavit *D (ut Iohannem scribere voluisse reor. O. H.-E.).* q) ei *A* 2. r) machinatur *D.* s) ita — videretur *om. A* 2. t) se *supplendum. O. H.-E.* u) paucis *D.*

1) *Cf. supra p.* 12, *n.* 5—8. 2) *Cf. supra p.* 13, *n.* 3 *sq.* 3) *Cf. ibid. n.* 5 *sq.* 4) *Cf. supra I, p.* 296. 5) *Cf. infra p.* 39, *n.* 4.

De[a] expulsione Heinrici ducis de regno et firmacione Iohannis filii regis in eo. Capitulum III[m].

1310. (Sept.). Anno Domini[b] supradicto, scilicet M⁰CCC⁰IX⁰[c], rex[d] filium suum in Bohemiam cum copiis dirigit et cum eo Petrum episcopum Moguntinum, Rudolfum[e] palatinum,

---

1309. perpetue convenire et ablatas terras restituere per conveniencia dictamina placitorum. Quibus[f] quia Heinricus in Bohemia angustatus non valuit interesse, Otto dux, frater eius, venit de partibus Athasis[g] in Villacum, ubi de summa, quam super *Carniolam duces Karinthie habuerant[1], regina matre ducum Austrie et sorore ducum Karinthie agente, tantum extitit defalcatum, ut tantum sex milibus marcarum esset a ducibus eximenda[2]. Tam hiis quam aliis tractatibus habitis et reconciliacionis federe atque eterna amicicia firmata inter eos, Karinthia atque Carniola ad pristinos redeunt[h] possessores; officialibus Australibus[i] ad sua loca redeuntibus, terre sicut prius ad ducum Karinthie providenciam ordinantur. Dux eciam Fridericus alta traxit suspiria, sciens avunculum in Bohemia turbatum, quod ei succurrere non valebat propter Romanorum principem, quem timebat; sed nec amicorum aliquis quicquam ad hec facere presumebat, nec[k] de suis quisquam amminiculum cuiuscumque solaminis offerebat; cui videntur competere versus Ovidii[3], qui dicit:

*f. 89. (Mart. 16).

Cum fueris felix, multos numerabis amicos;
Tempora cum[l] fuerint nubila, solus eris.

Pro Fridericus — solus eris *deletis Ioh. scripsit B* 1, *sed*
1310. (Aug.-Sept.). *et haec delevit:* Fridericus dux Austrie prioris offense aculeum in Ottonem ducem Bawarie contorquens

a) *inscriptio capitis minio scripta B* 1; De — regno Bohemie et firm. Ioh. filii regis Romanorum in eo. c^m 3^m *a Ioh. in marg. add. B* 2; De — ducis et firm. Ioh. f. r. in regno Bohemie cap. III. *D; E integrum hoc caput exhibet ut B* 1. b) Dom. *om. B* 2. *D.* c) MCCCVIIII. *B* 2. d) Rex itaque f. s. *etc. post* Boemorum *(p.* 37, *l.* 13*) A* 2. e) Rŭd. *B* 2. f) Quibus — aliis *(l.* 15*) om. A* 2. g) Athesis *D.* h) redierunt *D* 2. i) Australium *B* 2. *A* 2. k) nec — scilicet M⁰CCC⁰IX⁰ *(supra l.* 4*) om. A* 2. l) si *Florilegium Diezianum, cuius simili Ioh. usus esse videtur.*

1) *Pactionibus apud Znoimam a.* 1308. *Aug.* 14. *factis* 45000 *marc. arg. promiserant.* 2) *Cf. supra p.* 13, *n.* 7. *Sed relaxatio pignoris demum Patavii a.* 1311. *Iul.* 14. *facta est.* 3) *Tristia I,* 9, *v.* 5 *sq.*

1310. comitem de Ottingen[a, 1], Fridericum de Nůrnberch[b] purchgravium[c], filium eis fideliter recommendans. Quo conperto Heinricus marchionem Misnensem, sororis sue filium[2], advocat. Qui cum sexcentis armatis veniens non modicum cum hiis, quos habuit, Heinrici[d] adver- (Nov.). sarios terrebat[e] et a civitatum introitu cohercebat; in civitatibus autem scissure ac diversitates parcium sunt reperte. Presul autem Moguntinus treugas statuit, in quibus Pragenses Iohanni portas apperiunt[f] et suscipiunt (Dec. 3). *novum regem. *f. 89'. Marchio Misnensis[g] cernens invaluisse regis filium, de investitura terre sue, que adhuc herebat in pendulo, promissa recipiens certitudinis, patre[h] eum revocante, dolens et anxius, quod avunculo adesse non debuit, ad propria est reversus. Qui ⟨iuvenis[i] pulcher, (Dec. 18). aurea cesarie[k], venusta facie, uno claudicans pede⟩, non longe, postquam rediit, prope[l] civitatem Lipczkensem[l*] in provincia sua que Osterlant dicitur, ⟨super[m, *] aquam que Alstra vocatur circa longum pontem⟩ confoditur et moritur in momento[3]. Consors Heinrici Anna, eque regis Bohemorum Wenczeslai filia, ad pedes Moguntini pre- (Dec.). sulis procidit, securum exitum a regno poscens[n]. ⟨Quam[o] duplex meror anxiavit: primus, quod a sorore, que iam regina habebatur, evectionis subsidium neque in curribus nec in equis habere potuit pro se nec[p] pro[q] puellis nec pro earum sarcinolis deportandis; secundus, quia dux Rů-

---

castrum Schærdingen obsedit, quod dux Otto exsolvere volens manu valida venit, et locatis contra se castris ad prelium se parabant; sed Fridericus graviter infirmatus in Austriam est perlatus[4].

*) *Pro* super — pontem *B* 2. *A* 2: in ecclesia fratrum Minorum a quodam sceleratissimo[r], conspiracione contra eum facta[s], trusali gladiolo[t].

a) Ött. *B* 2. b) Nörnberg *E;* Nürenberg *B* 2. *D.* c) burcbgr. *B* 2. d) Heinricus *B* 2. *D.* e) terruit *E.* f) aper. *B* 2. *D.* g) Misn. *a Ioh. add. B* 1, *om. B* 2. *D. E. A* 2. h) patre — debuit *om. B* 2; patre suo eciam revocatus dolenter satis ad pr. est reversus *A* 2. i) *uncis inclusa a Ioh. deleta B* 1, *exhibent B* 2. *D. E. A* 2. k) cesarea *E.* l) in civitate *B* 2. *A* 2. l*) Lipceñ *B* 2; Lipsensi *A* 2; Lypczkensem *D;* Liptzseheusem *E.* m) *uncis inclusa a Ioh. deleta B* 1, *exhibent D. E.* n) et *add. E.* o) *uncis inclusa habent B* 2. *D. E. A* 2, *a Ioh. deleta B* 1, *pro quibus solum scripsit* quam. p) nec *om. B* 2. q) pro *om. A* 2. r) scelerato *A* 2. s) facto *B* 2. t) gladio *A* 2.

1) *Cf. supra p.* 14, *n.* 1—4. 2) *Fridericum II.* 3) *Cf. supra p.* 14, *n.* 5. 4) *Cf. Cont. canon. S. Rudb., SS. IX, p.* 819.

1310. dolfus palatinus, mariti consanguineus, ad conducendum
eam suam comitanciam[a] denegavit, dicens, si ei vel
avunculo adesset, se regis graciam amissurum. Verum-
tamen⟩ comes de Ottingen[b], vir nobilis, et Fridericus
purchgravius[c] huic dolori strennue subvenerunt et ac-
cepta[d] domina cum omnibus suis utensilibus et Hein-
(Dec. 9). ricum[e] cum omnibus sibi adherentibus inestimabiliter
flentibus et querulantibus extra regnum, ubi iam timor
non fuerat, perduxerunt.

⟨In[f] hoc casu res admiracione digna contigit in
Pilsna pro tunc temporis: mulier enim quedam in orto
holerum aureum nummum repperit, in quo erat ymago
regia et Victorie nomen inscriptum, quod[g] marito obtulit[1].
Qui cum coniuge, cui esset offerendus vel quid preten-
*f. 90. deret, continue meditatur, sicque dilato me*ditacionis
effectu nummus perditur et iterum invenitur, sed et
iterum est amissus. Viditque maritus in sompnis Hein-
rico regi denarium hunc donandum, et quia tociens
perditus ad eius manus venire non potuit, victoris nomen
sub hiis casibus a regno minime deportavit. Sed quod
ad hanc materiam vel propositum nummus[h] ille quic-
quam fecerit, non est aliqualiter estimandum, sed quod
alicuius antiqui imperatoris ymaginem et nomen habuerit,
sicut sepe visum est, pocius est credendum⟩. Et[i] sic
Heinricus cum consorte a regno Bohemico profugatur
et rediens ad montana amplius Bohemiam non intravit.
1311. Presul itaque Moguntinus[k] cum nobilibus terre in pre-
sencia omnium, qui advenerant, Iohannem regis filium
in throno regio, habentem annos XIIII[2], collocavit et
(Febr. 7). sollempniter[l] consecratum auctoritate Romani imperii
confirmavit; pro informatore[m] quoque sibi et educatore
comitem de Hennberch[n] deputavit. Heinricus autem ad
montana sua[o] rediit et ducatum Karinthie[p] atque comi-
tatum Tyrol deinde quiete possidens cum Carniola sibi[q]

a) concomitantiam *A* 2. b) *sic B* 1. *E*; Oͤtt. *B* 2; Oͤtingen *A* 2. c) burchgr. *B* 2; Burgr. *A* 2. d) *lege* acceptam dominam. *O. H.-E.* e) *pone* Heinr. *post* adherentibus. *O. H.-E.* f) *uncis inclusa a Ioh. deleta B* 1, *exhibent B* 2. *E, om. D. A* 2. g) quem *E ut A p.* 15. h) nummum *E.* i) Et — intravit *(l. 26) om. B* 2. k) Mag. *B* 2. l) solempn. *E.* m) informacione *(et ita E) corr. Ioh.* informatore *B* 2. n) Hennenberch *B* 2. *D*; Henneberg *A* 2. o) sua *om. D.* p) Carinthye *E.* q) sibi *om. A* 2.

1) *Cf. supra p.* 15 *sq.* 2) *A.* 1296. *Aug.* 10. *natum; cf. Chron. Aulae-regiae I, c.* 112, *p.* 332.

inpignorata nichilominus regni Bohemie tytulum usque in diem sui obitus non dimisit*.

Rex[a] ab urbe Nŏrnberch[b] transiens cum regina venit in civitatem Aureacensem, que nunc Eystetensis[c] dicitur, a Philippo[d] episcopo invitatus, ubi corpus venerabilis quondam ipsius loci episcopi Gundakari[e] noviter elevatum de terra, oleum mirifice stillans[f], pluribus miraculis choruscavit[1]. Rex, ⟨ibidem[g] devocione habita⟩, meritis sancti presulis se et regni negocia commendans transiit in Augustam[2]. Ubi post gaudium et sollempnitatem[h] maximam, ⟨dispositis[g] atque⟩ diffinitis pluribus causis cum nobilibus circumsedentibus, de pace et concordia *sollicitus[i] valde existens, super civitatibus precipue et mercatibus[k], ut pacifice transirent, ⟨pio[l] et⟩ vigilanti animo intendebat; unde quosdam nobiles, qui pacem regiam in illis finibus temeraverunt et bigas civium cum preciosis[m] pannis Flandrensibus abduxerant, usque ad inferiores partes Reni persequi mandavit et predonum decapitacione ablata omnia in integrum precipit dominis suis reddi, ⟨quia[n] *tutela et procuracio rei publice*, ut dicit Tullius in libro de officiis[3], *ad eorum utilitatem, qui commissi sunt, non ad eorum, quibus committitur*[o], *est gerenda*⟩. Interea presul Moguntinus[p] et hii qui missi fuerant revertuntur, nunciantes regi in regno filium confirmatum, Heinricum cum omni sua

1310. (Febr.).

*f. 90'.

*) *Ioh. in marg. add. B* 1, *sed delevit, om. B* 2. *E, exhibet D:* et veniens in[q] Karinthiam instinctu officialium ad sublevamen penurie[r] monasteria et ecclesias talliavit, et[s] sic in consuetudinem veniente novo principe[t] hanc consuetud[inem][u] velut legem in posteros principe[s][u] propagavit, quod ante eum fieri non consuevit.

a) Rex — commendavit *(p.* 44, *l.* 1*) om. A* 2. b) Nŏrenberch *B* 2. c) Einsteten *B* 2. d) ab ep. Phil. *D;* Phyl. *E.* e) Gundakeri *D. E.* f) redolens stillavit et *(et ita B* 2*) Ioh. corr.* stillans *B* 1; stillavit *Ioh. antea in* destillavit *et rursus in* stillans *correxerat B* 1; redolens stillans *D;* redolens destillavit et stillans *E.* g) *uncis inclusa habent B* 1. 2, *a Ioh. deleta B* 1, *om. D. E.* h) solempn. *E.* i) solic. *E.* k) earum mercat. *B* 2; mercantibus *D.* l) *uncis inclusa a Ioh. deleta B* 1, *exhibet B* 2; pio animo *D. E.* m) prec. *om. D.* n) *uncis inclusa a Ioh. deleta B* 1, *exhibent B* 2. *D. E.* o) commissa est *Cic.* p) Mag. *B* 2. q) ad *D.* r) sue penurie *D.* s) et — propagavit *om. D.* t) *seq. delet.:* hec servitus *B* 1. u) *abscisa in marg. B* 1 *supplevimus.*

1) *Cf. supra p.* 16, *n.* 2. 3. 2) *Ibi numquam fuit; cf. et ibid. n.* 4. 3) *I,* 25, 85.

1310. familia de regno[a] ad propria rediisse, ⟨regnum[b] filio reliquisse⟩. De quo rotatu fortune accipitur, quod in Boecio[1] dicitur: *Hec nostra vis est, hunc continuum ludum ludimus, hanc*[c] *volubili*[d] *orbe rotam versamus, infima summis, summa infimis mutare gaudemus.* Sed revera iuxta Tullium[2] *ei*[e] *non multum obesse potest*[f] *fortuna, qui sibi firmius*[g] *in virtute quam in casu presidium collocavit,* ⟨et[h] Seneca[3]: *Ego fortunam nec venientem nec recedentem sencio, ego terras omnes tamquam meas video et meas tamquam omnium.* De utriusque tamen[i], tam Heinrici quam Iohannis, successibus inferius et notatum[k]⟩.

De[l] preparacione regis in Ytaliam et curia marchionis de Brandenburch[m]. Capitulum IIII[m].

(Sept.). Cont. can. S. Rudb. 1310. Anno Domini M⁰CCC⁰X⁰ ⟨eclypsis[n] solis facta est circa meridiem pridie Kalendas Februarii⟩; Chunradus Salzpurgensis Salzpurge ad mandatum pape concilium celebravit, in quo gracie transfretancium promulgantur, et decima biennalis pape postulanti ab exemptis et non exemptis offertur, et excessus Templariorum ibidem similiter recitantur. Hoc anno duces Bawarie Otto et Stephanus circa festum epiphanye castrum Nůwenburch expugnaverunt et muros deiecerunt, et propter hoc inter eos et ducem Austrie graves discordie surrexerunt. Rex autem[o]
(Aug.-Sept.). venit Spiram[4] et accersitis regni nobilibus, quos de regni corpore habere poterat, stans in loco eminenciori concionari ad omnes cepit: 'Scitis', inquit[p], 'quod imperialis nominis[q] gloria a multis temporibus, scilicet
*f. 91. sublacione *Friderici secundi, usque hodie abolita[r] regno et imperio de[s] omni parte mundi, precipue apud Ytaliam, maximas scissuras, detrimentum atque scandalum et quasi sub tetra[t] confusionis nebula[u] discidia[v], controversias, spolia et latrocinia in nostro climate parturivit. Nempe defluxa a transitu Friderici sexaginta circiter

a) de r. *om. D.* b) *uncis inclusa a Ioh. deleta B* 1, *exhibent B* 2. *E, om. D.* c) banc *deest Boeth.* d) volubilem *D.* e) quod *corr. Ioh.* ei *B* 2. f) fort. pot. *B* 1, *a Ioh. transposita, et ita B* 2. *D. E.* g) firmus *(et ita E) corr. Ioh.* firmius *B* 1. h) *uncis inclusa a Ioh. deleta B* 1, *exhibent B* 2. *D. E.* i) tamen *Ioh. add. B* 1, *exhibet E, om. B* 2. *D.* k) *hic explicit E; cf. verba expilatoris 'Neues Archiv' XXIX, p.* 441. l) *inscriptio capitis minio scripta B* 1, *a Ioh. in marg. superiore add. B* 2, *numerum om. D.* m) march. Brandenburgeñ *B* 2. n) ecl. — Rex autem *(l. 22) Ioh. in marg. B* 1 *scr., uncis inclusis deletis, om. B* 2. *D.* o) *seq.* rex *(et ita B* 2. *D) scriptum ante additamentum praecedens B* 1. p) inquit *a Ioh. add. B* 2. q) nom. *om. D.* r) oblita *D.* s) in *B* 2. t) q. sunt sub terra *D.* u) nubila *D.* v) diffidia *D.*

1) *De consolatione II, c.* 2. 2) *Incerti de ratione dicendi ad C. Herennium (Pseudo-Ciceronis) IV,* 19, 27. 3) *Hic locus apud Senecam reperiri non potuit.* 4) *Cf. supra p.* 16, *n.* 5—17, *n.* 5.

annorum tempora hoc testantur: civitates a civitatibus, 1310. a populis populi bellis civilibus colliduntur, inter regnum et sacerdocium aversio diutina terras, regna et populos[a] ab imperio sacro scidit, quia non erat, qui se murum cf. Ezech. 22, 30. interponeret, vel cuius timore, maxime in[b] Ytalia, premisse discordie sopirentur. Insuper suadelam summi pontificis cum nunciis plurimarum civitatum Lombardicarum, Tuscanarum et Ytalicarum ad resarciendam collisionem huiusmodi recepimus nos vocantem ⟨et[c] prospera nobis cum exhibicione benivolencie dulciter exoptantem⟩ et[d] ad coronam imperii specialiter invitantem. Vires nostri corporis exponemus, animum offeremus, dulce nomen patrie, amicos domumque propriam et pueros relinquemus. Unum est[1], quod impedit tantum bonum, sine quo nil[e] agere valemus, scilicet cooperacio et subsidium regnicolarum, quibus necesse erit nostrum brachium roborari ⟨consiliisque[c] et informacionibus sapientum in omnibus informari⟩'. Ad quod differenter universi conclamare ceperunt, sicut quondam regi David simile aliquid pro statu regni sui tractanti letanter populus applaudebat dicens[f]: *'Tui sumus, o Davit, et* 1. Par. 12, 18. *tecum* erimus[g], *fili Ysay*[h]. *Confortare et esto robustus, te* Ios. 1, 9. *enim adiuvat* dominus *Deus tuus'*. Taxatis atque[i] indictis per singulas civitates officialibus, ad[k] curam regni provinciales statuens et[l] advocatos, precipue *contra Eber- *f. 91'. hardum de Wirtenberch inpendia civitati Ezzlingensi sufficiencia designavit; que quidem civitas a predicto Eberhardo perturbata[m] plurimum et contempta[n], statuto 1311. sibi capitaneo[o] comite Goczone[2], castra, civitates, possessiones eiusdem et predia pene omnia usque ad duo castra, que remanserant, dissipavit; ⟨et[c] si imperatori vita longior extitisset, in toto penitus periisset. Post eius transitum de hac infirmitate convaluit, regum[p] in reliquum semper potenciam formidavit⟩. Rex igitur civitates undique circumlustrans eas ordinavit et per sin⟨gula[c] monasteria se devote et humiliter religiosorum oracioni-

a) populo *D*. b) in *a Ioh. add. B* 1. c) *uncis inclusa a Ioh. deleta B* 1, *habent B* 2. *D*. d) et *a Ioh. add. B* 1, *om. B* 2. *D*. e) nihil *D;* agere nil *B* 2. f) dicentes *D*. g) er. *deest Vulg*. h) ysai *B* 2. i) autem et *D*. k) ad *a Ioh. add. B* 2. l) et *a Ioh. add. B* 2. m) turbata *(et ita B* 2*) Ioh. corr.* perturbata *B* 1; conturbata *D*. n) contempto *D*. o) campitaneo *B* 2. p) regnum *D*.

1) *Haec temere scripta ut supra p.* 17; deficit *pro* est *legendum. O. H.-E.* 2) *Immo Conrado de Weinsberg; cf. supra p.* 17, *n.* 6—8.

1310. Cont. can. S. Rudb. bus commendavit⟩. Hoc[a] anno papa indixit terminum feriam secundam post *Letare* omnibus volentibus opponere contra Bonifacium iam defunctum; ad quem comparuit Gwilhelmus de Nugereto predictus[1] ex parte regis Francie, et obsistente omni ordine ecclesiastico confusus abscessit; fuit enim intencio regis Francie et suorum complicum effodere Bonifacium et tamquam hereticum comburendum[b]. Fridericus dux Austrie ⟨prioris[c] offense aculeum contorquens in Ottonem ducem Bawarie⟩ cum exercitu Bawariam ingressus castrum quod Rŷd dicitur obsedit, quod ab incolis per incendium est destructum, qui furtive abscesserunt ab eo; et procedens Scherdingam vallavit habens quinque milia pugnatorum; sed infirmatus, multis expensis in vacuum habitis, in Austriam est reversus. Fratres hoc tempore Rudolfus et Lůdewicus, Lůdewici ducis filii, patrimonium diviserunt; sed discordia oritur, quia Lůdewicus in palatinatu sibi ius usurpavit, quod sibi Rudolfus simpliciter denegavit. Hoc anno eciam[d] Voldemarus marchio[e] Brandenburgensis, mortuis fratruelibus[f] et patruis, divisum in multas partes totum solus illius tytuli optinuit principatum et glorians cf. Esth. 13, 2. in fortitudine et magnitudine potencie sue curiam celebrem et famosam indixit regibus, principibus prope longeque positis, habiturum se nupcias[2] cum filia patrui sui mandans[g], omnesque missis veredariis[3] ad huius sollempnitatis gaudium invitavit. Quam quidem tenuit 1309. in civitate maritima[h], que Rostok dicitur[4] et est sita in portu, ubi versus Daciam, Sweciam et Norwegiam atque ad partes alias navigatur, in quo eciam navigium[i] terrarum[k] et mercium diversarum de remotis regionibus[l] applicatur. Hac in curia fuit rex Dacie[5] cum duobus ducibus, fratribus suis, et[m] inmensa multitudine populi terre sue, duces, comites, liberi barones innumerabiles de Saxonia et marchiones[n] ⟨Sleswicensis[o], Stetinensis, Rugiensis, Magnipolensis⟩[6] et magnates tam de illis *f. 92. *quam de exteris partibus, quorum numerus vix poterat

a) Hoc — anno eciam *(l. 18) a Ioh. in marg. add. B* 1, *om. B* 2. *D*. b) *lege* comburere. c) *uncis inclusa a Ioh. deleta B* 1, *quae iam supra p.* 37, *l.* 23. 24. *leguntur.* d) Hoc anno *B* 1. 2, *Ioh. corr.* Hoc anno eciam *B* 1; Anno Domini MCCCX. Vold. — dominium (hoc *om.*) pervenit *(p.* 45, *l.* 15 *sq.) A* 2. e) marchio *om. D*. f) fratribus fratruelibus *B* 2. *A* 2. g) mandans — invitavit *om. A* 2. h) maricina *D*; maxima *A* 2. i) navigia . . . applicantur *A* 2. k) t. et merc. *a Ioh. add. B* 2. l) reg. *pro deleto* partibus *B* 1. m) et *a Ioh. add. B* 2. n) marchia *B* 2; marchio *A* 2. o) *uncis inclusa a Ioh. deleta B* 1, *exhibent B* 2. *A* 2.

1) *Supra I, p.* 370. 2) *Error. Iam antea Agnetem filiam Hermanni marchionis Brandenburgensis duxerat.* 3) *Cf. Esther* 8, 10. 12. 4) *Cf. G. Sello, 'Forsch. z. Brandenb. u. Preuss. Gesch.' I, p.* 167. 5) *Ericus.* 6) *Ioh. h. l. res paulo confusius narrat.*

estimari. Marchio manibus[a] regis Dacie miles cum 1309.
magna decencia insignitur, mille septingenti tyrones in tyrocinio hoc nove[b] milicie cingulo per marchionem cum pompa maxima decorantur. Dominarum ibi de[c] diversis partibus formosarum sicut et militum extitit innumerabilis multitudo, quarum fuit inconparabilis pulchritudo. Tentoria per campos elevata, scarleto circumdata, cum operimentis, subselliis atque stratoriis velud[d] aurum micancia videbantur. Putei pleni vino, cervisia et medone ad potandum, specus replete carnibus, piscibus et frumento, naves onuste speciebus aromaticis ad corporales explendas delicias habebantur. Que quidem gloria post hec *in favillam* breviter[e] *est redacta;* nam propter nup- *Ezech.* 15, 4.
cias illicitas et fastum glorie temporalis ipse marchio sine herede decessit, et ad imperium totum dominium 1319. *(Aug.* 14).
hoc pervenit. Cui[f] versus Ovidii[1] possumus intonare, qui dicit:

Non viole semper[g], *nec Cinthia lilia*[h] *florent,*
Et riget amissa spina relicta rosa.

De[i] coronacione regis in Mediolano, de[k] duce Austrie Leupoldo et destructione Templariorum. Capitulum V.

Anno Domini M⁰CCC⁰XI⁰ rex[l] in[m] Ytaliam[n] parat 1311. *cf. Cont. can.*
iter. Habuit autem secum Leupoldum ducem Austrie inter *S. Rudb.* 1310.
alios magni nominis, fratres suos Treverorum[o] archiepiscopum Baldowinum et Walramum[p] comitem[q], Leodiensem episcopum, consanguineum et amicum[2], comitem Subaudie, qui sororem sue consortis regine habuit[r] in matrimonio[3]. ⟨Hic[s] vicinus et familiaris Liguribus necessarius et utilis multum fuit ad negocia contractanda[t]. Quidam eciam curiositatis[u] causa, quidam consanguinitatis, quidam
*novitatis propter rei inconsuetudinem, ut viderent, quid **f.* 92'.
fieret, sequebantur⟩. Et transiens per montem Iovis[4] *(Oct.* 23).

a) man. *a Ioh. add. B* 2. b) novo *B* 2. *A* 2. c) de *a Ioh. add. B* 2. d) velut *B* 2. e) brev. *a Ioh. add. B* 2. f) Cui — rosa *om. A* 2. g) semperve hyacinthina *Ov.* h) lylia *B* 2. i) *inscriptio capitis minio scripta B* 1, *a Ioh. in marg. scripta B* 2, *numero omisso.* k) Lüp. duce Austrie *B* 2. l) *h. l. pars quarti capitis supra p.* 41, *n.* a *omissa breviata inserta A* 2. m) in *a Ioh. add. B* 2. n) Ythal. *B* 2. o) Treverensem *D.* p) Alramo *corr. Ioh.* Walramum *B* 2. q) fratres suos *a Ioh. iterum add. B* 1. r) habuit eciam *D.* s) *uncis inclusa a Ioh. deleta B* 1, *exhibent B* 2. *D. A* 2. t) tract. *Ioh. corr.* contract. *B* 1. u) cursitantis *Ioh. corr.* curiositatis *B* 1.

1) *Ars am. II, v.* 115 *sq.* 2) *Cf. supra p.* 18, *n.* 7. 3) *Cf. ibid. n.* 4 *sq.* 4) *Cf. ibid. n.* 2 *sq.*

1311. pervenit Mediolanum, que est metropolis Ligurie*; ubi (Dec. 23). gloriose susceptus in ecclesia beati Ambrosii per Castonem[a] de Turri Mediolanensem archiepiscopum cum re- (Ian. 6). gina corona regni ferrea coronatur. Sed cito obnubilatur Osee 4, 7. hec serenitas, quia *gloriam* eius *in ignominiam,* decus in obprobrium, honorem[b] ad nichilum vertere[1] cogitabant[c]; nam civitatis potentissimus Gwido[d] de Turri, sue auctoritatis potenciam in civitate considerans inminui et causas civium et omnium[e] adventancium per imperatorem iudicio et iusticia diffiniri, graviter indoluit et conspiracione facta contra regem et suos, dispositis siccariis[f] (Febr. 12). per domos et plateas, imperatorem et omnes secum existentes perimere machinatur. Imperator premunitus ad arma convolat, per platearum angustias ad civitatis planiciem, quam Paltzum[g] dicunt, properat et suis accurrentibus strennue dimicavit. Quidam fratres de domo Theutonica[h] et precipue pre[i] omnibus unus vir eiusdem ordinis agilis et cordatus, lateri principis adherens, multis cruentatis et prostratis[k] adversariis, imperatorem incolumem[l] conservabant. Dux autem Leupoldus extra muros aput[m] Sanctum Gervasium et Prothasium habens domicilium, inscius huius facti, audito strepitu et clamore celeriter armis accingitur et sicut turbo vehemens urbem Ier. 3, 3. ingreditur; contra quem iacula sicut *stille pluviarum* diriguntur, lapides gravissimi ponderis, scampna[n], sedilia *f. 93. a domorum eminencia *dimittuntur, et antequam ad[o] imperatoris stacionem perveniret, inpedimenta difficilia cf. Eccli. 50,7. sustinebat. Quo veniente sol novus refulsit, qui spiritum iam pene deficiencium illustravit. Nova bella iterum inchoantur, domus devastantur[p], hostium rabies et feritas conculcantur[q], manus[r] adversa rigescit, brachium tepescit, mucro quiescit, res sedatur, imperator victor gloriatur. Auctor huius sceleris Gwido[s] in monasterium Care-vallis fugiens latuit indeque a monachis in vase vinario est eductus et misere postea supervixit[2].

*) *B 2 add. ut A:* Emilia olim dicta[3].

a) Castorem *Ioh. corr.* Castonem *B* 2. b) hon. ad nich. *om. A* 2. c) cogitabat *Ioh. corr.* cogitabant *B* 1. d) Guidettus *A* 2. e) omnium et *D.* f) sicariis *B* 2. g) platzum *B* 2; palczura *A* 2. h) theỏtonica *B* 1 *(v a Ioh. superscr.)*; theotunica *A* 2. i) de *D.* k) de *add. B* 1. 2. *A* 2, *a Ioh. delet. B* 1, *om. D.* l) iucolomem *B* 2. m) apud *B* 2. n) scissura *Ioh. corr.* scampna *B* 2. o) ad *a Ioh. add. B* 2. p) devastatur *D.* q) conculcatur *D.* r) mauus — quiescit *om. A* 2. s) Guidetus in monasterio Clarev. *A* 2.

1) *Ad haec et sequentia cf. supra p.* 19, *n.* 1—5. 2) *Cf. supra p.* 20, *n.* 2. 3) *Cf. supra p.* 18, *n.* 8.

Imperatrix[a] ducem Leupoldum diligens pro virtute 1311. in die epiphanie[b] aureo cipho[c], pleno florenis aureis, ho- Ian. 6. noravit sororisque sue comitis[d] Subaudie filiam Katherinam nomine coniungi in matrimonium procuravit. ⟨Dux[e] ibidem nobilem virum quendam illius provincie de Corregio[1] arma clyppeumque[f] ducatus Austrie per omnem similitudinem gerentem convenit, dicens eum a se et fratribus per hoc posse intrare maximum dedecus et iacturam. Qui respondit ab antiquo se audisse patres suos a ducibus Austrie pro suis meritis hiis signis pro speciali gracia et amicicia honoratos. Dux contentus eum sibi in ampliorem amiciciam devincivit et consuetis atque innatis edigmatibus concessit perpetualiter secum uti⟩.

Hoc anno Clemens papa concilium in Vienna cele- 1311. brat generale[2], quod[g] duravit a festo beati Remigii ad XLII *Cont. can. S. Rudb.* 1311. septimanas, in quo edite sunt constituciones Clementine, et destructus est ordo Templariorum ad nutum regis 1312. Francie. ⟨Qui[h] eciam ibi peciit Bonifacium effodi de *terra et tamquam hereticum concremari; sed dum totus *f. 93'. ordo ecclesiasticus obsisteret, desiit ab incepto⟩. Articulos[i] autem, quos habuit contra eos[3], hii fuerunt: Primus[k], quod negaverunt eucharistie sacramentum. Secundus, quod non credunt[l] resurrectionem mortuorum. Tercius, quod infecti fuerint vicio sodomitico. Quartus, quod intrantes religionem eorum negare crucifixum et in faciem[m] eius spuere conpelluntur. Quintus, quod fecerant conposicionem cum Sarracenis contra Christianos et civitatem Accaron in manus eorum[n] subdole tradiderunt[4]. Et sic ordo ille preclarus et lucidus de firmamento ecclesie est sublatus, qui incepit sub Heinrico[o] IIII° et Honorio secundo anno Domini M°CVIII°[5]. Bona eorum aliis Cruciferis sunt oblata, que quidam ex eis recipere recusabant. Hic replicanda[p] sunt, que in veteribus libris repperiuntur scripta, ubi dicitur: *Num uno* *Num.* 16, 22.

a) Imperator *D.* b) epyph. *B* 2. c) cypho *B* 2. d) *sic B* 1. 2. *D. A* 2; *lege* comitisse *ut supra p.* 20. e) *uncis inclusa a Ioh. deleta B* 1, *exhibent B* 2. *D; sequentia usque ad capitis finem om. A* 2. f) clypeumque *B* 2. g) quod — septimanas *a Ioh. in marg. add. B* 1, *om. B* 2. *D.* h) *uncis inclusa (B* 1. 2. *D) a Ioh. deleta B* 1; *cf. supra p.* 44, *l.* 4—7. i) *lege* Articuli. *O. H.-E.* k) pr. fuit *B* 2. l) credebant *D.* m) in fratrem et faciem *corr. Ioh.* in faciem *B* 2. n) eius subtile *D.* o) Chunrado *D.* p) repplic. *B* 1.

1) *Cf. supra p.* 20, *n.* 7 *sq.* 2) *Cf. supra p.* 1. *et* 22. 3) *Scil. Templarios.* 4) *Cf. supra p.* 1, *n.* 5—2, *n.* 7. 5) *Cf. supra I, p.* 78.

Gen. 18, 23. *peccante contra cunctos*[a] *ira tua deseviet?** *Numquid perdes*
Iob 4, 18. *iustum cum impio?* Et si *in angelis suis* Deus *repperit*
ib. 41, 16. *pravitatem,* ut Iob dicit, alii *territi purgabuntur.* Sic de hoc sacro ordine, si tamen ita fuit, ut aliquid ibi quoad personam unius extitit maculosum, non videtur propter hoc universitas condempnanda[b]; ⟨nam[c] de eius laudibus Bernhardus[d. 1]: *Vivunt,* inquit, *in commune plane iocunda et sobria conversacione, absque uxoribus, absque liberis, et ne quid desit de*[e] *ewangelica perfectione, absque omni proprietate*[f] *habitant.* Et addit: *Verbum insolens, opus inutile, risus inmoderatus, murmur vel tenue sive susurrium, ubi*
*f. 94. *deprehenditur, nequaquam inemendatum relinquitur.* **Scacos et aleas detestantur, abhorrent venacionem nec ludicra illa avium rapina, ut solet*[g] *fieri, delectantur. Mimos, magos, fabulatores scurrilesque cantilenas aut*[h] *ludorum spectacula tamquam vanitates et insanias falsas respuunt et abhominantur.* Hec omnia non errorem, sed disciplinam redolent monasticam et decorem⟩.

De[i] obsidione Brixie, de duce Iohanne et morte imperatricis. Capitulum VI[m].

1311. Anno[k] Domini M⁰CCC⁰XI⁰ supradicto dolum suum Brixienses[l] tegere non valentes, obliti, quod imperatorem per suum specialem nuncium invitarunt et quod ei honorifice suscepcionis munera obtulerunt atque tamquam legittimum principem et dominum susceperunt[2], super se eum dixerunt nullatenus regnaturum; hoc eciam, quod Mediolanensibus tale retunsionis[m] iugulum iniecerat, metuebant. Imperator sciens, quod de scopulis moncium presumerent et murorum fortitudini intenderent, instrumenta diversa preparat, populum[n] animat, necessaria
(Maio). victualium preordinat et civitatem fortissimo ambitu undique[o] circumgirat; et dum protelaretur obsidio, plures

*) *B* 2. *add.:* et iterum.

a) omnes *Vulg.* b) contempnanda *(ita D) Ioh. corr.* condempnanda *B* 1. c) *uncis inclusa a Ioh. deleta B* 1, *exhibent B* 2. *D.* d) bern *B* 1; bernhardus dicit *B* 2. e) ex *Bernh.* f) proprio *Bernh. et supra p.* 2. g) assolet *(*fieri *om.) Bernh. et supra p.* 2. h) atque *Bernh.* i) *inscriptio capitis minio scripta B* 1, *a Ioh. in marg. add. B* 2, De — imp. morte c. VI. *D,* libri quarti *add. D* 2. k) Eodem anno dolum — mansit *(p.* 49, *l.* 18*) A* 2. l) Brix. *a Ioh. add. B* 2. m) rn̄sionis ipah̄t *Ioh. corr.* retuns. iug. *B* 2. n) pop. suum *B* 2. *A* 2 *ut A p.* 21. o) undique *om. D.*

1) *Bernhardi Claravallensis De laude novae militiae c.* 4; *cf. supra p.* 2, *ubi vide Bernhardi variam lectionem.* 2) *Cf. supra p.* 20, *n.* 8 — 21, *n.* 1.

capiuntur, occiduntur, ac inhumane quidam quartatis 1311. corporibus per[a] eum, eciam in consequentibus, propter facinus perfidie ab invicem dirimuntur. Imperatoris (Iun. 20). frater Walramus comes letali vulnere iaculo sauciatur; (Iul. 18). super cuius morte imperator et totus exercitus inesti- (Iul. 29). mabiliter contristatur. Imperator vero ait: 'Ne hostibus gaudium faciamus, mesticiam deponamus et ceptis fervencius insistamus' [1]. Novissime civitas angustata, resistere non valens, imperiali gracie se *subiecit, et pene omnes (Sept. 18). *f. 94'. resticulis iniectis[b] collis, flexis genibus veniunt, res et[c] corpora proni in terram prostrati imperatori[d] offerunt[e] cum urbe; qui memor mortis fraterne universos dignos suspendio protestatur, quod funibus circa colla positis conprobavit. Vicit tamen animi motum pietas, et pepercit; et cum per portas sibi patefactas ingredi nollet, iussit murum deponi et facta strata publica introivit, iuramenta civium recipiens de fide imperio conservanda, ibique per aliquod tempus mansit[f].

⟨Hoc[g] anno totam Ribauriam Ardaniamque tanta 1311-1313. pressit fames, que duravit per triennium, ut plures commigrarent in exteras regiones, et divites deficerent venditis patrimoniis plurimi et pre famis angustia morerentur [2]⟩.

Imperator hoc tempore Tervisinos, qui sunt camera 1313. imperii, cupiens cohercere per Heinricum comitem Goricie [3], virum strennuum et nobilem, hoc statuit experiri. Qui coacto in unum Theutonicorum exercitu iuxta fluvium Monteganum, ubi quasi securi fixerant tentoria et ocio operam dabant, non longe ab eis in campestribus se locavit, fossaque[h] alta fuerat inter eos. Inchoato autem admodum lento duello inter paucos, mox vallum (Iul. 17). deicitur, et totus exercitus congreditur, et adeo anceps bellum committitur, ita ut multa milia hominum a Theutonicis sternerentur, et fuga plurimi laberentur. Fossa igitur sanguine repleta hodie Sanguinolenta-fossa a pluribus appellatur. Heinricus[i] vero comes non longe post civitate, provincia ac imperatoris gracia specialiter[k]

a) per membra abi nv. dir. *B* 2. *A* 2, eum — perfidie *om.* b) iniectis *a Ioh. add. B* 2. c) et *om. D.* d) *seq.* se *delet. B* 1. e) *seq.* se *B* 2. *A* 2; *cf. supra rec. A, p.* 49, *l.* 27. f) fuit *D.* g) *uncis inclusa a Ioh. deleta B* 1, *exhibent B* 2. *D. A* 2. h) fossa altaque *B* 2. i) Hainr. *B* 2. k) spec. — meritis *om. B* 2.

1) *Cf. supra p.* 21, *n.* 5. 2) *Alios fontes, in quibus similia referuntur, collegit Curschmann, 'Hungersnöte im MA.' p.* 207 *sq. ad a.* 1311—13. 3) *Cf. supra p.* 22, *n.* 4 *sq.*

1313. pro meritis est potitus, quam eciam provinciam[a] post
*f. 95. obitum[b] imperatoris tenuit *forti manu.

Misit eciam imperator ad Heinricum ducem Karinthie
volens secum de amicicia tractare, eo quod a regno amo-
tus quasi indebite fuerit[c] Bohemorum. Qui milites suos
vestivit splendide, ut quo posset gloriosius appareret; sed,
nescio cuius vel[d] quorum aversus persuasione[e], timuit
vel distulit illo ire[1], et sic eius adventum imperator
amplius non expectans de loco se movit et per Tuschiam
1312. (Mart.). venit[f] Pisas.

Ubi dum consisteret[g], ecce vagus et[h] profugus dux
(Mart.-Apr.). Iohannes[2], Alberti regis interfector, in habitu religiosorum
Augustinensium prostratus veniam postulavit, dicens se
a papa directum, qui magis hoc facinus iudicandum
iuxta leges civiles quam secundum sanctiones[i] ecclesia-
sticas diffinivit[k]. Imperator anxius, quid ageret, non
modicum turbabatur, petenti veniam denegare impium
arbitrans; inultum tantum facinus dimittere minus iustum
et temerarium videbatur. Inter molicionem tamen pie-
tatis et equitatis medium adinvenit, ut reus non occi-
deretur, nichilominus artissime puniretur. In turri eum[l]
concludi mandavit et[m] usque in diem mortis sue arcius
conservari, ut saltem sic peniteret et Dei indulgenciam
1311. (Oct. 21). obtineret. ⟨Veniensque[n] Ianuam[3] imperator per singulas
civitates magnifice undique est susceptus et communi-
cato consilio singularum urbium, qualiter Romam attin-
geret et ibi coronam summam[o] imperii susciperet, cum
iligencia scrutabatur, sciens se sine prelio vix vel nulla-
tenus transiturum.

*f. 95'. Infirmata est autem⟩ *graviter[p] imperatrix et pre-
(Dec. 13). valente morbo moritur et in eadem urbe cum[q] impera-
toris et tocius curie fletu et gemitu inestimabili sepelitur[4].
Hec[r] tante devocionis et sanctitatis fuit, ut in Mediolano

a) prov. *om.* *B* 2. b) eius obitum ten. *B* 2. c) fuerat *D*. d) quorumve *(ita B 2. D) corr. Ioh.* vel quorum *B* 1. e) persuasu *(ita B 2) Ioh. corr.* persuasione *B* 1, *et ita D*. f) Eodem anno imperator venit Pisas — conversum *(p. 51, l. 9) A* 2. g) persist. *D*. h) et *om. D*. i) sanciones *B* 2. k) difin. *B* 1. l) eum *om. D*. m) et *a Ioh. add. B* 2. n) *uncis inclusa a Ioh. deleta B* 1, *exhibent B* 2. *D*. *A* 2. o) summi *D*; *om. A* 2. p) graviter *abscisum B* 1; ibi graviter *A* 2. q) *pro* cum imp. — inestimabili *habet* apud fratres Minores *A* 2, *quae aliunde deprompsit.* r) Hec — effugavit *(p. 51, l. 7) om. A* 2.

1) *Mühling, 'Doppelwahl von* 1314' *p.* 20. *recte de hac Iohannis relatione dubitat.* 2) *Cf. supra p.* 23, *n.* 1. 3) *Ioh. h. l. res confusius narrat quam in rec. A (supra p.* 22*), ubi recte Heinricum VII. Ianuam et inde Pisas adiisse tradidit.* 4) *Apud fratres Minores.*

existens paupercularum mulierum in cena Domini pedes 1311. *Apr.* 8.
lavans[a] et vestimenta distribuens, dyabolus per os unius eius humilitati[b] insultaret; quam dum imperatrix ad maxillam armata fide demoni illudens manu percuteret, immundum mox ab ea spiritum[c], sicut ab ore bone memorie domini Heinrici episcopi Tridentinensis, imperialis aule cancellarii, audivimus[1], effugavit. Et sic imperatoris
cythara in luctum per mortem consortis tam dilecte, et *Iob* 30, 31.
organum eius *in vocem flencium est* conver*s*um[d]. ⟨Qui[e] con-
solacionem amicorum non admittens, *dolore* nimio *tactus* *Gen.* 6, 6.
intrinsecus[f], dicere versus Ovidii[2] videbatur:

Curando fieri quedam maiora videmus
Vulnera, que melius non tetigisse fuit.
Vulneris[3] *hoc*[g] *genus est, quod, cum sanabile non sit,*
Non contrectari tucius esse puto⟩.

De[h] coronacione et prelio imperatoris in Urbe[i] et desponsacione Katherine filie Alberti[k] regis. Capitulum VII[m].

Anno Domini M°CCC°XII° imperator fultus multo- 1312.
rum magnatum presidio, qualiter imperyalis[l] dyadematis culmen, pro quo venerat, susciperet, cogitavit, nunciis, quos super hoc ad curiam summi direxerat pontificis, iam reversis[4]. Accesserunt eciam ad eum familiares hortantes[m], ut thoro intenderet coniugali, quia nullatenus expediret[n] principem vivere desolatum, eo quod liberos procreare[o] et eos in decus sui germinis educare populum regni consuevit in spem et gaudium elevare, dum[p] natos suos[q] sibi preesse senserit et* amicos para-

*) *Pro* et amicos — fulcimentum *B* 2:

Scilicet uxorem cum dote fidemque et amicos,

ut dicit Oracius[5], paraverit in eius adiutorium roborare.

a) lavans et *om. D.* b) humiliati *D.* c) spir. *a Ioh. add. B* 2. d) Versa *Vulg.* e) *uncis inclusa a Ioh. deleta B* 1, *exhibent B* 2. *D.* f) intrinseco *D.* g) id *Ov.* h) *inscriptio capitis minio scripta B* 1, *a Ioh. in marg. scripta B* 2. i) urbe Romana *D.* k) regis Alb. *B* 2; regis *om. D.* l) imperialis *B* 2. *D. A* 2. m) hor *in marg. abscisum B* 1. n) pedire *in marg. abscisum B* 1. o) *post* pro *usque ad* cottidie (*p.* 53, *l.* 19) *unum folium abscisum B* 1; *f.* 118'. *manus saec. XV.* abhinc usque ad tale signum supra deficit *adnotavit B* 2. p) dum — fulcimentum *om. A* 2. q) suos *om. D.*

1) *Qui etiam abbatibus de Sedletz et Aula-regia ord. Cisterciensis d. Dec.* 28. *de morte reginae scripsit, Chron. Aulae-regiae I, c.* 114, *p.* 345. *Ibidem c.* 123, *p.* 356—363, *de quinque miraculis, quae circa sepulcrum Margaretae facta esse dicebantur, refertur.* 2) *Ex Ponto III,* 7, *v.* 25 *sq.* 3) *Ibid. II,* 2, 59 *sq.* 4) *Cf. Constit. IV,* 1, *p.* 601—616, *nr.* 641—645; *p.* 618 *sq., nr.* 649. 5) *Epist. I,* 6, *v.* 36.

1312. verit ad regni et rei publice fulcimentum. Ad quod vir pudicus, qui thorum suum nunquam maculavit[1] et sicut Thobias alter[2] preter uxorem suam aliam nunquam
Matth. 26, 38. cognovit, respondebat: '*Tristis est anima mea usque ad*
Gen. 18, 12. *mortem,* et *dare operam voluptati* amaritudo animi contra-
Ruth 1, 20. dicit, *quia valde amaritudine omnipotens me replevit.* Verumtamen quod bonum et iustum visum[a] fuerit et quod Domino placuerit pro regni utilitatibus divina disponat pietas, cuius in omnibus me subicio voluntati'. Habito ergo tractatu ab universis consulitur, ut Alberti regis filia, elegantis forme iuvencula speciosa, bonis moribus ornata, ex regum sanguine propagata, paranymphis honorabilibus peteretur, quia per fratrum ducum Austrie et Stirie potenciam regnum in Alemannia fidelius tueretur[b], et filius eius in regno Bohemico tucius servaretur. Quod dum annueret, Heinricus Gurcensis episcopus[3] vadens et rediens desponsacionis anulo imperatori virginem subarravit[c], super quo totus populus Ythalicus et Alemannicus exultavit.

(Maii 7). Imperator Romam veniens[d], Ursini[e] cum Iohanne[4] fratre regis Rûperti contra eum prelium instaurarunt, Iohanne[5] Serra de Columpna cum pluribus aliis sibi favente et constantissime adherente. Fuit autem im-
Ian. 6. periali corona coronatus in die epyphanie in ecclesia
(Iun. 29). sancti Petri ad Vincula[6], accepit autem coronam per Nycolaum episcopum Ostiensem, qui per Clementem papam missus fuerat[f] una cum Arnoldo episcopo Sabinensi et domino Flisco[g, 7] dyacono cardinali.

Hoc anno moritur Chûnradus archiepiscopus Salczburgensis, in quo beata virgo mire pietatis indicia demonstravit; nam natus fuit in die annunciacionis beate virginis, sacerdos eodem die[h] et presul[i] eodem die re-
Mart. 25. volucione temporum ordinatus ipsoque die transiit ex hoc mundo[8]. Hic[k] habenas ecclesie sue sicut bonus

a) visum fuerit *om. D.* b) tueretur *om. D.* c) subarravit *super* desponsavit *scr. A* 2. d) postquam R. venit *D.* e) Ursiui — corona *(l. 24) om. A* 2. f) fuit *D.* g) Slychco *D.* h) die et *om. D.* i) presulque *D.* k) Hic — defensavit *(p. 53, l. 2) om. A* 2.

1) *Cf. supra p.* 26, *n.* 5. *et Hebr.* 13, 4: thorus immaculatus. 2) *Tob.* 4, 13: praeter uxorem tuam numquam patiaris crimen scire. 3) *Cf. et Boehmer, Reg. Imp., 'Heinrich VII.' nr.* 474. 4) *Duce Calabriae.* 5) *Iacobo; cf. supra I, p.* 370, *n.* 4. *Princeps Columnensium tunc Stephanus erat.* 6) *Errores patent; Iun.* 29. *in basilica s. Iohannis Lateranensi, die epiphaniae Mediolani corona ferrea coronatus est.* 7) *Luca de Flisco; cf. supra p.* 24, *n.* 6. 8) *Cf. Cont. canon. S. Rudb., SS. IX, p.* 821.

nauclerus provide gubernavit et mirificis actibus defen- 1312. savit. Cui successit vir sagax Wikardus[a], qui prius *(Aug. 27).* ecclesie rexerat decanatum, qui statim ad curiam properavit[1].

Post coronacionem imperatoris predicti cardinales iuramentum fidelitatis ecclesie fieri petiverunt; qui *(Iul. 6).* respondit se nulli de iure debere facere sacramentum nisi de regni et imperii iusticiis conservandis, et hoc quidem exactum esse in temporibus retroactis. Quantum super hoc[b] papa indignatus fuerit, et quantum sibi displicuerit, et qualiter inprobaverit, quedam[c] *de iure iurando* indicat Clementina decretalis[2]. Privilegia[d] nichilominus a priscis regibus et imperatoribus[e] per manum Heinrici Tridentinensis episcopi Romane ecclesie confirmavit[3].

Hiis itaque se versantibus Ursini cum Iohanne[4] Ruperti regis fratre de die in diem contra imperatorem, cui successus ad omnia prosperi favebant, totis viribus agere conabantur. Quod principem non latebat; et dum materia belli inter eos cottidie[f] *ageretur, in ponte *f. 96. Tyberis in die apostolorum Petri et Pauli[5] grave pre- *Iun. 29. (Maii 26).* lium est commissum, adversariis in castro[6] positis inicientibus prelium, mittentibus iacula densissima atque saxa, deinde ad gladios est deventum; prostrati sunt plurimi utriusque partis ⟨in[g] hoc⟩ bello[h]. Cecidit ibi episcopus Leodiensis[7], vir strennuus et peraudax. Presul Treverensis Baldewinus, frater imperatoris, egregie dimicavit. Habita tamen imperator cruenta victoria Romam reliquid[i] et in Tuschiam iter flectit, ut quieti aliquan- *(Aug. 20).* tulum indulgeret meliusque atque securius de negociis imperialibus provideret et in adversarios dolum, quem conceperant, vindicta debita retorqueret.

Dum igitur civitates sibi favorabiles circuiret, Wikardus[k] presul[l] Salczburgensis a curia rediens[8] venit *(Dec. 20).*

a) Wyk. *D.* b) hoc *om. D.* c) et quedam *D.* d) Privil. — confirmavit *om. B* 2; *Boehmer suspicatur haec verba in de perdito folio B* 1 *manu Iohannis addita fuisse, sed et alibi in B* 2 *quaedam omissa sunt.* e) concessa *vel simile verbum deest.* f) cott. ag. *om. D; abhinc pergit B* 1. g) *uncis inclusa a Ioh. deleta B* 1, *exhibet B* 2, *om. D.* h) bello *om. D.* i) reliquit *B* 2. k) Wickard. *B* 2; Wykard. *D.* l) presul *om. D.*

1) *Cf. supra p.* 23, *n.* 2. 2) *Cf. supra p.* 24, *n.* 7. 3) *Privilegiorum confirmatio non* per manum Heinrici Tr. episc. *data est, sed protestationi supra p.* 24, *n.* 7. *laudatae Heinricus episc. primus testium interfuit.* 4) *Cf. supra p.* 52, *n.* 4. 5) *Error; cf. supra p.* 24, *n.* 1. *Die Petri et Pauli (Iun.* 29*) Heinricus VII. coronatus est.* 6) *S. Angeli.* 7) *Theobaldus; cf. supra p.* 18. 24. 45, *n.* 2. 8) *Cf. supra p.* 25, *n.* 3 *sq.*

1312. ad imperatorem suisque regalibus susceptis[a], commendacione sibi facta de filio suo rege[b] Bohemie, ad suam
1313. kathedram est reversus. Adversarie autem partes contra
cf. Ps. 37, 13. imperatorem dolos mortis continue meditantur et in suis cordibus dissecantur, stridentes dentibus[1] mordebantur et* in[c] pectoribus torquebantur, eo quod sua desideria non ad eorum libitum[d] explebantur**; nam sepius toxico adimere sibi vitam toto conanime nitebantur, cuius[2] tamen merita et[e] precipue divina gracia ipsum misericorditer tuebantur. *Nam*, ut dicit Oracius[3],

neque corda[f] *sonum reddit, quem vult manus et mens,*
Poscentique gravem persepe remittit acutum,
Nec semper feriet[g], *quodcumque minabitur, arcus.*

De[h] transitu imperatoris. Capitulum VIIIm.

1312. *f. 96'. Anno Domini M°CCC°XIII° imperator onus *sue[i] molestie, quod tam[k] in Urbe[l] pertulit et nunc cottidie a[m] civitatibus inminebat, in regem Rûpertum retorquens crimen sibi lese inposuit maiestatis, et quia iniuste possessionis tytulo Apuliam et terras alias possidere contra imperium videbatur, peremptorie est citatus; et
1313. dum conparere contempneret, hostis imperii iudicatur[4]. Extat super hoc in[n] Clementinis et[o] *de sentencia*[p] *et re iudicata*[5] lacius disputatum. Et dum Florentinis infestus
1312. (*Sept.-Nov.*). esset, contra eos quoque exercitum validum conglobasset
1313. (*Febr.*). et nichil proficeret, Rupertum[q] regem disposuit invadere[6]. Totus[r] exercitus in eiusdem ardens[s] devastacionem imperatori[t] versus Lucani[7] dicere videbatur:

*) *Sequuntur deleta B2*: quia divina providencia obstitit.
**) *Sequuntur deleta B2*: iuxta Orac[ium][u].

a) receptis *D*. b) rege Boh. *a Ioh. add. B* 2. c) *seq.* suis *B* 1. 2, *a Ioh. delet. B* 1, *om. D*. d) debitum *D*. e) et *a Ioh. add. B* 2. f) chorda *B* 2; sonum r. sonum *D*. g) fieret *corr. Ioh.* feriet *B* 1. h) *inscriptio capitis minio scripta B* 1, *a Ioh. in marg. scripta B* 2. i) *in marg. folii* 96'. *Ioh. litteras ad abbatem Fullinae directas scripsit, ed. Fournier l. c. p.* 127. k) iam *D; om. A* 2. l) corde *Ioh. corr.* urbe *B* 2. m) in *D*. n) de *D*. o) et *om. D*. p) suba *Ioh. corr.* sna *B* 1. q) ropert. *h. l. B* 2; Robert. *A* 2. r) totusque *B* 2; Totus — contundenda *(p.* 55, *l.* 6*) om. A* 2. s) arderet *B* 2. t) imperator *B* 2. *D*. u) orac *B* 2.

1) *Act.* 7, 54: dissecabantur cordibus suis et stridebant dentibus in eum. *O. H.-E.* 2) *Heinrici.* 3) *Epist. II,* 3, *v.* 348—350. 4) *Cf. supra p.* 24, *n.* 8 — 10. *et p.* 25, *n.* 1. 5) *Clementin. II,* 11, 2. 6) *Cf. tabulas imperatoris a.* 1313. *Febr.* 12. *datas, Constit. IV,* 2, *p.* 925 *sq., nr.* 913 *(supra p.* 25, *n.* 1*)*. 7) *Pharsalia I, v.* 361—364.

Quod tam lenta tuas tenuit paciencia vires,
Conquerimur[a]. *Deeratne tibi fiducia nostri?*
Dum movet hec calidus spirancia corpora sanguis,
Et dum pila valent fortes torquere lacerti,

'bellandum est', ⟨inquiunt[b]⟩, 'et illius regis[c] temeritas, 1313. qua contra imperium invehitur, contundenda'. Fertur, quod Rûpertus[d] audita imperatoris intencione naves iam paratas habuerit, ut eius impetum declinaret. Et dum hiis sedulo princeps intenderet, tempore mensis Augusti *Aug.* (15). venit in territorium[e] Senense ad vicum qui Boni-conventus[1] dicitur, ubi dum devocioni insisteret et divinis officiis intenderet[f] et vacaret et per[g] confessionem ad suscipiendam sacram communionem se religiose disponeret, infra sacre misse officium flexis genibus corpus[h] Domini sumpsit; et dum potum calicis suscepisset[i], mox vis quedam tremule infirmitatis pectus eius concussit et quasi adamantina congerie viscera contrahit. Et dum medici venenum eum hausisse iudicarent[k] et ele*vacione *f. 97. corporis pellere niterentur, dummodo pedes sursum et[l] caput deorsum propter celerem exitum permitteret ordinari, respuit dicens se gloriosius non posse nec velle mori, quam dum auctorem vite sibi presentem recogno- *cf. Act.* 3, 15. sceret et haberet. Sicque in oracione manuum elevacione in manus Domini spiritum commendavit[2]. De cuius (*Aug.* 24). morte fuit varia relacio; quidam dicunt religiosum[3], qui eum communicaverat, adamantis lapidis triti pulverem poculo calicis clam et leniter inmisisse, cuius virtutis est eciam ferrum attrahere, et ob hoc viscera tam celeriter constricta fuisse[m], et hoc a Florentinis procuratum extitisse[n]; fertur eciam, quod senciens letaliter interius se concussum[o] ipsi ministro, ut repentine aufugeret, persuasisse[p. 4]. Qui illesus veniens Florenciam cum maximis laudibus est exceptus, eo quod patriam, ut[q]

a) Conq. *a Ioh. add. B* 1; conqueruntur *B* 2. b) inq. *a Ioh. delet. B* 1, *exhibet B* 2, *om. D.* c) rei *D.* d) ropert. *h. l. B* 2; Robert. *A* 2. e) territoritorium *B* 2. f) int. et *om. B* 2. *A* 2. g) post *D.* h) Dom. corpus *B* 2. *A* 2. i) percep. *B* 2. *A* 2. k) iudicabant *D.* l) et *om. D.* m) fuissent *D.* n) fuisse *D. A* 2. o) percussum *D.* p) persuaserit *legendum.* q) ut ai. *a Ioh. add. B* 1, *exhibet D, om. B* 2. *A* 2.

1) *Cf. supra p.* 25, *n.* 5 *sq.* 2) *Ps.* 30, 6. *et Luc.* 23, 46: in manus tuas commendo spiritum meum. *O. H.-E.* 3) *Fratrem Bernardinum de Saena Iulia vel de Monte-Politiano ord. Praedicatorum. Cf. de re supra p.* 26, *n.* 1. *annotata.* 4) *Idem Ioh. Vitoduranus p.* 59. 61. *tradit.*

1313. aiebant, ab imperatoris tyrannide liberasset[*, 1]. Que qualiter se habeant, fateor me nescire; tam enim nefarium scelus per religiosum tam famosum, eciam imperatori tam karissimum[a], fieri difficile vel nullatenus est credendum. Audivi autem ego a ⟨viro[**] et patre reverentissimo Berthrando[b] patriarcha Aquilegensi, qui auditor fuit causarum sacri palacii summi pontificis annis aliquibus[2]⟩, quod nimii doloris acerbitas sic eum pervaserit[c], ut mortis evadere periculum non valeret, eo quod vindictam in adversarios habere non potuit[d]. Unde corpore aperto et eviscerato cor eius scissum in duas partes est inventum, ut[e] quidam eum habuisse duo *f. 97'. corda ex hac experiencia *testarentur[f].

Regnavit[g] duobus annis, imperavit tribus, sed non (Sept. 2). ad plenum[3]. Corpus eius Pisis[h] defertur et ibi honori-1315. fice in pendulo et precioso conditorio ⟨sive[i] receptaculo⟩ collocatur[4]. Hic[k] vir pius et devotus fuit, divinis officiis frequenter intentus, animo audax, agilis corpore, Deum timuit, ecclesias et monasteria dilexit, Babenbergensem[l] ecclesiam maximis oppressam debitis relevavit[5]. Qui[m] quadam vice, dum quidam barbarius deposicioni barbe sue insisteret, manum eius sensit tremule se vertentem, ut novacula[n] pene e manibus laberetur, apprehensaque manu eius: 'Cessa', ait, 'bonum nichil profert hec trepidacio manus tue'. Qui statim fassus pecunia se corruptum, ut extingueret innocentem: 'Quid', inquid[o], 'commerui?' In cuius arbitrio si fuisset, dissimulasset[p] et impium vivere permisisset, si non tanta presencia hominum astitisset et rei experienciam non cepisset.

*) *Sequuntur deleta B 2:* multis autem temporibus idem ordo, scilicet Predicatorum, in diversis mundi partibus est habitus in defectu.

**) *Pro deletis* viro — aliquibus, *quae B 2 habet, Ioh. in marg. scripsit B 1, et ita D:* quampluribus fide dignis.

a) karum *D.* b) perchthr. *B 2.* c) pervasit *D.* d) potuisset *B 2;* poterat *A 2.* e) ita ut *B 2. A 2.* f) *in marg. folii 97'. Ioh. commentationem iudicii de discordiis inter monachos in Völkermarkt scripsit, ed. Fournier p.* 126. g) Regn. — plenum *om. A 2.* h) Pysis *D.* i) *uncis inclusa a Ioh. deleta B 1, exhibet B 2, om. D. A 2.* k) Hic — cepisset *(l. 29) om. A 2.* l) Babenb. — relevavit *om. B 2.* m) qui cum *D.* n) rasorium *B 2.* o) inquit *B 2.* p) et dissim. *D.*

1) *Cf. Ioh. Villani IX, c.* 53. *et Barthold l. c. II, p.* 446. 2) *Cf. supra p.* 26, *n.* 2. 3) *Cf. ibid. n.* 3. 4) *A.* 1315. *Aug.* 25; *cf. ibid. n.* 4. 5) *Cf. tabulas Heinrici VII. datas a.* 1310. *Iul.* 30, *Boehmer l. c. nr.* 274, *et Sept.* 12, *ibi nr.* 313.

Sponsa eius Katherina habens in comitatu suo Iohannem[a] regem Bohemie, imperatoris filium, cum maximo et electissimo apparatu, ut intraret Ythaliam[b], ad litus Reni in civitatem que Tiezzenhoven[c] dicitur pervenit[1]; ubi audito lugubri nuncio pene in meroris pelagus[d] submersa fuisset pre nimia cordis anxietate, nisi familiarium eius consolacio subvenisset; ipsaque in illis partibus remansit ad tempus, furtivis et secretis lacrimis sui sponsi obitum crebrius dicitur deflevisse et[e] cum matre regina Elizabeth exequias eius maximo et pio studio* peregisse. Filius in Bohemiam est reversus, ⟨cito[f] patris morte in oblivionem tradita se huius mundi vanitatibus multipliciter implicavit⟩. Treverorum archiepiscopus ab Ytalia[g] non sine gravibus laboribus et difficultatibus *cum pluribus ad sedem suam rediit cum[h] lamento, omnia pene gesta fratris in palacio suo egregie et artificialiter valde depinxit[i, 2]. Reliquorum quidam permanebant[3], imperatorem alium, cui iam parata via fuerat, expectantes, bella contra hostes sub signo capitis Chunradini[k], innocenter olim in illis partibus interempti, gerentes sepius triumphant. Ytalia[g] autem et civitates universe partis imperialis et Alemannia tota in decore suo et vigore multum cepit languescere perdito suo membro principali, quo omnia alia sunt vegetata et in sua valitudine conservata, ut dicit Quintus Serenus metrificator mirificus de corpore naturali[4]:

1313.

*f. 98.

Qui stomachum regem tocius corporis esse
Contendunt, vera niti racione videntur;
Huius enim validus firmat tenor omnia membra.
At[l] *contra eiusdem franguntur cuncta dolore.*
Quin eciam[m]*, nisi cura iuvet*[n]*, viciare cerebrum*
Fertur et internos illinc avertere sensus.

*) *Sequuntur B* 1. 2, *sed a Ioh. deleta B* 1: cum notis et necessariis; *a Ioh. supra lineam addita, sed deleta B* 1: matre eius regina agente flebiliter.

a) Ioh. *om. A* 2. b) *sic h. l. B* 1. 2. c) T$\overset{e}{\text{i}}$zzenh. *B* 2; Tyssenh. *D*; Tiessenhofen *A* 2. d) pelago *D. A* 2. e) exequias eciam eius *B* 1. 2, *Ioh.* eciam *deleto scr.* et — Eliz. *B* 1, *et ita D;* et cum — peregisse *om. A* 2. f) *uncis inclusa a Ioh. deleta B* 1, *exhibent B* 2. *D. A* 2. g) Ythalia *B* 2. h) cum — depinxit *om. A* 2, *a Ioh. in marg. add. B* 2. i) pinxit *Ioh. add. B* 2. k) Chůnr. *B* 2. l) ac *B* 2. *D.* m) operam *Ioh. corr.* eciam *B* 2. n) vivet *Ioh. corr.* iuuet *B* 2.

1) *Cf. supra p.* 26, *n.* 7 *sq.* 2) *Cf. Barthold l. c. II, p.* 456, *n.* 169. *et Codicem Balduineum ed. Irmer. Baldewinus iam d. Martii* 19. *profectus d. Maii* 15. *Treviros rediit.* 3) *Cf. supra p.* 27, *n.* 1. 4) *Cf. ibid. n.* 3.

De[a] prelio Ludewici[b] ducis Bawarie cum Australibus et filia regis Arrogonie, sponsa Friderici. Capitulum IX.

1313. Anno Domini supradicto, scilicet $M^{o}CCC^{o}XIII^{o}$, morte[c] imperatoris iam undique divulgata, Fridericus dux Austrie potentes et nobiles terrarum suarum, scilicet comites de Heunenburch[d], de Phannberch[e], duos comites (Oct.). de Hals[f], Ulricum de Walse cum eximio comitatu et cum nobilibus inferioris Bawarie ad superiores partes dirigit, ut terras suas et fratrum suorum inviserent, ne novo[g], ut solet fieri, disturbio quaterentur, et, si fieret, per predictos viros[h] spectabiles tutarentur[1]. Misit et pecuniam, *f. 98'. ut dicitur, copiosam[2], *ut per donativa ⟨magnifica[i]⟩ amicos et milites conquirerent et allicerent et principaliores ad electionis favorem, prout conpetere[k] cernerent, permoverent[l].

(Nov. 9). Venientes autem* in locum qui Gamelsdorf[m] dicitur, haut longe a civitate Landeshût[n] vocata, Ludewicus dux Bawarie armatus occurrit et eorum transitum inpedivit; fuit enim antiqui[o] fomitis rancorosi[p] in eius pectore adhuc aliqualis scintilla, quod Bawari et Australes raro per puram amiciciam poterant convenire; egre quoque tulit, quod inferioris Bawarie nobiles, quibus[q] serenum animum non[r] gerebat[s], in hac fuerant comitiva et quod eo inconsulto ingredi presumpserant terram suam. Dum autem ex utraque parte verba dissensionis magis quam pacis consererentur, ordinatis et distinctis alis suis alacriter commiscentur. Dux autem audax, animo bellum siciens, superior adversariis[t] est effectus; qui licet fortissime cf. Eccli. 47, 22. dimicarent, quidam tamen[u] glorie sue maculam ingerentes,

*) *B 2. A 2 add. cum A:* in Bawariam.

a) *inscriptio capitis minio scripta B 1, a Ioh. in marg. add. B 2, numerum om. D.* b) Lûd. *B 2.* c) Imperatoris morte iam — quiescebat *(p. 60, l. 30) A 2.* d) Hûnenburch *B 2*; Hennenberg *D;* Henneberg *A 2.* e) Phannenberch *B 2*; Pfannenberg *D;* Phanneberg *A 2.* f) Halz *B 2*; Hallis *A 2.* g) ovo *in marg. abscisum B 1.* h) ros *abscisum B 1.* i) magn. *a Ioh. delet. B 1, exhibent B 2. D. A 2.* k) cern. conp. *a Ioh. transposita B 1, et ita B 2. D. A 2.* l) promov. *Ioh. corr.* permov. *B 1.* m) Gamersnelt *a Ioh. corr.* Gamelsdorf *B 1*; Gāmersuelt *B 2*; Gamersfeld *D. A 2.* n) Landeshût *B 2*; Lanczhueta (vocata *om.*) *A 2.* o) ex antiquo *D.* p) rancoroso *radendo corr. B 2.* q) quibus — gerebat *om. A 2.* r) non *om. D.* s) gerebant *D.* t) adversarius *D.* u) cum *D.*

1) *Cf. supra p.* 27, *n.* 4. *et p.* 28, *n.* 1. 2) *Error, cum Fridericus dux Austriae tunc temporis coronam aperte nondum petierit.*

vim prelii formidantes[a], a prelio declinabant, alii cominus[b] 1313. egregie hostibus obviabant. Ulricus[c] comes de Phannberch[d] miles efficitur, et pro eo quod res bene gesserat, viri prepotentis soror[1] Ulrici[c] de Walse promittitur in uxorem. Verumtamen universaliter omnes victos se cognoscentes[2] more militari faciunt duci de reditu sponsionem, si forte inter ipsum et Fridericum placita conformia ad amiciciam interim[e] condicantur[f. 3].

Audito hoc casu Fridericus satis doluit et prudenter, quomodo captivos eximeret, multa *consilii providencia *f. 99. estimavit; et condicta die Fridericus et Ludewicus conveniunt 1314. (Apr. 17). in Salczpurga, ubi dum cubarent simul in uno lecto, de regno est sermo habitus inter eos, ita quod Fridericus Ludewico, ut super hoc intenderet, persuaderet, Ludewicus eciam propter suarum facultatum maciem[g] se non posse intendere responderet, ipse autem dives et[h] potens omnia ad hec[i] spectancia affluencius adimpleret, se quoque ad ipsum rebus et persona in eius conplacenciam sedulum exhiberet. Inter hec et huiusmodi colloquia captivi liberi dimittuntur, ita ut in reliquum contra Ludewicum non attemptent[k], nulli hominum contra eum adiutorium ministrando, quod pactis firmissimis est conclusum[4], et facta amicicia delectabiliter[l] ab invicem discesserunt.

Hiis[m] temporibus pauper quidam Theutonice nacionis Heinricus nomine[n] apud Tervisium[o] victum labore continuo querens asperrimam vitam duxit. Qui dum ab hac luce subduceretur, locus, in quo cubare solitus erat, in crate septa[p] duris virgulis, lapidibus suppositis, repperitur et corpus flagellacionibus laceratum. Sepulchrum eius maximis miraculis radians de diversis partibus infinitum populum ad se[q] traxit.

Hoc[r] anno Fridericus cepit fundare monasterium 1313. ordinis Karthusiensis, quod Mowrbach[s], alio nomine

a) formidabant *(ita B 2. A 2) Ioh. corr.* formidantes *B* 1, *et ita D.* b) comminus *B* 2. c) Ůlr. *B* 2. d) Phannenberch *B* 2; Pfaunenberg *D;* Phannberg *A* 2. e) iterum *D.* f) *sequitur signum atramento Iohannis scriptum, quo notam marginalem indicare consuevit, sed margo abscisa est.* g) in aciem *D.* h) et *om. B* 2. i) hoc *D.* k) acceptent *(ita B 2) a Ioh. corr.* attemptent *B* 1, *et ita D; cf. et p.* 37, *n.* o. l) del. ab inv. *om. A* 2. m) Hiis — traxit *(l. 32) a Ioh. add. in marg. B* 1, *exhibet D, om. B* 2. *A* 2. n) nom. *om. D.* o) Tervisinum *D.* p) intra transepta *D.* q) se *abscisum B* 1. r) Hoc — procuravit *(p. 60, l. 5) om. B* 2. *A* 2. s) Mawrb. *D.*

1) *Cf. supra p.* 28, *n.* 3. 2) *Quos captos esse Ioh. hoc loco non dixit. O. H.-E.* 3) *Cf. ibid. n.* 2. *et* 4. 4) *Cf. pacta ibid. n.* 4—6 *allata. Nota etiam h. l. de captivis remissis rectius quam in rec. A (l. c. l.* 9—12*) tractatum esse, cum supra l.* 6—8. *idem error repetatur.*

1313. Vallis-Omnium-Sanctorum, dicitur, prope Wiͤnnam, quod
1316. ditavit regaliter et dotavit[1]. Religiosum virum Gotfridum, priorem[a] eiusdem ordinis monasterii[b], quod Seicz[c], alio nomine Vallis-Sancti-Iohannis vocatur, transferri ad sue fundacionis regimen procuravit.

(Sept.). Interea Fridericus dux, quia conthoralem non habuit, abbatem Sancti Lamberti[d] cum nobili viro Růdolfo[e] de Liechtenstain[f], Heinrico[g] de Walse, clericis et laicis[h] personis honorabilibus[2] in Arrogoniam, ⟨Dietrico[i] de Wůssowe, postea episcopo Laventino[3], eximio doctore decretorum, usque ad curiam comitante⟩,
*f. 99'. pro filia regis[4], que[k] dicta est *Elizabeth[l], destinavit. Que fuit[m] iuvencula speciosa et bonis moribus decorata, utputa[n] clari sanguinis; quem fama pulchritudinis et virtutis traxerat in amorem eius, quam econtra visio cuiusdam sompnii, ut dicitur, informavit, quod regis filium, ducem[o] scilicet Austrie, esset in coniugio sortitura; et venientibus nunciis tam sollempnibus pro contractu ituram cum eis hilariter[p] se promisit. Quam pater expedicione multum sollempni preparavit[q], adiungens pro conductore virum reverendum archiepiscopum de Gerunda[r, 5]. Summus[s] pontifex transeunti[t] Karpentratum[6] optulit ⟨sibi[u]⟩ caballum, cui insideret, pulcherrimum et firmatam benedictione apostolica iter aggressum perficere prospere ⟨atque[v] feliciter⟩ exoptabat; et proficiscens ad Reni partes, ad sui sponsi dominium atque amicorum, precipue sororum Friderici[w], solacium familiareque contubernium veniebat. Ibidem ad[x] tempus modicum persistebat paululumque cum comitiva sua post labores tanti itineris quiescebat, ut[y] dicit Ovidius[7]:

Da requiem! Requietus ager bene fenora[z] reddit,
Terraque celestes arida sorbet aquas.

a) priorem *a Ioh. add. B* 1. b) mon. *a Ioh. add. B* 1. c) Seycz *D.* d) Lamperti *B* 2. *D.* e) Růd. *om. B* 2. *A* 2. f) Licht. *B* 2; Lyecht. *D.* g) H. de W. *om. A* 2. h) laycis *B* 2. i) *uncis inclusa a Ioh. deleta B* 1, *om. B* 2. *D. A* 2. k) que d. est *om. A* 2. l) Elyz. *B* 2. m) fuit tunc *D.* n) utputa — sortitura *(l. 17 sq.) om. A* 2. o) scil. ducem *D.* p) hyl. *B* 2. q) preparat *D.* r) Gerundia *radendo corr. Ioh.* Gerunda *B* 1. s) Summus — exoptabat *(l. 25) om. A* 2. t) in transitu per *(B 2) a Ioh. corr.* transeunti *B* 1, *et ita D.* u) sibi *B* 1. 2, *a Ioh. delet. B* 1, *om. D.* v) atque fel. *B* 1. 2, *a Ioh. delet. B* 1, *om. D.* w) Frid. *a Ioh. add. B* 1, *exhibet D, om. B* 2. *A* 2. x) ad — persistebat *om. A* 2. y) ut — aquas *om. A* 2. z) fenoda *Ioh. corr.* fenora *B* 2.

1) *Cf. infra p.* 90, *n.* 4. 2) *Cf. supra p.* 27, *n.* 7. 3) *De Wolfsau a.* 1317—32. *Cf. v. Zeissberg, 'Wiener SB., Phil.-hist. Cl.' CXL, p.* 53. 4) *Iacobi II.* 5) *Cf. supra p.* 27, *n.* 10 *sq.* 6) *Cf. ibid. n.* 12. 7) *Ars am. II, v.* 351 *sq.*

De[a] preparacione principum ad electionem et aliis diversis. Capitulum X.

Anno Domini M⁰CCC⁰XIIII⁰ Fridericus habita firmataque 1314. amicicia cum duce Bawarie[b] Ludewico provide et sagaciter ad regnum estuans[c] Rûdolfum[d] palatinum, (Apr.). Ludewici fratrem, efficit sue partis[1]. Misit et ad Heinricum episcopum Coloniensem, cum quo similiter convenit[e], ita ut Heinricus dux, frater eius, Rûperti *comitis (Maii 9). *f. 100. de Wernenburch filiam[2], fratris episcopi, duceret in uxorem. Quo pactato[f] presul virtutem electionis promisit et ad locum cum quingentis in Friderici adiutorium se devovit[g]; et sic iuvenis cum iuvencula in illis partibus nupcias sollempniter celebravit ibique per aliquod tempus mansit.

Interea filia regis Arrogonie cum Katherina sponsa quondam imperatoris[h] mense Ianuarii tendentes Austriam Ian. Karinthiam[i] apprehendunt[k], ubi eis Fridericus leto animo occurrebat, salutans vidensque sponsam, cooperculo currus detecto, manu apprehensa cum ⟨verecundia[l] et⟩ modestia breviter affabatur, deinde sororem alterius mariti solacio consolabatur, in eiusque salva recepcione plurimum letabatur, quam postea Rûperti regis filio, duci Kalabrie[3], sociavit et honorifice in eandem provinciam destinavit.

Deinde Fridericus Karolum regem Ungarie advocat, (Iul.). Heinricum ducem Karinthie, fratres suos duces Leupoldum, Albertum, Heinricum, Ottonem[m], pluresque comites, nobiles et barones, Wikardum[n] archiepiscopum[o] Salczpurgensem[4], presente eciam sorore sua domina Agnete, quondam regina Ungarie, et matre domina Elizabeth[5], Romanorum regina, maximis solaciis vacabat et cum predictis omnibus *mysterium consilii sui* tractabat, Iudith 2, 2. ut consulerent et assisterent consilio et auxilio ad acquirendum thronum regie celsitudinis, hortabatur. Qui

a) *inscriptio capitis minio scripta B1, a Ioh. in inferiore marg. add. B2, numerum om. D.* b) Lud. Baw. *D.* c) estimās *Ioh. corr.* estuans *B2.* d) *h. l. explicit B2.* e) *ultima linea folii* 99'. convenit — Rûperti *ex parte abscisa B1.* f) pacto *D. A2.* g) devenit *D.* h) imp. Henrici *A2.* i) Katherinam *(A2) Ioh. corr.* Karinthiam *B1.* k) apprehendit *D.* l) ver. et *a Ioh. deleta B1, om. D, exhibet A2.* m) et Ott. *D.* n) Wykard. *D;* Wichard. *A2.* o) episc. *D.*

1) *Cf. supra p.* 29, *n.* 1. 2) *Elisabeth; cf. supra p.* 28, *n.* 7 *sq.* 3) *Carolo, a.* 1316. *Cf. et Matthiam Neuenburg. c.* 41. 4) *Cf. supra p.* 29, *n.* 14. 5) *Cf. p.* 30, *n.* 1.

1314. omnes eius desiderio congaudentes meditantem tam grandia et sublimia commendabant, adesse sibi et cooperari[a] totis viribus promittebant. Hiis acceptis promissis, magnis sumptibus largisque[b] stipendiis se disponit[c], *f. 100'. *sciens eciam marchionem Brandenburgensem et ducem Saxonie se non deserere[1], confidencius armabatur.

Interea Petrus Moguntinus, Baldewinus[d] Treverensis presules cum Iohanne rege Bohemie consilium inierunt suspectamque[e] Friderici potenciam habentes (Aug.). Ludewicum ducem Bawarie excitant et[f] acuunt[2]; cur ipse, eque et nobilitate et dignitate duci Austrie nullatenus impar, ad regni tytulum et gloriam non anhelet, cum ei prestare ad omnia patrocinium sint parati, rebus atque corporibus fidelem inpendere famulatum? Quod audiens Ludewicus, nullum sibi germaniorem estimans quam se ipsum, ad curiam electionis viribus, quibus poterat, se componit, maxime propter principes premissos, qui se sibi in auxilium ad omnem casum huius negocii constrinxerunt.

1319. Hoc anno[g] eciam Paduani oppressi a Veronensibus[3] a Friderico duce auxilium petunt; qui consilio habito misit Ulricum virum fidelem de Walse, capitaneum Styrie, adiunctis sibi pluribus viris strennuis, scilicet Ulrico comite de Phannberch[h] et Ulrico filio suo; nomine ducis 1320. (Ian. 5). civitatis Paduane ac tocius districtus suscepit presidatum[4] et ordinata post paululum civitate, custodibus et militibus dispositis, predictum eis Ulricum comitem et Ulricum suum filium prefecit, committens de omnibus agere diligenter, ad ducis negocia est reversus. Et ecce Veronenses cum magna potencia Paduam obsident, comitem et Ulricum iuniorem de Walse cum suis artant et concludunt, novum castellum in civitatis vicinia construunt, ut eam eo celerius conprehendant. Ulricus, audiens comitem, sororis sue maritum[5], filiumque Ulricum sic *f. 101. angustatos, collecta *multitudine properat in civitatis

a) *cf. supra p.* 17, *l.* 13. b) largiisque *Ioh. corr.* largisque *B* 1. c) disposuit *D.* d) Balwin. *D*; Waldewin. *A* 2. e) suspectam *D.* f) et ac. *om. D.* g) eciam anno *D.* h) Pfannberg *D.*

1) *Cf. supra p.* 29, *n.* 2 *sq.* 2) *Cf. supra p.* 30, *n.* 2 *sq.* 3) *Quorum princeps Canis-grandis I. de Scala erat. Patet Ioh. haec perperam rebus a.* 1314. *gestis inseruisse, cum de secunda Patavii obsidione cogitaret; cf. et Doblinger l. c. p.* 351 *sq., qui hunc locum praeteriit.* 4) *Scil. Ulricus de Walse maior. Cf. Spangenberg, 'Cangrande I.' vol. I, p.* 187, *n.* 1. 5) *Cf. supra p.* 59.

suffragium; impetu quodam irruens novum castellum 1320.
dissipat et Veronenses cum suis omnibus vel capit vel *(Aug. 28).*
fugat et Paduam sic conservat.

Hoc anno summus pontifex Clemens moritur, qui 1314. *(Apr. 20).*
sedit annos[a] VIII, menses[b] X, dies[c] XV[d]; et hoc anno
rex Francie Philippus Pulcher* dictus transiit[e], qui in *(Nov. 29).*
venacione apro percussus interiit[1]. Hic reliquit[f] tres
filios, Ludewicum, Philippum, Karolum, qui omnes post
eum regnaverunt et sine heredibus decesserunt[2]. Regnavit
post eos Philippus[3] filius Karoli de Vallas, fratris
Philippi Pulchri, ut papa Bonifacius prophetavit[4], cum
propior heres non haberetur, licet postea surrexerit de
hoc maxima controversia inter regem Anglie et Fran-
corum, sicut inferius est descriptum. Hoc anno moritur
Otobonus[g] patriarcha[5], vir cordatus, et vacavit sedes us- 1315. *(Ian. 13).*
que in annum IIII[m]. Hoc tempore civitas Lucana
capta fuit a Pisanis[h], qui de parte imperii fuerunt, et 1314. *(Iun.).*
expulsis civibus, adversariis imperii, civitatem potencia-
liter possederunt. Frater autem Růperti regis Sycilie,
princeps[6] Tharenti[i], veniens in subsidium Lucanorum 1315. *(Aug. 29).*
contra Pisanos[h] ponitur in conflictum[k, 7], in quo frater
eius Petrus[8] atque filius eius Karolus occiduntur, pre-
valente populo Pisanorum. In Alemannia eciam con-
cussiones multe fuerant, et qui capere poterat, capiebat[9],
quia principum iam divulgata ad electionem dissensio
unitatem nobilium atque civium ab invicem dividebat,
sicut olim in Veteri gestum legitur Testamento: *Vidi* 3. *Reg.* 22, 17.
cunctum Israel dispersum in montibus sicut[l] *oves absque*[m]

*) *Ioh. adscripsit B* 1, *om. D:* Grassus. *Cont. can. S. Rudb.* 1314.

a) annis *D.* b) mensibus *D.* c) diebus *D.* d) *seq.* moritur *a Ioh. deletum B* 1, *om. D.* e) transiit *a Ioh. add. B* 1, *et ita D.* f) reliquid *Ioh. corr.* reliquit *B* 1. g) Ottob. *(ita D) radendo Ioh. corr.* Otob. *B* 1. h) Pys. *D.* i) Tar. *Ioh. corr.* Thar. *B* 1, *et ita D.* k) conflictus *D* 1. 2, *corr.* conflictum *D* 1. l) quasi *Vulg.* m) non habentes pastorem *Vulg.*

1) *Est fabula, quam multi scriptores tradiderunt; cf. Albert. de Bezanis, SS. rer. Germ. p.* 72, *n.* 2. *O. H.-E.* 2) *Cf. supra p.* 30, *n.* 5 *sq.* 3) *VI. a.* 1328—1350. 4) *Cf. supra I, p.* 336. 371. 5) *Obiit a.* 1315. *Ian.* 13, *Castonus de Turri archiepisc. Mediolanensis successit a.* 1317. *Ian.* 10, *sed sedit* 19 *menses solummodo. Tunc d.* 1319. *Paganus de Turri successit.* 6) *Philippus.* 7) *De pugna apud Montem-Catini commissa dicit.* 8) *Dictus Tempesta, comes Gravinae.* 9) *Longe alio sensu dicitur Math.* 19, 12: Qui potest capere, capiat. *O. H.-E.*

pastore, ita ut versus Prosperi[1] hiis temporibus valeant
*f. 101'. adaptari, *qui dicit:

Pulsant exterius diversis motibus[a] *hostes,*
Intus civile est et sociale malum.

a) montibus *D.*

1) *Epigr.* 96 (93), *v.* 5 *sq.*

LIBER[a] QUINTUS. *(REC. A).* *f.* 31.

De dissensu principum, electione Friderici ducis Austrie et Lůdewici ducis Bawarie et coronacione [utriusque[b]]. Capitulum primum.

Anno autem Domini M⁰CCC⁰XIIII⁰, tam Friderico 1314. cum suis quam Lůdewico cum suis ad locum electionis quo poterat gloriosius apparente, civitas Lůdewico patuit, ex eaque[c] mercatum victualium sufficienter habuit. Fridericus extra muros cum suis in una parte Mogi fluminis castra habuit[1], et ea que per Reni alveum de superioribus mittebantur sibi manus hostilis diripuit, et sic suum populum aliqualiter fames pressit[2]. Et cum concordare non possent electorum vota, intra urbem *(Oct. 20).* Lůdewico, extra urbem votivis plausibus regnum et honor[d] regni acclamatur Friderico[3], et[e] eclyp[ticata][f] *(Oct. 19).* amicicia ab [invicem[f]] discesserunt. Fridericus namque Mogum cum Meynardo comite[4] et quibusdam familiaribus transvadans[g] in civitatem que Bunna dicitur, iuris et territorii presulis Coloniensis, transmisit[5] ad Aquenses, si sibi ad sedem Karoli portis suis apertis introitum condonarent. Quibus[h] respondentibus se preventos et iam devinctos aliis pactis et aliter informatos utriusque iuxta

a) *inscriptiones libri et capitis in marg.* b) utr. *abscisum e rec. B. D supplevimus.* c) ea que *c.* d) *sic B. D;* honoris *c.* e) et — discesserunt *in marg.* f) *uncis inclusa in marg. abscisa e B. D supplevimus.* g) *sic B. D;* transvatans *c.* h) *sic et B. D; aut* qui responderunt *legendum aut in fine sententiae* nichil profecit *vel huiusmodi aliquid supplendum.*

1) *Apud Sachsenhausen oppidum.* 2) *Cf. Mathiam Neuenburg. c.* 39. *et Chron. Aulae-regiae I, c.* 125, *p.* 368. 3) *Ludovici IV. electores Petrus Moguntinus et Balduinus Trevirensis archiepiscopi, Iohannes rex Bohemiae, Waldemarus marchio Brandenburgensis, Iohannes dux Saxoniae, Friderici Heinricus archiepisc. Coloniensis, Rudolfus dux Saxoniae, Rudolfus palatinus, Heinricus dux Carinthiae, qui et rex Bohemiae, extiterunt.* 4) *De Ortenburg; cf. supra p.* 105, *l.* 32. 5) *Non Fridericus rex, sed Heinricus archiepisc. Coloniensis.*

1314. suas sanciones vellent[a] prius potenciam experiri et, cui
sic dignius deberent parere, benivolos existere et paratos.
Lůdewicus autem circumsedentes dominos, comites et
nobiles ipsam urbem ambientes habens Aquisgrani poten-
cialiter introivit ibique cum consorte sua, filia ducis
(Nov. 25). Polonie[1], coronatus feoda concessit, et veniens Coloniam[2]
1315. transiensque alias civitates[3] Spiram[4] pervenit, omnia
(Mart.). que ad novi regis spectant officium sollempniter peragere
non obmisit. Civitatem Noricorum, Augustam[5], Bawa-
riam, Franconiam et Suevie partem et Ribaurie cum
aliis pluribus angulis regni sibi faventes habuit et re-
galis nominis titulo se munivit. Fridericus* autem in
ecclesia beati Cassii martiris in civitate prefata[6] Bun-
1314. nensi ab Heinrico episcopo[7] coronatur et rex rite electus,
(Nov. 25). potens, sapiens, ad regendum regnum habilis proclamatur.
Hic Austriam, Styriam, Karinthiam, Sueviam et in
superioribus Reni partibus habuit fautores fortissimos
et fidissimos adiutores seque similiter regis titulo titu-
lavit. Uterque curias in civitatibus sibi faventibus cele-
3. Reg. 16, 21. bravit, et, sicut dicitur in libro Regum, *divisus est po-
pulus in duas partes. Media pars sequebatur Thebni et
media pars Amri,* post mortem scilicet regis Zambri.
Non mirandum, si a sua compage regnum solidum re-
solutum est in causa istorum duorum; nam nobilitate,
dignitate, generositate equales videbantur, sed diviciis
Regino 888. et potestate alter[8] alteri preminebat. Hos et multos[9]
Alemannia genuit, qui ad regni gubernacula sufficerent, nisi
eos fortuna emulacione virtutis in perniciem mutuam armavisset.

1313. *) *Postea Ioh. in marg. adscripsit:* Anno Domini M[CCC]XIIII[0 b]
Oct. 28. obiit regina El[yza]beth in [die] Sym[onis] et Iude[10].

a) *sic et B. D;* velle *legendum.* b) *uncis inclusa in marg. abscisa supplevimus.*

1) *Beatrice filia Heinrici ducis Glogoviae.* 2) *Ante d. Dec.* 1. 3) *Bacharach, Moguntiam, Oppenheim.* 4) *Iam m. Ianuario paucis diebus ibi stetit; sed Ioh. hoc loco absque dubio de secundo eius adventu cogitat.* 5) *Eius civibus d.* 20. *Ian. privilegium concessit, Boehmer, Reg. Imp.* (1839), *'Ludwig der Baier' nr.* 66. *Cf. Cont. Martini Oppav., 'Deutsche Chron.' II, p.* 350, *l.* 22 *sq.* 6) *P.* 65, *l.* 19. 7) *Coloniensi archiepisc.* 8) *Fridericum dicit; cf. rec. A l. IV, c.* 12, *supra p.* 28. 9) *Ad sequentia cf. supra I, p.* 34. 37. 46 *sq.* 109. 10) *Cf. supra p.* 30, *n.* 1. *et infra p.* 70. *Diem et Cont. Zwetl. III, SS. IX, p.* 665, *et Cont. canon. S. Rudberti, ibid. p.* 821, *n.* *, *exhibent, utraque recte a.* 1313. — *Cf. Seemüller, 'Mitteil. d. Instit. f. Österr. Geschichtsf.' XIV, p.* 121; *Liebenau, 'Kloster Königsfelden' p.* 60, *n.* 1.

Nam mortuo Karolo tercio huius nominis quedam pars Ythalici *Reg.* populi Berengarium ducem Fori-Iulii, alia Widonem filium ducis Spolitani sublimavit regia dignitate. Ex quorum sicut ex horum dissensionum controversia tanta strages ex utraque parte facta est, tantusque humanus sanguis fusus, ut iuxta dominicam vocem regnum *Matth.* 12, 25. in se ipsum divisum desolacionis pene incurrerit miseriam, ut episcopis, abbatibus, prelatis, ducibus, marchionibus, comitibus divisis ab invicem, hii istius, hii partem alterius confoverent. Sed nec abusivum omnino, licet[a] vel congruum, si locorum diversitas factum diversificaverit, et tum ad idem tenderit[b], cum post mortem Heinrici 1197. in Apulia, ut in chronicis imperatorum[1] legimus, Philippus frater eius in Moguncia rex ordinatur, Otto dux Saxonie 1198. in Colonia et Aquisgrani sollempniter consecratur. Arnůlfo eciam imperatore sublato proceres et optimates regni in *Reg.* 899. 900. Forchaim convenerunt, quod est oppidum Orientalis Francie non magne estimacionis, ibique Lůdewicum Arnůlfi filium regem super se creant et coronatum regiisque ornamentis indutum in fastigio regni locant. Sed de hoc sufficiant satis [dicta[c]], ne credatur numquam tale aliquid huic simile in priscis regum temporibus contigisse.

De exordio concertacionis eorum, de legacione Friderici ad papam, Rudolfo palatino et bello Lůpoldi cum Swicensibus. Capitulum secundum. *f. 31'.

Anno eodem, scilicet M⁰CCC⁰XV⁰[d], Fridericus cele- 1315. *M(aii* 11*).* bratis nupciis cum filia[2] regis Arrogonie[3], eaque in civitate Basiliensium cum magno tripudio coronata, sorore sua eciam Katherina in Apuliam destinata cum[e] sol- 1316. *(Iun.).* lempnibus nunciis[4], Karolo duci Kalabrie [d]e massa illa, [quam] sedes Sicilie infecit[f], Roperti regis filio, Kalabrie ⟨domino[g]⟩, coniugata, exercitum parat in adiutorium

*) *In marg. superiore altera inscriptio:* De altercacione eorum ad invicem et obsidione civitatis Ezlingensis.

a) licet vel congr. *ineptius in marg. add.* b) *vox ut* res *supplenda.* c) *abscisas* 5 *litteras ex B. D supplevimus.* d) M⁰CCC⁰XIIII⁰, *ad quem annum praecedens* eodem *spectat, corr.* M⁰CCC⁰XV⁰ *c.* e) cum — infecit *in marg., uncis inclusis abscisis.* f) *sic c.* g) domino *a Ioh. deletum; fort.* duci *legendum, vide l.* 30.

1) *Ioh. Ottacari Chronica imperatorum deperdita dicere videtur; cf. supra I, p. XIX.* 2) *Elisabeth.* 3) *Iacobi II; cf. supra p.* 60. 61. 4) *Hugone comite de Buchegg, Math. Neuenburg. c.* 41.

1317. regis Hungarie[1] contra Matheum virum nobilem de Threntscha, qui motu temerario contra regem pluribus (Oct.). offensionibus se locavit[a]. Castrum igitur eius quoddam Comaria[2] dictum obsidet et artatum pugnatorum constancia, licet alveo Danubii cingeretur[3], optinuit et regiis manibus consignavit; quod gratum rex reputans Friderico[b] vicem equi servicii repromittit et[c] eius beneplacitis per amplius se devincit.

1315. Lupoldus autem Friderici frater in oppido quod Selczen[4] dicitur super fluenta Reni posito presidia collocavit[5] et quantum valuit Lůdewici fautores circumquaque positos, tam nobiles quam civiles, per se et per alios 1322. (Maii 25). conturbavit. Mittit eciam Fridericus ad Iohannem papam Chunradum abbatem Salemensem, virum religiosum, postea episcopum Gurcensem[6], electionis sue approbacionem atque confirmacionem postulans[7]. Qui persuasibilibus alloquiis ingressu habito summum presulem sic affatur: 'Pater sancte, filius vester Fridericus dux Austrie, fidelis et devotus ecclesie alumpnus, sua cum obediencia vos salutat petens, eo quod electus sit divinitus in Romanorum regem, electionem suam approbari et approbatam de vestre sanctitatis gracia confirmari, ad omnia vestra et tocius ecclesie placita se submittens'. Replicavit eciam, quod avus suus rex Rudolfus Gregorii decimi familiaritatem et graciam habuit singularem, et pater eius Albertus Bonifacii precipuum habere favorem Rom. 11, 16. meruit et amorem, addens, quod, *si radix sancta, et rami; et si massa sancta, et delibacio*[8], [in]tendens[d] filium devocione, quam ad [sanct]am gerebat ecclesiam, [patrum] vestigiis inherentem. Ad quod papa: 'Non sic', inquit, 'auctoritas huius argumenti concludit in omnibus, quia

a) locevit *pro* levavit *deleto* c. b) Fr. *in marg.* c) et — devincit *in marg.* d) [in]tendens — inherentem *in marg., ex parte abscisa.*

1) *Caroli I. Roberti.* 2) *Komorn. Ioh. expeditionem regis Ungaricam perperam hoc loco inseruit, ut series temporum in capite incomposita est; cf. et infra p.* 107, *n.* 3. 3) *Danubio et Waag confluentibus.* 4) *Selz in praefectura Weissenburgensi Alsatiae inferioris.* 5) *Ibi cum Friderico a.* 1314. *Dec. et* 1315. *Ian. intrante fuit.* 6) *A.* 1337. *Oct.* 1. *consecratum.* 7) *Haec ad a.* 1322. *spectantia, de quibus Reg. Friderici nr.* 200. *conferendum est, hoc loco perperam omnino inserta sunt. Cf. Müller, 'Der Kampf Ludwigs d. B. mit d. röm. Curie' I, p.* 55, *et Zeissberg, 'SB. d. Wiener Akad. d. Wiss., Phil.-hist. Cl.' CXL, p.* 77. 8) Quod si delibatio sancta est, et massa; et si radix sancta, et rami *Vulg.*

a Salomone Roboam degeneravit[1], ille sapiencie summo 1322.
apice comprehenso[2] filium, sicut dicit scriptura sacra,
stulticiam dereliquit. Habitis[a] colloquiis sic diversis, in *Eccli.* 47, 27.
vacuum laborans quoad[b] hoc factum, ad propria remeavit.
Sed et Lůdewicus non segnior idem per suos missos ad sedem apostolicam postulavit. Qui et sine effectu ad dominum suum revertuntur[3]. Papa vero neutrum eorum regem audito processu electionis reputavit, sed ducem hunc Austrie, alterum ducem Bawarie, dilectos filios, appellavit.

Lůdewicus vero fratri suo, Rudolfo palatino, infestus[4] 1315. *(Sept.-Oct.).*
castra, municiones, homines omnibus viribus occupavit et sibi que sui iuris fuerant usurpavit, fraterne caritatis asserens violatorem, huius scissure auctorem et tocius regni per consequens turbatorem, contra ius et fas Friderici contra fratrem proprium adiutorem; et crimine sibi lese maiestatis imposito castra sua per ordinem expugnavit[5]. Qui dum a Friderico, cuius donativa perceperat, avelli non posset, fratri usque ad mortem persecucionem intulit[6] et diversis molestiis lacessivit[c]. Statuit[d]
autem ipse tam pro se quam cum consorte sua[7], que 1317.
Adolfi filia regis fuit, statum huius miserie Friderici ac fratrum suorum auribus ingerendum perquirendo, quid sibi in hiis angustiis sit agendum. Quibus compassionis affectus et omnis exhibita est humanitas, sed de fratris manibus eum eripere dimiserunt non valentes pro tunc[8]. Mortuo tamen Rudolfo[9] et uxore[10] filii[11] in Lůdewici graciam sunt recepti, qui usque hodie sibi fideliter adherentes nutibus suis parent.

a) Habitis — diversis *in marg.* b) quoad hoc factum *in marg.* c) *adde* eum. d) Statuit — quam *in marg.*

1) *Cf. Eccli.* 47, 27 *sq.* 2) *Cf.* 3. *Reg.* 4, 29—31; *Eccli.* 47, 16. 3) *De Ludovici IV. ad Iohannem XXII. legationibus cf. Müller, 'Der Kampf Ludwigs d. B. mit der röm. Curie' I, p.* 42—46. *Primam suam legationem sine effectu rediisse Ludovicus ipse in epistola a.* 1338. *Mart.* 28. *civitati Argentorati data dixit.* 4) *Postquam a.* 1315. *Apr.* 17. *concordiam fecerunt.* 5) *Cf. Chron. de gestis principum p.* 53. 6) *Ludovicus scilicet.* 7) *Mechtilde; cf. supra I, p.* 314. *et* 350. 8) *Immo Rudolfus, postquam se fratri a.* 1317. *Febr.* 17. *subiecit, eodem anno cum uxore ad duces Austriae se contulit; postea Heidelbergae degit. Ubi mortuus sit, non constat.* 9) *A.* 1319. *Aug.* 13. 10) *A.* 1323. *Iun.* 19. *obiit; iam a.* 1322. *inimicitiae in palatinatu pactis terminatae sunt.* 11) *Adolfus, Rudolfus, Rupertus.*

1321? Fridericus, sine potencia virium Lůdewicum videns
nullatenus contundendum, regem Ungarie alloquitur,
vicarium obsequium deprecatur. Qui sine stipendio
milites conducere asserens se non posse, terram dotalicii
sororis sue[1] Agnetis, quondam regine Ungarie, relicte
regis Andree, scilicet Schůttam et Bosonium[2], repetebat.
(Nov. 21)? Cui dum Fridericus in hiis annueret, sorori pro recompensa reditus alios deputavit[3] regique complacere studuit in necessitatis angaria constitutus.

1315. Lůpoldus eciam Swiciensum gentem liberam, [n]ullius[a] domini iugo [pre]ssam[4], armis inexercitatam, in
moncium receptacul[is][b] positam, ad serviendum sibi et
fratribus artare volens eorum[c] locum cum maxima multitudine introivit. Et dum in ipsorum districtibus cum
(Nov. 15). suorum militum et nobilium clauderetur exercitu[d], lapidum ictibus ab eis quasi ab ybicibus[5] in montibus scandentibus clare milicie populus interiit copiosus[6]. Nichil
nisi laboris et doloris aculeos in amissione suorum hominum reportavit, quattuor nobiles de Tokkenburch ibi
cum pluribus perierunt, dux ipse vix evasit.

1313. (Oct. 28). Moritur in urbe Wi̊nna Elizabeth regina, Alberti
regis relicta, que iam processerat in diebus suis[7], ocu-
1315. lorum lumine obcaliginata, et transfertur ad Campumregis; ibi prima stirpis illius tumulum eternaliter dedicavit[8].

*f. 32. (Oct. 6). *Moritur hoc tempore Wikardus presul Salzbur-
(Oct. 24). gensis, et eligitur Fridericus prepositus[9], qui rediens a
curia[10] cum veloci expedicione Friderici maxima pars

a) [n]ullius — inexerc. *in marg., ex parte abscisa.* b) receptacul[is] *inter lineas add.* c) eorum locum *in marg.* d) exerc. *in marg.*

1) *Friderici.* 2) *Cf. supra I, p.* 312. *et* 348. 3) *Cf. Kopp IV,* 2, *p.* 376; *haec, quae a.* 1315. *adscribi solent, ad a.* 1321. *pertinere putarim.* 4) *Error, cum terrae Uri, Schwyz, Unterwalden magna ex parte iuris Habsburgensium fuerint, quamquam Fridericus II, Adolfus, Heinricus VII. Schwyz, Heinricus et Unterwalden imperio immediate subdiderint; cf. Huber, 'Die Waldstätten . . . bis zur ersten Begründung ihrer Eidgenossenschaft'* (1861). 5) *Cf.* 1. *Reg.* 24, 3: super abruptissimas petras, quae solis ibicibus perviae sunt. 6) *Apud Morgarten. Cf. Ioh. Vitoduran. p.* 70 *sqq.; Mathiam Neuenburg. c.* 39; *Chron. Aulaeregiae I, c.* 125, *p.* 370; *Heinricum Surdum p.* 514, *a.* 1318. 7) *Cf. Luc.* 1, 18: uxor mea processit in diebus suis; 2, 36: haec processerat in diebus multis. *O. H.-E.* 8) *Cf. supra p.* 66, *n.* 10. 9) *Cf. Cont. canon. S. Rudb., SS. IX, p.* 821, *l.* 46. 47: d. Fridericus de Leybentz, prepositus et archidiaconus ecclesie Salzburgensis. 10) *A.* 1316. *Oct.* 8. *a Iohanne XXII. confirmatus est, ibid. p.* 822.

efficitur[1]. Homo devotus fuit et prosperis successibus ec[clesiam][a] guber[navit].

De[b] [obsidione] civitatis Ez[lin]gensis, [expedicionibus] Spirensi, Argent[inensi], Můldorfen[si]. Capitulum [III^{m}].

Anno Domini M⁰CCC⁰XVI⁰ Fridericus coacto in 1316. unum valido exercitu Australium, Styriensium, Karinthianorum transitum faciens per montana, Suevorum et de partibus dominii eorum[2] citra Renum maxima in eius properante adiutorium multitudine, famosam civitatem *(Aug.)*. Ezlingensium circumcingit, estimans ex omni latere Lůdewici partes ea habita facilius cohercere; et celeri quidem accessu in loco qui Cantus-avium dicitur in civitatis suburbio castra locat et diversa instrumenta, ut fluvium Nekkarum civitatis usibus famulantem a suo alveo dividat, instruit et laborat. In quo opere dum diu sine fructu *(Aug.-Sept.)*. et detrimento multorum atque periculo insisteret, et hii quidem instanter et fortiter laborarent, et illi laborantes machinamentis subtilibus repellerent et acriter impedirent, Fridericus versus aquilonem in monte quodam castra precipit collocari et cives crebris incursionibus atque rerum direpcionibus fatigari[3]. Lůdewicus, tale membrum sue partis cernens concuti, dolenter, quod solvere obsidionem non potuit, se gerebat.

Contigit autem interea Bohemos contra suum regem 1315. habere non modicas simultates, regina[4] assistente terre baronibus, eo quod rex in partibus exteris[5] huius seculi voluptatibus intentus profusius et prodigialius quam deceret expenderet bona regni. Ad regis autem firma- 1316. *(Mart.)*. mentum Baldewinus Treverorum presul[6] venerat et

a) *uncis inclusa abscisa.* b) *inscriptio capitis in marg.,* Spir. — Můldorf. *postea alio atramento additis, uncis inclusis abscisis.*

1) *De eius foedere cum Friderico a.* 1318. *Dec.* 5. *icto cf. ibid. l.* 16—21. *et Reg. Friderici nr.* 126. 2) *Ducum Austriae.* 3) *De obsidione Esslingen oppidi et proelio Friderici cum Ludovico cf. P. F. Stälin, 'Gesch. Württembergs' I, p.* 480 *sq.; Schrohe, 'Der Kampf der Gegenkönige Ludwig und Friedrich' p.* 97—100. 4) *Immo tunc quidem Agnete vidua Rudolfi regis.* 5) *Inde ab a.* 1313. *Oct.* Iohannes rex . . . in comitia sua Lucenburgensi per unum annum fere integrum sic permansit *Chron. Aulae-regiae I, c.* 110, *p.* 326. *Ioh. hoc loco de posterioribus baronum Bohemorum accusationibus in regem cogitasse videtur, cum tunc temporis res aliter se habuerit; cf. Bachmann l. c. I, p.* 750 *sq.* 6) *Et cum eo Petrus archiepisc. Moguntinus; cf. Chron. Aulae-regiae I, c.* 126, *p.* 375; *Gesta Trevir. p.* 236.

1316. potenti manu regem, fratris filium, confirmabat, ita ut adversancium animos compesceret, paceque atque amicicia facta cum gaudio ad propria exercitum festinavit. *(Iul.)*. Lůdewicus nactus oportunitatem tam regi Bohemorum quam presuli Treverorum belli instanciam circa Ezlingam contra Fridericum denunciat, ut ad se veniant, precibus *(Aug.)*. magnis instat. Qui annuentes[1] secum properant[2] et ab inferiori parte civitatis supra Nekkarum contra Fridericum *(Sept.)*. districtis copiis castra locant[3]. Utraque igitur parte cottidie prelium meditante diversa preludia bellicorum actuum gerebantur, nunc iaculis, nunc lanceis, nunc obviacionibus, nunc confossionibus, nunc vulneribus, nunc spoliis et direpcionibus alterutrum se petebant, quous- *(Sept. 19)*. que equarii utriusque partis in iumentorum adaquacione[a] in Nekkari medio quodam tempore convenirent et suis clamoribus utrumque exercitum ad prelium concitarent, paulatimque milites accurrentes prelium in aque fluctibus inchoabant, accrevitque clamor et accursus pugnancium et vociferancium, donec abscedente solaris lucis speculo diei claritatem crepusculum nubilaret. Mox autem accensis torticiis nox artificiali lumine illustratur[4]. Plures capiuntur, multi vulnerantur, et pene iam principibus se mutuo contingentibus congressio dissipatur, et sub dubio[b] casu victorie, que neutre[c] parti attribui poterat, ab invicem discesserunt, et obsidione soluta futuris eventibus prelium est servatum.

2. *Reg.* 11, 1. 1315. Anno Domini M°CCC°XVII°*, *eo tempore, quo solent* *(Mart.)*. *reges ad bella procedere,* Fridericus civitatibus regni Ludewico faventibus infestus civitatem Spirensium, ubi regum et imperatorum priscorum ex antiquis temporibus cor-

*) *Hic Ioh. novum caput inchoare volens in marg. scripsit:* De expedicione Spirensi et Argentinensi et ibi gestis. c[apitulum] . . .[d]

a) adequac. *c.* b) dibio *c.* c) *sic c.* d) *reliqua abscisa.*

1) *Cf. quae Ludovicus a.* 1316. *Iulii* 25. *Iohanni regi et archiepiscopis promisit, Reg. Imp. nr.* 3160. 2) *Moguntino remanente rex cum Treverensi die Aug.* 17. *Pragam exiit; cf. Chron. Aulae-regiae I, c.* 127, *p.* 377. 3) *Ibid.: Die Aug.* 30. cum Ludowico Rom. rege prope Nurenberg conveniunt, versus Etzlingam . . pariter procedunt. 4) *Chron. Aulae-regiae ibid.:* durat hoc bellum usque ad solis occasum, *quod maxima ex parte bene cum Iohannis relatione concordat; cf. praeterea Gesta Trevir. l. c. p.* 236; *Chron. de gestis princ. p.* 54; *Math. Neuenburg. c.* 42.

pora sunt locata, statuit arcendam[a], si forsan eam suis partibus inclinaret[1]; nam civitates per descensum Reni posite, Lůdewico iurate, mercatum suum in superioribus regni locis non sine formidine, immo sepius rerum suarum dispendio peragebant; Fridericus autem ratus[b], si hanc posset apprehendere, vires sibi accrescere et Lůdewici potenciam minorare. Et Fridericus quidem electam de superiori Alzacia et Suevia miliciam contractam habuit et instructam necessariis et bene in suis ordinibus distinctam, per viam militaribus exerciciis et colloquiis animavit castraque haut longe de muro civitatis, secundum quod est consuetudinis, in locis et[c] competentibus ordinavit[2]. Lůdewicus *cum Orientalibus Francis, Bawaris, Renensibus, inferioris Ribaurie et episcopis sibi faventibus[3] communitus ex altera parte civitatis castrametatur et bellum iam minatur, iam minatum prestolatur; et cum sine circumspectione et diligencia, que summe rebus bellicis est necessaria, causas tractaret et casum inopinatum minime provideret, Fridericus* lustrata disposicione et exploratis copiis eum statuit invadendum. Sed Lůdewicus iuxta illud Oracii[4]:

1315. — *f. 32'.

Cautus enim metuit foveam lupus accipiterque
Suspectos laqueos et opertum miluus hamum,

in Iudeorum cimiterium muro valido circumcinctum se transtulit ibique se muniens Friderici incursum provide declinavit; et dum modis atque viis plurimis prelium quereretur et exposceretur, facultas eius a partibus est adempta, et soluta est utriusque potencia principis, unoquoque ad sua domicilia inefficaciter revertente[5].

(Mart. 12-17).

Anno Domini M⁰CCC⁰XVIII⁰ cives Argentinenses dissidentes, alia pars Fridericum, alia Lůdewicum complectens, civiles, immo plus quam civiles[6] inter se dis-

1320. *(Aug.-Sept.).*

*) *Sequuntur deleta:* iuxta illud Ovidianum[7]:
Scit bene venator, ubi cervis recia laxet,
Scit bene, qua frendens valle moretur aper.

a) *sic c. pro* obsidendam. b) est *supplendum.* c) et *delendum videtur.*

1) *Haec a.* 1315. *facta perperam ad a.* 1317. *et post obsidionem Esslingae posita sunt.* 2) *Cf. Math. Neuenburg. c.* 39, *qui Leopoldi solius mentionem facit, quem Ioh. h. l. praeteriit.* 3) *Petro archiepisc. Moguntino et Emichone episc. Spirensi.* 4) *Epist. I,* 16, *v.* 50 *sq.* 5) *Cf. Schrohe l. c. p.* 55—57. 271—275. 6) *Cf. supra p.* 17, *n.* 1. 7) *Ars am. I, v.* 45. 46.

1320. sensiones et tumultuaciones vanas faciebant[1]. Uterque autem rex condicionem suam volens efficere meliorem non distulit illo ire milite copioso, armis nitentibus instaurato. Et Fridericus quidem de partibus superioribus conglobans exercitum equestrium et pedestrium infinitam multitudinem adunavit, estimans suam partem in civitate potencia prevalere et[a] ob hoc urbem facilius optinere, super Bruscham fluvium, qui[b] civitatem influit, castra locat[2]. Que fossatis ad modum vallorum cespitibus elevatis, sicut docet Vegetius[3], ordinavit et pedestres[c], quos agiles et electos habuit, exercitui, ut idem dicit[4], valde necessarios, pro custodia deputatos[c], cives et civitatem premere satagebat. Lůdewicus autem Bohemorum regem et Treverorum presulem[5] et nobilium ex diversis partibus conflans elegantissimam armaturam, radiantibus[d] papi[lion]ibus instar eris speculi ful[gidi]s et aureo[e] intuen[cium] oculos repercussit. Videres in utroque veri-
Num. 24, 5. ficari exercitu quod Balaam de Israelitis dixit: *Quam*
ib. 6. *pulchra tabernacula tua, Iacob, et tentoria tua, Israel! Ut valles nemorose, ut orti iuxta fluvios irrigui, ut tabernacula, que fixit Dominus, quasi cedri super*[f] *aquas;* et quod Salomon
Cant. 4, 4. dicit: *Sicut turris Davit collum tuum, que edificata est cum propugnaculis; mille clyppei pendent ex ea, omnis armatura forcium.*

Sicientes utrobique prelium, nesciens[g], qualiter sit dilatum, nisi quod equestres et decor milicie Ludewici non competere iudicabant nobiles cum ruralibus pro regni debere dyademate preliare[6], estimantes Fridericum suum brachium talibus optime roboratum debere con-

a) se *supplendum.* b) qui — influit *in marg.* c) *corrige* pedestribus . . . deputatis, *ut intellegas sermonem nimis rudem. O. H.-E.* d) radiantibus — repercussit *in marg., quibusdam abscisis.* e) *vox quaedam ut* apparatu *supplenda.* f) prope *Vulg.* g) *lege* nescio; *oratio h. l. claudicat.*

1) *Cf. Chron. de gestis princ. p.* 57; *Math. Neuenburg. c.* 45; *Schrohe l. c. p.* 154—157. 2) *Ludovico appropinquante Leopoldus dux solus versus Argentoratum profectus est, Friderico aliquanto post (circa d. Sept.* 2*) veniente; cf. infra p.* 75, *n.* 3. 3) *De re militari III, c.* 8: cum sublati cespites ordinantur et aggerem faciunt, supra quem valli . . . . per ordinem digeruntur. 4) *Ibid. c.* 21: ex qua intelligitur magis rei publicae necessarios pedites, qui possuut ubique prodesse. 5) *Cf. n.* 2. *et Gesta Trevir. III, c.* 4, *l. c. p.* 239 *sq.; Cont. Zwetl. III, SS. IX, p.* 666. — *Chron. Aulae-regiae II, c.* 10, *p.* 413. *Iohannis regis Bohemiae mentionem non facit.* 6) *Item Math. Neuenburg. l. c.:* adversarii . . asserentes se nolle cum rusticis pugnare Bruscam iuxta Argentinam transibant; *Leopoldus enim secundum Cont. Zwetl. III:* plurimam . . peditum acerrimorum de Sweicz multitudinem *habuit.*

fringere, ignorantes, quod exercitus Israel olim sicut[a] 1320. *duo parvi greges caprarum* Siris occurrentes prelii gloriam 3. *Reg.* 20, 27. *cf. ib.* 28 *sqq.* et victoriam vendicarunt post multa et plurima bellancium exercicia, que in introitu et exitu utriusque partis, nunc deiectionibus, nunc depredacionibus, nunc capcionibus et vulneribus contigerunt. Dies prelii indicitur et partibus indicatur. Et ecce! dextrariis phaleratis, gladiis denudatis, galeis incimbatis, armis induviatis[b] in similitudinem astrorum micancium videres reges, duces, comites, nobiles, in suis cooperimentis sedentes in dextrariis bellum preconizantibus, resplendere, [c]distinctas acies ire et suos ordines custodire; sagittarii, lancearii, signiferi tubis concrepantibus[d], equis tripudiantibus, principibus se in invicem contuentibus iam inceptum prelium videbatur[1]. Sed nutu Dei sine perpendiculo tunc mox gladius uniuscuiusque, qui cruorem sitivit alterius, ieiunus in vaginam suam reconditur, galea deponitur, Fridericus ad superiora[2] revertitur, Lůdewico civitas aperitur[3], ad maiorem ecclesiam ab episcopis et clero cum *(Aug.* 30/31*).* laudibus pervehitur[4], sacramentis civium aliquorum ei fidelitas exhibetur, et dispositis ibi negociis pro tunc se offerentibus ad alia properavit; utroque ponderante negocium in consequencia temporis sibi melius et utilius proventurum.* 1324.

*. . . . .[e] [gu]bernate instigabant regem[5] ad concor- **f.* 33. diam[6], ut a iuramentis facilius so[lverentur]; sic autem

*) *Hic Ioh. novum caput inchoare voluit, quod demum paulo inferius fecit; in inferiore marg. scripsit:* De Paduanis et reconciliacione Heinrici ducis Karinthie et Iohannis regis Bohemie et aliis incidentibus. Capitulum 4[m].
Sequuntur deleta: De Paduanis Fridericum im- *f.* 33. plorantibus et illo missis; de tractatibus reconciliacionis inter Iohannem etc. Capitulum ⟨V[m]⟩ 4[m].

a) quasi *Vulg.* b) *sic c.* c) per *supplendum. O. H.-E.* d) *imperfecta ac rudis oratio relicta.* e) *quaedam desunt;* [gu]bernate — re[gno] *(p.* 76, *l.* 8*) in marg. superiore, uncis inclusis abscisis; h. l. fort.* Civitates Bohemie ab eo *supplendum.*

1) *Exercitus se ita ad proelium parasse Ioh. commentus est; ceterum Math. Neuenburg. l. c. dicit:* distabant acies in plano campo . . non ad quartam partem miliaris, ad conflictum parate. 2) *In Sueviam.* 3) *Ioh. rerum gestarum seriem prorsus invertit, cum Fridericus rex demum post Ludovici regressum advenerit.* 4) *Cf. Math. Neuenburg. l. c.:* Argentini . . Ludowicum . . more regio in maiori ecclesia receperunt. 5) *Bohemorum Iohannem.* 6) *Cum Heinrico duce Carinthiae.*

1324. (Iul. 2). cum maxima pompa utriusque partis in Patavia[a. 1. *], diffiniturque, quod Heinr[icus] fi[lius] regis duceret Heinrici imperatoris filiam[2]. Pro qua missus comes Meynardus de Ortenburch, Herm[annus] abbas de Stams, Syfridus de Rotenburch**, puella rennuente sine effectu negocii sunt reversi. Pro qua filia[3] sororis[4] He[inrici] imperatoris [et] domini de G[aspa]wia[5] danda [promit]titur, que dum pro [suis] feodis in re[gno] Francie[b] moram traheret et statum ducis, cui tradenda fuerit, audivisset, nullatenus acquievit, rege dolente, tam sorori quam matertere graviter comminante, eo quod periurii 1327. noxius duceretur. Novissime filia[6] sibi Sabaudie[c. 7] sociatur iuvenis et pulchra, que filia sororis[8] imperatricis[9], regis Bohemie consanguinea, reconciliacionis fedus aliquantulum inchoavit. Postea Iohannes rex, ut amicicie

*) *In marg. dextera postmodum scripta, quorum multa abscisa sunt, huc pertinere videntur:* Ad hunc reg[em versus] Ovidii[10] sollemp[nizare possumus]:

Vir sapiens deplo . . . cinge . . . aliis dira
. . . concord[i]s . . .,

ipsum et . . . contract[um] . . connubii . . . facere cupi . . ., ad quod . . . locus in [Pata]viam di[citur].

**) *In marg. superiore Ioh. atramento subaquoso scripsit:* abbas Stamsensis, magister Heinricus prepositus . . .[d], Syfridus de Roteburch.

a) convenerunt *vel huiusmodi aliquid supplendum.* b) Francie — firmatis *(p. 77, l. 6) in marg. sinistra.* c) comitis *supplendum.* d) *quinque circiter litterae abscisae.*

1) *Tunc temporis non convenerunt, sed tabulae utriusque de hac concordia a.* 1324. *Iul.* 2. ante Montem-silicem *et* Muntzilles *datae sunt, Boehmer, Reg. Imp.* (1839), *'Johann von Böhmen' nr.* 71. *Quibus Iohannes Heinrico se Beatricem de Brabantia (Gaspavia) daturum promisit. Tabulis inspectis Iohannes eos in illis partibus convenisse credidit; nam de Patavio (Padua), non de Patavia (Passau) tractari recte Kopp l. c. V,* 1, *p.* 95. *monuit.* 2) *Mariam, quae a.* 1322. *Carolo IV. regi Franciae nupsit. Inde efficitur haec ad prius tempus, fortasse ad a.* 1321. *pertinere, quo de re tractatum est; cf. Kopp l. c. IV,* 2, *p.* 377. 3) *Beatrix. Haec ad a.* 1324. *spectant; cf. supra n.* 1. 4) *Felicitatis.* 5) *Iohannis de Lovania et Gaesbeck (in circulo Bruxellensi provinciae Belgii Brabantinae).* 6) *Beatrix; a.* 1326. *Dec.* 23. *pactio nuptialis facta est; cf. Boehmer l. c., 'Herzoge von Österreich' nr.* 178; *'Johann von Böhmen' nr.* 92. 7) *Amedei V; cf. supra p.* 18, *n.* 5. 8) *Mariae filiae Iohannis ducis Brabantiae.* 9) *Margaretae.* 10) *Nec Petri Burmanni indice in Ovidium (eius editionis t. IV) inspecto, quos poetae versus Ioh. dixerit, scire potuimus.*

federa eternarentur, filiam Heinrici ducis Margaretam, 1327.
de Aleyde secunda consorte genitam, que ducis Saxonum
nata fuit, scilicet Brunswicensis [1], Iohanni filio suo iuniori peciit sociari, ita ut Heinricus in sua filium ipsum, quia ambo impuberes adhuc erant, susciperet educandum [2]. Pactis taliter inter eos firmatis, titulo [a] regni Bohemici sibi in instrumentis et missilibus remanente, ut, si rex Bohemie moreretur, Heinricus esset tutor puerorum in dominio utriusque, et si ipse decederet, rex Bohemie ipsos iuvenes tutoris nomine conservaret [b]. Que scriptis conservata sunt, et si ad fidem conservata sunt, s . . . . [c] diffinire . . . . [d].

Anno Domini M⁰CCC⁰XVIIII⁰ Paduani pressi a Vero- 1319.
nensibus [3] Friderici patrocinium implorabant [4], quorum precamina admittens strennuum virum et prudentem
Ulricum de Walsê ad eorum presidium destinavit; qui * 1320. (Ian.).
primo impetu irruit in municiunculam, quam Veronenses in civitatis offendiculum construxerant, moxque devastavit [5], et amministracione illa fideliter impleta ad pro-
pria ire statuit. Quo [e] comperto Veronenses Paduam ob- (Mart.).
sident [6], onere hospites ibi conclusos angariant, castellum contra opposicionem urbis edificant imminens [7]. Receptis potestate [8] et primariis civitatis disposuit officia portarum,

*) *Ioh. in marg. adscripsit:* Nota de comite Goricie, quem Heinricus [f] imperatore [g] disposuit [9].

a) titulo — diffinire . . . *(l. 12) in marg. inferiore.* b) *sententia anacoluthon remansit.* c) *quatuor fere litterae abscisae.* d) *reliqua abscisa.* e) Quo — reversus *(p. 78, l. 4) in marg. inferiore f. 32'; patet ea et quae sequuntur huc pertinere.* f) Heinr. c. g) imperator disp. ad marchiam Tervisinam discernendam *vel similiter legendum.*

1) *Heinrici.* 2) *Iohannes Heinricus Margaretae iam a.* 1324. *Iul.* 2. *desponsatus et a.* 1327. *Oct.* 16. *ad ducem Carinthiae ductus est; cf. Chron. Aulae-regiae II, c.* 19, *p.* 451 *sq. Quae Ioh. de tutela liberorum addit, ad a.* 1330. *spectant.* 3) *Quorum dominium tunc Canis-grandis de Scala habuit, qui a.* 1319. *Iulio denuo Patavinos bello petiit.* 4) *Heinricus comes Goriciae a Patavinis postulaverat, ut se Friderico submitterent; cf. Spangenberg, 'Cangrande' I, p.* 184. *Patavini Heinricum comitem vicarium regis Friderici receperant d. Nov.* 4; *Hist. Cortus. II, c.* 33, *Muratori, SS. XII, col.* 818. *Ulricus de Wallsee Patavium a.* 1320. *Ian.* 3. *intravit; l. c. c.* 35, *col.* 819; *Ann. Patav. ed. Bonardi p.* 238 *sq.* 5) *De hac re alibi nihil legitur; fortasse de castro Bassanelli, quod comes Goriciae frustra proditorie capere voluit, Ioh. cogitavit.* 6) *Ulrico iam in Stiriam m. Ianuarii reverso (Hist. Cortus. c.* 36, *l. c. col.* 820) *bellum renovatum est, ut in rec. B. D, supra p.* 62, *relatum est.* 7) *De Bassanello et de rebus a.* 1319. *gestis Ioh. cogitasse videtur, sed omnino confuse haec narrat.* 8) *Altinerio de Azonibus de Tarvisio, qui die Ian.* 31. *potestariam suscepit.* 9) *Cf. supra p.* 22.

1320. custodias, stipendia singulis diffinivit et privatis[a] in locis
o̊portunis clausuris in resistenciam hostium, relicto ibi
Ůlrico comite de Phanberch[1] et Ůlrico filio suo[2], quibus
mandavit de singulis, ipse[b] in Styriam est reversus.
(Aug.). Denuo[c] patris auxilium implorare compellitur[3], [civi]tas
cum omnibus obsessis, [ut] acceleret, missis nun[ciis]
1321. deprecatur. Quo eciam abscedente[4] subplicant iterum
anno[d] Domini M°CCC°XX° Paduani, ut Fridericus eis
(Sept.). dignetur mittere[e] in arto positis salvatorem. Qui Hein-
ricum ducem Karinthie avunculum animavit[5] et fratrem
suum Ottonem[f], cum ipse esset regni negociis imbrigatus.
1324. Qui dum introisset cum maxima et clara potencia mi-
(Iun.). litari*, Montem-Silicis obsedit[6], castrum contrarium
Paduanis, proficere nil valebat; soluto[g] exercitu Otto
Venecias ivit. Sed et locus castrorum in palustribus
multos inficiebat[h. 7] et infinitam multitudinem proster-
nebat, sicque sine effectu, incurrente, ut ferebatur, mul-
torum florenorum medio[8], de illis partibus, gravibus
(Iul.). habitis expensis et laboribus, rediebat[i]. Virum cordatum
Chunradum de Ǒvenstain ibidem vicarium deputavit[9].
Qui tam suis quam civitatis dispositis ad suum speci-
aliter soldum negociis, substituto alio[10], gentis instanciam
metuens et perfidiam, Karinthiam est reversus.

*) *In marg.:* Et Paduani miserunt et magister Heinricus.

a) *sic c.;* constructis *fere intellegendum est, quid Ioh. in mente habuerit, nescio. O. H.-E* b) ipse — reversus *supra praecedentia scripta.* c) Denuo — deprecatur *(l. 7) ipsa quoque in marg. inferiore f. 32.' scr., uncis inclusis abscisis.* d) a. D. M°CCC°XX° *in marg.* e) *seq.* iterum eis. f) Ott. *bis scr.* g) soluto — ivit *a Ioh. inter lineas add.* h) inficibat *c.* i) *sic c.*

1) *Genero suo; cf. supra p.* 28; *Ann. Patav. l. c. p.* 240, *qui eum Ulrici I. de Wallsee nepotem dicunt, eum non multo ante diem Iulii* 12. *venisse tradunt, quod et ex Hist. Cortus. c.* 40, *l. c. col.* 823, *evincitur.* 2) *Ulrico II, filio Ulrici I. de Wallsee. Cf. Albertinum Mussatum, De gestis Italicorum, Muratori, SS. X, col.* 693 *D: (Ulricus I. Patavii)* tutelam Ulrico nato curamque relinquens . . . ipse ad regem direxit iter. 3) *Ulricus I. Patavium Aug.* 25. *reversus est; cf. Spangenberg l. c. I, p.* 194, *n.* 3. 4) *A.* 1321. *Febr. Ulricus I. de Wallsee recessit.* 5) *Eum a.* 1321. *Sept.* 5. *vicarium Patavii constituit, pro quo primo Conradus de Aufenstein civitatem regebat. Reliqua ad a.* 1324. *spectant.* 6) *Die Iunii* 22. *iuxta Montem-Silicis castra posuit, Iul.* 13. *versus Patavium equitavit; cf. Hist. Cortus. III, c.* 4, *l. c. col.* 832; *Ann. Patav. l. c. p.* 245. 7) *Eadem Iohannes Villani IX, c.* 255. *refert.* 8) *Et haec Ioh. Villani l. c. et Ann. Patav. l. c. p.* 245. *autumant.* 9) *Primo Ulricum de Pfannberg, cui Conradus de Aufenstein a.* 1325. *Oct.* 14. *successit; cf. Hist. Cortus. c.* 6, *l. c. col.* 836. 10) *Engelmario de Villanders; cf. Hist. Cortus. c.* 7, *l. c. col.* 837; *Albert. Mussat. l. c. col.* 720 *sq.; Ann. Patav. p.* 248.

De coniugio Alberti comitis et cetera. Capitulum IIII[ma].

Contigit hoc eciam tempore ex hac vita Ulricum 1324. (Mart. 11). comitem decedere Phirritarum*, qui duas habuit filias[1] et terram cum copia rerum victualium habundantem, populosam, castris et vicis robustam, pratis, vinetis, campis, nemoribus graciosam. Lůpoldus cogitans illud Oracii[2]:

Tu, quamcumque deus tibi fortunaverit horam,
Grata sume manu,

ut populum, quem prius non sine stipendio habuit, nunc obsequio voluntario faventem sibi et fratribus faceret et ad manus habere posset, filiarum unam seniorem (Mart.). Ioannam[b] Alberto fratri suo censuit matrimonialiter copulandam[3]; cui cum nupciarum thalamus placuisset, terre dominus[4] et tutor alterius iuvencule est effectus. Lůdewici quoque consorte defuncta[5] filiam[6] comitis 1322. (Aug. 24). duxit Anonie[7] et Ollandie, ortam de Francorum regum sanguine, sororem regine[8] Anglie, quasi preciosam mar- cf. Matth. 13, 45 sq. garitam quesivit et invenit[9]. Nupcias in civitate Agrip- 1324. (Febr. 25-26). pinensi cum magna celebritate et gloria celebravit. Otto[c] eciam, licet su[us] frater Albertus in . . . esset non parve . . . pluus scel[d] . . ., ita ut matris . . . fratrem haberet . . . in eis ada . . . cas[e] pro etate . . . tocies, quod minime intem[pta]verunt . . . propaginis, tam p . . . . se sine ad e . . . fructus sc[f] . . . caro semen suum . . . cupiebant . . . ab hoc uterque [fili]am Stephani c[omitis] Pyrritarum e . . . in coniugium ass[igna]bat[10].

*) *Supra haec inter lineas scripta:* Hic comes consuluit de morte.

a) VII[m] *c.* b) Annam *corr.* Ioannam *c.* c) Otto — ass[igna]bat *(l. 28) in dextera marg. f.* 33. *scripta, multis abscisis.* d) *vel* scol. e) *vel* tas. f) *vel* st.

1) *Iohannam et Ursulam.* 2) *Epist. I,* 11, *v.* 22 *sq.* 3) *De nuptiarum tempore cf. Kopp l. c. V,* 1, *p.* 82. 4) *Cf. Math. Neuenburg. c.* 47. 5) *Beatrice; de mortis tempore cf. Chron. de gestis princ. p.* 59; *Riezler, 'Gesch. Bayerns' II, p.* 344. *et tabulam genealogicam t. III. additam.* 6) *Margaretam Guilelmi III. filiam.* 7) *Hannoniae.* 8) *Philippae uxoris Eduardi III. regis Angliae. Mater sororum Iohanna soror Philippi VI. regis Franciae fuit.* 9) *Pactio nuptialis a.* 1323. *Aug.* 15. *facta est.* 10) *Recensione B. D, infra p.* 113, *collata patet de matrimonio Ottonis ducis Austriae cum Elisabeth a.* 1325, *ut videtur, contracto (cf. Kopp V,* 1, *p.* 210; *Riezler II, p.* 391*) agi; sed Ioh. pleraque confudisse videtur.*

1319. (*Apr.*). Fridericus adhuc unam superstitem habens sororem, Gůtam scilicet iuniorem, quam . . . . . .[a] comiti[1] de Otinga, viro sapienti et qui fuerat Ludewico tam consilio quam auxilio fortissimum fulcimentum, in coniugium donavit et Lůdewicum attractione eiusdem ad se subtiliter dimembravit[2]. Qui Karinthiam transiens venit in Austriam ibique nupcias celebravit[3] et in reliquum Friderico se quibus poterat viribus combinavit. Nec graciam Lůdewici optinere valuit eciam rerum suarum et hominum dispendio, quousque Friderico sublato de medio per annos aliquos exulavit a patria pro penitencia, gladio[b] posito super collum se reddidit, Lůdewicus placatus[c] circa eum indignacionem spiritus mitigavit[4]. (*Sept.*). Lůdewicus a[utem][d] episcopum Salzpurgensem statuit molestandum[5], eo quod per suam terram Fridericus haberet frequenter transitum in sui et sue terre maximum detrimentum, et ideo oppidum quod Muldorf dicitur[6] censuit obsidendum[7] omnesque vias, per quas victualia inferebantur, interposicione hominum suorum et clausularum[e] municionibus coartavit; et quia viris bellicosis et transitu Eni fluminis locus ipse munitus fuit, obsidio ei iacturam non modicam rerum et hominum cottidie generabat. Fuit eciam sue intencionis pontem civitatis destruere, ne pateret per eum amplius transitus Friderico. Nempe ad duo ferme milia supra civitatem strues et nexuras lignorum colligat, quorum impetu pontem ipsum concuciat, ignem[f] coniciat et consumat, sicque laborans ad trium ebdomadarum spacium nil profecit, quia sexus femineus quibusdam artibus, ne effunderetur vel prevaleret incendium, obviavit.

a) *spatium relictum nomini inserendo.* b) gladio — placatus etc. *a Ioh. inter lineas add.* c) etc. *add. c.* d) *uncis inclusa abscisa.* e) *sic c.* f) ignem — consumat *in marg. pro deletis* et confringat.

1) *Ludovico; cf. tabulas sacramentorum eius a.* 1319. *Apr.* 26, *Boehmer l. c., Addit. III, 'Reichssachen' nr.* 407. *et Kopp IV,* 2, *p.* 260 *sq.* 2) *Cf. Chron. de gestis princ. p.* 58; *Math. Neuenburg. c.* 43. 3) *Nuptiae in oppido Baden in curia Leopoldi ducis Friderico absente celebratae sunt.* 4) *A.* 1333. *Iun.* 10. *Ludovicus imperator cum eo aliisque nobilibus et civitatibus Sueviae et episcopo Augustano pacem fecit. Legatio eius ad papam ab Heinrico Surdo p.* 519. *a.* 1332. *attributa ad tempus posterius spectare videtur; cf. Müller I, p.* 279, *n.* 1. 5) *Immo Fridericus et Leopoldus cum Friderico archiepiscopo contra Ludovicum profecti eum apud Mühldorf oppidum convenerunt.* 6) *Quod archiepiscopi Iuvavensis erat.* 7) *De obsidione alibi non legitur.*

Fridericus autem — anno[a] Domini XXII^{0} — 1319. audiens, ut presuli eiusque castello subveniat, se precingit maxima multitudine Australium, Styriensium, Ungarorum, cui occurrens frater dux Lupoldus, manu forti Lůdewicum obsidionem solvere compellunt, quia (Sept. 29). vim irruencium non poterat sustinere. Coartatur cum Heinrico[1] pat[r]uo[b] suo, duce Bawarie, celerius Ratisbonam racione diffugii introire. Ipsi vero terram[c] circumquaque rapinis atque incendiis vastavere[2], sed nec hoc tempore facultatem preliandi, ut putaverant, invenere, sed ad libitum eis patente transitu quorsum voluerant processere. Fridericus[d], quocumque eum ferebat voluntas, procedebat[3] et in sibi parentibus regni[e] per annum unum[4] opera[f] faciebat[5].

*De prelio Friderici et Lůdewici et captivitate Friderici et Heinrici ducis. Capitulum quintum. *f. 33'.

Anno Domini $M^{0}CCC^{0}XXIII^{0}$[g] Fridericus, cupiens 1322. gladio negocium terminari, sicut prius instaurat exercitum, habens in eo Ungarorum et Comanorum tantam (Sept.). multitudinem, ut plures suarum terrarum nobiles, qui accensi fuerant ad eundum, dimitteret[6], estimans sibi non fore necessarios tam multorum copiis constipato[h]. Viderat eciam patrie pinguedinem[7] macerari, milites proprios tediari, conducticios non sine stipendiis comparari, erarium vacuari; gloriosam mortem magis quam odibilem vitam amplectens se de loco cum exercitu suo movit, condicens hinc inde tempus et horam atque locum[8] amicis ad eundem procinctum dispositis, ubi et quando debeant convenire. Mittit eciam nobilem virum Emchonem de Altzeia ad avunculum Heinricum ducem

a) a. D. XXII^{0} *a Ioh. post in marg. add.* b) r *abscisum.* c) *Ioh.* provinciam *in marg. scr.* d) Fridericus — faciebat *a Ioh. post in calce folii add.* e) partibus *supplendum esse videtur. O. H.-E.* f) opera *Ioh. pro* negocia *deleto scr.* g) *sic c.; cf. infra p.* 116, *n.* h. h) const. *ex* constipatus *corr.*

1) *XIV; non fuit Ludovici patruus, sed usque ad a.* 1317. *eius pupillus extiterat; cf. l. VI, c.* 7. *rec. A.* 2) *Haec omnes fere alii auctores (cf. n.* 5*) referunt; cf. et Boehmer l. c., 'Ludwig' nr.* 416. 3) *Usque Ratisbonam.* 4) *Iam m. Novembris Vindobonam rediit.* 5) *Cf. Math. Neuenburg. c.* 48; *Cont. Zwetl. III, SS. IX, p.* 666; *Cont. canon. S. Rudberti, ib. p.* 822; *Ann. Matsee., ib. p.* 827; *Chron. de gestis princ. l. c. p.* 54—56; *Vita Ludovici IV. imp., l. c. p.* 154; *Chron. de ducibus Bav. l. c. p.* 140; *Chron. Aulae-regiae II, c.* 8, *p.* 407 *sq.* 6) *Simile Cont. Zwetl. III, l. c. p.* 666, *refert.* 7) *Cf. Gen.* 27, 28. 39. 8) *Patavii, ut videtur.*

1322. Karinthie, ut cum suis veniat, ut promisit, quia in eo sua et omnium spes hereret. Qui a parte adversa accepta simili legacione tam Lůdewico quam Friderico sue persone subtrahit munimentum, facultatem dans suis ad partem, quam voluerint, se transferre[1]. Et dum iter ageret predictus Emcho, transiit monasterium Admontense[2]; abbas vero loci Engelbertus trahens in partem virum persuasit, ut domino suo regi nunciet, ut ad presens expedicionem solvat, quia sibi non proveniat in prosperum, sed aliud sibi tempus futurum utilius palam clamat. Quod licet ad aures Friderici cum modestia duceret, respondit se omnia divine providencie et gracie commisisse nec posse nec velle sibi opprobrium generare, si iam post contractum tantarum gencium faceret retrocessum. Simile aliquid Bartholomeus magister in medicinalibus et aliis facultatibus expertus crebrius edicebat se in suis speculacionibus didicisse et verissime indagasse, quia Friderici sors ad caudam Leonis declinavit, et nil sibi prosperum eventurum. Que fata sint, que moverint tantos viros, silere melius est quam loqui, si rerum eventus iudiciis hominum contractentur[3]. Fridericus, vir fortis, animo eciam non confractus, cum Heinrico duce, fratre suo, et suis, episcopo scilicet Salzburgensi et aliis, ad solum Bawricum[4] pertransivit[5] et tentoria in loco territorii eiusdem qui Muldorf dicitur, haut[a] longe ab oppido, fixit et circumquaque terram hostium[b] incendiis atterere non desivit, sicque fratris sui Lůpoldi ducis adventum de partibus superioribus expectavit. Qui, ut fructuose ad fratris adiutorium adveniret, maximum exercitum contrahendo fenora fecit.

a) haut — oppido *in marg.* b) *seq.* ac *c., quod delendum videtur.*

1) *Non absque dubio est Heinricum a Friderico, ut succurreret, rogatum esse; cf. Kopp IV,* 2, *p.* 435, *n.* 8. *et p.* 438, *n.* 6. 2) *Cf. de hoc loco Dobenecker, 'Die Schlacht bei Mühldorf und über d. Fragment e. österr. Chronik, Mitteil. d. Instit. f. Österr. Geschichtsf., Erg.-Bd.' I, p.* 174; *Wichner, 'Gesch. des Benediktiner-Stiftes Admont' III, p.* 25 *sq. De vaticiniis Ludovico factis cf. Math. Neuenburg. c.* 50; *Chron. de duc. Bav. p.* 141. 3) *De pugna apud Mühldorf commissa cf. Dobenecker l. c. p.* 169—198, *ubi et de auctoribus, qui de ea retulerunt, tractatum est; cf. et Fr. von Weech, 'Forsch. z. D. G.' IV, p.* 82—97; *H. Delbrück, 'Gesch. der Kriegskunst' III, p.* 558 *sq., ubi Riezler II, p.* 333—340, *Bachmann, 'Forsch. z. Gesch. Bayerns' XIV, p.* 245—271, *Dobenecker l. c. addas.* 4) *De voce cf. fabellam apud Math. Neuenburg. c.* 75. *et infra p.* 116, *l.* 27. 5) *Per territorium Pataviense; cf. Dobenecker l. c. p.* 174. *et supra p.* 81, *n.* 8.

Lůdewicus Bohemorum regis adventu magnifice delectatus et Bawarorum[1] ac aliorum de partibus diversis confluencium confortatus ex opposito castra locat[2], hospitem, ne procedat, propellere cogitavit; et condicta die Fridericus, non dubitans, quin frater Lůpoldus suas vires sua presencia adaugeret, bellum ratificat[3]. Et, sicut moris est, diluculo diei illucescente missam Fridericus celebrari precipit, Domino se committens. Et ecce! anulus aureus, quem manu gestaverat, instar ardentis solis radians expalluit et colore mutato naturalis virtutis quasi oblitus belli fortunam videbatur exprimere transferendam. Et cum eundem ad altare pro offertorio deferret postea redimendum, officio completo non comparuit nec amplius poterat inveniri. Suspicio[a] habita de sublacione eius est de viro nobili de Ekerstorf, qui super eo postea multipliciter tribulatus plures miserias est perpessus. Fuit, ut fertur, aurum hoc de eo, quod tres orientales reges Domino ad cunabula detulerunt[4], et progenitoribus Friderici sepissime fides concepta fructum attulit triumphalem. Nec mirandum, cum Iosephus[5] scribat sardonicem lapidem, qui in dextro humero pontificis gerebatur, cum sacrificium sacerdotis Deo placebat, tanto splendore micare, quod eciam procul positis radius eius appareret. Egressuris ad prelium, si Deus cum eis esset, tantus fulgor in lapidibus racionalis apparebat, ut omni fieret multitudini manifestum eorum auxilio Deum adesse. Asserit eciam hunc fulgorem sardonicis et racionalis cessasse ducentis annis, antequam ista scripsisset, cum Deus moleste ferret transgressiones legis.

1322. (Sept. 23). Sept. 28.

Igitur Fridericus acies ordinat et fratrem quidem Heinricum ducem cum Styriensibus et turma presulis Salzburgensis in primis constituit[6] cum viris electis et ad prelium valde doctis[7]. Ex parte vero Lůdewici Bohemorum rex et Heinricus dux Bawarie, gener suus, pro principalibus deputantur, *aliis in suis ordinibus consti- f. 34.

a) *ex* Suspicione *corr.*

1) *Heinrici XIV. ducis Bavariae Inferioris imprimis.* 2) *Cf. Dobenecker l. c. p.* 179, *n.* 4. 181 *sq.* 3) *Cf. ibid. p.* 175—177. 183 *sq. Ludovicus Leopoldum appropinquantem sciens, ut eum praeveniret, Friderici exercitum aggressus est et pugnam indixisse videtur.* 4) *Cf. Matth.* 2, 1—11. 5) *Antiquitates Iud. III,* 11 *sq.* 6) *Is tertiam aciem duxit; de utriusque aciebus cf. Dobenecker l. c. p.* 186—188. 7) *Cf.* 1. *Mach.* 4, 7: hi docti ad proelium. *O. H.-E.*

1322. tutis expectantibus ex utraque parte, ut lassis subveniant, prostratis succurrant, bellum attollant, acies confractas vel labefactas erigant ac se, ubi opus fuerit, intromittant. Igitur tam Lůdewicus quam Fridericus signa sibi precipit[a] imperialia preferri, aquiliferos statuentes ac se paribus armis induviarum regalium vestientes, forti animo se componunt. Lůdewicus autem habitum plurificavit[1], ne facile deprehenderetur et, si sterneretur, dubium de persona sua, sicut accidit, haberetur. Igitur vociferacione et tubarum concrepacione — cum[b] duce H[einrico][c] Salzburgensibus[2] — prime acies commiscentur, et Australes quidem signa Bohemica deiecerunt, latera obviancium confixerunt et dextra cornua compresserunt et sinistra latera terruerunt, et visa est acies Bohemica cum sibi adherentibus deici et omnimodis infirmari. Deinde rex Bohemorum cum Heinrico genero suo[3] ad quendam monticulum diverterunt[d] et dorso solis resplendenciam exceperunt, adversariis accurrentibus solis ignicomos radios reliquerunt[4], quia excelle[n]s[e] sens[i]bile corrumpit sensum, plurimum oculorum suorum aciem infecerunt. Sic eciam Hannibal prelians olim cum Romanis *comperit Aufidum amnem ingentes auras mane proflare,* ut scribit Eutropius[5], *que arenas*[f] *et pulveres agerent, sic direxit aciem, ut tota vis*[g] *a tergo suis, Romanis in ora et* in[h] *oculos incideret.* Fridericus autem cum turma sua ingressus bellum, sicut[i] fulgetra precedit tonitruum, mirabiliter auxilio fuit fratri[6], et adeo fortiter agentes[k],
2. *Reg.* 1, 23. quod[l] de Saul et Ionatha scribitur*, quod *aquilis* fuerunt

2. *Reg.* 1, 22. *) *Sequuntur deleta in marg.: sagitta Ionathe numquam rediit retrorsum, et gladius Saul non est reversus inanis,* et additur.

a) *sic c. pro* precipiunt. b) cum — Salzb. *in marg.* c) H̄ *c.; fort. supplendum est* existentibus. d) diverserunt *corr.* diverterunt *c.* e) *sic c.* f) arenarum et pulveris vertices *Paul.* g) vis *Paul.;* vi *Hist. misc.; Ioh. ergo h. l. Pauli librum exscripsit.* h) in *deest Paulo.* i) sicut — tonitr. *in marg. paulo inferius Ioh. add., (quae hoc loco inserenda esse ex rec. B. D patet. O. H.-E.).* k) *ex* agens *corr.* l) quod — forciores *in marg. add.; pro* quod *lege* ut.

1) *Idem Math. Neuenburg. c.* 50. *tradit.* 2) *Qui quartam aciem habuerunt.* 3) *Duce Bavariae Inferioris; cf. supra p.* 83, *n.* 1. 4) *Haec parum probabilia; cf. Dobenecker p.* 191. 5) *Pauli diaconi Hist. Romana III, c.* 10, *Auct. ant. II, p.* 53. 6) *Cf. Dobenecker p.* 192.

velociores et *leonibus forciores;* de fortissimis pugnatoribus Troyani prelii dicitur[1, *]: 1322.

Ut vidit socios infesto cedere Marte
Rex Danaum, sublimis equo volat agmina circum
Hortaturque duces animosque in prelia firmat.
Mox ipse in medios Ayax[a] *se proripit hostes*
Oppositasque acies stricto diverberat[b] *ense.*
Ut Libicus cum forte leo procul agmina vidit
Leta boum passim virides errare per herbas,
Attollit cervice iubas siciensque cruoris
In mediam erectus[c] *contendit cuspide*[d] *turbam:*
Sic ferus Atrides adversus fertur in hostes
Infestusque Frigum perturbat cuspide turbas.
Virtus clara ducis vires accendit Achivum,
Et spes exacuit languencia militis arma.

Postquam igitur gloriose decertaverunt, Ungaris et Comanis dilabentibus, nichilominus infinitis in fuga[2] prostratis et submersis, Fridericus estimans se Lůdewicum procul dubio prostravisse, novissime Heinricus Friderici frater[e] prius cum pluribus captivatur[e, 3] et Bohemici regis manibus consignatur[e], IIIIº[f] Kalendas Octobris[4]. *Sept.* 28.
Deinde Fridericus sternitur et diu attritus non poterat inveniri, quousque a Friderico burchravio experimentaliter agnoscitur[5], vitaque et salus promittitur, sicque ad Lůdewicum perducitur, cui et triumphalis gloria cum

*) *Sequuntur deleta:* sibi ipsis competere videris, ut legitur[6] primo quidem de Hectore:

Cui fulgens auro cassis iuvenile tegebat
Omni parte caput, munibat pectora thorax
Et clypeus levam, dextram decoraverat hasta,
Ornabatque latus mucro, simul alta nitentes
Crura tegunt ocree, quales decet Hectoris esse.

a) audax *Il. Lat.* b) diverterat *c.* c) erecto *Il. Lat.* d) pectore *Il. Lat.* e) *ex* fratre ... captivato ... consignato *corr. c.* f) IIIIº Kal. Oct. *a Ioh. in marg. add.*

1) *Ilias Latina v.* 495—507. 2) *Eadem Chron. Thiudiscum ed. Dobenecker p.* 211; *Cont. Zwetl. III, l. c. p.* 667; *Cron. S. Petri Erford. p.* 352 *sq. narrant; sed cf. Dobenecker p.* 192, *n.* 1. 3) *Cf. Cont. Zwetl. III. l. c.; Math. Neuenburg. l. c.; Dobenecker p.* 193, *n.* 6. 4) *Cf. Dobenecker p.* 185, *n.* 1. 5) *Paulo aliter Friderici captionem Math. Neuenburg., Cron. S. Petri Erford., Chron. de gestis princ. p.* 62. *retulerunt.* 6) *Ilias Latina v.* 228—232.

1322. laudibus acclamatur. Qui[a] in castrum [quod] Dornberch (Oct.). dicitur v[icinum] loco prelii est adductus[1], deinde in castrum quod Trůwensennicht[2] dicitur transmittitur et firme custodie deputatur. Heinricus in Bohemiam vehitur et satis dure* conservatur[3]. Alii hinc inde dispersi ad castra trahuntur, aliis termini ad redeundum et ad se redimendum pro[b] pecunialibus[c] facultatibus indicuntur[4]. Fertur, quod Deus hoc periculum permiserit fieri Friderico, quia secum adduxerit crudelem gentem Comanorum, adversam fidei Christiane, que humanum sanguinem valde sitit[5].

Rex eciam Bohemie asseruit se in sompnis hoc previdisse et de sua et Lůdewici victoria presensisse
2. Par. 25, 5. 7. 8. propter rabiem Comanorum; nam Amasya rege Iuda contra Ydumeos pugnaturo *homo Dei* dixit: '*O rex, ne egrediatur tecum exercitus Israel; non est enim Deus cum Israel et cunctis filiis Effraym. Quod si putas in robore exercitus bella consistere, superari te faciet Dominus*[d] *ab hostibus: Dei quippe est adiuvare et in fugam convertere*'. Et sic hoc prelium est solutum, ut Ovidius[6] dicit:

Pugna suum finem, cum iacet hostis, habet.

*f. 34'. *De multiplici adversacione Lupoldi et erepcione ducis Heinrici et regis Friderici. Capitulum 6[me].

1332. Eodem anno, scilicet M⁰CCC⁰XXII⁰, postquam in captivitatem principes sunt adducti, tristi nuncio in Austriam et undique mox volante, fletu et singultibus se tota curia discerpebat. Precipue regina[7], Friderici

*) *Sequuntur in marg. a Ioh. deleta:* quamvis regina[8] eius matertera fuerat.

a) Qui — deinde *in marg. add., uncis inclusa abscisa.* b) pro pec. facult. *in marg.* c) *ex* pecuniariis *corr.* d) *sic et B. D;* Deus *Vulg.* e) 6[m] *pro* IX[m] *deleto c.*

1) *Ita et Chron. Thiudiscum.* 2) *Trausnitz; cf. Dobenecker p.* 198, *n.* 3; *Cont. Zwetl. III. l. c.; Math. Neuenburg. l. c.* 3) *Cf. Chron. Aulae-regiae II, c.* 12, *p.* 421: Heinricus dux Austrie . . vinculatus ferreis compedibus per ebdomadas octo in castro iacuerat Burgelino *(Pürglitz).* 4) *Cf. Riezler l. c. p.* 342 *sq.* 5) *Similiter Cont. Zwetl. III. l. c. cladem explicat.* 6) *Tristia III,* 5, *v.* 34. 7) *Elisabeth.* 8) *Guta, uxor Wenceslai II. et mater Elisabeth uxoris Iohannis regis, soror regis Alberti I, Heinrici ducis patris, fuerat.*

consors, et Heinrici ducis[1] lamentabiliter et desolabiliter 1322.
se gerebat[a], ecclesias frequentabant, corpora sua ieiuniis
et oracionibus fatigabant, ita ut regina interno curvata
dolore pre nimio fletu plagam incurrerit cecitatis[2], multis
compacientibus doloribus eiusdem, quia *noluit consolari.* *Matth.* 2, 18.
Sed[b] non diu postea supervivens diem clausit postre- 1330. (*Iul.* 13).
mum et in ecclesia fratrum Minorum, sicut reginam
decuit, regaliter est locata[3]. [Sicut] Thobye filius[4] *Tob.* 2, 13 *sq.*
non [contris]tabatur, quod plaga [cec]itatis ei acciderit,
. . . .[c] egit Deo.

Heinricus autem dux Karinthie et Heinricus comes 1323.
Goricie[5] ad Lůdewicum properant, ut Fridericum eximant, (*Sept.* 21).
effectualiter elaborant promissis obligacionibus, condici-
onibus ad libitum Lůdewici oblatis; nichil proficientes
ad propria revertuntur, dolentes, quod avunculum nec
prece nec precio poterant liberare, metuentes maiora
postea in regno disturbacionum pericula. Lůpoldus dux 1324.
fratribus acceleracionem prelii imponens, eo quod non
sustinuerint vel distulerint, quousque ipse cum suis ad-
venisset et tale improperium avertisset, et *spirans adhuc* *Act.* 9, 1.
minarum et cedis imperialia reddere recusavit[6] necdum
victum se fratrum angariis affirmavit. Petit* autem
colloquium regis Francie[7] in monasterio Clare-vallis[8],
quod est situm in Campania, dominatu regni illius, ubi
corpus beati Bernardi abbatis venerabilis requiescit, et
multo militum apparatu et ornatu regem dux et rex (*Iul.* 27).

*) *Ioh. postea in margine adscripsit:* Anno Domini 1324.
M⁰CCC⁰XXIII⁰ Barrum super Alba.

a) *sic c. pro* gerebant. b) Sed — Deo (*l.* 10) *in marg., uncis inclusa abscisa.*
c) sed gratias *vel simile suppleas.*

1) *Elisabeth de Virneburg.* 2) *Non prorsus; cf. v. Zeissberg, 'SB. d. Wiener Akad., Phil.-hist. Cl.' CXL, p.* 87 *sq.* 90. 3) *Cf. Cont. Claustroneob. VII, SS. IX, p.* 756; *Seemüller l. c. p.* 121. 4) *Immo Tobias.* 5) *Heinricus dux Carinthiae a.* 1323. *Sept.* 21. *Monaci apud Ludovicum degens tabulas concordiae inter duos reges electos dedit; Kopp V,* 1, *p.* 477, *nr.* 2. *et ibid. p.* 100, *n.* 5; *Friedensburg, 'Ludwig d. Bayer u. Friedrich v. Österreich' p.* 51. *Heinricus comes Goriciae iam a.* 1323. *Apr.* 24. *obierat; Spangenberg, 'Cangrande' II, p.* 5, *n.* 3. *Cf. Chroust p.* 38, *n.* 4, *qui de Martio a.* 1323. *cogitat.* 6) *A.* 1323. *Nov.-Dec. ea Ludovico restituit; cf. Kopp l. c. p.* 101. 7) *Caroli IV. Cf. Math. Neuenburg. c.* 52; *Ioh. Villani IX, c.* 267; *Ioh. Vitodur. p.* 50. 8) *Omnes alii auctores eos Barri solum convenisse tradunt; cf. Sievers, 'Die polit. Bez. K. Ludwigs des Baiern zu Frankreich' p.* 19. *In rec. B. D (infra p.* 123*) colloquia et Barri et in Clara-valle facta esse Ioh. dicit*

1324. ducem excipit, et habitis colloquiis super statu regni
Alemannie, quod olim Francorum reges rexerant[1], et de
erepcione fratrum atque viis, quibus Lůdewicum attereret,
intendebat. Sed nichil quoad illius temporis angustias
aliud est actitatum, nisi quod, muneribus ad ducem
datis et Francigenis pompam et gloriam Theutonicorum
mirantibus, contractu amicicie mutue federato, ab in-
vicem discedentes, hic Franciam, ille Alemanniam est
1323. reversus.* Venerat autem et rex Bohemie ad regem
Francie[2], glorians de casu prelii sibi faventis, et quod
Heinricum ducem ceperit et artare eum disposuerit,
regi pandit; qui cum sororem eius[3], sua[4] repudiata,
duxerit, eum confidencius sic affatur: 'Non est decens,
o rex Bohemie, tam generosi sanguinis ducem mortis
vel corporalis molestie illacionibus tormentari, sed micius
expedit actitari, cum talis casus visus sit quam sepius
1322. (Dec. 26). variari'. Dantur ergo treuge Heinrico[5], ut consilium a
suis exhauriat et redeat tempore prestituto. Et de-
1323. (Sept. 18). terminato tempore tractatus super hoc est habitus[6],
ita ut cum castris municiones[7] ad regnum Bohemicum
pertinentes, impignorate ducibus Austrie, redderentur
cum instrumentis, quibus Australes duces, Alberti
regis filii, habuerant in promisso, ut a Bohemis vacante

*) *Ioh. postea in margine adscripsit:* De canonisacione sancti Thome[8] et Ludewici Tholesani[9].

1) *Ioh. h. l. Leopoldum se ad Carolum IV. regem Romanorum eligendum operam daturum esse promisisse (Boehmer l. c. p.* 260, *nr.* 241. *et p.* 314, *nr.* 395*) silentio praeteriit; sed cf. infra p.* 123. 2) *Fortasse a.* 1323. *Febr.; cf. Sievers p.* 9, *n.* 2. *Iohannes a.* 1322. *Nov.* 11. *Praga profectus a.* 1323. *Iulii* 25. *eo rediit; Chron. Aulae-regiae II, c.* 11—12, *p.* 421. 423. *Interim pluries cum rege Franciae convenisse videtur; cf. Schötter, 'Johann, Graf v. Luxemburg und König von Böhmen' I, p.* 263—271. *Sed cum iam a.* 1322. *exeunte de liberatione Heinrici ducis tractatum sit, isque a.* 1322. *Dec.* 26. *Vindobonam profectus sit, unde d. Febr.* 24. *Pragam reversus est, quae Ioh. refert satis dubia sunt.* 3) *Mariam, a.* 1322. *Sept.* 21. 4) *Blanca, a.* 1315. 5) *Hae* treugae *ei datae sunt aliquanto, antequam Iohannes rex Bohemiae regem Franciae adiret; cf. supra n.* 2. 6) *In oppido Göding Carolo I. Roberto rege Ungariae praesente.* 7) Z*naim. Etiam Laa et Weitra Iohanni regi impignorata sunt; cf. Boehmer l. c., 'Johann' nr.* 62—64. *Praeter Chron. Aulae-regiae l. c. p.* 422. *(ad Aug.* 18*) Ann. Mellic. p.* 511. *et Cont. Zwetl. III. p.* 667. *de his pactis referunt; brevius Math. Neuenburg. l. c.; Heinr. Surdus p.* 514; *Cont. Guilelmi de Nangiaco ed. Géraud II, p.* 54. 8) *A.* 1323. *Iul.* 18; *cf. infra p.* 123, *n.* *. 9) *A.* 1317. *Apr.* 17.

regno deberent assumi et non stirpis vel alterius[a] 1323. nacionis[1]. Quo peracto, restitutis oppidis et cyrografis, Heinricus a captivitate solvitur et in Austriam hylariter est reversus, anno[b] Domini M^{o}CCC^{o}XXIII°.

Lůdewicus, brachium suum iam arbitrans robus- 1324. tatum, castrum quod Burgowe dicitur disposuit obsidere, *(Dec.).* in quo vir alacer et in bellicis rebus habilitatus Burchardus de Hellerbach[2] ex parte ducum Austrie castellatus Lůdewici fines non destitit acerbare rapinis ac aliis offensionibus conturbare. Cum ergo circumcincto castro[3] et intus existentibus Lůpoldus animadverteret succurrendum, de diversis finibus Suevicis, Alzaticis et montanis copiosam conglobat miliciam et irruens cogit cedere Lůdewicum, paratus eciam bellum secum agere, 1325. *(Ian.).* si facultas suis desideriis prestaretur[4]. Summus[c] eciam pontifex [sui] patrocinium adiutorii Lůpoldo statuit exhibendum, quo [po]tencius resisteret Lůdewico. Concessit enim sibi decimas ecclesia[sti]cas per districtum [su]e dominacionis, quam[d] non[e] recepit mortis[5] interveniente 1326. *(Febr. 28).* obstaculo, [in c]uria[f] bullatis litteris [rel]ictis[6]. Lůdewicus ergo districtius cum Friderico statuit actitandum, asserens se Lůpoldi ludibrio pro nihilo reputari; unde increbruit nunc Fridericum iam decapitandum[7], nunc clausura perpetua sub squalore custodie conservandum, nunc adempcione omnium suorum principatuum castigandum. Lůpoldus eciam fertur prestigia quedam artis supersticiose convenisse, quibus educeret fratrem suum[8]. Quod dum Fridericus persensisset, vir solide fidei, Deo

a) nac. alt. *transposita.* b) a. D. M^{o}CCC^{o}XXIII° *a Ioh. atramento subaquoso in marg. adscr.* c) Summus — [rel]ictis *(l. 20) a Ioh. in marg. add., uncis inclusa abscisa.* d) *sic c.; lege* quas. e) cū *c., ut videtur.* f) . . . ūr̄ *c.; cf. infra p.* 124, *l.* 27.

1) *Haec et Chron. Aulae-regiae l. c. dicit; cf. supra I, p.* 339. *et Kopp V,* 1, *p.* 94. 2) *Cf. Math. Neuenburg. c.* 53; *Cont. Martini Oppav., 'Deutsche Chron.' II, p.* 350; *Boehmer l. c., 'Ludwig' p.* 45; *Kopp l. c. p.* 162; *Dobenecker l. c. p.* 211 *sq.* 3) *Ante Dec.* 30; *cf. Boehmer l. c., 'Ludwig' nr.* 765—769. 4) *Ludovicus proelium non exspectans regressus est; cf. Chron. de gestis princ. p.* 67; *Math. Neuenburg. c.* 53; *Chron. Aulae-regiae II, c.* 15, *p.* 432; *Cont. Zwetl. III, l. c. p.* 667. 5) *Leopoldi ducis.* 6) *Eadem Cont. Zwetl. III, l. c. p.* 668, *refert. Iohannes XXII. Leopoldo decimam biennalem a.* 1325. *Nov.* 13, *triennalem a.* 1326. *Ian.* 25. *concessit; Riezler, 'Vat. Akten' p.* 253 *sq., nr.* 580 *sq. et p.* 267, *nr.* 618. *Fieri potuit, ut hae litterae tempore mortis Leopoldi nondum emissae essent.* 7) *Idem fabulatur Heinricus Surdus, Boehmer, Fontes IV, p.* 515. — *Chron. de gestis princ. p.* 68. *Fridericum mortem timuisse dicit.* 8) *Cf. Math. Neuenburg. c.* 51; *Ioh. Vitodur. p.* 76; *Cron. S. Petri Erford. p.* 355 *sq.*

1324. pocius, qui omnia potest facere, se commisit. Lůpoldus
autem anno Domini M^{0}CCCXXIIII^{0} usque ad Wangionum
partes omnes, qui Lůdewici se submiserant dicioni vel
prius sue partis extiterant, tam nobiles quam civiles
quam personas ecclesiasticas, non desiit spoliis et in-
f. 35. cendiis seviens debachare[a] et totis *conatibus devastare[1].
Videns enim, quod multis amicorum intervencionibus
fratri solucio non pateret, omnia que poterat adversa
contra Lůdewici partes cottidie machinatur[2]. Anno
1325. Domini M^{0}CCC^{0}XXV^{0} vir religiosus Gotfridus[3], prior
monasterii Můrbach[b], quod Fridericus de novo funda-
verat[4] — et quidem prius hoc negocium attemptaverat,
Prov. 25, 25. quamvis parum vel nichil profecerat —, Friderico *nuncius
de terra longinqua,* ut ait Salomon, sicut *aqua frigida
anime sicienti* venit** et Lůdewicum in spiritu fortitudinis[5]
aggreditur[6] et alloquium sic orditur: 'O princeps claris-
sime, cuius iam triumphalis gloria per mundi clymata
cf. Iob. 18, 17. divulgatur, cuius nomen festivis undique laudibus cele-
bratur, virtus et pietas predicatur, cur cor vestrum
usque hodie in amicum et consanguineum vestrum cap-
tivum, paratum et inclinatum ad vestra volita, non de-
flectitis et imbibitis vanorum consilia virorum meditan-

*) *In inferiore margine f.* 34'. *Ioh. scripsit:* Anno Domini
1324. M^{0}CCC^{0}XXIIII^{0} [c] obiit domina Katherina ducissa
Febr. 19. Calabrie feria secunda proxima ante festum Mathie[7].
Et in superiore margine f. 35: De erepcione Friderici et reconciliacione eius cum Ludewico. Capitulum X^{m}.

**) *Ioh. postea in margine adnotavit:* Nota verba Valerii de his qui in inimicicia[8].

a) *sic c., quod verbum transitivum Ioh. usurpasse videtur. O. H.-E.* b) *in marg.* Mŭrbach *a Ioh. adscr. post* fundaverat *inserendum.* c) M^{0}CCC^{0}IIII^{0} *c.*

1) *Cf. Math. Neuenburg. c.* 53. *et Kopp V,* 1, *p.* 157. *de tempore.* 2) *Cf. Math. Neuenburg. l. c.* 3) *Priorem quendam Cartusiensium Ioh. Vitodur. p.* 75, *Cartusiensem Ludovici et Friderici confessorem Math. Neuenburg. c.* 53. *dicunt.* 4) *A.* 1316. *Apr.* 18. *Cf. tabulas fundationis, Boehmer, 'Friedrich' nr.* 68. 5) *Cf. Is.* 11, 2: spiritus consilii et fortitudinis. 6) *Gotfridum priorem concordiae inter reges in Trausnitz firmatae interfuisse constat; ceterum Ludovicus negotium tractare coepit; cf. Friedensburg l. c. p.* 9—14. 7) *Item Cont. Claustroneob. VII, SS. IX, p.* 755, *et Ann. Zwetl., ib. p.* 682 *(a.* 1333*). Titulus vero eius, Summonte, 'Hist. . . di Napoli' II, p.* 385, *diem mortis a.* 1323. *Ian.* 15. *exhibet. Cf. Finke, Acta Arag. I, p.* 388, *nr.* 260. 8) *Cf. Valerii Maximi libri IV. caput* 2, *quo disserit de iis,* qui ex inimicitiis iuncti sunt amicitia aut necessitudine.

cium inania[1], qui clemenciam principum nituntur subvertere et a bono, utili ac honesto subducere, quibus res[a] publica decoratur et regia potencia ampliatur. Considerare decet statum regni, quem patres eius ab olim magnifice tenuerunt, robur fratrum eius superstitum, qui necdum a calore Marcio[2] marcuerunt neque diviciis neque potencia defecerunt[b]; quorum devocione et assistencia regnum poterit roborari ac vobis[c] in exteris et interis[d] provinciis suffragari. Quid enim honoris vobis conquiritis, si in eorum terris vestram indignacionem respergitis? Immo in iam paratis ad obediendum plus dedecoris comparatis et claritatem vestre celsitudinis maculoso turbine obfuscatis'.* Quorum verborum facecia et eloquencie verbalis affluencia Lůdewicum in admiracionem et vultus submissionem traxit et ad habendum oportunitatem[e] consilii inducias respondendi et faciendi, quod racio dictaret, contaxavit[f]. Lůdewicus invisceratis sibi viri verbis mellifluis, consilio pretractato, votis hortantis annuit et precantis. Et de vultu et oculis detersa obstinacionis nebula et animo serenato clausum produci imperat, officium misse sacre prior celebrat, sacra communione de una hostia ambos corroborat, sacramento Fridericum Lůdewico ac pacis osculo conciliat.** Per pacta subiectionis et voluntarie obedicionis fratres ad idem implicat[g, 3], per[h] eos amplius regnum non offendatur, et ut civitates in reliquum Lůdewico pareant, eas a iuramentis debitis sibi laxat. Et conglutinantur

1325. (*Mart. 13*).

*) *Ioh. postmodum in marg. adnotavit:* Seneca ad Neronem[4]: *N[ullum] magis ex o[mnibus quam] clemencia regem aut p[rinci]pem dec[et],* et item: *Un[um] genus vindi[cte] est ignoscere.*

**) *Ioh. in marg. adscripsit:* De monasterio Ru[nensi] et inundacione etc.; *cf. infra p.* 126.

a) rex *c.* b) *sic B. D;* deferunt *c.* c) *pro* vestras *delet. c.* d) *sic et B. D infra p.* 125. e) cons. oport. *a Ioh. transposita.* f) *sic c.* g) *adde* ut. h) per — laxat *in marg.*

1) *Cf. Ps.* 2, 1: Quare ... populi meditati sunt inania? 2) *Cf. Statius, Achilleis I, v.* 881 *sq.:* calorque Martius. 3) *Cf. Boehmer l. c. p.* 47; *Kopp V,* 1, *p.* 168—173; *Preger, 'Die Verträge Ludwigs des Baiern mit Friedrich dem Schönen i. d. J.* 1325 *u.* 1326, *Abh. d. bayer. Akad. d. Wiss., III. Cl.', XVII,* 1, *p.* 4—13. 4) *De clementia I,* 3, 2.

1. *Reg.* 19, 1. 1325. ad invicem duo sicut quondam Ionathas atque Davit.* (*Apr.*). Fridericus[a] in Austriam rediens barba intonsa curiam totam, dominam suam et pueros[1] totamque terram nove laudis tripudio letificat et infundit. Occurrunt divites, spectant pauperes, exsultant familiares. Papa[b] per Gotfridum priorem[2] audiens reconciliacionem factam indignanter tulit et eum sub hoc crudeliter inclamavit, et quamvis per Fridericum ad eum sepius missus fuerat et bene res egerat, illud improperium numquam pertulit 2. *Mach.* 14, 26. 27. pacienter et . . . . .[c]. Solus Alchimus, qui invidorum tenet ymaginem, contabescit, qui pessimis criminacionibus detulit Machabeum ad Demetrium, ut amicicie convencionem inter eum et Nychanorem graviter valde ferret. O quam apte dicere poterat Fridericus illud Ovidianum**.[3]:

Omnia sunt hominum tenui pendencia filo,
Et subito casu que valuere ruunt.

De introitu Lůdewici in Ythaliam, de antipapa Rome creato. Capitulum 7m.

1327. Anno Domini M⁰CCC⁰XXVI⁰ Lůdewicus disposito (*Mart.*). regno, post se adversantes aliquos non relinquens, multis mirantibus Ythaliam est ingressus, spectabili et eximia militum stipatus nacionis[d] Theutonice comitiva. Et

*) *Sequuntur deleta:* Lůpoldus imperalia reddidit[4], vehemens eius animus ad fratris imperium conquiescit.
**) *Sequuntur deleta:*

Ludit[5] in humanis divina potencia rebus,
Et certam presens vix habet hora diem,

et item.

a) in Austr. Frid. *a Ioh. transposita.* b) Papa — pac. et . . (*l.* 10) *in marg.* c) *reliqua abscisa.* d) nocionis *c.;* Theut. noc. *a Ioh. transposita.*

1) *Elisabeth et Annam filias.* 2) *Non is papae concordiam retulit. Die Aprilis* 1. *eam factam esse in curia innotuit; Finke, Acta Arag. I, p.* 412, *nr.* 273. *Cf. Iohannis XXII. epistolam Friderico die Maii* 4. *datam, Böhmer l. c., 'Johann XXII.' nr.* 36, *et papae responsa Leopoldo missa die Maii* 5, *Riezler, 'Vat. Akten' p.* 223, *nr.* 487; *die Iunii* 3, *ibid. p.* 230, *nr.* 507; *et de Gotfridi prioris legationibus ibid. p.* 294, *nr.* 721; *p.* 299, *nr.* 739; *p.* 323, *nr.* 829. 3) *Ex Ponto IV,* 3, *v.* 35 *sq.* 4) *Iam a.* 1323. *Nov.-Dec. ea reddiderat; cf. supra p.* 87, *n.* 6. *Falsum est eum tunc ab inimicitiis contra Ludovicum destitisse.* 5) *Ex Ponto IV,* 3, *v.* 49 *sq.*

transiens per vallem Tridentinam[1] terram Heinrici ducis 1327.
Karinthie et comitis Tyrolensis, quondam regis Bohemie,
subintravit. Ubi magnifice susceptus generum Heinrici,
filium regis Bohemie[2], de ducatu Carinthie et comitatu
Carinthie[a], ut dicitur, investivit et, si eum decedere
contingeret, alteri genero, qui Heinrici filiam[3] duceret,
eadem gracia datis litteris prius[b] regalibus, postea imperialibus,
sigillo signatis aureo communivit[4]. Et sic
transitum tam[c] pro tunc secum existentibus eumque sequentibus
conquisivit. Et veniens Veronam[5], Mediolanum *(Maii 17).*
reliquasque imperii civitates honorifice suscipitur et sine
omni offendiculo Liguriam[6] et Thusciam transiens Ro- *(Aug.-Sept.).*
mam venit *et sine sanguinis effusione, quod quasi in- *f. 35'.
consuetum visum est, officiose[d] ab omnibus salutatur. 1328.
Rome autem existens, ne ocio marcesceret[7], dixisse fer- *(Ian. 7).*
tur: *Inite consilium, quid agere debeamus.* Accedentes 2. *Reg.* 16,20.
autem, qui sapientes in oculis suis videbantur[8], coronam
sibi imperii debitam diffiniunt imponendam. Quod quia
Iohannes papa ridiculum estimabat et precise, tamquam
non approbato neque confirmato per sedem apostolicam[9],
per se vel per alios fieri denegaret[e], antiquis statutis
Romanorum[10], que nullus censet sane mentis contra
ecclesie ius vel formam posita, revolutis et novellis
similiter replicatis argumentabant summum pontificem
in sede sua debere habere residenciam et tam sibi quam
omnibus absenciam tanti temporis interdictam et, quia
statuti legem transgressus fuerit et pontificatum Lateranensis
ecclesie nunquam intraverit, eum frustra se scribere
episcopum asserebant et non esse de iure antistitem

a) *sic iterum c.; lege* Tyrolis, *ut habet D.* b) prius — imper. *in marg.* c) *sic aut* cā *c.* d) affic. *c.* e) denegabat *legendum.*

1) *Tridenti a.* 1327. *a m. Ianuar. ad medium Martium stetit.* 2) *Iohannem Heinricum natum a.* 1322. *Febr.* 12; *cf. supra p.* 77. *et infra p.* 112 *sq.* 3) *Margaretam.* 4) *A.* 1330. *Febr.* 6, *Boehmer l. c., 'Ludwig' nr.* 1079. *Sed A. Huber, 'Gesch. d. Vereinigung Tirols mit Österreich' p.* 14. *loco Iohannis Vict. inspecto coniecit Ludovicum Heinrico iam a.* 1327. *hanc gratiam promisisse; cf. Chroust, 'Die Romfahrt Ludwigs d. Bayers' p.* 62, *n.* 1. 5) *Non eo venit, sed Pergamum a Tridento profectus est.* 6) *Liguriam Ioh. more antiquorum occiduam Galliae Cisalpinae partem dicit.* 7) *Nicolai V. papae pronunciati causam Ioh. commentus est et quae de Ludovico imperatore coronato sequuntur confuse narravit.* 8) *Is.* 5, 21: Vae qui sapientes estis in oculis vestris; *cf. Iob* 37, 24. 9) *Iam a.* 1324. *Martii* 23. *excommunicatus erat.* 10) *Cf. Wilhelmum Egmond., Mathaeus, Analecta vet. ed.* 2. *II, p.* 678, *qui Romanos Ludovico privilegia similia exhibuisse dicit.*

1328. conferebant[1]. Igitur posse ex suis statutis asserunt papam alium se creare, Lůdewicum implicant, ut assenciat[a]; nobiles et diversos prelatos, episcopos et abbates advocant, Romanos nobiles pro gloria sue Urbis erigenda, que dudum elanguit, complices facti faciunt et inducunt.* Lůdewicus autem publice declamacionis et vive vocis oraculo se legum inscium et civitatis[b] eorum
cf. Is. 33, 15. ignorare sancita, se immunem esse velle et excutere manus suas ac impollutas ab hoc negocio conservare[c, 2].
Matth. 27, 25. Exclamantes omnes dicere videbantur: '*Super nos et*[d] *filios nostros* piaculum hoc excrescat, si metas vel regulas excedimus veritatis'. Et lectis atque coram universa multitudine expansis libris[3] aures populi demulcebant**.

Queritur ergo et invenitur etatis mature, egregie literature, conversacionis dure, vite pure religiosus
(Maii 12). de fratrum Minorum ordine Petrus nomine[4], quem renitentem capiunt, Nycholaum[e] vocant et super beati Petri cathedram monstrum ponunt et ydolum in domo Israel[5] constituunt; cardinales, officiales, curiam ordinant[6] et laqueum offensionis et scandalum pedibus[7] ambulancium simpliciter[8] ponere non formidant. Lůde-
(Maii 22). wicus coronam imperii una cum regina ab eo suscipit,

1330. *) *Postea Ioh. in marg. sinistra adscripsit:* [P]eperit[f] autem
(Maii 17). uxor [ei]us filium in Urbe, [su]per quo Urbs et [to]tus populus letabatur et [usque] hodie iocundatur, quem [de] Urbis gloria Romanum [ut] insigniorem ceteris appellavit[9].

**) *Sequuntur a Ioh. deleta:* quia, ut dicit Claudianus[10], *Mobile mutatur semper cum principe vulgus.*

a) assenciant *c.* b) eorum civ. *transposita c.* c) *deest verbum finitum, ut professus est.* d) et super *Vulg.* e) Nych. voc. *in marg.* f) *uncis inclusa abscisa.*

1) *Nota et Math. Neuenburg. c.* 54, *Ioh. Vitoduran. p.* 79, *Cont. Guillelmi de Nangiaco II, p.* 87. *referre Romanos ita argumentasse; cf. Müller, 'Der Kampf Ludwigs d. B. mit der röm. Curie' I, p.* 180. *et edictum Ludovici, Boehmer nr.* 994. 2) *De hoc loco cf. Chroust p.* 145—150. 3) *De Marsilii Patavini Defensore pacis Ioh. cogitasse videtur.* 4) *Petrus Rainaldutii de Corvario Reatinae diocesis.* 5) *Cf. Ezech.* 8. 10: idola domus Israel. 6) *Cf. Eubel, 'Der Gegenpapst Nicolaus V. und seine Hierarchie', 'Hist. Jahrb.' XII, p.* 277—308. 7) *Cf.* 1. *Petr.* 2, 8: lapis offensionis et petra scandali, *et Ierem.* 18, 22: laqueos absconderunt pedibus meis. 8) *Cf. Prov.* 28, 18: qui ambulat simpliciter. *O. H.-E.* 9) *Ludovicus Romanus a.* 1330. *Maii* 17. *Monaci natus est. De aliis qui similia fabulati sunt cf. Riezler II, p.* 453, *n.* 1; *Chroust p.* 160, *n.* 1. 10) *Cf. infra p.* 95, *n.* 4.

caput ei flectit, devotum se filium repromittit, cum[a] 1328.
consorte sua[1], que eum comitabatur, frequenter sollempnizavit et solacia habuit infinita, et clerus et omnis populus quasi acrisia[2] percussus, oculos habens, non videns, aures, non audiens[3], idem agit, quia, ut dicit Claudianus[4],

Flebile[b] *mutatur semper cum principe vulgus.*

Lůdewicus ultra Romam non longe[5] vadens prelia *(Iun.)*
nulla gessit, Ropertum regem, licet intenderet, offendere non valebat. Inter filium suum Stephanum et filiam regis Sicilie[6] matrimonium, quod postea consumatum est post exitum suum ab Ythalia[7], contractavit. Paucos vel nullos locupletavit, immo infinitos et pene omnes vacuos dimisit, bene stipendiandos datis caucionibus literalibus promisit;. ex quibus multos vidimus maledicentes[c] quam benedicentes, inertem imperatorem et inutilem Lůdewicum conviciis[d] lacerabant. Ex hinc apud plures nomen sortitur imperiale. A sacrosancta ecclesia tam ipse quam omnes ei consencientes et adherentes dire excommunicacionis gladio usque hodie circumcingitur[e] et torquetur[e, 8].

⟨De[f] morte Lůpoldi et Heinrici ducum⟩ et opposicione Ottonis contra fratres. Capitulum 8[mg].

Anno[h] Domini M⁰CCC⁰XXVI⁰ pridie Kalendas 1326.
Marcii[9]. Fridericus interea[10] sue dominacionis civitates *Febr.* 28.
et competa[11] perlustravit veniensque Iudenburgam triste

a) cum — infinita *in marg.* b) Mobile *Claud. et supra p.* 94, *n.* **. c) potius *supplendum.* d) conv. lac. *in marg. add.* e) *sic c.* f) *uncis inclusa a Ioh. deleta.* g) 7[m] *a Ioh. corr.* 8[m] *pro* XII. *deleto.* h) Anno — Marcii *in marg. post a Ioh. add.*

1) *Margareta.* 2) *Cf. Petri Comestoris Hist. scolast., Genesis c.* 52. 3) *Marc.* 8, 18: Oculos habentes non videtis? et aures habentes non auditis? *O. H.-E.* 4) *Panegyricus de quarto consulatu Honorii Augusti v.* 302, *Auct. ant. X, p.* 161. 5) *Molaria capta Cisternam usque via Appia profectus est, unde per Velitras Tiburque Romam d. Iulii* 20. *rediit; cf. Villani X, c.* 76. 6) *Elisabeth filiam Friderici regis.* 7) *Idem refert Cont. III. Bavarica Chronici Saxonici universalis, 'Deutsche Chron.' II, p.* 344; *cf. Chroust p.* 86; *Finke, Acta Arag. I, p.* 426, *nr.* 281. 8) *Cf. supra p.* 93, *n.* 9. *Insuper a.* 1328. *Ian.* 21. *Iohannes XXII. contra imperatorem crucem praedicari iussit.* 9) *Hoc die Leopoldus dux obiit. Cf. Cont. Vindob., SS. IX, p.* 722; *Cont. Claustroneob. V, ibid. p.* 735; *Cont. Claustroneob. VII, ibid. p.* 755; *Kopp V,* 1, *p.* 208, *n.* 4 *sq.; Liebenau l. c. p.* 60, *n.* 2; *Seemüller l. c. p.* 121. 10) *Post Ludovici in Italiam iter haec perperam narrata sunt, cum in altera recensione (p.* 127*) Iohannes errorem correxerit.* 11) *Cf. supra I, p.* 153, *n.* 1.

1326. nuncium de morte Lůpoldi suscipit fratris sui[1] et
manibus iniectis in pilos decerpere cepit et eiulatu
maximo exclamare: 'O patrie, germane, decus[a], o dux
ducum, gloria militum, formido hostium, in castris mili-
tancium cautissime, in consiliis prudentissime, in preliis
constantissime, tu inimicorum insecutor acerrime, tu
sustentator et informator ac ordinator milicie, tu tui
temporis decus insigne, quid michi iam proderit ducere
post te vitam? Tu per sudores et labores, germane,
fidei conservator, tu magnificus triumphator! Nunc
mortis subactus aculeo, perfossus iaculo nos anxios et
*f. 36. desolatos in hoc mundo fluctivago reliquisti'. *Hic[b] non
excellentis corporis, sed agilis miles fuit, animi valde
magni et intrepidi, sicut Homerus[2] dicit de Tydeo:

Maior in exiguo regnabat corpore virtus,

et sicut Seneca[3] dicit: *Exivit de humili et deformi corpore
animus generosus.*

(Febr. 28). Hic apud urbem Argentinensium diem clausit ex-
tremum ibique in maiori ecclesia armorum suorum insignia
in eternam sui memoriam pro civitatis eiusdem gloria de-
reliquit, in Campo-regis in sepulchro, ubi regina mater
eius est condita, sepelitur. Uxorem filiam comitis Sa-
1336. Sept. 30). baudie[4] — vidua adhuc iuvencula moritur —, duas
filias habuit. Quarum unam[5] post excessum fratrum in
Franciam, alteram[6] in Poloniam dux Albertus Lůpoldi[c]
filias honorifice maritavit. Heinricus dux, post captivi-
tatem raro plena fruitus corporis sospitate, in civitate
1327. Gracensi Styrie graviter infirmatus moritur* et ibidem

*) *Ioh. postmodum in marg. adscripsit:* Anno Domini
Febr. 3. M°CCC°XXVII. in die Blasii in Brukka[7] Styrie [et[d]
in] mo[nasterio Minorum] Gracze [sub]terratus[8].

a) *nota medium hexametrum versum; sed cuiusquam auctoris locum Iohannem alludere non crediderimus.* b) Hic — generosus *(l. 17) a Ioh. in marg. superiore add.* c) Lůp. filias *delendum.* d) *uncis inclusa abscisa.*

1) *Boehmer l. c. p.* 178. *Fridericum nuntium m. Martii accepisse contendit; cf. et regis planctum, Addit. III, 'Friedrich d. Schöne' nr.* 383. 2) *Immo Statius, Thebais II, v.* 417. 3) *Epist. moral.* 66, 3: potest ex casa vir magnus exire, potest et ex deformi humilique corpusculo formosus animus et magnus. 4) *Katherinam. Cf. Cont. Claustroneob. VII, l. c. p.* 756; *Seemüller l. c. p.* 121; *Liebenau p.* 60, *n.* 5. 5) *Katherinam, quae Engelramo de Coucy priori marito nupsit.* 6) *Agnetem, quae Bolkoni II. duci de Schweidnitz et Jauer nupsit.* 7) *Ita et Cont. Vindob., cf. infra n.* 8. 8) *Cf. Cont. Vindob., SS. IX, p.* 722; *Cont. Claustroneob. V, ibid. p.* 735; *Cont. Claustroneob. VII, ibid. p.* 755; *Seemüller l. c. p.* 121.

in ecclesia fratrum Minorum per fratrem Fridericum 1327.
regem gloriosis exequiis subterratur[1] et[a] eius consortem[2] multa lamentacione deploratur; nam Ionathas et Saul occisi ab armis[3] commendantur; et deinde post incineracionem per eandem ducissam[b], suam conthoralem, religiosis fratribus assumptis, scilicet de monasterio Runensi Cisterciensis ordinis et duobus fratribus Minoribus, in Campum-regis, ubi mater et frater quiescunt, sicut predisposuit, transportatur et mira devocione coniugis tumulatur[4]. Cuius animum[c] strennuum et corpus armis militaribus firmatum versibus Hectoris strenuitatem commendantibus possumus decorare, quibus dicit[5]:

Cui fulgens auro cassis iuvenile tegebat
Omni parte caput, munibat pectora thorax.

Anno* Domini M^{0}CCC^{0}XXVII^{0} Otto dux, iunior fratrum, devocionis spiritu inflammatus, effectum[d] sue peticionis, scilicet de duobus generosis filiis[6] divinitus sibi datis, volens Domino compensare querit ab abbatibus Cisterciensis ordinis, ubi in omni loco dominacionis sue magis aptum et ordini congruum[e] ad erigendum monasterium valeat repperire, in quo monastica exerceatur disciplina et continuetur monachorum instauracione iugiter laus divina.** Qui[7] circumlustrantes in conclusione moncium in Styria super fluvium Můrtzam, versus aquilonem intrantibus Austriam locus se optulit silvis, pascuis, piscacionibus et ad victualia sustentacula clare situs; quem empcione, commutacione, donacione propriarum rerum de fratrum consensu elegantissime ordi-

*) *Hic Ioh. postea novum capitulum incipere volens in marg. adscripsit:* De fundacione monasterii Novi-montis et opposicione ducis Ot[tonis] contra fratres, reconciliacione. Capitulum XIII^{m}.

**) *Ioh. in marg. add.:* Hoc anno nascitur Fridericus dux, Ottonis ducis filius[8]. 1327. *(Febr. 10).*

a) et — commendantur et *(l. 4) in marg. scripta huc pertinent; adde* per. b) suam duc. *transposita.* c) an. str. et *inter lineas Ioh. add.* d) *emendavi O. H.-E.;* affectum *c.* e) locum *supplendum.*

1) *Hoc alibi non traditum est.* 2) *Elisabeth de Virneburg.* 3) *Cf.* 2. *Reg.* 1, 22 *sq.* 4) *Cf. Cont. Claustroneob. VII:* et sepultus est in Chungsvelde; *Liebenau p.* 60, *n.* 3. 5) *Ilias Lat. v.* 228 *sq.* 6) *Friderico et Leopoldo.* 7) *Ottonem abbatem S. Crucis solum dicit Cont. Zwetl. III, l. c. p.* 668. 8) *De tempore, quo natus sit, alibi non tradito cf. infra recensionem B. D, p.* 131.

1327. navit et nomen loci Novum-montem appellavit. Rebus et possessionibus, privilegiis, libertatibus eximie decoravit[1].

Causa[a] huius cenobii construendi fuit, quia materteram[2] suam in coniugio duxerat, que sibi in tercia linea adherebat; nam mater Ottonis ducis, regina Elizabeth, nata fuit de Meynardo duce Karinthie et Elizabeth regina, relicta Chunradi regis, matre Chunradini, qui periit in Ythalia, et fuit soror Heinrici ducis Bawarie, qui genuit Stephanum, qui fuit pater huius Elizabeth consortis Ottonis; et sic dispensacione optenta construere monasterium ad penitenciam est iniunctum, et singulariter ordinem hunc elegit. In[b] quo viget caritativa hospitalitas, vite monastice et cenobitalis communitas, morum honestas et regularis observancie austeritas; ubi vituperatur [mal]a voluntas, simul commedere, simul bibere, pariter laborare, nichil habere proprium commendatur. Paupertas voluntaria et continencia, castitas, humilitas devotatur. Quod monasterio Sancte Crucis famoso et religioso subesse voluit[3]. Ex quo primum abbatem Heinricum[4], virum circumspectum temporalibus et spiritualibus, assumpsit, cuius dispensacione in primo flore non modicum novella plantula succrevit, immo incrementum [floris] maximi tempore suo sumpsit.

1328. *(Aug.-Sept.).* Suscitavit autem Deus spiritum vertiginis, quem
Matth. 13, 25-28. miscuit[5] inter fratres, sicut *inimicus homo zizania*[c] *in medio tritici seminavit.* Nam porcionem substancie se contingentem Otto postulat, per expediciones et gwerras Friderici civitates, castra, iura, iudicia, mutas impignorata considerat, neque se neque consortem tam precelsi germinis cum sua clyentula honore debito et precipue pro cottidiano victu et necessario revereri et respici asserit et propallat[d], se suarum rerum velle esse dominum et principem asseverat. Quod Fridericus et Albertus dissimulantes cogitabant, sicut leviter vel occasionaliter fratris animo incidisset, sic subito saniori utentem[e] con-

a) Causa — elegit *(l. 12) in marg.* b) In — sumpsit *(l. 23) in inferiore marg., quibusdam abscisis.* c) in medio trit. ziz. sem. *a Ioh. transposita c.* d) *sic c.* e) cons. ut. *a Ioh. transposita.*

1) *Cf. Lindner, Monasticon dioc. Salisb. p.* 85—88. 2) *Elisabeth filiam Stephani ducis Bavariae Inferioris. Avus ergo Elisabeth frater aviae Ottonis erat.* 3) *Cf. Cont. Zwetl. III. p.* 669. 4) *I. Spanhalb, monachum S. Crucis.* 5) *Is.* 19, 14: Dominus miscuit in medio eius spiritum vertiginis. *O. H.-E.*

silio pertransiret[a]; simul eciam ponderantes terram non 1328. posse scindi nisi cum maximo rerum et hominum inhabitancium dispendio, qui actenus unus populus, una gens, unum dominium extitere et uni semper principi vel pluribus, unitis tamen, pariliter et utiliter paruere. Persistente Ottone in sua intencione, quorundam consilio robustatus[b], fratres nimium stupentes nullatenus consensum suis conatibus prebuerunt. Et ortum est per Austriam et Styriam excidium grave satis[1]; nam quidam Ottoni fortissime adheserunt dicentes eum non irracionabiliter concitari, alii fratribus astiterunt dicentes non competere fratrum vel terrarum coherenciam ab invicem sequestrari. Alii se subtraxerunt dicentes eis factum displicere, sed non sine periculo eorum isti vel illi parti per consilium vel auxilium complacere, pocius velle medios residere, fratrum utrobique graciam retinere. Interea Otto reges Ungarie[2] et Bohemie implorat et ad suum favorem inclinat. Rex Ungarie fratribus super hoc scribere deliberat, et dum persuadere non posset, gentem in adiutorium Ottonis copiose multitudinis destinat, et Bohemie rex in persona propria se presentat; quibus Otto cum suis in occursum properat; Austrie ex altera parte Danubii finitimas civitates, oppida, municipia, spolia[c] obsident et devastant. Rex autem Ungarie, videns se Ottoni ad momentum utiliter placuisse et zelum suum pro eodem sufficienter reliquis fratribus expressisse, populum suum revocat, ut[d] in nullo *(Sept.).* amplius terram ledant[3]. Rex autem Bohemie, *que *f. 36'. instrumentis machinarum vel fossorum laboribus acquisierat[4], ea sibi concathenavit, dicens ea se pro stipendiis secum militancium servaturum, et sicut ursus rapinam compressam in ungulis non deserit, sic reddere indentata nullatenus acquievit[e].

a) *cf. infra p.* 100, *n.* d. b) *lege* robustato. *O. H.-E.* c) *sic c.* d) et *c.* e) acquiescit *corr.* acquievit *c.*

1) *Cf. Ann. Mellic., l. c. p.* 512; *Ann. Matsee., l. c. p.* 828; *Cont. Zwetl. III, l. c. p.* 669; *Chron. Aulae-regiae II, c.* 20, *p.* 456 *sq. Inter discordiarum causas Ioh. eam oblitus est, quod Otto fratres cum Ludovico rege pacisci aegre tulerit.* 2) *Carolum I. Robertum.* 3) *Pax inter Carolum I. Robertum regem Ungariae et Fridericum regem eiusque fratres Sept.* 21. *apud Bruck icta est.* 4) *Quae Chron. Aulae-regiae et Cont. Zwetl. III. l. c. enumerant.*

De[a] reconciliacione fratrum [a]d invicem et cum rege [B]ohemie et obitu regis [Fri]derici. Capitulum 9[mb].

1328. (Sept.-Oct.). Dux autem Otto cum fratribus ad colloquium veniebat, ab amicis[1] admonitus iam se errasse et exorbitasse a vestigiis salubris consilii senciebat. Dies eciam placiti Iohanni regi Bohemie indicitur, ut veniat et, si quid ad racionem iusticie pertineat in hoc facto, suscipiat et ad amiciciam conducere se permittat. Et dum coirent anno[c] Domini M⁰CCC⁰XXVIII⁰, rex Iohannes a longo detracto cappucio pro reverencia Friderici, Fridericus autem manu modicum pilleo elevato sibi invicem salutacionis officium prebuere. Iohannes in hoc se reputans contemptui reputari, ad conveniencia placita non poterant convenire, cum nullomodo pro tunc rex Iohannes inungulata sibi restituere consentiret dicens, si Fridericus regis filius vel rex esset, ipse[d] imperatoris filius et rex esset; dubium, quis esset alteri preferendus. Otto autem non occulte, sed palam dixit, si sua sic ambiret et resignare differret, promissa sibi facta transgrediendo tetre oblivionis opprobrio macularet.* (Oct.). Altera dies eligitur, in qua placita sibi complaudunt, ut Iohanni regi determinata summa pro resarcicione daretur, ut satisfaceret hiis, qui sine stipendiis non suffecerant militare. Et ita in amicicia sunt firmati, ut Fridericus et ipse ceperint se invicem diligere et familiaria colloquia commiscere. Iuramenta omnium civitatum laxantur, que regi Iohanni fecerant, et ducibus resignantur. Letatur populus terre et leticia immoderabili gratulatur, quod aufertur ab eis

*) *Ioh. in marg. add. abscisa ex parte:* . . . um Fridericum[2]. 1329. (Febr. 23). Moritur ultima soror ducum, Gûta comitissa[3].

a) *inscriptio capitis in marg. ex parte abscisa.* b) 9[m] *pro deleto* XIIII[m] *c.* c) A. D. M⁰CCC⁰XXVIII⁰ *in marg.* d) ipsum . . esse *legendum; modo sermonis Germanici haec scripta, ut et infra l.* 21. *et saepe alibi.*

1) *Cf. Cont. Zwetl. III:* tandem discordia fuit per ministeriales sedata. 2) *Fortasse Fridericum filium Ottonis ducis natum (supra p.* 97*) Iohannes h. l. iterum adnotavit.* 3) *De Öttingen; cf. infra p.* 103; *Cont. Zwetl. III, l. c. p.* 669 *(Febr.* 23*); Cont. Claustroneob. VII, l. c. p.* 755; *Liebenau p.* 60, *n.* 4; *Seemüller, 'Mitteil. d. Instit. f. Österr. Geschichtsf.' XIV, p.* 121 *(Mart.* 5*).*

oppressio Bohemorum et propriorum denunciata fuit 1328. obsecucio dominorum. Unde Boecius[1]:

Reditu[a] *proprio singula [gaudent*[b]*],*
repetuntque[c] *suos queque recursus.*

Hiis ita se habentibus et fratribus concordatis, ut 1329. hec procella de cetero non exurgeret inter eos, Ottonem ad invisenda superiora loca et tuenda loco Lůpoldi[2] iam heu dolor! sublati de medio avexerunt*. Moram autem trahente Ottone et negociis se variantibus Fridericus rex in castro Gůtenstain, ubi propter refrigerium caloris et temperamentum aeris se transtulerat, anno Domini M⁰CCCXXX⁰[d] in octava ephyphanie[3], ut quidam dicunt, 1330. *Ian.* 13. apoplasiaco[e] morbo, alii dissenteria, alii paralisi percussus, et prevalente incommodo, bona devocione et liberali testamento per ecclesias et monasteria disposito, ex hoc seculo emigravit et in loco sue fundacionis in Můrbach[f] regalibus exequiis tumulatur[4]. Sepulchrum eius regio titulo eximie est, sicut cernitur, insignitum. Moritur et consors Ottonis ducis domina Elizabeth et *(Mart.* 25*).* ad monasterium Novi-montis deducitur et diligencia Alberti ducis magnifice sepelitur[5]. Ipsumque mona-

*) *Seq. deleta:* et ut civitates[g] Friderico iuratas, a iuramentis solutas, Ludewico denunciet fidelitatem in reliquum conservandam. *In marg. Ioh. scripsit:* XXIX⁰ regina conthoralis Friderici[6], *et infra, quae postmodum delevit:* Albert[us][h] monasterio . . . .[h] Karinthie, quod fundare cepit[7].

a) redituque suo *Boeth.* b) gaudent *Ioh. h. l. omisit, sed habet infra p.* 134. c) repetunt proprios *Boeth.* d) M⁰CCCXXVIII⁰ *corr.* M⁰CCXXX⁰ *c.* e) *sic c.* f) Můbach *c.* g) civitatibus . . . iuratis . . . solutis *legendum.* h) *abscisa.*

1) *De consol. phil. III,* 2, 35. *et* 34. 2) *Interim Albertus terras Suevicas Habsburgensium rexerat; Otto a.* 1329. *Maio-Aug. eo pervenit. Cf. Cont. Novimont., SS. IX, p.* 669. 3) *Diem et Cont. Novimont. p.* 670, *Ann. Zwetl. p.* 681, *Cont. Claustroneob. VII. p.* 755, *Necrologia Wettingense, S. Rudberti Salzburg. (Ian.* 14*), can. Spir., alia, notitiae genealogicae ed. Seemüller l. c. XIV, p.* 121. *habent. In castrum Gutenstein a.* 1329. *exeunte certe non* propter refrigerium caloris *se recepit; cf. Kopp V,* 1, *p.* 328. 4) *Cf. Ann. Mellic. p.* 512; *Cont. Novimont. l. c.:* suspensus in sarcophago; *Ann. Zwetl. l. c.; Cont. Claustroneob. VII. l. c.; notitias genealogicas modo laudatas.* 5) *Cf. Cont. Novimont. p.* 670; *Cont. Claustroneob. VII. p.* 755; *Ann. Zwetl. p.* 681. 6) *De eius obitu, a.* 1330. *Iul.* 13, *tractari videtur; cf. infra p.* 103. 7) *De quo monasterio sermo sit, scire non possumus; certe non de Gaming in Austria Inferiore sito.*

1330. sterium funere suo non modicum gloriatur et fervenciori favore omnium in posterum adamatur.

Rex eciam Ungarie una cum regina[1] instituit, ut regine sororem, filiam regis Kracovie[2], duceret, multa in dotalia promittit. Sed missus Nycholaus, tunc curie sue notarius, Padensis plebanus, de negocio experiri, interea deliberatum est cum filia regis Bohemie[3] nuptum contrahere, quia commodius esset terre.

Albertus, quamquam non esset compos membrorum, utpote manuum atque pedum, nec abilis ad opera militaria, sed impotens ad arma, mira tamen industria atque providencia incumbencia terre obstacula et negocia necessaria in omnibus cum sapiencia et modestia gubernavit[4]; *consilio*[5] enim *pollet, cui vim natura negavit,* et, ⟨sicut[a] dicit Tullius[6]⟩, *parum*[b] *prosunt arma foris, nisi fuerit*[c] *consilium domi.* Quam infirmitatem sibi[d] divina permissione quam humana illacione[e, 7] debemus intelligere contigisse anno[f] Domini
Hebr. 12, 6. M⁰CCC⁰XIX⁰, quia Dominus *flagellat omnem filium, quem*
Apoc. 3, 19. *recipit,* iuxta Salomonem[8], et in Apocalypsi[g]: *Ego, quos amo, arguo et castigo.* Et mirum dictu, in tam arduis quam eximiis causis in vehiculo gestatorio semper
Iob 1, 22. vectus nil contra Dominum murmuravit nec *labiis peccavit nec contra Deum stultum* ali*quid*[h] *est locutus,* sicut de beato Iob scriptura sacra dicit, quia amator et emulator virtutis cordi suo infixerat, quod Prudencius[9] dicit:

Vidua est virtus, quam non paciencia firmat.

a) sicut — domi *in marg., uncis inclusa deleta.* b) parvi enim sunt *Cic.* c) est *Cic.* d) *supple* tam. *O. H.-E.* e) *Ioh. inter lineas add.:* ei. f) A. D. M⁰CCC⁰XIX⁰ *in marg.* g) apoc̃ *c.* h) quid *Vulg.*

1) *Elisabeth.* 2) *Margaretam Ladislai Lokietek filia.* 3) *Guta; cf. Chron. Aulae-regiae II, c.* 31, *p.* 492; *Gesta Bertholdi ep. Argent., Boehmer, Fontes IV, p.* 303. *Otto et Iohannes a.* 1330. *Maii* 9. *convenientes hanc desponsationem pactis firmaverunt.* 4) *Similiter Cont. Novimont. l. c. morte Elisabeth ducissae, uxoris Ottonis, narrata Alberto II. laudes tribuit.* 5) *Nota versum:* Consilio pollet, cui vim natura negavit. 6) *De off. I,* 76. 7) *Ioh. in posteriore recensione narravit Albertum interfuisse coenae, qua Elisabeth uxor Ottonis ducis venenum in cibis sumpserit; Kopp V,* 2, *p.* 36. *aliique inde concluserunt Albertum ipso veneno sumpto debilitatem membrorum incurrisse; immo eum iam diu antea infirmum extitisse hoc loco evincitur; cf. supra n.* 4. 8) *Immo in epistola ad Hebraeos* 12, 6. 9) *Psychomachia v.* 177; *cf. supra I, p.* 290.

Anno[a] Domini M⁰CCCXXIX⁰ obiit Gůta comitissa[1] 1329.
in vigilia beati Mathye, et Elizabeth regina Friderici[2]; *Febr.* 23.
duas filias[3] reliquit, quarum casus inferius est notatus.

a) Anno — notatus *Ioh. postea alio atram. add.*

1) *Cf. supra p.* 80, *l.* 1—5. *et p.* 100, *n.* 3. 2) *Quae a.* 1330. *Iulii* 13. *obiit; cf. Cont. Claustroneob. VII, l. c. p.* 756. 3) *Elisabeth et Annam.*

INCIPIT[a] LIBER QUINTUS. *(REC. B. D. A 2).*

De electione Friderici et Ludewici et coronacione utriusque. Capitulum I.

1314. Anno Domini superius tacto[b], scilicet M⁰CCC⁰XIIII⁰, Fridericus[c] et Ludewicus ad locum electionis, scilicet Franchenfurt[d], quo poterant gloriosius convenerunt. Civitas Ludewico patuit, ex eaque mercatum victualium sufficienter habuit. Fridericus extra muros cum suis in una parte Mogi fluminis castra locavit[1], et ea que per Reni alveum mittebantur sibi manus hostilis diripuit, et ob hoc populum suum fames aliqualiter pressit.* Et cum concordare non possent electorum vota,

Yliacos[e] *intra muros peccatur*[f] *et extra*[2],

(Oct. 20). quia[g] intra urbem Ludewico, extra[h] urbem[i] votivis plau-
(Oct. 19). sibus honor regni acclamatur Friderico, et eclypticata[k]

*) *Hoc loco add. A* 2: Et dum electores in suo officio processissent, divisi sunt; nam episcopus Coloniensis, Rudolfus comes palatinus, germanus Ludovici, Hermannus[3] marchio Brandenburgensis una cum Henrico duce Carinthie Fridericum ducem Austrie eligunt, Ludovicum vero Moguntinensis et Treverensis episcopi, Iohannes dux Saxonie senior, Volkmarus marchio Brandenburgensis, Iohannes rex Bohemie, filius imperatoris Henrici septimi[4]. Cum itaque concordare, *ut supra l.* 12.

a) *libri et capituli inscriptiones minio scriptae B* 1. b) supradicto *D.* c) Ludovicus igitur et Fridericus ad locum — veneranda *(p.* 106, *l.* 9*) A* 2. d) in Frankfordia *A* 2. e) Yl. — extra *om. A* 2. f) portatur *a Ioh. corr.* peccatur *B* 1. g) *dele* quia *cum rec. A p.* 65. *O. H.-E.* h) extra urbem *om. D.* i) *seq.* Friderico *delet. B* 1. k) eclytata *a Ioh. corr.* eclypticata *B* 1.

1) *Cf. supra p.* 65, *n.* 1. 2. 2) *Horatii Epist. I,* 2, *v.* 16. 3) *Heinricus. Qui Maii* 1. *apud Bacharach Friderico adhaesit, postmodum autem Oct.* 23. *in Ludovicum consensit.* 4) *Cf. supra p.* 65, *n.* 3.

amicicia ab invicem discesserunt. Fridericus Mogum 1314. fluvium transvadans[a], habens secum paucos* pre ceteris sibi familiares, in civitatem que Bunna dicitur venit[b], que est territorii et iuris presulis Coloniensis, transmisitque[1] ad Aquenses, ut sibi ad sedem Karoli introitum condonarent. Quibus respondentibus se preventos et iam[c] devinctos aliis pactis iuxta suas sanciones[d] vellent[e] prius utriusque potenciam experiri et sic ad hunc vel ad illum esse benivolos et paratos[f]. Interea Friderici populus, Heinricus dux Karinthie et Heinricus comes Goricie cum aliis magnis viris relictis tentoriis ad propria reditum paraverunt[2]. Non modicum de terre incolis timorem cum[g] famis inopia habuerunt, ita ut in campis *rapularum eduliis foverentur[3], et plures celeri *f. 102. novo tyrocinio velud fugitive milites effecti dignitatis illius tytulum sine bellico preconio ad propria reportarent. Ludewicus autem comites et nobiles circa Aquensem civitatem sibi favorabiles habens potencialiter introivit et cum consorte sua, filia ducis Polonie[4], coro- *(Nov. 25).* natus officium regium tam ibi[h] quam in Colonia[5] in *(Dec.).* feodis concedendis et in aliis expedivit, veniensque in Spiram[6] similiter iuxta priscam consuetudinem que ad 1315. novi regis actum pertinent sollempniter adimplevit. *(Mart.).* Civitatem Noricorum, Augustam, Bawariam, Bohemiam, Franconiam inferiorem[i], Ribauriam, excepta dicione Coloniensis presulis, cum aliis angulis regni pluribus habuit regiique nominis tytulo fungebatur et in civitatibus sui favoris curias honorifice celebravit. Fridericus autem in ecclesia beati Cassii in civitate predicta[7] Bunnensi ab Heinrico episcopo Coloniensi coronatur et rex 1314. rite electus, iustus, potens, sapiens et abilis[k] proclamatur. *(Nov. 25).*

*) *Pro* paucos *habet A 2*: comitem Meinhardum de Ortenburg[8] et alios nobiles complures atque.

a) transvadens *D* 1. 2. b) venit *om. D.* c) prev. iamque *D.* d) sanctiones *a Ioh. corr.* sanciones *B* 1. e) *sic et A;* velle *legendum.* f) *cf. supra p.* 65, *n.* h. g) et f. inopiam *a Ioh. corr.* cum f. inopia *B* 1. h) ibi *om. A* 2. i) Franciam Orientalem *A* 2. k) agilis *D.*

1) *Cf. supra p.* 65, *n.* 4. 2) *Cf. Mühling l. c. p.* 83, *n.* 4. *Heinricus comes Goriciae iam a.* 1315. *Ian. ex. Civitatem redierat; cf. Ann. Foroiul., SS. XIX, p.* 220. 3) *Cf. Ann. Foroiul. p.* 219, *a.* 1314: exercitus comitis *(Heinrici Goriciae)* septem diebus nihil comedit nisi rapas. 4) *Cf. supra p.* 66, *n.* 1. 5) *Cf. ibid. n.* 2. 6) *Cf. ibid. n.* 4. 5. 7) *Supra l.* 3. 8) *Cf. K. Tangl, 'Archiv f. Österr. Gesch.' XXXVI, p.* 107; *supra p.* 65, *l.* 18.

1314. Hic Austriam, Styriam, Karinthiam, Sweviam superiorem
et in earum conplexibus fortissimos habuit adiutores, se
quoque regio nomine tytulavit et curias in locis famosis
sibi favorabilibus indixit et suis temporibus magnifice
3. *Reg.* 16, 21. festivavit, et[a], sicut scribitur in libro Regum, post
mortem Zambri regis *divisus est populus in duas partes.*
Media pars sequebatur Tebni et media pars Ambri. *

1313. (*Oct.* 28). Hoc anno moritur regina Elizabeth Romanorum in
Austria, ducum Austrie genitrix veneranda, cuius corpus
ad Campum-regis, quod monasterium ipsa construxerat,
est transvectum[1]. Non autem mirandum, si a sua
*f. 102'. 1314. compage *regnum solidum scissum est in causa[b] istorum
duorum; nam nobilitate, dignitate, generositate pares
videbantur, sed diviciis et potencia alter altero[c] pluri-
Regino 888. mum preminebat. Hos et multos Alemannia genuit, qui ad
regni gubernacula sufficerent, nisi eos fortuna emulacione virtutis
in perniciem mutuam armavisset. Nam mortuo Karolo tercio
huius nominis quedam pars Ytalici populi, sicut[d] est habitum
in premissis[2], Berngarium ducem Fori-Iulii, alia Widonem
filium ducis Spoletani sublimavit regia dignitate. Ex quorum con-
troversia sicut ex horum tanta strages ex utraque parte[e], tantus-
Matth. 12, 25. que humanus sanguis effusus est, ut iuxta dominicam vocem regnum
in se ipsum divisum desolacionis pene incurrerit miseriam, et epi-
scopis, abbatibus, prelatis, ducibus, marchionibus, comi-
tibus divisis ab invicem, diversificam intencionem gere-
rent ad hunc et ad illum. Sed nec multum abusivum
fuit, licet videretur de eo, quod in loco debito Fridericus
1197. non extitit coronatus, quia post mortem[f] Heinrici in
Apulia, ut in cronicis imperatorum[3] legimus, Philippus
1198. frater eius in Moguncia rex ordinatur, Otto dux Saxonie
in Colonia et Aquisgrani sollempniter consecratur, prout[g]

1315. (*Maii* 11). *) *A 2 hoc loco addit, quae infra p.* 107, *l.* 26—29. *leguntur:*
Interea Fridericus consortem suam in Basileam vexit
ibique sollempnibus habitis nupciis eam cum maximo
tripudio populorum circumquaque confluencium coro-
navit.

a) et — Ambri *(l. 7) om. A* 2. b) tam *a Ioh. corr.* causa *B* 1. c) *sic B* 1. *D. A* 2; alteri *A.* d) sicut — premissis *a Ioh. add. in marg. B* 1, *habet D.* e) *supple* facta est *ex rec. A. O. H.-E.* f) mort. *om. D* 1. 2; obitum *D* 3. g) prout — expressum *a Ioh. in marg. add. B* 1.

1) *Cf. supra p.* 66, *n.* 10. *et p.* 70, *l.* 26 *sqq.* 2) *Cf. supra I, p.* 34. 37. 46 *sq.* 109. 3) *Cf. supra p.* 67, *n.* 1.

superius[a] est expressum[1]. Arnulfo eciam imperatore mortuo ⟨et[b] Ottinge[c], postea Ratispone[2] tumulato⟩, proceres et optimates regni in Forchaim convenerunt[d], quod est oppidum Orientalis Francie non magne[e] estimacionis, ibique Ludewicum imperatoris[f] Arnulfi[g] filium regem super se creant regiisque ornamentis indutum in fastigio regni[h] locant. Sed sufficiant de hoc dicta. *Reg.* 899. 900.

De[i] disposicione utriusque ad futuras concertaciones. Capitulum II[m].

*Anno[k] Domini M[0]CCC[0]XV[0] Fridericus dispositis rebus circa Renum ⟨et[l] Sweviam⟩ in Austriam rediit[3] ibique exercitum in adiutorium regis Ungarie parat contra virum nobilem Matheum de Trentscha, qui regi adversarius pluribus annis existens[m] regno et regi multas molestias et[n] contumelias inferebat. Castrum igitur eius quod Chumare[4] dicitur ad regis Ungarorum complacenciam obsidet et artatum pugnatorum constancia, licet alveo Danubii cingeretur, optinuit regieque dicioni subiecit eiusque singulari[o] amicicie se devinxit. Rex quoque, gratum reputans quod factum est, lancem equam vicarii servicii repromittit, sub qua confidencia letus Fridericus est regressus. *f. 103. 1316. 1317. *(Oct.)*.

Leupoldus autem frater eius iam pridem in oppido quod Selczen dicitur super fluenta Reni posito presidia collocavit et quantum valuit fautores Ludewici circumquaque positos, tam nobiles quam civiles, per se et per alios conturbavit[5]. Interea Fridericus consortem suam in Basileam vexit ibique sollempnibus habitis nupciis eam cum maximo tripudio populorum circumquaque confluencium coronavit[6]. 1315. *(Maii 11)*.

a) est sup. *D.* b) *uncis inclusa a Ioh. deleta B* 1, *exhibet D.* c) Ottinge postea *a Ioh. add., sed rursus deleta B* 1. d) conv. *om. D.* e) in agone *D.* f) imp. *a Ioh. add. B* 1, *exhibet D.* g) *seq.* regis *a Ioh. delet. B* 1. h) regis *a Ioh. corr.* regni *B* 1. i) *inscriptio capitis minio scripta B* 1. k) *inde ab* A. D. M[0]CCC[0]XV[0] *ad* disponebat *(p.* 109, *l.* 21*) integrum fere caput exhibet A* 2. l) et Sw. *deleta B* 1, *habet A* 2, *om. D.* m) extitit *D.* n) mol. intulit. Castrum *A* 2. o) amic. sing. *a Ioh. cursus gratia transposita B* 1.

1) *Locus, quem Ioh. laudavit, et in C* 3 *et in D deperditus est.* 2) *Cf. supra I, p.* 37, *n.* 1. 3) *Rerum series in hoc capite, ut in A, admodum confuse tractatur; in Austriam Fridericus a.* 1316. *Febr. ex. rediit, quae sequuntur ad a.* 1317. *spectant.* 4) *Cf. supra p.* 68, *n.* 1—3. 5) *Cf. ibid. n.* 4. 5. 6) *Non Fridericus, sed Heinricus archiepisc. Coloniensis Elisabeth reginam coronavit; cf. Zeissberg, 'SB. d. Wiener Akad., Phil.-hist. Cl.' CXXXVII, p.* 85. *et supra p.* 67, *n.* 2. 3.

1315. (Sept.-Oct.). Ludewicus Rudolfo palatino, fratri suo, infestus[1]
castra, municiones, homines eius et quidquid[a] sui iuris
fuerat et ad eum pertinuit totis viribus occupavit et
expugnans obsidionibus gravibus ad se traxit, fraterne
caritatis asserens violatorem, huius scissure auctorem et
tocius regni per consequens turbatorem[b], contra fas[c]
et ius Friderici[d] in fraternum obprobrium adiutorem;
castris ergo pluribus et municionibus fratris obtentis[2],
usque ad obitum persecucionem ei intulit, dumque avelli
a Friderico non posset, adeo variis eum molestiis laces-
1317. *f. 103'. sivit, ut non longe post cum consorte sua[3], *que filia
regis[e] Adolfi fuerat, in Austriam commigraret et sui
status angariam deploraret. Quo cum consorte defuncto[4]
Ludewicus filiis ablata restituit et in amiciciam suam[f]
strinxit.

1321? Fridericus autem, sine potencia virium Ludewicum
videns nullatenus contundendum[g], regem alloquitur Un-
garorum, de vicario obsequio commonens repromisso.
Qui respondit milites sine stipendio se nullatenus habere
posse, sed in hoc eius[h] parere valeret[i] volitis, si terram
dotalicii sororis sue Agnetis, quondam regine Ungarie,
relicte regis Andree, scilicet Scuttam[k] et Bosonium,
regno suo restitueret et laciniam disiunctam dudum in
(Nov. 21)? conpagem pristinam resarciret. Quod dum Fridericus
aliqualiter animo contractaret, postremo apcius esse iu-
dicans sorori[l] dotem suam aliis proventibus conpensare
quam regis adiutorio, quod efficax ad suum esset con-
sumandum propositum, se nudare[m]. Quo placito termi-
nato, ut in tempus statutum essent Ungari parati,
condicunt, et rege[n] possessione Bosonii et illius districtus
apprehensa, ab invicem discesserunt[5].

1315. Leupoldus eciam Friderici regis frater, ut suam et
fratris ad imminentes causas vim augeret, gentem Swicen-
sium in montibus positam, nullius dominii iugo pressam,
armis inexercitatam, sed pastoralibus et pascualibus ex-
erciciis enutritam, forti et preclaro militum et nobilium

a) qquit *a Ioh. corr.* quidquid *B* 1. b) perturb. *D* 2. c) fas et *om. A* 2. d) in fr. oppr. Friderico adiutorium prebens *A* 2. e) *seq.* fuerat *delet. B* 1. f) suam *om. D; adde* eos. g) contendend. *D.* h) par. eius vellet volitis *A* 2. i) se valere *legendum; cf. supra p.* 100, *n.* d. k) Schutam *D. A* 2. l) sororis sue *D.* m) *deest verbum finitum.* n) regee *B* 1, *quo deleto Ioh. scr.* rege, *et ita D. A* 2; a rege, *ut Böhmer habet, legendum.*

1) *Cf. supra p.* 69, *n.* 4. 2) *Cf. ibid. n.* 5. 6. 3) *Mechtilde; cf. ibid. n.* 7. 4) *Cf. ibid. n.* 8. 9. 5) *Cf. supra p.* 70, *n.* 1—3.

adiit exercitu, confidens, ut eos subiceret et ad sua 1315. fratrisque regni servicia coherceret. Qui libertatem tueri volentes, fedus cum aliis circumsedentibus commontanis habentes, duci introitum concesserunt statimque conclusis inter artitudines moncium restiterunt et quasi *(Nov. 15).* ybices[1] de montibus scandentes lapides miserunt, plurimos[a] occiderunt, qui se defendere neque[b] evadere nullo modo potuerunt. Ceciderunt ibi quatuor de Tokkenburch[c] viri nobiles et potentes cum pluribus, ita ut diceretur ibidem flos[d] milicie corruisse[2]. Dux ipse informacione[e] cuiusdam, qui observabat semitas exitus[f], vix evasit et inposterum semper de morte nobilium seviebat.

Ludewicus, audiens Fridericum circumquaque allectionem[g] militum contra se eligere[h], nec ipse se remissius habebat. Que habere poterat distribuebat, obligaciones plurimas faciebat, nobilibus et militibus beneficia promittebat et ad defendendum se contra forciorem armatus suum atrium[i] muniebat[3]; et sic uterque regia gloria prefulgens, alter[k] alteri ponere offendicula comminatoria satagebat et molestias quas poterat rabido corde sedule disponebat, iuxta[l] Boecium[4], qui dicit[m]:

Vides sedere celso
Solii culmine reges,
Purpura claros[n] *nitente,*
Septos[o] *tristibus armis,*
Ore torvo comminantes,
Rabie cordis anhelos.

De expedicionibus Friderici diversis, de[p] reconciliacione Iohannis regis Bohemie et Heinrici ducis Karinthie et quibusdam aliis. Capitulum III.

Anno[q] Domini MCCCXVI. Fridericus rex coacto in 1316. unum exercitu per Karinthiam transiens et montana civitatem[r] Ezzlingam parcium Ludewici obsedit[s]; et celeri *(Aug.).* quidem accessu in loco qui Cantus-avium dicitur castra

a) *post* plurimos *unum folium periit B* 1; *manus s. XV. in marg. inferiore folii* 103'. *scripsit:* Hic deficit c. III. libri quinti cum sequentibus. b) et evad. non pot. ullo *D* 3. c) *sic A;* tochenb. *D;* Tokhenburg *A* 2. d) florem *D* 3. e) ex inf. *D* 2. *(A* 2?); informacionis *D* 3. f) exiens *A* 2. g) *sic D* 1. 3; collectionem *A* 2; electionem *D* 2. h) colligere *A* 2. i) arcum mouebat *D* 3. k) alteri alter *D* 3. l) iuxta — anhelos *(l. 27) om. A* 2. m) ait *D* 3. n) claros *om. D.* o) septo nit. *D* 3. p) *sic supra I, p.* 179; et *D.* q) A. D. MCCCXVI. — acclamari *(p.* 110, *l.* 16*) A* 2. r) et civ. *D* 2. s) obsidet *D* 1.

1) *Cf. supra p.* 70, *n.* 5. 2) *Cf. ibid. n.* 6. 3) *Cf. Luc.* 11, 21: Cum fortis armatus custodit atrium suum; *ib. v.* 22: Si autem fortior eo superveniens. 4) *De cons. phil. IV,* 2.

1316. locat[a] in suburbio civitatis et diversa instrumenta, ut fluvium Nekarum[b] a suo alveo dividat, elaborat, sed frustra, quia cives machinis et iaculis operarios cohercebant[c]. Et dum nichil proficeret, versus aquilonem in montem castra transfert, civitatem plurimum arcebat[d]. Ludewicus Treverorum archiepiscopum[e] et Bohemie regem ex Bohemia venientes accersit, obsidionem solvere cogi- (Sept.). tans ex altera parte super litus Nekari[b] castra figit. Inter partes autem prelium cotidie prestolatur[e*], tandem (Sept. 19). in adaquacione iumentorum modo quodam lento in medio fluminis a famulis inchoatur, quousque accursante[f] robore exercitus utriusque in crepusculum, accensis eciam ad hoc torticiis[g], traheretur. Equis plurimis cesis, mille septingentis[h] hominibus[i], paucis mortuis[k], nonnullis captivis[l], prelium dissolvitur, et neutri parti victoria poterat acclamari[1,*].

. . . .[m]

Hic eciam papa[2] regnum Polonie relevavit, quod olim defecit, missa corona et titulo regalis nominis 1320. Lottoni duci Kracovie[n,3], auctoritate et censu beati Petri illud roborans confirmavit. Novum ordinem fundavit 1319. (Mart. 15). militarem contra paganos[4], quem appellavit milites Iesu Christi.

1315. (Oct. 6). Hoc anno Wikardus[o] Salczpurgensis episcopus moritur; qui dum quorundam sanctorum corpora in sua ecclesia disponeret elevare[5], invalitudine corporis spasmi[p] et

*) *A* 2 *addit:* Cecidit ibi comes de Circhberch[6], vir nobilis parcium Friderici.

a) locat *om. D.* b) neckar. *D* 1. c) cohercebat *D* 3. d) exacerbat *D; fortasse* exarcebat *legendum.* e) episcopum et Boemorum *A* 2. e*) prestolatum *D.* f) occurs. *D* 2. g) torticiciis *D* 2; corticis *D* 3. h) ducentis *D* 3. i) *desideratur verbum quoddam ut* presentibus. *O. H.-E.* k) mortuis *om. D* 2. l) captivatis *A* 2. m) *in D sequuntur quaedam de electione et rebus gestis Iohannis XXII. papae, non ex libro Iohannis exscripta, quae Böhmer tamen in editionem suam recepit, quaedam recensionis B omissa esse patet; cf. supra p.* 109, *n.* a. n) crakouie *D* 1; krakouie *D* 2; cracouie *D* 3. o) wickard. *D* 1; wykard. *D* 2; wichard. *D* 3. p) sparsim *D* 3.

1) *Cf. supra p.* 71, *n.* 2—3. 2) *Iohannes XXII, de quo quaedam praecedebant; cf. n.* m. 3) *Ladislaus Lokictek dux Cracoviae, cum Iohannes XXII. litteris a.* 1319. *Aug.* 20. *(Theiner, Mon. Poloniae I, p.* 146, *n.* 226*) missis ipsum non, ut Poloni petebant, in regem promovisset, sed, ut iure suo uterentur, mandasset, a.* 1320. *Ian.* 10. *Cracoviae in regem electus et antiqua regni corona coronatus est; papa inde ab a.* 1320. *ei regis titulum concessit. Censum Petri in Polonia iam pridem collectum esse notum est.* 4) *Ordinem militiae Iesu Christi a Dionysio rege Lusitaniae fundatum confirmavit.* 5) *Cf. Cont. canon. S. Rudberti, SS. IX, p.* 821. 6) *Kirchberg in praefectura Laupheim regni Württemberg.*

letargie tangitur[1] et[a] in quandam mentis obstupefactionem 1315.
profundam prolapsus quasi Oza[b] *super temeritate percu-* *2. Reg.* 6, 7.
titur, qui archam Domini tangere presumebat[2].

Anno Domini MCCCXVII. Castonus[c] patriarcha 1317.
post Ottobonum[3] sedi preficitur in vigilia circumcisionis *Dec.* 31.
Domini[4], et in eodem anno moritur in tempore Augustali; 1318. *Aug.* (20).
et vacavit in tercium annum sedes[5].

Fridericus[d] Chunradum abbatem de Salem, postea 1322. *(Maii* 25*)*.
episcopum Gurcensem, mittit ad curiam ad approba-
cionem et confirmacionem postulandam. Qui dum Ru-
dolfum *avum[e] et Albertum patrem eius, Romanorum **f.* 104.
reges, de fide servata ecclesie commendaret, adiecit:
Si[f] radix sancta, et rami sancti; si massa sancta, et deli- *Rom.* 11, 16.
bacio sancta[g]. Papa vero Roboam a Salomone degenerasse *cf.* 3. *Reg.* 12.
respondens que peccierat non admisit[6].

Interea* Fridericus secundam expedicionem parat 1315. *(Mart.)*.
contra Spirensium civitatem, tentoria ordinans prope
muros; contra quem Ludewicus castra sistens a Friderico
vehementi aggressu, dum suis custodiis minus vigilanter
intenderet, cedere cogitur ad bene munitum cymiterium *(Mart.* 12-17*)*.
Iudeorum, in quo se conservavit pro tempore, quousque
exercitus uterque sine effectu prelii ab invicem iterum
scinderetur[7].

Anno Domini M°CCC°XVIII° Argentinenses inter 1320. *(Aug.-Sept.)*.
se dissencientes ambos reges alliciunt, quibusdam Lude-
wico, quibusdam faventibus[h] Friderico; qui pro tunc
pociorem favorem habuit civitatis, exercitumque habens
copiosum, in quo multitudine expeditorum[i] peditum

*) *In inferiore marg. f.* 103'. *infra praecedentia Ioh. scripsit B* 1: Hic incipe quartum Pettowarii[8]: 'Interea Fridericus'.

a) et *om. D* 2. b) osa *D* 1. c) *sic A;* Castorius *D.* d) Frid. — derelicto *(p.* 112, *l.* 17*) A* 2. e) *pergit B* 1, *ubi* avum — Iudeorum *(l.* 21*) a Ioh. deleta, sed rursus in inferiore marg. adscripta, fortassis, quia in contextu aqua vel alio liquore (ut videtur, pluviarum stillis) atramentum diffluxit.* f) *cf. supra p.* 68, *n.* 8. g) sancta *om. D.* h) facientibus *D* 1. 2. i) exped. *om. D.*

1) *Cf. Cont. canon. S. Rudberti, SS. IX, p.* 821: percussus generali spasmo in toto corpore et etiam letargia. 2) *Cf.* 2. *Reg.* 6, 6: extendit Oza manum ad arcam Dei et tenuit eam. 3) *Qui mortuus est a.* 1315. *Ian.* 13; *cf. supra p.* 63. *et Ann. Foroiul., SS. XIX, p.* 219. 4) *Ann. Foroiul. p.* 221: in festo s. Sylvestri; *cf. et Vitae patriarch. Aquileg., Muratori, SS. XVI, col.* 16. *Bulla provisionis a.* 1317. *Ian.* 10. *data est, 'SB. d. Münchener Akad. d. Wiss., III. Cl.', XVI,* 2, *p.* 164, *nr.* 12. 5) *A.* 1319. *Iohannes XXII. providit de patriarchatu Pagano de Turre episc. Patavino; cf. Ann. Foroiul. l. c.* 6) *Cf. supra p.* 68, *n.* 6—*p.* 69, *n.* 3. 7) *Cf. supra p.* 73, *n.* 1—3. 8) *Cf. supra I, p. IX, n.* 1.

1320. habundavit. Ludewicus eciam adveniens super Bruscham
fluvium ordinat tentoria ex adverso papilionum Friderici.
Ubi dum crebre bellum preluderent, novissime ex condicto distinctis aciebus, galeis incymbatis, gladiis enudatis, ita ut videretur prelium inchoatum, contra se
conveniunt, moxque, quod non sperabatur, parcium fit
disiunctio[a], et sicut prius sine efficiencia ab invicem est
discessum[1].

1324. (Iul. 2). Hoc tempore Iohannes rex Bohemie et Heinricus
dux Karinthie in Patavia placitantes ad concordiam
convenerunt[b], ita ut Heinricus sororem[2] Iohannis duceret; quod tamen effectu caruit, puella reclamante et[c]
suum assensum nullatenus tribuente, quia religionis
*f. 104'. 1322. votum asseritur habuisse. Que post regi Francie *sociatur,
1324. et transiens Navarram[3] in partu periclitatur et moritur
(Mart. 25). in via[4], toti regno et precipue fratri suo, regi Bohemie,
fletu maximo derelicto.

(Iun.). Heinricus autem dux[5] deputatus per Fridericum
regem cum Ottone fratre suo[6] contra Veronenses cum
copiis in auxilium proficiscitur Paduanis, statimque
Montem-Silicis fortissime[d] circumvallant; sed multis deficientibus propter loca palustria, consiliariis eciam clam
(Iul.) precium sue fidei contrarium recipientibus, obsidionis
solucio est persuasa.

1324. (Iul.). Mittit iterum rex Bohemie Iohannem de Pittingen,
virum nobilem, ad Heinricum, promittens consanguineam
suam[7], filiam matertere, de sorore patris genitam de
Gaspawia, in matrimonium; sed alii sollempnes nuncii
pro ea missi nichil penitus effecerunt, puella dicente se
patris et matris unicam superstitem et suas terras uberes
et natale solum nullomodo velle deserere et ad regionem
exteram transmigrare[8]; super quibus rex doluit vehementer; et[e] dum amiciciam persuasu familiarium et
amicorum propter futura, que preconceperat, affectaret,
1327. filium suum Iohannem tenellum Margarete Heinrici
filie copulavit. Heinrico autem Beatrix comitis Subaudie

a) distinctio *D.* b) redierunt *A 2.* c) et — tribuente *om. A 2.* d) sepissime *D.* e) Rex item Boemie dum am. ducis Henrici affectaret, filium — soror *(p. 113, l. 3) A 2.*

1) *Cf. supra p.* 73, *n.* 5. 2) *Mariam; cf. supra p.* 76, *n.* 2. 3) *Rectius comitatum Tolosanum.* 4) *Cf. Cont. Guillelmi de Nangiaco a.* 1323, *ed. Géraud II, p.* 53. 5) *Carinthiae; cf. supra p.* 78, *n.* 5—10. 6) *Friderici.* 7) *Beatricem.* 8) *Cf. supra p.* 76, *n.* 3—7.

filia, Iohannis regis consanguinea, utputa de sorore 1327. matris nata, matrimonialiter sociatur, Leupoldo duce Austrie procurante, quod[a] sue coniugis[1] soror fuit[b], et in hiis amicicia perpetua[c] indissolubiliter stabilitur[2].

Anno Domini M⁰CCC⁰XIX⁰ ad kathedratum Aqui- 1319. (Mart. 23). legensis ecclesie Paganus[3] episcopus[d] Pa[duanus], nacione Me[dio]lanensis, elevatur[e]. Hic longo tempore propter debitum curie abstinens a divinis ecclesiam non intravit, sentenciis inplicatus.

Hoc[f] tempore frater quidam Ulricus nomine, de reliquiis seminis eorum, quos olim rex Ottakarus apud Portum-Naonis ad custodiam deputavit, ordinis Minorum, qui longo tempore ad propagacionem fidei exulaverat in partibus transmarinis, rediens mirabilia retulit. Inter alia, cum quidam de sociis suis essent[g] a Sarracenis exusti, ipse veniens, eorum ossa colligens capitur et in ignem proicitur, sed illesus exivit. Quem pro[h] hoc gentiles dum iustificarent, ait non suis meritis, sed ossium sanctorum virtute Deum hoc miraculum ostendisse. Insuper retulit se vidisse in quodam loco cenobitali quendam, qui fuit custos animalium diversorum generum: ovium, caprarum, symearum, canum et huiusmodi. Que cum[i] tempore statuto ad pabulum minabat et ciborum reliquias exhibebat, dicens esse animas, sed more horum animalium vitam duxisse et propterea in eorum similitudinem transformatas. Contra quod licet catholice disputaret, nichil proficiens, excusso pulvere de pedibus[4] suis abiit, relicto errore[k] mentibus dyabolicis fraudibus obturatis. In Utino Foro-Iulii quiescit[l], miraculis multis fulsit, ad tumbam eius catervatim populus concurrebat[m].

Hiis[n] temporibus Otto dux Austrie filiam[5] Stephani 1325. Bawarie ducis duxit*. Albertus vero[o] *agente[p] Leupoldo *f. 105. 1324.

*) *A 2 pergit:* Elizabeth duxit in uxorem.

a) quia *(et ita D. A 2) a Ioh. corr.* quod *B* 1. b) fuit — inplicatus *(l. 9) om. A 2.* c) perfecta *D.* d) ep. — Me[dio]lanensis *a Ioh. in marg. add. B* 1, *ex parte abscisa, om. D.* e) ordinatur *D.* f) Hoc — concurrebat *(l. 31) a Ioh. in marg. add. B* 1, *exhibet D, om. A* 2. g) a Sarr. essent *D.* h) per *D.* i) cum *om. D, delendum videtur.* k) *seq.* erroneo *delet. B* 1. l) quiescit — concurrebat *abscisa B* 1. m) cucurrebat *D* 1. 2; ruebat seu concurr. *D* 3. n) Anno Domini MCCCXX. Otto — habebatur *(p.* 114, *l.* 12*) A* 2. o) vero *a Ioh. add. B* 1. p) agente L. fr. *om. A* 2.

1) *Katherinae.* 2) *Cf. supra p.* 76, *n.* 7—9. 3) *De Turre; cf. supra p.* 111, *n.* 5. 4) *Act.* 19, 51: excusso pulvere pedum; *cf. Matth.* 10, 14. *Marc.* 6, 11. *O. H.-E.* 5) *Elisabeth.*

1324. fratre Iohannam filiam Ulrici[1] comitis Phirritarum[a] propter[b] terras se contingentes, de ducum Burgundie (Mart.). sanguine claro natam[2], accepit[c], ⟨fratres[d] reliqui estimantes eos[3] debere in statu persistere clericali, quia in disciplinis literalibus satis fuerunt studiosi⟩.

(Febr. 25. 26). Ludewicus consorte[4] sua mortua filiam[5] comitis Ollandie duxit et nupcias in Colonia celebravit.

1319. (Apr.). Gůta soror ducum[e] Ulrico comiti de Öttingen[f] sociatur, cuius auxilio et consilio Fridericus est non modicum roboratus, Ludewicus plurimum perturbatus, quia suorum omnium secretorum precipue conscius habebatur[6.*].

1324. (Iul.). Heinricus dux Karinthie[g] exiens a Padua Chunradum de Auvenstain loco sui civitati presidem deputavit[7] 1327. et suas nupcias[8] habuit in Insprukka; cuius prima consors Anna[h] mortua[i] in Laybaco[9] ibique subterrata postea in Bosanum[10] transfertur. Post hanc duxit Alheidem filiam ducis Brunswicensis[11], cuius sororem[12] habuit imperator Constantinopolitanus[13]. Terciam duxit hanc Beatricem, cuius eque sororem[14] post transitum prime[15] Constantinopolitanus habuit imperator, cuius[k] heredes[16] hucusque ibidem principantur[l].

*) *A 2 add.:* Fridericus autem eum sibi et fratribus, quia *vir consilii* (1. Mach. 2, 65.) fuerat, collateravit et postea cum priore de Mawrbach Gotfrido et comite de Hals ad curiam destinavit et suis secretis aptavit[17]. Rebus eciam successu temporum sopitis, intervenientibus amicis, imperator sibi graciam perditam redonavit[18].

a) phyrr. *A 2.* b) propter — studiosi *(l. 5) om. A 2.* c) accepit *a* e *Ioh. add. B 1.* d) *uncis inclusa a Ioh. deleta B 1, om. D.* e) Austrie *add. D.* f) Öting *A 2.* g) Kar. *a Ioh. add. B 1, exhibet D.* h) Anna *a Ioh. add. B 1.* i) moritur *a Ioh. corr.* mortua *B 1*; in L. mortua *D.* k) cuius — principantur *a Ioh. in marg. add. B 1, habet D.* l) cipantur *abscisa B 1.*

1) *Cf. supra p.* 79. 2) *Iohanna mater Ulrici IV. comitis de Pfirt filia Reginaldi ducis de Mömpelgard fuit. Cf. supra p.* 79, *n.* 3. 4. 3) *Fridericus, Leopoldus, Heinricus Ottonem et Albertum.* 4) *Beatrice; cf. ibid. n.* 5. 5) *Margaretam; cf. ibid. n.* 6. 7. 6) *Cf. supra p.* 80, *n.* 1—3. 7) *Cf. supra p.* 78, *n.* 9. 8) *Cum Beatrice Sabauda; cf. supra p.* 76, *n.* 6. 9) *A.* 1313. *Sept.* 3. 10) *Bozen.* 11) *Cf. supra p.* 77; *obiit a.* 1320. *Aug.* 18. 12) *Agnetem, quae et Irene.* 13) *Andronicus III.* 14) *Iohannam.* 15) *A.* 1326. 16) *Iohannes VI. Palaeologus, patre a.* 1341. *defuncto.* 17) *Error; a.* 1333. *legatus Ludovici imperatoris cum Alberto comite de Hals curiam adiit, cum pro Alberto duce Austriae et a.* 1326. *ibi fuerit.* 18) *Cf. supra p.* 79, *n.* 4.

Anno Domini MºCCCºXXº[a] Ludewicus oppidum 1319. (Sept.).
Mûldorf cingit, ad cuius exempcionem et Salczpurgensis
presulis subvencionem, ad quem spectabat, ex Austria
Fridericus et ex Swevia cum copiis prodiit Leupoldus;
qui Ludewicum pontem Eni fluminis[b] prope oppidum
maxima lignorum congestura dissolvere cupientem, ne
esset transitus Friderico cum patruo suo Heinrico, compellunt per modum diffugii ingredi Ratisponam; Fride- (Sept. 29).
ricus autem et Leupoldus terram potenter percursitant
et devastant nemine resistente[1].

Anno Domini MCCCºXXIIº[c] Iohannes papa Lude- 1317. (Apr. 8).
wicum Tholesanum episcopum ex sanguine[d] regum Sy-
cilie[2] et Francie, *de ordine Minorum, canonizavit eius- *f. 105'.
que vitam stilo mirifico decoravit[3], ⟨et[e] ipsum episco- (Iun. 25).
patum in plures[4] subdivisit kathedras, subiciens omnes
prime metropoli et fontali, scilicet ecclesie Tholosane[5]⟩.

⟨Hoc[f] anno marscalcatus[g] Styrie, deficientibus no- 1325.
bilibus viris de Wildonia[6], qui ad hunc fuerant heredati,
ad virum prudentem et strennuum, eque nobilem Herdegenum de Petovia congruo reconpense precio et favoris principum amminiculo est translatus et in suos posteros transplantatus⟩.

Hoc anno Heinricus dux Austrie cum multitudine 1322. (Apr. Maio).
equitum ad peticionem ecclesie venit Brixiam[7] contra Vicecomites, Mempheum scilicet et filios suos; et[h] visum est pape, quod minus seriose negocio intenderet[8]. Parum enim[i] proficiens post multos tractatus in Alemanniam

a) MºCCCºXXIº *(B 1. A 2) a Ioh. corr.* MºCCCºXXº *B 1, et ita D*; A. D. MCCCXXI. — resistente *(l. 10) A 2.* b) fl. *a Ioh. add. B 1, exhibet D, om. A 2.* c) MCCCXXI. *D.* d) francie *a Ioh. corr.* sanguine *B 1.* e) et — Tholosane *a Ioh. in marg. add. B 1, sed delevit, habet D.* f) *uncis inclusa a Ioh. deleta B 1, om. D.* g) marscalcus *a Ioh. corr.* marscalcatus *B 1.* h) et — intenderet *a Ioh. in marg. add. B 1, habet D.* i) enim *a Ioh. add. B 1.*

1) *Cf. supra p.* 80 *sq.* 2) *Filium Caroli II. regis Siciliae.* 3) *Cf. inprimis Iohannis XXII. Vita secunda, Baluze I, p.* 135. *Bulla canonizationis data est a.* 1317. *Apr.* 7, *Coulon, 'Jean XXII, Lettres secrètes et curiales' I, col.* 113, *nr.* 160; *cf. ib. col.* 116. 117, *nr.* 162—165; *Raynaldi Ann. eccles.* 1317, § 9—11. 4) *Quàtuor.* 5) *Cf. Vitam Iohannis laudatam; bullam datam a.* 1317. *Iunii* 25, *Coulon l. c. col.* 208, *nr.* 262; *cf. ib. col.* 229, *nr.* 304. *et col.* 232, *nr.* 306. 6) *A.* 1325. *Hartnidus IV. de Wildonia obiit; quomodo munus ad Herdegenum et Fridericum IV. de Pettovia fratres transierit, exposuit Krones, 'Landesfürst, Behörden u. Stände d. Herz. Steier' p.* 179 *sq.* 7) *Eam die Aprilis* 4. *intravit.* 8) *Cf. epistolam papae ad Heinricum a.* 1323. *Maii* 24. *datam, Boehmer l. c., 'Johann XXII.' nr.* 12.

1322. ad fratrum auxilium et instans prelium est regressus[1]; quod per interpolata tempora ad multorum districtuum, rerum et hominum dispendium[a] usque huc anxie est[b] pertractum, quia[c], ut Oracius[d, 2] dicit:

Dum fugiunt equitum turme peditumque caterve,
Mox trahitur manibus regum fortuna retortis[e].

De[f] prelio Friderici et Ludewici et ibi gestis. Capitulum IIII[m].

1322. Anno Domini eodem[g], scilicet M°CCC°XXII°[h] predicto[g, *], Fridericus[**] exercitum congregans[3], Ungaros et Comanos advocans, finem necessitati volens inponere[4]
(Sept.). et cum Ludewico per prelium negocium expediri, et[i] mittit Emichonem[k] de Alzeya ad Heinricum ducem Karinthie monens, quatenus sibi, sicut promiserat, subveniat et assistat. Fecit[5] autem transitum per monasterium Admontense. Cui abbas loci[l] Engelbertus, vir magne litterature, est locutus, quod regi Friderico expedicio non esset utilis et in prosperum nullatenus proveniret. Hic[m] vir acuti ingenii de regimine princi-

*) *Huc spectant versus, quos Ioh. in inferiore marg. folii* 65′. *scripsit B* 1[6]:

Annis millenis trecentis atque vicenis
 Adde duos, et habes aspera bella ducum,
Austri cum Bauro, Friderici cum Lůdewico,
 Quis dyadema ferat Romuleum, furiunt.
Mars animos acuit, strident acies, fremit ensis,
 De palma Bawrus rexque Bohemus ovant.
Cum Salzpurgense cadit Auster presule victus,
Sept. 28. Cont. can. S. Rudb. Sept. 28. Quod dedit Octobris quarta Kalenda dies[7].

**) *Ioh. addidit, sed delevit B* 1: in vigilia sancti Michaelis.

a) disp. *a Ioh. add. B* 1. b) est *om. D.* c) quia *a Ioh. add. B* 1. d) dicit Or. *D.* e) *seq.* Anno — dicit *(infra p.* 121, *l.* 20 — *p.* 122, *l.* 11*) a Ioh. in marg. add. B* 1, *hoc loco habet D, post Ioh. locum ad cap. V. transposuit.* f) *inscriptio capitis minio scripta B* 1. g) eodem scil. *et* predicto *a Ioh. add. B* 1, *om. D;* A. D. MCCCXXII. Frid. exercitum — angariam *(p.* 121, *l.* 20*) A* 2. h) *a Ioh. corr. ex* M°CCC°XXIII° *B* 1. i) et *delendum.* k) ad Enrichonem *D.* l) loci *om. D.* m) Hic — intervallum *(p.* 117, *l.* 20*) a Ioh. in marg. inferiore add. B* 1, *habet D.*

1) *Die Maii* 18. *vel* 19. *Brixiam egressus est.* 2) *Epist. II,* 1, *v.* 190 *sq.* 3) *Cf. supra p.* 81, *n.* 8. 4) *Sap.* 18, 21: finem imposuit necessitati. *O. H.-E.* 5) Emicho. 6) *Cf. supra I, p.* 299, *n.* d. 7) *Hos versus Iohannem ipsum confecisse verisimile est; cf. et versus de pugna Müldorfensi, Cont. canon. S. Rudb. Salisb., SS. IX, p.* 823, *et versus memoriales, quos e cod. Aldersbac.* 161. *Böhmer, Fontes I, p. XII. edidit.*

pum[1] ad iuvenes duces scripsit ac inter alia de Daniele et Apocalypsi sumpta materia de Antichristo supra modum[a] lucide disputavit. Hic a duobus suis monachis, quodam layco camerario agente, ad dominum Salzpurgensem defertur et, quod esset in monasterii causis inutilis, accusatur. Quadam nocte prefatus laycus vidit se stantem in litore stagni iuxta monasterium positi cum duobus monachis supradictis et beatum Blasium, qui ibidem patronus est, concito remigio undas persulcando venientem duosque ipsos monachos sublatos et laycum tractum ad alta stagni procellas[b] horribiles spumantis, pariter evectos in profundum indignanti animo demersisse, exprobrantem eis mendacium et perfidiam contra suum ministrum et fidum pastorem ecclesie fabricasse. Camerarius mane facto plenus timore mortis, tremens abbatis pedibus provolutus, petens graciam, cuncta que viderat patefecit. 'Vade', inquit, 'dispone domui tue, quia morieris et monachi una tecum, quia beatus Blasius vestrum facinus ac[c] meam iniuriam disposuit sic ulcisci'. Quod et factum post[d] breve temporis intervallum.*

*) *Huc spectant quae Ioh. in marg. folii* 106'. *scripsit, sed delevit* *B* 1: [Pre]fatus[e] itaque abbas, vite speculative amator, tamquam inutilis in activa esset, [a] duobus monachis coram Salczpurgensi presule accusatur quodam layco deferente, [qui] vidit se in quandam naviculam [v]ocari ad prefatos monachos, quam patronus ecclesie beatus Blasius gubernabat, et dum reclamaret [et] nullatenus assentiret, beatus Blasius concito remigio ad alta stagni [s]ulcans monachos dimersit; quod videns laycus mane ad pedes abbatis [pro]cidit, se reum et violatorem fidei [ess]e fassus. Cui abbas: 'Dispone', inquit, 'domui [tu]e et dic monachis illis idem, quia brevi temporis spacio

a) quam *D* 3; *om.* *D* 1. 2. b) per colles *D.* c) et *D.* d) breviter temp. intervallo *D.* e) *uncis inclusa abscisa.*

1) *Qui liber exstat in cod. Vindob.* 5158. *s. XV. Praeterea idem Engelbertus tabulas astronomicas conscripsit (Vindob.* 2323. *s. XIV) et tractatum de ortu et fine Romani imperii (Vindob.* 572. *s. XIV); scripsit et librum de vita et moribus Mariae, Speculum virtutum, orationes etc. De scriptis eius cf. O. Lorenz, 'DGQ.' II, p.* 343 *sq.; Wichner, 'Gesch. v. Admont' III, p.* 29; *Riezler, 'Liter. Widersacher' p.* 159—169, *qui censet librum de regimine principum erronee pro Speculo virtutum poni.*

1322. Magister[a] eciam Bartholomeus, Veronensis civitatis indigena, in curiis principum assuefactus, vir in astronomicis et naturalibus expeditus, quod rex Fridericus in[b]
*f. 106. cauda Leonis semper videretur *et quod non proficeret, asserebat.

Fridericus fata contempnens, omnia Deo committens, Bawariam ingreditur cum Heinrico fratre et Friderico presule Salczpurgensi, Leupoldi fratris adventum prestolans aliquantulum moram traxit, rapinas et incendia exercuit circumquaque. Ludewicus secum habens regem Bohemie Iohannem et Heinricum ducem Bawarie hostem arcere cogitat, ne procedat. Dux Leupoldus, ut fructuosius fratri succurreret, moram fecit; nuncium tamen direxit, qui fratris statum et belli tempus perquireret et omnia sibi renunciaret, ipse vero circa monasterium quod Campus-principis[1] dicitur reditum nuncii prestolatur; qui in via a[c] quodam parcium Ludewici capitur[2], et Leupoldus ab expectacione sua frustratur.

Sept. 28. Interea bellum indicitur et ratificatur[*, 3], missaque coram Friderico summo diluculo celebratur, et[d] positis ibi reliquiis anulus aureus sive circulus simul apponitur, qui presagos eventus, sicut dicitur, presignavit. Quo mirabiliter sublato, quesitus minime est repertus, licet aliqui fuerint inculpati, qui post tribulaciones eis suscitatas se innocuos ostenderunt[4]. Postea[e] anno Domini M°CCC°XLIII, aliis fratribus sublatis, aurum apud quendam sacerdotem in Austria mortuum invenitur et Alberto duci presentatur, qui super hoc gaudio nimio[f] replebatur.

---

meam causam vindicabit beatus Blasius morte vestra'. Quod factum est; qui infra anni illius [s]pacium unus post alium sunt sublati, ne invalescere videretur malicia perversorum.

*) *A 2 add.:* die constituto; *cf. supra p.* 83, *l.* 4. 5.

a) Idem magister *a Ioh. corr.* Mag. eciam *B* 1, *et ita D;* Idem dixit B. mag. vir — expeditus *(reliquis* — asserebat *omissis) A* 2. b) in — et quod *a Ioh. in marg. adscr. B* 1; semp. vid. in c. leonis *D.* c) ob *a Ioh. corr.* a *B* 1. d) et — Fridericus *(p.* 119, *l.* 15*) om. A* 2. e) Postea — replebatur *(l.* 28*) a Ioh. in marg. add. B* 1, *habet D.* f) nimium *D.*

1) *Fürstenfeld prope Monacum in Bavaria Superiori; cf. Chron. de gestis princ. a.* 1322, *Böhmer, Fontes I, p.* 61. 63. 2) *Hoc nuntios ducis dixisse et Chron. de gestis princ. p.* 61—63. *refert; cf. Dobenecker l. c. p.* 176. 3) *De pugna cf. supra p.* 82, *n.* 3 — *p.* 86, *n.* 5. *adnotata.* 4) *Cf. supra p.* 83, *l.* 14—17.

Fertur, quod idem aurum hoc tempore nimium expalluit, 1322.
quod alias miro modo splendescere ad prospera consuevit, et proavis Friderici gloriam sepius premonstraverit[a] triumphalem; creditur enim extitisse de eo, quod tres magi Domino obtulerunt. Nec mirandum, dum Iosephus[1] scribat sardocinem[b] lapidem in dextro humero pontificis, cum sacrificium sacerdotis Deo placebat, tanto splendore micasse, quod eciam procul positis eius radius appareret. Egressuris ad prelium, si Deus cum eis erat[c], tantus fulgor in lapidibus racionalis apparebat, ut omni fieret multitudini manifestum eorum auxilio Deum adesse. Asserit eciam hunc fulgorem sardocinis[d] et racionalis cessasse ducentis *annis, antequam ista[e] scripsisset, cum *f. 106'.
Deus moleste ferret transgressiones legis.

Igitur Fridericus acies[f] ordinat et fratrem suum Heinricum cum Styriensibus et turma presulis Salczpurgensis in primis constituit. Ludewicus vero Bohemorum regem exercitum curantem cum Heinrico duce Bawarie[g], genero suo[h], pro principalibus deputavit, aliis utrobique in suis ordinibus collocatis[i]; utrique eciam signa[k] imperialia aquilifera preferuntur. Sed Ludewicus habitum plurificans prelium est ingressus, cuius[l] agmini vexillum vir cordatus gentis Franconice de Slůzzelberch strennue preferebat; sed non minoris audacie spiritu induviatus nobilis vir de Gerolczek Alsatice[m] milicie Friderici acies vexilli sui pregestacione alacri roboravit. Vociferacione autem et tubarum concrepacione personante prime acies commiscentur, ubi signa Bohemica subprimuntur ad tempus. Deinde ad quendam divertunt[n] monticulum* et dorso solis resplendenciam[o] excipiunt et adversariorum oculis[p] ignicomos radios solis inmittunt eorumque visum restringunt. Sic[q] Hanibal cum Romanis olim prelians[2], ubi *comperit Aufidum amnem ingentes auras*

*) *A 2 add.:* rex cum genero suo.

a) presignavit *a Ioh. corr.* premonstraverit *B* 1; premonstrauit *D.* b) *sic B* 1. *D* 1. 2; *lege* sardonicem, *ut habet A. D* 3. c) erit *a Ioh. corr.* erat *B* 1. d) *lege* sardonicis, *ut habet A. D* 3. e) hec *D.* f) Deinde acies ord. *pergit A* 2; *cf. supra p.* 118, *n.* d. g) Baw. *a Ioh. add. B* 1, *habent D. A* 2. h) regis genero *(et ita A* 2*) a Ioh. corr.* genero suo *B* 1, *et ita D.* i) constitutis *A* 2. k) insignia *D.* l) cuius — roboravit *(l.* 26*) om. A* 2. m) alsacie *a Ioh. corr.* alsatice *B* 1. n) revertunt ad q. *D; cf. supra p.* 87, *l.* 17. o) resplendencia *D.* p) oculos *D.* q) Sic — Romanorum *(p.* 120, *l.* 4*) om. A* 2.

1) *Antiquitates Iud. III,* 11 *sq.* 2) *Cf. supra p.* 84, *n.* 5, *ubi vide Pauli lectionem variam.*

1322. *mane proflare, que arenas et pulveres agerent, aciem sic direxit, ut tota vis a tergo suis, Romanis in ora et* in *oculos incideret, eaque de causa stravit exercitum Romanorum.* Fridericus autem in[a] fratris succursum[b] et suorum[c] ingressus prelium quasi fulgetra[d], que precedit tonitruum, acies dividebat, et ambo adeo[e] fortiter dimi-
Reg. 1, 23. cabant, ut notarentur *aquilis* fuisse *velociores, leonibus forciores,* sicut[f] de prelio dicitur Troianorum[1]:

Ut vidit socios infesto cedere Marte
Rex Danaum, sublimis equo volat agmina circum
Hortaturque duces, animosque[g] in prelia firmat.

Et addit[2]:

Sic ferus Atrides adversus fertur in hostes
*f. 107. *Infestusque Frigum *perturbat cuspide turmas[h].*
Virtus clara ducis vires accendit Achivum,
Et spes exacuit languencia militis arma.

Postquam autem mirifice decertarunt, per fugam labentibus Ungaris et Comanis, Heinricus dux in sortem regis Bohemie captivatur[i], Fridericus postea repertus Friderico burchgravio, deinde Ludewico presentatur; quem tamen Fridericus estimavit se in prelio occidisse, admirans, quod superesset. Mox Fridericus in castrum Dornberch, deinde in Trausennicht, Heinricus frater eius in Bohemiam, nobiles et milites cum eis captivati tam ad Heinricum ducem quam[k] ad diversa loca miserabiliter abducuntur, plures ad dies revertendi dimittuntur, alii solucione precii vel beneficio[l] precum et gracie exi-
Sept. 28. muntur. Gestum est hoc prelium IIII° Kalendas Octobris in pratis Åmphingen[m. 3] prope Můldorf territorii Salczpurgensis. Dicitur Friderico hec adversitas contigisse, quod Comanos, gentem crudelem et impiam, super Christianorum interitum adduxisset, humanum sanguinem avide sicientem, sicut[n] olim ad Amasiam regem Iuda dictum est contra Ydumeos pugnantem:
2. Par. 25, 5. 7. 8. *O rex, ne egrediatur tecum exercitus Israel[o]; non est[p] enim*

a) in *om. D.* b) incursis *D.* c) veniens *add. A* 2. d) fulgeta *a Ioh. corr.* fulgetra *B* 1; fulgura q. precedunt *A* 2. e) adeo *om. A* 2. f) sicut — arma *(l.* 16*) om. A* 2. g) animos ad pr. *D.* h) turbas *(et ita A) a Ioh. corr.* turmas *B* 1, *et ita D.* i) captivitatur *a Ioh. corr.* e captivatur *B* 1. k) quam *a Ioh. add. B* 1. l) peticione *D.* m) Emphingen *D;* Ampfing *A* 2. n) *pro* sicut — habet *(p.* 121, *l.* 8*) A* 2: et sic hoc prelium est solutum. o) Isr. *om. D.* p) enim est *D.*

1) *Ilias Latina v.* 495—497. 2) *Ibid. v.* 504—507. 3) *De hoc errore cf. Dobenecker l. c. p.* 188 *sq.*

Dominus cum Israel et cunctis filiis Effraim. Quod si putas 1322. *in robore exercitus bella consistere, superari te faciet Dominus*[a] *ab hostibus: Dei quippe est adiuvare et in fugam convertere.* Et sic hoc prelium est solutum; nam secundum Salustium[1] hostis fugacione, captivacione et prostracione prelium terminatur et victoria comparatur, ut Ovidius[2] dicit:

Pugna suum finem, cum iacet hostis, habet.

De[b] gestis post bellum et solucione amborum fratrum a captivitate. Capitulum V^{m}.

Anno Domini supradicto[c], scilicet M^{0}CCC^{0}XXIII^{0}, 1323. exacto prelio Ludewicus civitates imperii lustravit et a quibusdam olim sibi *contrariis honorabiliter est suscep- *f. 107′. tus; Heinricus autem dux Karinthie et Heinricus dux[d] (Sept. 21). Goricie ad eum veniunt postulantes, ut Fridericum dimittat, pacta[e] recipiat ad sue placitum voluntatis; qui dum nichil proficerent, inaniter ad propria sunt reversi[3]. Leupoldus *spirans adhuc minarum et cedis* imperialia Act. 9, 1. insignia reddere recusavit et necdum se victum propter fratrum angariam affirmavit.* [Anno[f]·** Domini] M^{0}CCC^{0}XXIII^{0} papa [tempore] Marcii[4] canonizavit [sanc- Mart. (Iul. 18). tum] Thomam de Aquino[5], [et] Iohannes episcopus Brisi-

*) *A 2 add.:* Habita itaque victoria Ludovicus citatur a (Oct. 8). papa Iohanne XXII. ad comparendum coram se in Avinione[6]; qui tamen non comparuit propter diversorum inimicorum insidias.

**) *Pro* Anno — eum *(p. 122, l. 1) D hoc loco:* Anno eodem ordo Predicatorum a papa canonizari sanctum Thomam peciit de Aquino, quem.

a) Deus *Vulg.* b) *inscriptio capitis minio scripta B* 1. c) suprad. scil. *om. D; Ioh. cum supra p.* 116, *l.* 9. M^{0}CCC^{0}XXIII^{0} *correxisset* M^{0}CCC^{0}XXII^{0}, *haec delere oblitus est B* 1; Anno — M^{0}CCC^{0}XXIII^{0} *om. A 2, ubi* Exacto ergo. d) comes *D.* e) pactaque *D.* f) Anno — dicit *(p. 122, l. 11) Ioh. f.* 105′. *(cf. p.* 116, *n.* e*) scripsit (ad quem locum D exhibet), hoc loco adscribens:* ⊕ Hic scribe de sancto Thoma . nota transposicionem, *et f.* 105′. *addens:* Hoc scribe postea in secundo folio tali signo ⊕, *huc transposuit B* 1; Hoc anno tempore Marcii canonizatur sanctus Thomas de Aquino *post* reversi *(l. 17) D. In B* 1 *abscisa ex D uncis inclusa supplevimus.*

1) *Quem Sallustii locum Ioh. dicat, non patet.* 2) *Trist. III,* 5, *v.* 34. 3) *Cf. supra p.* 87, *n.* 5. 6. 4) *Non. Mart. eius festum instituit.* 5) *Cf. bullam canonizationis, Bull. Rom. ed. Taur. IV, p.* 302, *nr.* 34. 6) *Primus Iohannis XXII. in Ludovicum processus dici videtur.*

1323. nensis[1] [ibi] sermonem fecisse dicitur et eum verbis
Eccl. 12, 10. [Salomon]is, qui dicit in Ecclesiaste: *Quesivit* Ecclesiastes *verba utilia et conscripsit sermones plurimos veritate*[a] *plenos,* a sanctitate vite, a sinceritate ac utilitate doctrine plurimum commendavit. Hic Alberti Magni auditor[2] multa scripta et[b] commenta in libros phylosophicos ac summas reliquit, in quibus sacram scripturam elucidavit et pre ceteris sui evi de virtutibus colendis et viciis fugiendis clarius disputavit, sicut Oracius[3] de [Om]ero dicit:

Qui, quid sit pulchrum, quid turpe, quid utile, quid non,
Planius ac melius Crisippo et Crantore dicit.

(Mart. 2). Hoc[c] tempore misit Ludewicus Perchtoldum de Nyffen[4] in auxilium Vicecomitum* Memfey et filiorum eius. Contra quos papa misit[d] Berhtrandum de ordine Minorum, Theolosianum[5] de ordine Predicatorum, inquisitores[e] hereticorum per Lombardiam[6]; qui iudicaverunt eos[f] hereticos sentencia lata contra eos, et propter hoc Ludewicus fautor hereticorum iudicatus est et privatus omni iure, quod sibi quoad imperium competere videbatur. Deinde[g] papa misit Berhtrandum tytuli sancti Marcelli[h] presbiterum cardinalem et legatum atque Philippum filium Karoli de Vallas, postea regem Francie[7],

*) *Pro* Vicecomitum — eos *(l. 17) A* 2: Vicecomitum contra ecclesiam; qui ab inquisitoribus iudicati sunt heretici.

a) ver. pl. *om. D.* b) et — phylosophicos *a Ioh. post adscripta B* 1, *om. D.* c) A. D. MCCCXXIII. L. rex misit Bercht. — interposuit *(p.* 123, *l.* 2*) A* 2. d) *seq.* Berthrandum — Francie *(infra l.* 20—22*)*, quos eciam Berthrandus . . Theolosianus . . . Lombardiam iudicaverunt *a Ioh. corr. B* 1. e) inquisitorem *D.* f) eos *a Ioh. add. B* 1. g) Deinde — Francie *a Ioh. in marg. scr. B* 1, *habet D, om. A* 2. h) Marc. *pro* Mauricii *corr. B* 1.

1) *Sed Iohannes episc. Brixinensis iam a.* 1322. *Iun.* 16. *ad episcopatum Bambergensem translatus est.* 2) *Cf. Guilelmi de Thoco Vita s. Thomae c.* 3. 3) *Epist. I,* 2, *v.* 3 *sq.* 4) *Cf. Chroust l. c. p.* 38—40. 5) *Bernardum Guidonis, qui antea inquisitor Tolosanus fuerat.* 6) *Iohannes XXII. a.* 1316. *Oct.* 14. *Bernardum Guidonis ord. Praedicatorum, inquisitorem haereticae pravitatis in regno Franciae, et Bertrandum de Turre ord. Minorum ad concordiam conciliandam in Italiam misit; Preger, 'Über die Anfänge des kirchenpol. Kampfes, SB. d. Münchener Akad. d. Wiss., III. Cl.' XVI,* 2, *p.* 159, *n.* 4; *qui circa pascha a.* 1317. *in Italiam pervenerunt.* 7) *VI, vide supra p.* 63, *n.* 3. *Cf. bullas papae datas a.* 1319. *Iul.* 23, *Riezler, 'Vat. Akten', p.* 94, *nr.* 170; *a.* 1318. *Sept.* 5 — 1319. *Sept.* 4, *ib. p.* 73, *nr.* 121; *a.* 1320. *Maii* 19, *ib. p.* 101, *nr.* 184; *a.* 1320. *Iul.* 15, *ib. p.* 108, *nr.* 203. *Uterque a.* 1320. *Italiam intravit, quam Philippus comes Cenomanensis iam m. Augusti egressus est; vides Ioh. perperam utramque legationem itineri Bertholdi de Neiffen coniunxisse.*

et formati sunt contra eum processus graves[1]. Quos pro nichilo reputans appellacionem interposuit, salubriter[a], ut sibi visum fuerat, informatus.

Hoc anno misit Růpertus rex filium suum[2] cum 1325.
magna classe in Syciliam, qui depopulatis multis dyocesibus ⟨nichil[b] aliud agens⟩ Neapolim est[c] reversus*.

Rex[d] Bohemorum ad beatam virginem in[e] civitatem 1323.
que Rupis Sancti Amatoris dicitur peregre proficiscens venit ad regem Francie, fortunam *belli et, quod Hein- *f. 108.
ricum ducem captivum abduxerit, exposuit; qui persuasit eum dimittendum; quod et factum est in regis reversione, *(Sept. 18).*
talibus interiectis condicionibus, ut duces Austrie redderent municiones et oppida ad regnum Bohemicum spectancia, ab olim Austrie ducibus obligata, insuper et instrumenta illa, que rex Albertus dicitur extorsisse a Bohemis[3], ut nullum nisi de linea sui germinis in sue terre et regni principem acceptarent[f]. Quibus omnibus ad regis Bohemorum desiderium explicitis[4] Heinricus liber et omnino solutus in Austriam est reversus[5].

Anno[g] Domini M⁰CCC⁰XXIIII⁰ Leupoldus collo- 1324. *(Iul. 27).*
quium habuit cum rege Francie in Campania, oppido quod Barrum[h] super Albam dicitur et in monasterio Clarevallis. Regnum Romanorum, sicut fertur, ad Francos sicut olim[i] convertere nitebatur[k], ut sibi vicariatus committeretur, et sic fratris sui[l] exempcio facilior se-

*) *Sequuntur a Ioh. deleta B* 1: Anno Domini M⁰CCC⁰XXIII⁰ 1323. *Mart.*
tempore Marcii papa canonizavit beatum Thomam *(Iul. 18).*
de Aquino Avinione, ubi Iohannes episcopus Brixiensis sermonem habuisse dicitur ad clerum de verbis Salomonis in Ecclesiaste, qui dicit: *Quesivit* *Eccl.* 12, 10.
verba utilia et conscripsit sermones veritate plenos, in quibus eum a sinceritate et utilitate doctrine precipua commendavit; *cf. supra p.* 121 *sq.*

a) salubr. — reversus (*l.* 6) *om. A* 2. b) *uncis inclusa a Ioh. deleta B* 1, *om. D.* c) post *add. D.* d) Anno Domini MCCCXXIIII. rex B. — reversus (*l.* 19) *A* 2. e) in — dicitur *a Ioh. add. B* 1, *om. A* 2; prof. peregre in civ. — dicitur *D.* f) accept. *pro deleto* acciperent *B* 1. g) Hoc anno *a Ioh. corr.* A. D. MCCCXXIIII. *B* 1. h) Barra *D.* i) olim *om. D.* k) nitebantur *a Ioh. corr.* nitebatur *B* 1, *et ita D.* l) sui *om. D.*

1) *A.* 1324. *Mart.* 23. *Iohannes XXII. regem excommunicavit.* 2) *Carolum, qui Panormo obsessa a.* 1325. *Iun. rediit.* 3) *Cf. supra p.* 88, *n.* 2—7. 4) *Cf. supra p.* 89, *n.* 1. 5) *Iam a.* 1322. *Dec.* 26. *reversus est.*

1324. queretur[1]. Quod cum consequenciam non haberet, datis
sibi invicem muneribus, et Francis Theutonicorum[a] glo-
riam et potenciam admirantibus, ab invicem discesserunt.
Leupoldus[b] post hec fertur quedam prestigia comparasse,
ut fratrem eriperet; que vir solide fidei non admittens
se Domino fideliter commendavit[2]. Consors Friderici,
filia regis[3] Arrogonie Elizabeth, peregrinaciones, ieiunia,
castigaciones adeo graves sibi assumpsit, ut nimius
fletus visus[c] sibi ademerit facultatem[4]. Interea Lude-
(Dec.). wicus castrum Burgowie[d] obsidens nil profecit, quia
Burchardus de Hellerbach, qui illud nomine ducum
Austrie tenuit, strennue resistens Leupoldi exsolucionem
expectavit; qui cum exercitu copioso veniens Ludewicum
1325. *(Ian. 25)*. de campestribus abigebat[5]. Moritur[e] hoc anno Kathe-
1324. rina ducissa Kalabrie in die beati Mathie apostoli, soror
Febr. 19. ducum[f], et in Neapoli tumulatur[6]. Ludewicus[g], dicens
**f.* 108'. a Leupoldo *ludibrio se haberi, ad Fridrici[h] laxacionem
difficilem se reddebat; nunc decapitandum[7], nunc per-
petualiter in clausura carceris conservandum, nunc om-
nibus suis spoliandum principatibus asserebat. Leupol-
dus[i] ad partes Wangionum Ludewico favorabiles pro-
perans omnia que reperire poterat cum preclara militum
multitudine devastavit; obtinuit[k] eciam a papa Iohanne
per districtus sue dominacionis decimas ecclesiasticas,
ut[l] obsistere posset valencius per earum patrocinium
1326. *(Febr. 28)*. Ludewico. Sed morte preventus, bullate littere et super
hoc confecte in curia sunt relicte[m. 8]. Misit autem Lude-
1322. wicus ad curiam nuncios sollempnes, estimans[n] se pro-
ficere in agendis; qui inefficaciter revertuntur, quam-
quam ostendere niterentur sibi[o] ius ad imperium iam
per gladium acquisitum[9].

a) Theot. *a Ioh. corr.* Theut. *B* 1; Teut. *D.* b) Leup. — acquisitum *(l. 31) A* 2. c) visum (facult. *om.*) *D.* d) Burgowi *B* 1; Burgaw *D. A* 2. e) Hoc a. mor. *D.* f) Austrie *add. D.* g) itaque rex *add. A* 2. h) *sic h. l. B* 1. i) vero *add. A* 2. k) Idem eciam a p. Ioh. XXII. obt. *A* 2. l) ad facilius resistendum Ludovico *A* 2. m) *seq.* Papa — doluisse *(infra p. 128, l. 14—16) h. l. A* 2. n) *pro* estimans — agendis *A* 2: pro approbacione sua. o) Ludovico *A* 2.

1) *Cf. supra p.* 88; *Sievers l. c. p.* 19—24; *Müller I, p.* 109, *n.* 1. *et p.* 110—113. 2) *Cf. supra p.* 89, *n.* 8. 3) *Iacobi II.* 4) *Cf. supra p.* 87, *n.* 2. 5) *Cf. supra p.* 89, *n.* 2—4. 6) *Cf. supra p.* 90, *n.* 8. 7) *Cf. supra p.* 89, *n.* 7. 8) *Cf. ibid. n.* 6. 9) *De legatione, quam Ludovicus a.* 1322. *victoria obtenta ad Iohannem XXII. miserit, eiusque responso Dec.* 18. *dato cf. Müller I, p.* 56 *sq.*

Anno[a] Domini MCCCXXV, dum processus papales 1325. inciperent crebrescere et per Alemanniam contra Ludewicum undique volitare, de Friderico intra se cepit micius cogitare[1]. Et ecce, quamvis multum fuerit laboratum ad nullum profectum, religiosus vir Gotfridus prior[b] de Maurbach[c] Carthusiensis ordinis in spiritu fortitudinis[2] ad Ludewicum veniens eum intrepide sic affatur: 'O princeps', ait, 'clarissime, cuius iam triumphalis gloria per mundi clymata divulgatur, cuius nomen undique festivis laudibus celebratur, virtus et[d] pietas predicatur, quibus res publica decoratur et regum potencia ampliatur, cur consanguineum et amicum non absolvitis? Cur regni statum non perpenditis? Quare consilia vanorum inbibitis[e], qui clemenciam principum nituntur subvertere? Considerate, quod duces Austrie necdum a calore Marcio[f] defecerunt nec potencia nec diviciis marcuerunt; quorum assistencia poteritis *roborari *f. 109. et tam in exteris quam in[g] interis provinciis gloriari. Quid honoris conquiritis, si indignacionem vestram in eorum terris respergitis? Immo plus dedecoris conparatis et claritatem vestre celsitudinis obfuscatis'. Ludewicus advertens iuxta Salomonem, *Eccl.* 12, 11. quod[h] *verba sapiencium* sunt *quasi*[i] *stimuli et sicut*[k] *clavi* (*Mart.* 13). *in altum defixi*, clausum educi imperat Fridericum. Officium sacre misse prior celebrat et ambos sacra communione de una hostia corroborat, sacramento Fridericum Ludewico ac pacis osculo conciliat[l], per pacta subiectionis et obedicionis fratres implicat[3], ut imperialia insignia restituant et regnum amplius non offendant. Quibus[m] peractis sic sibi invicem conglutinantur sicut quondam Ionathas atque Davit. Ab[n] *cf. 1. Reg.* 19, 1. hoc iuramento papa[o] Fridericum absolutum reddidit[4], sed ille fidei intendens nexibus recusavit, dicens hoc non ad decenciam principum pertinere, et vulgi improperium posse nullatenus declinare. Fridericus Austriam

a) A. D. — universis (*p.* 126, *l.* 2) *A* 2, *ubi* Hoc — reliquerunt (*infra p.* 129, *l.* 20 — *p.* 131, *l.* 1) *praecedunt.* b) de M. pr. *a Ioh. transposita B* 1. c) Mawrbach *D* 2. *A* 2. d) *pro* et — cur *A* 2: Quamobrem. e) inhibitis *a Ioh. corr.* inbibitis *B* 1. f) Martis *a Ioh. corr.* Marcio *B* 1; mortis *A* 2. g) in *om. D* 1. 2. *A* 2; interis *et A p.* 91. h) quod — sapiencium *om. A* 2. i) sicut *Vulg.* k) quasi *Vulg.* l) tenebat *D.* m) Quibus — declinare (*l.* 35) *om. A* 2. n) Ab (Ob *D*) hoc — declinare *a Ioh. add. in marg. B* 1, *habet D.* o) propter *D.*

1) *Iisdem fere verbis Chron. Aulae-regiae II, c.* 15, *p.* 432 *sq. de Ludovici consiliis loquitur.* 2) *Cf. supra p.* 90, *n.* 5. 3) *Cf. supra p.* 91, *n.* 1. 2. 4) *A.* 1325. *Maii* 4; *cf. et supra p.* 92, *n.* 2.

1325. (Apr.). reversus[1], intonsa barba, vix cognitus a notis, inmensum gaudium attulit universis. Nam[a] Lůdewicus Fridericum et Fridericus Lůdewicum invitans, uterque regio apparatu usus est in suis tentoriis et tapetibus et sagis et effigie aquile insignitis.*

⟨Hoc[b] anno in monasterio Růnensi in Stiria torrens parvulus, qui de vertice moncium fluit, vehementissimo inpetu se resolvit et densissima inundacione ligna, saxa gravissima secum trahens, muros scindens, omnia pene habitacula, monasterium, ambitum et ceteras officinas[c] usque ad mensuram in altitudinem IIII[or] vel quinque cubitorum permeavit et vestigia in muris intersibilia reliquit, libros armarii et monasterii non fedavit. Quod non longe post in monasterio Sancte Crucis in Austria simili modo dicitur actitatum⟩.

1324. (Sept. 18-30). Hoc tempore Iohannes rex Bohemie civitatem Metensem obsedit, vineas devastavit, municiones civium circum civitatem plurimas deiecit, plateam unam in suburbio longam usque ad civitatis tendentem introitum concremavit. Habuit secum episcopos ⟨Treverensem[b, 2], Metensem[3]⟩, ducem** ⟨Lothoringie[b, 4]⟩, comitem ⟨Barrensem[b, 5]⟩ et infinitum populum. Novissime concordatis *f. 109'. civibus extrinsecis, *propter quos venerat, cum intrinsecis[6], obsidionem solvit, non multum gaudens de reconciliacione inter Ludewicum et Fridericum. Et audiens[d] marchionatum Brandenburgensem ad imperium devolutum[7] properat Ludewico insistens, ut iuxta promissa memoretur suorum laborum, uni filiorum suorum do-

*) *A* 2 *addit:* Fuitque in custodia tres[8] annos cum dimidio in castro Trawsennicht.

**) *Hunc locum Ioh. sic immutavit B* 1 *(et ita D):* episcopos, duces, comites et inf. pop.

a) Nam — insignitis *(l. 5) a Ioh. add. in marg. B* 1, *non praebent D. A* 2. b) *uncis inclusa a Ioh. deleta B* 1, *om. D.* c) officinias *B* 1. d) Iohannes rex Boemie audiens — sociatur *(p. 127, l. 10) A* 2 *pergit.*

1) *M. Aprilis intrante, cum die Martii* 27. *adhuc Monaci fuerit.* 2) *Balduinum; cf. Gesta Trevir. l. c. p.* 243 *sq.* 3) *Heinricum; qui non interfuit, sed postea Nov.* 15. *foederi accessit.* 4) *Fridericum.* 5) *Eduardum.* 6) *Non hac de causa, sed quia nihil civibus officere poterat. Cf. et Chron. Aulae-regiae II, c.* 17, *p.* 439, *ubi aeque discordiarum intestinarum inter Metenses mentio fit.* 7) *Heinrico marchione a.* 1320. *mortuo.* 8) *Duos.*

minium conferat supradictum, cum ad idem ab incolis quibusdam fuerit advocatus. Que peticio effectum non 1323. habuit, quia filio suo[1] Ludewico providerat de eodem[2], ad quem roborandum sibi filiam regis Dacie[3] matrimonialiter copulavit. Ab illo tempore et in reliquum orta est quedam aversio inter Ludewicum et regem Bohemie[4]. Aliud huius aversionis seminarium extitit, quia filia[5] Iohannis marchioni tradita Misnensi[6] ad patrem revertitur[7], et pacta super hoc habita sunt soluta; filia[8] etenim Ludewici marchioni sociatur, et Iohannes plurimum indignatur.

Fridericus autem in domo et dominio suo tytulo[a] regalis nominis utitur, nichil contra Ludewicum ammodo est molitus, quiete vivens, ⟨gracias[b] Deo agens⟩, ulterius prelia non exercens, iuxta quod dicit Oracius[9]: *post Punica bella quietus.*

De[c] obitu Heinrici et Leupoldi ducum, opposicione[d] Ottonis contra fratres et[e] heresi Adamiana. Capitulum VI^m.

Anno Domini $M^0CCC^0XXVI^0$* Fridericus tristia 1326. (Mart.). nuncia accepit[f] apud castrum Iudenburch existens, fratrem suum Leupoldum ex hoc seculo scilicet[g] emigrasse[10]. 'O', inquit, 'dux ducum, gloria militum, timor et terror hostium, o patrie, germane, decus[h] singulare, inter regum filios

*) *Sequentia A 2 sic praebet:* A. D. MCCCXXVI. Lupoldus dux Austrie et Suevie ex hoc seculo migravit in Argentina pridie Kalendas Marcii et in Campo-regis *Febr.* 28. cum regina matre sua sepelitur. Duas filias — maritavit *(p.* 128, *l.* 16—18*).*

a) tyt. *om. D.* b) *uncis inclusa a Ioh. deleta B* 1, *om. D.* c) *inscriptio capitis minio scripta B* 1. d) et opp. *B* 1, et *a Ioh. delet.;* de opp. *D.* e) et — Adam. *a Ioh. add. B* 1, *exhibet D.* f) excipit *D.* g) scil. *om. D.* h) *cf. supra p.* 96, *n.* a.

1) *Ludovico maiori, a.* 1323. *ante diem Maii* 4. 2) *Cf. Chron. Aulae-regiae II, c.* 12, *p.* 423; *Friedensburg p.* 59 *sqq.* 3) *Christophori Margaretam, a.* 1324. *Dec.* 4) *Cf. v. Weech, 'Kaiser Ludwig d. Bayer und König Johann v. B.' p.* 21—27. 5) *Guta.* 6) *Friderico II, a.* 1322. in domo Misnensis marchionis tanquam futura sponsa fere per unum annum remanserat, *Chron. Aulae-regiae II, c.* 12, *p.* 423. 7) *Cf. ibid. et Cron. S. Petri Erford. p.* 352. 356. 8) *Mechtildis, a.* 1323; *cf. Cron. S. Petri l. c. n.* 4. *et Friedensburg p.* 76. 9) *Epist. II,* 1, *v.* 162. 10) *Cf. supra p.* 95, *n.* 9.

1326. temporis tui[a] decor[b]!' Et eiulatu maximo exclamans,
pilis iniciens manus: 'Quid michi iam vivere proderit
te subtracto? Quid me desolatum in huius seculi fluc-
tibus reliquisti?' Transiit autem in Argentina pridie
Febr. 28. Kalendas Marcii, ibique in maiori ecclesia armorum
suorum insignia in eternam memoriam sunt locata; in
Campo-regis cum regina matre sua sepelitur. Hic non[c]
**f.* 110. *excellentis corporis, sed agilis miles fuit, animi magni
et cordis intrepidi, sicut Stacius[1] dicit de Thydeo:

Maior in exiguo regnabat corpore virtus,

quem Homerus minorem corpore, sed armis fuisse asserit
forciorem[2]; et Seneca[3] dicit: *Exire potest* de *humili cor-
pore et deformi animus* generosus et *magnus,* nec *defor-
mitate corporis animus* de*fed*atur. Papa Iohannes audita
morte sua, probitatem[d] eius et[e] actus commendans, dici-
tur doluisse. Duas filias reliquid; quarum unam post
excessum omnium fratrum Albertus dux in Franciam,
alteram in Poloniam nobiliter[f] maritavit[4]. Hoc anno
1324. Ludewicus vocatus[g] est a quibusdam de Lombardia[5] et
clam se disposuit ad intrandum.

1327. Anno[h] Domini MCCC°XXVII° Heinricus dux, post
captivitatem rara[i] perfruens[k] sospitate, novissime in
Febr. 3. Brukka Styrie in die beati[l] Blasii moritur et in Gråtz
aput Minores a Friderico gloriosis exequiis sepelitur;
post incineracionem vero a consorte Elizabeth cum reli-
giosis viris ad Campum-regis transfertur ibique sol-
lempniter tumulatur[m. 6].

1328. *(Aug.-Sept.).* Hoc anno, mortuis fratribus[n] Leupoldo et Heinrico,
suscitavit Deus spiritum vertiginis[o], quem miscuit[7] inter
superstites adhuc fratres. Nam Otto porcionem se con-
tingentem postulat et, ut ex equo secum dividant, de-
precatur, eo quod se non habere diceret tantum, quo

a) tu *D.* b) decus *(et ita D) a Ioh. corr.* decor *B* 1. c) cum *D.* d) eius prob. *Ioh. transposuit B* 1; prob. suam *D.* e) commend. et actus *Ioh. transposuit B* 1. f) mar. nob. *Ioh. transposuit B* 1. g) a quib. vocatur in Lombardiam *D.* h) A. D. — devincivit *(p. 129, l. 18. 19) A* 2. i) raro *D.* k) fruitur *A* 2. l) beati *om. D* 2; sancti *D* 3. m) sepelitur *A* 2. n) fratr. *om. D.* o) uterigiuis *a Ioh. corr.* uertiginis *B* 1.

1) *Thebais I, v.* 417. 2) *In Iliade Latina nil huiusmodi legitur.* 3) *Epist. moral.* 66, 4: potest ex casa vir magnus exire, potest et ex deformi humilique corpusculo formosus animus ac magnus, . . . ut scire possemus non deformitate corporis foedari animum. 4) *Cf. supra p.* 96, *n.* 5. 6. 5) *Cf. Müller I, p.* 161. 6) *Cf. supra p.* 96, *n.* 8. *et p.* 97, *n.* 1—4. 7) *Cf. supra p.* 98, *n.* 5.

suam conthoralem[1] cum sua clientula, sicut decuit, 1328. sustentaret; cuius inquisicione fratres efficax nichil penitus responderunt. Illo vero perseverante ortum est per Austriam et Styriam discidium grave satis[2], nobilibus se variantibus, quibusdam dicentibus Ottonem racionabiliter promoveri, aliis asserentibus terrarum et fratrum coherenciam non conpetere sequestrari.* Interea Otto reges Ungarie[3] et Bohemie adiit, consilium et auxilium postulando; *rex autem Ungarorum fratribus scribit, ut *f. 110'. Ottonem placatum faciant, ne maius periculum supercrescat, gentemque multam in eius adiutorium destinat; rex vero Bohemie in propria persona pro Ottonis conplacencia se presentat; quibus Otto in occursum properat et civitates, castra, oppida ex illa parte Danubii obsidet et ad libitum suum firmat. Populus regis Un- (Sept.) garie abscedens[a], Bohemorum gentem in terra grassare[b] permittens, quorum instancia loca munita pene omnia trans Danubium acquisivit et sui regis dicionibus devincivit.

Hoc[c] tempore manifestata[d] est quedam heresis aput Coloniam Agrippinam[4], ubi viri et mulieres diversi status in noctis medio ad locum quendam subterraneum, quem templum dicebant, convenerunt. Et quidam Waltherus nomine, demonialis sacerdos, misse officium celebrare visus est, et post elevacionem sermone habito,

*) *Ioh. in inferiore marg. add., sed delevit B* 1, *D. A* 2 *non habent:* Parcium autem Ottonis fuit Ůlricus[5] comes de Phannberch, qui sublata[6] prima consorte[7] sine liberis, sorore Ůlrici de Walse, quam prius habuit in coniugio vir nobilis de Lonnenberch, relictam comitis de Græczpach[8] de sanguine comitum Montisfortis, filiam comitis Rudolfi de Sancto Gaudone, duxit, nomine Margaretam[9], cum qua habuit utriusque sexus liberos.

a) *sic B* 1. *D. A* 2 *pro* abscessit. b) grassari *A* 2. c) Hoc — reliquerunt *(p.* 131, *l.* 1*) post* acquisitum *(p.* 124, *l.* 31*) A* 2. d) manifesta *a Ioh. corr.* manifestata *B* 1.

1) *Elisabeth; cf. supra p.* 113, *n.* 5. 2) *Cf. supra p.* 99, *n.* 1. 3. 3) *Carolum I. Robertum.* 4) *Nomen civitatis antiquum Ioh. ex Ottonis Frisingensis Chron. VII, c.* 13. *scire potuit.* 5) *V.* 6) *Ante a.* 1330. 7) *Agnete. Cf. supra p.* 95. 8) *Bertholdi VI. de Graisbach, ut videtur; cf. I. A. v. Reisach, 'Abh. d. Münchener Akad.' II* (1813), *p.* 349. 9) *De cuius genere hucusque nihil constitit; cf. K. Tangl, 'Die Grafen von Pfannberg', 'Archiv f. Kunde Österr. GQ.' XVIII, p.* 182. 189.

extinctis luminibus, quilibet sibi proximam cognoscebat; et post epulis deliciosissime vacantes choreas ducebant et gaudia maxima peragebant, dicentes hunc statum statui paradisi et primis parentibus ante lapsum esse conformem. Idem autem, qui huius erroris caput extitit, se Christum dixit, pulchram quandam et nobilem domicellam Mariam asseruit, et sic sacramenta fidei, *sin-* 1. Cor. 5, 8. *ceritatis* scilicet[a] *et veritatis azim*a, fermentavit. Matrimonium cum personis quantumcumque proximis licitum, Christum non de virgine natum, nichil esse ieiunium, Deum non esse natum neque passum turpiter disputavit et multa fidei sacratissime contraria grunniebat. Degradatus, dampnatus usque ad ustionem non resipuit, mentitus est eciam die se tercia surrecturum. Huius voti plures compotes, experientes falsas insanias[1] et errores, ad Dominum sunt conversi, conversionis atque resipiscencie signa iuxta patrum sanctiones crucis signaculum in suis vestibus[b] preferebant[2]. Hec heresis Adamiana dici potest, cuius[c] Ysidorus facit[d] mencionem in libro Ethimologiarum[3] dicens: *Adamiani vocati* sunt, *quia Ade imitantur*[e] *nuditatem; unde nudi orant*[f], *et nudi inter se mares et femine*[g] *conveniunt.*

Fuit eciam hoc tempore in multis locis circa metas Matth. 13, 25. Austrie et Bohemie *zizania* multiplex[h] *in medio tritici semina*ta et pulchritudo agrorum ecclesie defedata. Qui[i] sub terra in specubus se dicunt non peccare nec abso- Matth. 16, 19. lucione egere, eo quod Dominus Petro dixerit: *Quodcumque ligaveris super terram, erit*[k] *ligatum et in celis* etc., Deum trinum, scilicet[l] patris, filii et spiritus sancti personas, in[m] materia[n] visibili, senili, iuvenili et columbina specie demonstrantes, diversos et mirabiles errores debachantes, missarum[o] officia et elemosinas pro purgacione et exempcione animarum pro nichilo reputantes. Ex quibus maxima multitudo utriusque sexus incendio perierunt et semen sue malicie in sulcis[4] velut

a) scil. *om.* *A* 2. b) *explicit B* 1, *sequentia ex D. A 2 edita.* c) *pro* cuius — quia *(l. 22) A* 2: Eo quod. d) fecit *D* 2. e) imitentur (ymit.) *D* 1. *Is.* f) *sic A* 2. *Is.;* erant *D.* g) mares femineque *Is.* h) multipliciter *A* 2. i) et *A* 2. k) erit — celis *om.* *D* 3; terram et solveris etc. *D* 1. 2. l) scil. *om.* *D.* m) in *om.* *A* 2. n) materias *D* 1; inmateriales *D* 2. o) sollempnia *add.* *D* 2.

1) *Ps.* 39, 5: non respexit in vanitates et insanias falsas. *O. H.-E.* 2) *Similia leguntur in Gestis Trevir. a.* 1324, *l. c. II, p.* 244; *cf. ibidem adnotata.* 3) *Etym. VIII,* 5, 14. 4) *Eccli.* 7, 3: non semines mala in sulcis iniustitiae. *O. H.-E.*

absconditum in perversorum cordibus reliquerunt, que[a] iuxta sentenciam Domini sinuntur[b] crescere usque ad messem[1], id est usque ad seculi consummacionem[2]. *1. Cor. 11, 19.* *Oportet* enim *hereses esse, ut qui probati sunt manifesti fiant,* ut apostolus Paulus dicit.

Dux[d] autem Otto, dispensacione habita super cognacione carnali inter se et consortem[3], quia ei in tercia consanguinitatis[e] linea coherebat[f], monasterium fundare disposuit propter[g] illicitam coniugii commixturam. Et cum eodem anno ei[h] filius primogenitus, Fridericus 1327. scilicet[i], in die beate Scolastice natus esset, *Febr. 10.* abbates et patres Cisterciensis ordinis de Sancta Cruce et alios perquirens, in loco apto super Murtzam fluvium in Stiria[k], montibus, vallibus, rivis, pratis, pascuis[l] et nemoribus decorato, suum propositum est exorsus, ipsum[m] locum iniciatum in laudem beate virginis Novum-montem censuit appellandum. Quem diversis[n] et multis prediis pro sustentaculo victualium in temporalibus et magnis libertatibus et ad cultum Dei variis ornatibus communivit[4]. Que[o] fuerant sua, obtulit, que aliorum, recompensa digni precii commutavit, musitantibus pluribus, quod distraheret quedam ad commune bonum pertinencia et sue fundacioni propriaret[p]. Specialiter autem cum[q] quodam Wernhardo, cuius area ipsa fuit, commutacionem talem fecit, sicut David dixit ad Ornam[r] Iebuseum: *Da michi locum aree tue, ut edificem in ea altare Domino*[s], *1. Par. 21, 22.* *ita ut quantum valet argenti accipias.* Et sic princeps pro temporalibus eterna comparavit et cor suum in thesauros celicos[t] collocavit, quia optima est commutacio pro illo eciam omnia relinquere, quo habito omnia possidentur, sicut Prosper[5] dicit:

Non mirabor opes, nullos scrutabor[u] *honores,*
Pauperiem Christo divite non timeo[v].

a) que — dicit (*l.* 5) *om.* *A* 2. b) *verba versuum Gen.* 1, 22. 28. *Matth.* 13, 30. *hoc loco addita* *D* 3. d) Otto itaque disp. — communivit (*l.* 19. 20) *A* 2. e) linea cons. *D* 3. f) cohercebat (coerc.) *D* 1. 2. g) propter — commixturam *A* 2, *om.* *D.* h) fil. sibi *A* 2: filius ei *D* 2. i) videlicet *D* 3. k) Styria *A* 2. l) et pascuis *A* 2. m) ipsumque *A* 2. n) div. et *om.* *A* 2; et multis *om.* *D* 2. o) Que — timeo (*l.* 33) *om.* *A* 2. p) prepararet *D* 2. q) tn̄ *D* 1. 2; cum *om.* *D* 3. r) Ornan *Vulg.* s) alt. in ea domo *D* 3. t) cel. *om.* *D* 3. u) sectabor *Prosp.* v) metuam *Prosp.*

1) *Matth.* 13, 30: Sinite utraque crescere usque ad messem. *O. H.-E.* 2) *Similia Ann. Matseenses a.* 1315, *SS. IX, p.* 825—827, *in Krems oppido facta esse narrant.* 3) *Cf. supra p.* 79. 98. 4) *Cf. supra p.* 97, *n.* 7—98, *n.* 1. 5) *Poema coniugis ad uxorem v.* 109 *sq.*

De introitu Ludewici[a] in Italiam et ibi gestis et de reconciliacione ducum Austrie cum rege Bohemie. Capitulum VII.

1327. (Mart.). Anno[b] Domini MCCCXXVIII. Ludewicus per vallem
Tridentinam Italiam introivit. Et dum Heinrici ducis
Karinthie terminos, comitatum[c] scilicet Tyrolis, sub-
intrasset, sibi ac suis heredibus utriusque sexus Karin-
thiam[d] et comitatum Tyrolis litteris regalibus[e], postea
imperialibus dicitur confirmasse. Venit autem[f] Veronam[1],
(Maii 17). deinde Mediolanum; ubi in die sancto pentecostes
Maii 31. corona ferrea coronatur[2]. Et pertransiens Liguriam
et montem[g] Pardonis[3] sine offendiculo venit Pisas[4].
Pisani autem resistentes primo ei introitum denegabant;
deinde, cum exercitum contra eos ordinasset, mense
Oct. (11). Octobris se submiserunt[5]; quos in dedicionem suam
acceptos postea confovit gracia speciali.

1328. Ian. 6. Anno Domini MCCCXXVIII. supradicto[h] in die
(Ian. 17). sancto[i] epiphanie a Romanis accepit coronam imperialem,
dicentibus hoc bene licere, quia papa non adesset. Coro-
navit[k] autem eum prefectus Urbis[*, 6], qui hoc ex iure ha-
bere[l] dicitur, ut imperiale diadema pape manibus submi-
nistret et exhibeat, dum illud imperatoris capiti super-
Maii (12). ponit[m]. Eodem anno mense Maii per aliquos de clero in-
trudi fecit in papatum fratrem Petrum de Corbario de
ordine fratrum Minorum, qui vocatus est a suis Nicolaus
quintus, et ydolum in domo Dei et monstrum in beati
Petri kathedra collocavit. Populus et clerus Romanus

1330. *) *Sequentia A 2 sic breviavit:* Eo tempore imperatrix pe-
1328. perit filium — appellabant[7]. Eodem anno mense
May Ludewicus antipapam Petrum de Corbario or-
dinis Minorum intrusit. — *Reliqua pars capitis deest A 2.*

a) luduic. *D* 1 *semper;* ludwic. *D* 2. 3 *semper.* b) Eodem anno Lud. rex — Urbis (*l.* 20) *A* 2. c) comit. *om. D* 3. — scil. *om. A* 2. d) carinth. *D* 1 *plerumque;* ducatum Carinthie *A* 2. e) et *add. D* 1. 3. f) an̄(te) *D* 2. g) montem *om. D* 3. h) supradicto *om. A* 2; Eodem anno quo supra *D* 1. i) sancto *om. A* 2; in — epiph. *om. A* 2. k) Et cor. eum *A* 2. l) dic. hab. *D* 2. m) *emendavi. O. H.-E.;* supponit *D.*

1) *Cf. supra p.* 93, *n.* 1—6. 2) *Cf. Chroust l. c. p.* 82, *n.* 1. 3) *Cremonae Padum transiens per montem Bardonis die Sept.* 1. *Pontremulum pervenit; cf. Chroust p.* 89 *sq.* 4) *Die Sept.* 6. *Pisas oppugnare coepit.* 5) *Die Oct.* 8. *Pisani se subiecerunt, quorum civitatem rex Oct.* 11. *ingressus est.* 6) *Manfredus de Vico; cf. Math. Neuenburg. c.* 52; *Heinricum Surdum l. c. p.* 517. *Sed vide Chroust p.* 253. 7) *Infra p.* 133, *l.* 3—5.

quasi acrisia[1] percussus, oculos habens et non videns, illi 1328. genuflexiones et pedum oscula, sicut et ipsius imperatoris populus[a], exhibebant. Peperit autem imperatrix illo 1330. (Maii 12). tempore filium, quem pro Urbis gloria Romanum, quasi insigniorem ceteris, appellabant[2]. Conflans autem exercitum contra Rupertum regem ab Urbe se movit, et cum 1328. (Iun.). in hoc nichil proficeret, iuxta Lucanum[3]:

Qui terret, plus ipse timet; mos ipse tyrannis
Convenit,

quinta die mensis Augusti rediit[4] et pape suo[b] instituit, ut *Aug.* 5. curiam ordinaret et alia, que ad suum officium pertinent, restauraret. Qui mox sex cardinales instituit[5] et[c] tam suam quam aliorum conscientias non modicum onustavit.

Hoc anno Ottoni duci Austrie secundus filius[6] natus est, super quo non modicum gaudium Australibus est exortum.

Romani tediati in ocio Ludewici sibi ceperunt clam et publice rebellare; milites eciam et nobiles, quos secum traxerat, stipendiis suis protractis non modicum conturbabat et contra plurimos concitabat. Quidam eciam ab eo se subduxerant et pro suis sudorosis serviciis opponebant. Et propter hoc et alia de exitu suo in Alamanniam cogitabat, habitoque consilio ab Urbe cum suo papa egre- *(Aug. 4)*. ditur. Venit Viterbium[d], ubi ad eum plurimi venientes *(Aug. 6)*. caput suum atque illius antipape oleo vane et seductive complacencie liniebant et se ad quelibet dignitatum officia ingerebant. Stephanus autem de Columpna et Bertoldus[e] de Ursinis mox, dum ab[f] Urbe se movit, Romam venerunt *(Aug. 4. 5)*. et a populo magnifice sunt suscepti, quia fuerant[g] adversarii Ludewici. Hoc tempore moritur Galeates Pisis[7] et Castrucius[8] Luce[h], et recepit Ludewicus civitates Castrucii, Pisas et[i] Lucam[k], Pistorium, in dedicionem[l]. *(Sept.-Oct.)*.

Hoc anno Paduani agente Marsilio de Carraria[9] officiales duos Karinthianos[m] licenciaverunt[10] et se cum *(Sept.)*.

a) populo *D* 1. 3. b) suo *corr.* sui *D* 1; sue *D* 3; papam suum instituit *D* 2. c) et *om.* *D* 3. d) Byterb. *D* 2. e) berchtold. *D* 2. f) de *D* 3. g) fu'nt *D* 3. h) luke *D* 3. i) et *om.* *D* 2. k) lukam *D*. l) dedicationem *D* 3. m) karinthii *D* 1.

1) *Ad sequentia cf. supra p.* 95, *n.* 2. 3. 5. 2) *Cf. supra p.* 94, *n.* *. 3) *Sunt versus Claudiani, Panegyr. de IV. consulatu Honorii v.* 290 *sq.* 4) *Iul.* 20; *Aug.* 4. *Romam egressus est.* 5) *Cf. supra p.* 94, *n.* 6. 6) *Leopoldus.* 7) *Pisciae prope Lucam, a.* 1328. *Aug.* 8) *A.* 1328. *Sept.* 3. 9) *Capitaneo populi Patavini a.* 1328. 10) *Ann. Patav. a.* 1328, *ed. Bonardi p.* 249: d. Griffo Theotonicus, qui tunc erat potestas, cassatus et licentiatus cum d. Hengelmario fratre suo, qui tunc erat vicevicarius . . pro duce de Carentana.

1328. civitate Cani-grandi de Verona tradiderunt[1]. Fridericus rex, cogitans periculosum esse patrie litigia gerere, con-
(Oct.). cordiam cum Ottone fratre et Iohanne rege Bohemie meditatur, et indicta die conveniunt[2]. Rex Bohemorum in occursum Friderici detracto capucio, ut reverenciam faceret venienti, processit; Fridericus lento[a], pileo ad modicum elevato, obviacionis vicem rependere videbatur. Quo facto rex Iohannes arbitrans se contemptum placiti diem solvit, dicens se imperatoris filium et regem, nesciens, quis eorum alteri esset preferendus. Interea secundario conveniunt, ubi dux Otto manifeste in[b] faciem regi dixit, dum tergiversando durius se haberet et acquisitis tenacius inhereret: 'Si nostra sic ambitis, promissa vestra[c], rex Bohemie, tetre[d] oblivionis obprobrio maculatis'. Tandem ei ad stipendiorum reconpensam maxima summa pecunie contaxatur, et restitutis pluribus, que acquisierat et in manibus habuerat, in amicicia mutua sunt firmati, ceperuntque ipse et[e] Fridericus se diligere et familiaria colloquia commiscere. Populus terre letatur et gaudio inenarrabili[f] gratulatur, quia auferebatur ab eis iugum et oppressio Bohemorum et indicebatur in reliquum propriorum obsecucio dominorum, iuxta illud Boecii[3]:

Reditu proprio singula gaudent,
repetuntque suos queque recursus.

De obitu Friderici regis et aliarum personarum de domo illa[g]. Capitulum VIII.

1329. Anno[h] Domini MCCCXXIX. dux Otto concors cum fratribus ad loca Reni superiora proficiscitur[4]; nam milites et[i] nobiles ac civiles illius terre desiderabant, ut haberent post Leupoldum subductum, qui eis preesset et causis eorum ac necessitatibus provideret, et ne eciam[k] insolescere inciperet ipsa terra. Et veniens ibidem diversa[l] solacia habuit. Filium sororis sue[5], Ru-

a) lente *emendandum, ut videtur.* b) regi in f. *D* 3. c) t' *add. D* 3; tibi *add. D* 1. 2. d) *sic cum rec. A emendavi. O. H.-E.;* terre *D.* e) et *om. D* 2. f) enarrab. *D* 1. g) Austrie *D* 2; *cf. supra I, p.* 179, *n.* *. h) A. D. MCCCXXIX. Otto dux Austrie concors factus cum fr. — terra *(l. 32) A* 2. i) et *om. D* 3; mil. et *om. A* 2. k) et *add. D* 1. 2; ne terra ipsa inc. ins. *A* 2. l) sol. div. *D* 3.

1) *Sept.* 7. *vel* 8. *Marsilius Cani-grandi claves civitatis exhibuit, qui Sept.* 10. *Patavium introiit; cf. Ann. Patav. l. l.* 2) *Cf. supra p.* 100, *n.* 1. 3) *De consol. phil. III,* 2, 35. *et* 34. *Variam eius lectionem vide supra p.* 101. 4) *Cf. ibid. n.* 2. 5) *Cf. supra I, p.* 379.

dolfum Lothoringie ducem, in civitate que ad Sanctum[a] 1329. Theodatum[1] dicitur est affatus, et cum iocundis colloquiis ab invicem discesserunt. Fridericus rex se contulit ad montana, cum esset infirmus, ut in castro quod *(Dec.)*. Guetenstain dicitur tam de corporis dolore quam de cura terrarum reciperet levitatem.

Hoc anno Tervisini oppressi a Cane de Verona et a duce Karinthie Heinrico, qui tutor fuerat Iohannis comitis Goricie, subsidium non habentes, consilio advocati Tervisini[2] predicti se Canis manibus submiserunt. *(Iul. 17)*. Qui post triduum[3] recepcionis civitatis in tantum est gaudium resolutus[b], ut[c], sicut ei fatatum fuerat a quodam, ut dicitur, mathematico, ab hac[d] vita eximeretur[e], *(Iul. 22)*. Alberto et Mastino consanguineis suis[4] ad omne suum[f] dominium apprehendentibus introgressum.

Hoc[g] tempore Iohannes rex Bohemie contra Litu- *(Febr.-Apr.)*. anos[h] profectionem fecit et habito congressu cum eis, fortissimus eorum prosternitur, cuius longitudinis mensuram rex[i] pro miraculo transmisit, ita ut excessiva magnitudo corporis sui visa plurimos traheret in stuporem.

Hoc anno in vigilia Mathie apostoli Guta[k] comi- *Febr. 23.* tissa de Ottingen, soror ducum Austrie, Wienne moritur, et corpus in Campum-regis transfertur[5]. Unum filium[6] reliquit, iuvenem speciosum. Fridericus* autem rex percussus[l] morbo apoplosie[m], ut quidam dicunt, alii vero aiunt eum dissenteriam habuisse. Cepit autem vehe-

*) *Sequentia exhibet A 2 magis quam D cum rec. A convenientia:* A. D. MCCCXXX. Fridericus dux Austrie, quondam rex, percussus — alii dissenteria, alii paralisi, moritur in castro Guetenstain et in loco fund. sue, 1330. *(Ian. 13)*. monasterio Mawrbach, quod anno Domini MCCCXIII. construere cepit, quod et alio nomine Vallis Sanctorum Omnium appellatur, regali — sepelitur. Eodem tempore Guta c. de Oting, soror — trans- 1329. *(Febr. 23)*. fertur.

a) beatum *D* 3. b) resolutum *D* 1. c) ut *om. D* 1. 3. d) math. adhuc *D* 2. e) eximitur *D* 2. 3. f) sui *D* 3. g) Hoc eciam t. — stuporem *(l. 20. 21) A* 2. h) lycuanos *D* 1. i) rex *om. D*. k) gůta *D* 1. l) *nota orationem claudicare;* percusso *A* 2. m) *sic D* 1; apoplosye *D* 2; apoplexie *D* 3. *A* 2; apoplasiaco morbo *A*.

1) *Saint-Dié.* 2) *Guecelli Tempestae.* 3) *Iul.* 20. *aegrotare coepit.* 4) *Filiis Alboini fratris Canis-grandis.* 5) *Cf. supra p.* 103. 6) *Eberhardum, postea canonicum Moguntinum.*

1330. menter deficere et invalescentibus morbis anno Domini
Ian. 13. MCCCXXX. in octava epyphanie transiit et disposito[a] testamento glorioso per ecclesias et monasteria[b] in loco fundacionis sue Maurbach[c] Carthusiensis ordinis regali cultu et sollempnibus exequiis sepelitur[1]. Fertur eciam, quod a quadam nobili muliere confectum quoddam cibarium sumpserit, quo ipse rex in favorem sui mariti moveretur[d], in morbum impetiginosum corporis est mutatum, mortis materiam secum ducens[2]. Quod factum in ipso marito morte acerbissima est punitum, salvata coniuge, quia fuit[e] impregnata.

Mart. 25. Eodem anno in annunciacione beate virginis obiit domina ducissa Elizabeth, consors ducis Ottonis, que, sicut fertur, cum Alberto duce et quibusdam puellis in quodam obsonio venefico et letali sumpserit cibum mortis. Dux vero Albertus, membrorum compage contracta[3], ad opera militaria impotens quoad manuum et pedum virtutem, sella gestatoria mira preditus sapiencia et industria circumfertur, nec minus efficaciter res disponit[f],
Eccl. 9, 18. quia Salomon dicit: *Melior est sapiencia quam arma bellica,* et Tullius[4]: *Parum prosunt arma foris, nisi consilium fuerit domi.* Et licet casus iste terram concusserit, dux tamen iste regibus et cunctis adversariis sepius viriliter restitit et Deo cooperante terras suas egregie defensavit[g]. Ducissa vero defuncta ad monasterium Novi-montis transfertur ibique sollempniter tumulatur. Cuius morte et fratris[h] infirmitate dux Otto comperta ineffabiliter doluit et peractis exequiis cum recommendacione dilecte consortis sue, fletu terso, ad familiarium et amicorum consilium cepit de coniuge[i] cogitare. Fratre eciam persuaso[k] missum est in Siciliam, ut neptem suam, filiam Petri Siculorum regis[5], cuius mater[6] ex Ottone duce Karinthie, avunculo suo, fuit progenita, duceret. Sed quia convenienciam non habuit, sic permansit. Missum est eciam in Kracoviam[l], ut Lothonis regis natam, regine

a) disposuit *D* 2. b) et *add. D* 1. 2. c) mawrbach *D* 2. d) moreretur *D*; quod *supplendum esse coniecit Böhmer.* e) impr. fuit *D* 3. f) disposuit *D* 2. g) dispensavit *D* 3. h) inf. fr. *D* 3. i) coniugio *D* 3. k) et *add. D* 1. l) Krakouiam *D* 1; etiam in Kr. est *D* 3.

1) *Cf. supra p.* 101, *n.* 3. 4. 2) *Similia apud Mathiam Neuenburg. c.* 58. 3) *Cf. supra p.* 102, *n.* 7. 4) *De officiis I,* 76; *cf. supra p.* 102, *n.* b. c. 5) *II. Qui demum a.* 1337. *rex factus est. Filiae Ottone vivente nondum natae erant, fortasse Ioh. sororum alteram dicit.* 6) *Elisabeth uxor Petri II.*

Ungarie sororem, acciperet[1]. Sed nec hoc a Deo dis-
positum[a] fuerat et similiter conquievit.

Interea contigit[b] Bohemos et Australes in metis 1331. (Oct.).
graviter dissentire et nunc hiis, nunc aliis fortunam
adesse et abesse; et cum[c] in alterutrum res arte satis
et hostiliter agerentur, novissime Bohemorum nobiles 1332. (Mart.).
pociores capiuntur[2] et ad ducis Alberti presenciam ad-
ducuntur. Prius etenim Australes nonnulli Bohemis sub
simili deveniebant sorte. Datis autem[d] treugis ad eundum
et redeundum, Bohemi nunciant regi suo utile esse, ut
cum ducibus Austrie amicicia et concordia tractaretur,
alias istas terras, tam regnum quam ducatum, non posse
aliqualiter quietari; et si apte fieri posset, hoc ipsum
per aliquod matrimoniale connubium firmaretur[3]. Et
tractatum est inter Ottonem ducem et Iohannis regis
Bohemorum filiam Annam nomine coniugium, adhuc
iuvenculam[4], quod postea est feliciter consummatum[e].

Hoc anno in die beate[f] Margarete transiit Elizabeth 1330. Iul. 13.
relicta regis Friderici et apud fratres Minores in Wienna
sub marmoreo[g] sarcofago prope Blankam[h] Rudolfi regis
Bohemorum relictam[5], Francorum regis filiam, tumu-
latur[6]. O quam luctuosa mors iuvenum principum! 1330.
Nam *mors iuvenum acerbior est quam senum,* ut dicit
Tullius[7], exemplificans de pomis, que inmatura difficile
evelluntur[i], matura per se cadunt[k]. Verumtamen hunc
finem omnes lugubrem expectamus, quia *omnes morimur* 2. Reg. 14, 14.
et sicut[l] *aque dilabimur*[m] *in terram,* sicut ad David dixit
illa mulier Thecuitis[n], et Oracius[8] dicit:

Mors ultima linea rerum.

De reditu Ludewici et reconciliacione eius cum Ottone duce. Capitulum IX.

Anno Domini MCCCXXX. Ludewicus vicariatum 1329.
Mediolanensem Atzoni Vicecomiti et vicariatum Luce[o] (Ian. 25).

a) indispositum *D*; *fort. legendum* ei disp.; *cf. Act.* 7, 49: sicut disposuit illis Deus; adeo indisp. hoc *D* 3. b) contingit *D* 2. c) tn̄ (tamen) *D*. d) an̄ (ante) *D* 2. e) fel. est confirmatum *D* 2. f) sancte *D* 3. g) marmorea *D* 1. 2; sarc. marm. *D* 3. h) blancham *D* 1. i) avell. *D* 2. k) cadit *D* 3. l) quasi *Vulg.* m) dilabuntur *D* 1. 2. n) tecuites *D* 1; thecuites *D* 3; thecuces *D* 2. o) luke *D*.

1) *Cf. supra p.* 102. 2) *In pugna apud Mailberg commissa.* 3) *De pace a.* 1332. *Iul.* 13. *Vindobonae icta agi videtur; cf. Chron. Aulae-regiae II, c.* 30, *p.* 490. 4) *Hi tractatus ad a.* 1335. *spectant; a.* 1332. *de matrimonio inter Iohannem regem et Elisabeth filiam Friderici regis sermo fuit.* 5) *Cf. supra I, p.* 325. 361. 6) *Cf. supra p.* 103. 7) *Cato maior* 19, 71. 8) *Epist. I,* 16, *v.* 79.

1330. (Ian.). cuidam Francisco potenti[1] contulit et in Alamanniam est reversus. Habuitque secum legistas, qui sua opera fovebant contra papam scribentes, ipsum, ut dicitur, hereticum appellantes. Papa de exitu suo gaudens
Ps. 121, 1. *Letatus sum in hiis*[a] *que dicta sunt michi*[b] instituit[2], processus novos contra eum fieri procuravit, quibus[c] concessionem marchionatus Brandenburgensis quasi non[d] sibi licitam implicavit[3]. Quos in multis partibus plures receperunt, audire plurimi[e] contempserunt. Abbas Otto Sancti[f] Lamperti de Karinthia de curia exiens graciam pape promeruit, ut publicaret eos, promisit; quod et fecit
Tob. 13, 6. in quibusdam locis in Alamannia *cum timore* maximo *et tremore*[4]. Sed et Ulricus[g. 5] lector Augustinensis in ambone Moguncie idem fecit, et papa episcopatum propter obedienciam sibi contulit Curiensem. Hoc factum in Teutonia[h] tribulaciones et angustias gravissimas generavit, nam presules, religiosi, prelati, monasteria, clerici[i], nobiles, cives se varie disposuerunt, quidam timore Dei postposito, Ludewici potenciam metuentes, divinum officium nullatenus obmiserunt, quidam loca sua et monasteria reliquerunt et se[k] in exilium vel ad nemora transtulerunt.

1330. Antipapa cernens se derelictum atque desolatum
1. Mach. 4,45. in Pisanorum territorio morabatur; *et incidit* ei *con-*
Iac. 5, 20. *silium bonum*, ut *ab errore vie sue* suam et aliorum ani-
Ps. 118, 176. mas liberaret. Veniens verbulo psalmiste sumpto: *Erravi sicut ovis, que periit* etc.[l] summi presulis pedibus[m] se
(Aug. 24). subiecit. Quem admissum ad graciam pontifex in con-
(Aug. 25). sistorio[6] sermone habito de verbis apostoli: *Fuistis*[n] *ali-*

a) in hiis *om.* *D* 1. b) michi *om.* *D* 3. c) Quilibet *D* 3. d) sibi non *D* 3. e) pliūm *D* 1; plurimum *D* 2. f) beati *D* 3. g) Udalricus *D* 3. h) theut. *D* 3. i) cler. *om.* *D* 2. k) ad ex. et nem. se *D* 2. l) etc. *om.* *D* 3. m) se ped. *D* 3. n) Eratis *Vulg.*

1) *Francisco Castracani, affini Castrutii, a.* 1329. *Martio.* 2) *Iam a.* 1328. *Iun.* 20. *hunc psalmum integrum missae inserendum statuit; cf. Extravag. comm. III,* 11, 1. *et Tholomaei Luc. Hist. eccl. cont., Muratori, SS. XI, col.* 1213. 3) *Iam in primo processu a.* 1323. *Oct.* 8. *facto concessionem marchionatus* Magdeburgensis, *ut perperam dixit, vituperavit; ceterum Ioh. h. l. de bullis a.* 1327. *Oct.* 23. *datis cogitasse videtur; et a.* 1329. *Mart.* 2. *et postea Iohannes XXII. novos processus in imperatorem publicavit.* 4) *Cf. mandatum Iohannis XXII. abbati a.* 1328. *Ian.* 23. *directum, ut processus a.* 1327. *Oct.* 23. *factos publicaret; Lang, Acta Salzburgo-Aquilei. I,* 1, *p.* 118, *nr.* 135. 5) *De Lenzburg ord. eremitarum s. Augustini, promotus a.* 1331. *Iunii* 14; *cf. litteras papae a.* 1330. *Mart.* 13. *datas, Riezler l. c. p.* 451, *nr.* 1283. 6) *Publico; deinde Sept.* 6. *in privato Petrus confessionem repetiit.*

1330. *Eph. 5, 8.*

quando[a] *tenebre, nunc autem lux in Domino,* ipsum ad episcopatus apicem decreverat exaltare, nisi quod cardinales persuaserunt, ut fertur, ne tam leniter[b] tanta noxa solveretur, et amplius in ecclesia non exurgeret tantum nephas, arcius castigandum, non pro hoc piaculo sublimandum. Et sic sublatus non comparuit, nichilominus sine afflictione cum necessariis sufficienter et honorifice conservatur[1].

Igitur Ottone duce moram in superioribus trahente[c] civitas Columbaria nobilem de Alstat[2] graviter rerum suarum direpcionibus molestabat; in cuius favorem dux exercitum conflat validum et civitatem obsidione firmissima circumvallabat et adeo angustavit, ut Ludewici *(Iul.)* suffragium imploraret[3]. Qui collectis copiis in Ottonis oppositum castra locat[4]. Cui cum ex equo in prelium non posset occurrere, de pacis[d] negocio est tractatum, quam[e] Otto propensius admisisset[f], nisi quod quidam de consiliariis ei ingessit, ut durum se[g] exhiberet, ne Ludewicus robur Australium ducum in morte quorundam fratrum crederet minoratum, nec magni estimare[h] triginta milia marcarum, que Ludewicus spoponderat, cum se per eadem de pressuris suis nondum ex integro relevaret[i], insuper et rubor[k] verecundus sibi succresceret, si pro tanti honoris fastigio manus et cor vili pecunia macularet. Contigit sub hiis fluctibus regem Bohemie advenire[5], qui ire disposuit ad montana et alloqui Heinricum ducem Karinthie pro pactis nupciarum filii sui Iohannis et filie illius[l] Margarete, que iam pubescerat[m], confirmandis. Et investigata origine discidii ambos breviter alloquens inter eos amiciciam stabilivit, ita ut Lude- *(Aug. 6)* wicus expensas Ottonis habitas et in servicio imperii in reliquum habendas XX marcarum[n] milibus resarciret, pro quibus sibi quatuor electas civitates[6] cum instrumentis impignoravit; et sic ab invicem est discessum. *cf. Act. 15, 39.*

a) olim *D* 3. b) leuiter *D* 2. c) faciente in sup. *D* 1. d) *sic A;* paucis *D.* — negocium *D* 1. e) *sic D* 2. *A;* quod *D* 1. 3. f) perpeudens adesset *D* 1; perpensus adesset *D* 2; perpensus esset *D* 3. g) *sic A;* se *om. D, supplevit Pez.* h) *sic D; lege* estimaret. *O. H.-E.* i) reuelaret *D* 1. k) robur *D* 2. l) sue *D* 3. m) *sic D* 1. 2 *vitiose. O. H.-E.;* pubescerant *D* 3. n) mil. marc. *D* 3.

1) *A.* 1330. *Oct.* 15. *obiit.* 2) *Nobiles de Hadstatt; cf. Kopp V,* 2, *p.* 61, *n.* 6. 3) *Cf. Ioh. Vitoduran. p.* 60; *Gesta Bertholdi ep. Argent. p.* 304. 4) *In Hagenau oppido mansit.* 5) *Cum Ludovico venit, Gesta Berth. p.* 305. 6) *Turegum, S. Gallum, Schaffhausen, Rheinfelden.*

1330. Circa hoc tempus quidam nobilis Theutonice[a] nacionis ex Karinthia de partibus transmarinis, ubi diu exulaverat, rediens dixit se in ulteriori oriente vidisse arbores excellentis altitudinis anno tricesimo tantum fructificantes, que protulerunt poma pulcherrima et grossa iocundissimi saporis[b] et odoris, que secta per medium ostenderunt in se effigiem ymaginis crucifixi. Quod omnino creditur de plantario ligni crucis dominice pro testimonio fidei procedere, ut in gentibus cognoscatur prime prevaricacionis piaculum et nostre salvacionis remedium.

Ludewicus occasione cuiusdam visionis, ut asseruit, monasterium nove consuetudinis et actenus inaudite fundare cepit, quod Etal, id est Vallis-legis, dicitur. Nigros monachos ibi locans, milites emeritos[c] cum uxoribus ad defensionem monasterii ordinans, res monasteriorum aliorum abstractas huic adiecit[1]. Potuit tamen eum instruere ad hoc factum sine[d] sciencia[e] zelus Dei[2]; nec enim decet militem ad[f] prelium accedere cum uxore, sicut beatus Martinus dixisse legitur[3] cuidam militi, qui suam coniugem secum in monasterio vivere et servire Domino[g] postulavit.

Rex Bohemorum habens secum comites de Liningen, Gemini-pontis, Sare-pontis et de Viandis cum aliis viris (Sept.). spectabilibus venit ad Heinricum ducem Karinthie. Conveneruntque in hoc, ut altero eorum non existente alter tutelam gereret puerorum, et receptis pactis et datis (Sept. 15). pro filio suo et muneribus hinc et inde pluribus distributis, exactis gaudiis et solaciis quoad festa secularia, (Oct.). tacitis causis sui itineris, venit Tridentum[4]. Ubi dum existeret, Veronenses[5] ei pulchros[h] duos dextrarios direxerunt. Brixienses, quibus Veronenses infesti fuerant, (Nov.). ad eum suos nuncios direxerunt et, ut in eorum succursum veniat, petiverunt. Fridericus eciam purgravius[i] venit ad eum, sciscitans[k] ex parte Ludewici causam vie. Qui respondit se nichil contra imperium velle intendere, sed habere propositum corpus patris[l] et matris visitare

a) theutonie *D* 3. b) od. et sap. *D* 1. c) emiricos *D* 1. d) siue *D* 1. 3. e) zelus dei sc. *D* 3. f) acc. ad pr. *D* 3. g) deo *D* 3. h) duos pulchr. *D* 2. i) burggr. *D* 1. k) suscit. *D* 1. 2. l) patris et *om.* *D* 3.

1) *Cf. Heinr. Surdum p.* 520; *Heinr. de Diessenhofen p.* 61; *'N. Archiv' XXIV, p.* 678; *Boehmer l. l., 'Ludwig' nr.* 1112. 2) *Rom.* 10, 2: aemulationem Dei habent, sed non secundum scientiam. *O. H.-E.* 3) *In Vita Martini auct. Sulp. Severo XI,* 1. 4) *Ad sequentia cf. Pöppelmann in 'Archiv f. Kunde Österr. GQ.' XXXV, p.* 249—456. 5) *Mastinus de Scala, qui tunc Brixiensibus bellum intulit.*

et, si facultas adesset congrue oportunitatis, in Alamaniam transportare. Pisani, qui sibi introitum negaverunt[1] . . . . .[a], ipse in alium transformatus clam intrasse dicitur et exisse[2]. Interea regi in Tridento sue consortis domine regine obitus nunciatur, super quam sollempnes exequias disposuit per singulas ecclesias celebrari[3]. Et missis hinc inde nunciis et responsionibus expectatis[4] usque post natale[b] Domini mansit ibi. 1330. *Dec.* 25.

Dux Otto dispositis rebus circa Renum in Austriam rediens a Ludewico suscepit[5] feoda terrarum suarum *(Nov.)*. cum LXXX vexillis, ut dicitur, assistentibus sibi multis comitibus et nobilibus in Augusta[6]. Et sic veniens ad fratrem que gesserat intimavit. Placuitque nobilibus Austrie et Stirie, quod nulla ardua sine fratris amminiculo contractaret[c], quia, licet corpore abilior haberetur, ille tamen vivacitate sensuum sagaciorem se ad omnia demonstravit. Post hec Otto structuram sue fundacionis et locum sepulture coniugis invisere voluit. Visoque tumulo exclamavit, inmaturam mortem sue dilectissime conthoralis dolentissime deploravit. Et ordinans ibi diversa pro remedio[d] uxoris et indigencia structure, Wiennam rediens, vie[e] comitibus exhibens in exteriori apparencia animum valde mestum iuxta Oracium[f, 7]: *Tristia mestum vultum verba decent;*

et Anshelmus[8] ait:

Hic dolet exilium, mortem dolet alter amici,
Huic cara orbato coniuge flere libet.

De ingressu et regressu Iohannis regis Bohemie in Lombardiam[g] et amici-

a) *quaedam omissa esse videntur. O. H.-E.* b) natalis *D* 1; u. ad natales *D* 2. c) contrect. *D* 3. d) *supple* anime. e) viam *D* 1. f) i. quod Oracius *D* 2; *sententia non perfecta.* g) *cf. supra I, p.* 180, *l.* 1—3.

1) *A.* 1331. *Febr. Pisani legatis Iohannis regis introitum negaverunt.* 2) *Haec, si non prorsus fabulosa, postea, a.* 1331. *Martio-Iulio, facta sunt.* 3) *Ioh. Vict. tunc apud regem fuit; cf. rec. A, infra p.* 152, *et Chron. Aulae-regiae II, c.* 25, *p.* 473—479. *Obiit Sept.* 28. 4) *Ann. Parm. mai., SS. XVIII, p.* 776: fecit requiri per nuncios et litteras suas speciales omnes, qui tenebant dominia civitatum Lombardie et terrarum, quod quilibet esset coram eo in civitate Brixie, quod ibi adesset. 5) *M. Novembris; cf. Heinr. Surdum p.* 519. 6) *Ibi Nov.* 23. *novam concordiam fecerunt et Nov.* 26. *arbitrium quorundam nobilium acceperunt.* 7) *Epist. II,* 3, *v.* 105 *sq.* 8) *De contemptu mundi, ed. Gerberon p.* 199.

cia eius cum ducibus Austrie. Capitulum X[a].

1330. (Dec. 31). Anno Domini MCCCXXXI. Iohannes rex Bohemorum venit Brixiam[1], statimque omnia castra, que Veronenses tenuerant, obtulerunt[2]. Qui mox in emi- 1331. nenciori loco turrim fortissimam ad civitatis[b] presidium ordinans suos in ea milites collocavit[3]; super quo[c] Veronenses moti[d] ad Ludewici noticiam in Alamanniam deduxerunt. Qui misit virum nobilem de Niffen[e, 4] ad regis intentum iterum indagandum. Qui pallians quod mente conditum gerebat, dicens certe[f] nil[g] contra imperium se acturum, sed de omnibus oblatis, acquisitis et acquirendis se pro conservacione fidei imperio pariturum. (Ian.). Pergamenses, Cremonenses, Papienses[5] audientes, quod pacificus fuerit ingressus[6] suus, et ad pacem reformacionemque[h] intencio sua versaretur, in dedicionem ei se voluntarie obtulerunt; quos statim reintegravit, omnibus[i] expulsis vel exterius habitantibus ad sua domicilia (Febr.-Mart.). revocatis, partibus amicabiliter concordatis. Deinde Parmenses, Reginenses et Mutinenses et Lucani se dederunt sub certis[k] condicionibus atque pactis. Sed nullos ibi reduxit. Sicque placido[l] modo et sine strepitu in brevi magnum dominium acquisivit. Sed ut ampliori potencia (Iul.). potiri posset, exiit in Franciam[7], ut exercitum conflaret et apprehensa solidaret et alia que posset suis[m] dedicionibus manciparet. Filium autem suum Karolum marchionem reliquit in Parma, commendans eum potencioribus[8], quorum consilio res ageret et nichil temere inchoaret.

1332. Contigit interea Menfridum[9] de Modina cum sua parte gravissimas contra Ferrarienses ferre moli-

a) nonum *D* 3. b) ciuitatem *D* 1. c) que *D* 1. d) *supple* rem. e) Neyffen *D* 1. 2; Neiffen *D* 3. f) *emendavi O. H.-E.; ante D.* g) nichil *D* 1; se nil c. imp. *D* 3. h) reformacionibusque *D* 2. 3; reformacionibus *D* 1; *corr. Pez.* i) omn. *om. D* 3. k) terris *D* 1. l) placito *D* 1. m) ded. suis *D* 3.

1) *De die cf. Pöppelmann l. c. p.* 264, *n.* 1. 2) *Hist. Cortus. V, c.* 1, *l. c. col.* 855; *Iac. Malvecius dist. IX, col.* 73, *Muratori, SS. XIV, col.* 1002 *sq.* 3) *Malvecius l. c. col.* 1004: Castrum in apice montis ipsius civitatis construi iussit. 4) *Bertholdum, quem imperator a.* 1330. *Oct.* 3. *procuratorem et nuntium specialem per Lombardiam et Tusciam constituerat.* 5) *Ticinum m. Februarii, Pergamum Cremonamque iam Ianuario obtinuit.* 6) 1. *Reg.* 16, 4. 3. *Reg.* 2, 13: Pacificusne est ingressus tuus? *O. H.-E.* 7) *D. Iunii* 2. *Parmam egressus, m. Iulii in Germaniam et Bohemiam, inde Dec.* 13. *in Gallias profectus est; causas itineris principales Ioh. ignoravit.* 8) *Ludovico comiti Sabaudiae imprimis; Vita Karoli IV. imp., Boehmer, Fontes I, p.* 237. 9) *De Piis. Quae sequuntur ad a.* 1332. *spectant.*

ciones[1]. Karolus autem Modinensium auxiliarius et[a] tu- 1332.
tator contracta clara multitudine pugnatorum Ferra-
riensibus, quibus pro tunc Bononienses et Veronenses
faverant, bellum offert. In quo adeo strennue se habe-
bat, ut fugatis, prostratis, captivatis pluribus in vigilia
beate Katherine[2] decus gloriose victorie reportaret[b] et *Nov.* 24.
sui nominis titulus[c] ad regiones exteras, commendantibus
eum[d] omnibus, pervolaret, sicut de Cesare ad hoc[e] Iuve-
nalis[3] dicit, et Ovidius[4]:

Ultor adest, primisque[f] ducem profitetur in annis,
Bellaque non puero tractat agenda puer.

Brixienses autem tale aliquid flagicii perpetrarunt: nam *(Iun.* 15*).*
partis contrarie quidam, audientes regem abiisse, suos,
quos reliquit, amoventes, forciores effecti civitatem Vero-
nensibus[g] reddiderunt, quibus promissum est, ut dicitur,
quatuor diebus continuis in partem adversam ad crude-
litatis sue libitum desevire[h. 5]. Deinde Pergamenses
Atzoni Vicecomiti se dederunt, regis Bohemie vicarium[6] *(Sept.* 27*).*
abire velociter compellentes. Post hec Papienses rebel-
laverunt et auxilio Atzonis circa castrum Papie, quod ad- *(Nov.).*
huc ab hominibus[i] regis tenebatur, obsidionem validam
posuerunt[7], sed[k] regis filius Karolus non modicum ar-
tabatur gravissime.

Anno Domini MCCCXXXII. rex in Francia his 1333.
auditis[8] cum Provincialibus, Francigenis et Teutonicis
Papiam venit. Et cum[l] ab obsidione castri exercitum *(Mart.).*
amovisset, Papiam non habere valens[9], Bononiam vadit[10]
et cum Berthrando[m] legato, cardinale Ostiense, faciens
confederacionem[11] Parmam rediit; ibique sumpta pecunia
pro ipsius civitatis commenda, senciens se nichil in aliis
proficere, cum filio in Alamanniam revertitur[12], transitum *(Oct.).*

a) et tut. contr. *om. D* 1. b) reportauit *D* 1. c) titulum *D* 1. 3. d) in *add. D* 1. 3. e) huc *D* 1. f) primusque prof. *D; ex Ovidio corr.* g) ueronen̄ *D* 2; ueronensem *D* 1. h) *sic Pez;* deservientes *D.* i) *sic Pez;* omnibus *D.* k) et *legendum?* l) cum *om. D, suppl. Pez.* — ab *om. D* 2. m) Berchardo *D, corr. Pez.*

1) *Non Mutinenses bellum inchoarunt, sed liga Lombarda, in qua et Mediolanenses erant, non Bononienses, penes quos tunc Bertrandus legatus degebat.* 2) *Die Katherinae, Nov.* 25; *cf. Reg. Imp. VIII, nr.* 2[b]. 3) *Sat. VIII, v.* 240. 4) *Ars am. I, v.* 181 *sq.* 5) *Cf. Pöppelmann p.* 357, *n.* 2 *sq.* 6) *Guilelmum de Castrobarco Iohannes ibi vicarium statuerat.* 7) *Cf. ibid. p.* 393, *n.* 1. 8) *A Lutetia a.* 1332. *Dec.* 24. *profectus.* 9) *M. Iunii hostibus tradita est.* 10) *Apr.* 3. *eo pervenit.* 11) *Cf. Ioh. Villani X, c.* 214. *et Vitam Karoli IV. l. l. p.* 242. 12) *Multa interim facta, ut cladem partis Iohannis apud Ferrariam Apr.* 14. *acceptam, Ioh. praetermisit.*

1333. faciens per Veronam[1], quem sibi Veronenses hylariter
concesserunt. Quo reverso in Alamanniam instabat
tempus, ut captivi Bohemi redirent ad locum condictum
iuxta pacta[2]. Nichilominus mittitur filia sua cum
1335. (Febr. 19). apparatu sollempni in Austriam, et procurata iam dispen-
sacione super consanguinitate inter eam et ducem Otto-
nem festivales nupcie celebrantur[3]. Dux autem fertur
ei non coniacuisse ad tempus aliquod, vel quia adhuc
tenella[4] fuit[a], vel ut de casibus Bohemorum et Australium
aura serenior redderetur.

1331. (Dec. 19). Hoc anno moritur Paganus patriarcha, vacavitque
sedes per biennium; constituit quoque[b] papa procuratores
ad neglectum curie debitum exigendum[5]. Hoc anno
1332. dux Albertus ordinis[c] Carthusiensis monasterium cepit
(Aug. 13). fundare, quod Kamink[d], alio nomine Thronus Sancte
Marie appellatur[6], in optimo solo[e] terre Australis positum,
de die in diem spiritualibus et temporalibus proficiens
incrementis.

Anno Domini MCCCXXXIII. venit Iohannes rex
Bohemie in Austriam[7]; et quia iam dudum consorte
caruit, inter eum et Elizabeth Friderici regis filiam con-
iugium est tractatum, et ex utraque parte consensu con-
currente puella speciosa ei[f], Deo et hominibus placabilis[g],
desponsatur, pactisque firmatis captivi liberi dimittuntur.
Terrarum gaudium adaugetur, dicentibus omnibus, quod
cf. 1. Par. 21, 1. nullus Sathan in reliquum consurgeret inter eos. Sed
cf. Matth. 13, 25. nescio quis doli artifex lolium in hoc triticum seminavit,
nam ad agendas nupcias cum induciarum tempora vici-
nius[h] appropinquarent, rex se asserit[i] maleficiatum et ad
amplexus coniugii impotentem. Cumque exponeret se
ad remedia perquirenda et hoc obprobrium amovendum[k],
fama defectus huius longius et lacius crebrescebat[l]. No-
Prov. 25, 3. vissime tamen, quo animo ignorare me fateor, quia *cor*

a) erat *D* 3. b) constituitque *D* 1. c) monast. ord. Chartus. *D* 3. d) kemink *D* 2; kennik *D* 1; kampnikh *D* 3. e) loco *D* 1. f) ei *om. D* 2. g) placibilis *D* 2. h) vicinus appropinxerint *D* 3. i) asserens se *D* 2. k) admov. *D* 3. l) crescebat *D* 3.

1) *Oct.* 19. *Veronam venit, Oct.* 21. *inde profectus est. Carolus iam m. Augusti per Veronam reverterat.* 2) *Cf. supra p.* 137, *n.* 2—4. 3) *Cf. Reg. Imp. VIII, nr.* 16[a]. 4) *A.* 1323. *Mart.* 27. *nata tertiumdecimum annum nondum compleverat.* 5) *De debitis Aquilegiensis ecclesiae cf. epistolam Bertrandi patriarchae infra p.* 145, *n.* 11. *allatam* §. 6, *Acta SS. l. c. p.* 772; *Ughelli, Italia sacra ed.* 2. *V, col.* 101. 6) *Gaming; tabulis fundationis iam a.* 1330. *Iun.* 24. *datis primarius lapis a.* 1332. *Aug.* 13. *positus est; Zeissberg, 'Archiv f. Österr. Gesch.' LX, p.* 579. 7) *Haec fabulosa; cf. v. Zeissberg l. l. CXXXVII, p.* 118 *sq.*

regum inscrutabile est, ut dicit Salomon, connubium habuit retrocessum, de quo multi multa sensere. Duxit- [1334. (Dec.).] que postea aliam[1] de domo regum Francie, filiam Ludewici, qui[a] fuit filius Ludewici[2] fratris[b] regis Philippi et Karoli[3], cuius filiam[4] Karolus filius suus iam habuit in matrimonio[c] sibi iunctam. Fertur hanc in dilectione habuisse speciali, quia ei iocalia preciosa, ad opera militaria necessaria et ad tornetas, direxerit eiusque amiciciam[d] fuerit sic venata, qua[e] *illectus* extitit *et abstractus*. [Iac. 1, 14.] Cum autem eam Prage coronasset, ipsa odibilis Bohe- [1337. (Maii 18).] morum nobilibus est effecta et ideo mox ad comitatum Luczelburgensem rediit[5], in regno cum sua coniuge marchione Karolo remanente[6]. Affinavit se tamen[f] alibi cum ducibus[7], quia unus filiorum suorum[8] ex hac ultima coniuge ducisse Lothoringie, sororis eorum, filiam duxit; et sic iuxta Ovidium[9]:

Mille animos excipe mille modis.

Anno Domini MCCCXXXIIII. mense Iulii Berthran- [1334. Iul. (4).] dus[g] de Sancto Genesio Vaschonice[h] gentis efficitur patriarcha et in[i] eodem anno in festo sanctorum[k] Symonis et [Oct. 28.] Iude Aquilegiam applicuit. Hic *similis factus est*[l] *leoni in* [1. Mach. 3, 4.] *operibus suis,* alter Machabeus castra ecclesie non solum materiali, sed et spirituali[m] gladio protegebat[10]; contra Ritzardum comitem[n] de Camino[o], contra exercitum Venetorum, contra Iohannem comitem Goricie pugnavit[11], dimicantibusque suis ipse oravit et prevaluit[p], Moysen[q] [Exod. 17, 8—13.] secundum se exhibens, quo in celum manus extendente

a) quia *D* 1. b) regis fr. *D* 3. c) matrimonium *D* 1. d) amicicia *D* 3. e) quia *D* 2. f) tamen *om.* *D* 1. g) Berthardus *D* 1; Berchardus *D* 2. 3. h) vascon. *D* 2. i) in *om.* *D* 3. k) apostolorum *add.* *D* 1. l) leoni est *D* 3. m) spiritali *D* 1. 2. n) com. *om.* *D* 2. o) gamino *D* 1. p) p̄luit *D* 1. q) sec. M. *D* 3.

1) *Beatricem.* 2) *De Borbonia.* 3) *Philippi IV. regis et Caroli comitis de Valesio iste Ludovicus non frater, sed patruelis erat.* 4) *Blancam, inde ab a.* 1324. *cum octenni nuptam.* 5) *Chron. Aulae-regiae III, c.* 14, *p.* 529 *sq.:* quarto decimo coronationis die suae . . exiit Pragam et in Lucelburgensem directe progreditur comitiam . . . In huius reginae recessu plus omnis laetatur populus quam adventu. 6) *Rex a.* 1337. *Bohemiam egressus a. demum* 1339. *rediit.* 7) *Austriae.* 8) *Wenceslaus Margaretae filiae Friderici IV. ducis Lotharingiae et Elisabeth filiae Alberti I. regis desponsatus erat; cf. supra I, p.* 342. 379. 9) *Ars am. I, v.* 756. 10) *Cf. dictum ipsius supra I, p. VI, n.* 4. *allatum.* 11) *Cf. epistolam Bertrandi ad Guillelmum decanum Aquileg., Acta SS.* 6. *Iunii I, p.* 770 — 773; *Ughelli, Italia sacra* 2. *ed. V, col.* 99 *sqq., et eius Vitam c. I, §* 7, *Acta SS. l. l. p.* 775. *Contra priores duos a.* 1335, *contra tertium a.* 1341. *pugnavit.*

1335. Amalech succubuit, Israhel triumphavit. Qui in suburbio
civitatis Utinensis oves vagas per divexa[a] carnalis lascivie
discurrentes collegit[1] caulamque claustralis habitaculi
construens inclusit, necessaria disposuit divinoque cultui
mancipavit et psalmis canticisque spiritualibus[b] ac de-
votis operibus manuum instrui[c] procuravit iuxta illud[d]
Iac. 5, 20. beati Iacobi: *Qui converti fecerit peccatorem ab errore vie
sue, liberabit*[e] *animam eius a morte et operit*[f] *multitu-
dinem peccatorum.*

1334. *(Mart. 17).* Hoc anno Bononienses rebellaverunt legato et
egredi artaverunt. Qui tractatum habuit cum Floren-
tinis et susceptus est ab eis[2]. Postea per Portum
Pisanum venit ad curiam[3], querulans calumpniam sibi
1338. factam. Processus autem graves fiunt contra Bono-
nienses[4], et studium penitus disturbatur[g], studentibus ad
propria vel alias declinantibus, doctoribus obmutescenti-
bus, papa et cardinalibus sevientibus[h] supra[i] modum.

. . . .[k].

1335. Ludewicus ad partes Reni properat[5], quomodo
novi pontificis graciam venari possit, a magnatibus
(Aug.). sciscitatur. Consilio itaque concordi mittitur vir prudens
de Rechperg[l. 6] et ordinis Cruciferorum de Nellenburg[m]
provincialis[7] cum Ulrico[n] de Augusta, eximio decretista[8],
qui eciam inter eum et regem Francie una cum Alberto
de Hohenberg[o], Ludewici cancellario[9], concordie materiam

a) dinoxa *D.* b) spiritalibus *D* 3. c) instrui *om. D* 3. d) id *D* 2. e) liberauit *D* 3; salvabit *Vulg.* f) operit *D* 3; operiet *Vulg.* g) disturbat *D.* h) servientibus *D; fortasse* ferventibus *legendum est. O. H.-E.* i) ultra *D* 2. k) *praecedunt quaedam de morte Iohannis XXII. papae et Benedicto XII. papa non ex libro Ioh. Vict. assumpta, aliis, quae Ioh. scripserat, omissis, D.* l) rechberg *D* 1. m) Nellenberchk *D* 3. n) Udalrico *D* 3. o) Hohenburg *D* 1. 2; Hohenberkh *D* 3.

1) *Sedem patriarchatus et capitulum eo transtulit a.* 1335. 2) *Cf. Ioh. Villani XI, c.* 6. 3) *Apr.* 26. *Avenionem venit; Villani l. c.* 4) *Benedictus XII. a.* 1338. *Ian.* 2. *sententiam hanc contra Bononienses tulit.* 5) *Error.* 6) *Conradus.* 7) *Wolframus magister ordinis fratrum Theutonicorum s. Mariae per Alemanniam; Riezler, 'Vat. Akten' p.* 653, *nr.* 1842. *Ioh. eum cum Henrico de Zipplingen confudit.* 8) *Protonotario imperatoris; cf. Riezler, 'Forschungen z. D. Gesch.' XIV, p.* 9—17. *Legatione Ludovicus maior et minor comites de Öttingen, Eberhardus de Tumnau, Markwardus de Randeck, Ulricus protonotarius, Henr. de Zipplingen commendator ord. fratrum Theuton. functi sunt; cf. Müller l. l. II, p.* 272 — 278. 9) *Albertus de Hohenberg demum inde ab a.* 1340. *cancellarii officium gessit; quae narrantur ad a.* 1342. *spectare coniecit Müller II, p.* 273.

conseruit[a, 1]; sed ea veste, qua ingrediebantur, usque hodie inefficaciter sunt egressi[2].

Rex Iohannes Bohemorum pergens Parisius, ubi 1332. Franci, Angli, Britones, Vaschones[b], Theutonici[c] et de *(Oct. 1)*. diversis partibus milites ludum instituunt tornetarum, acerrime se invicem contendentes, plagis gravibus receptis plures medicorum solamina quesierunt[3], ita ut ludus pene ad plenum actum bellicum fuerit provocatus, iuxta Oracium[4], qui dicit:

Ludus enim genuit tremulum[d] *certamen et iram,*
Ira truces inimicicias et funebre bellum.

a) censerint *D* 3. b) vascones *D* 2; et vasch. *D* 3. c) teuthon. *D* 1; teuthuu. *D* 3. d) trepidum *Horat.*

1) *Haec male hoc loco narrata, foedus cum Philippo VI. demum a.* 1341. *ictum est; cf. infra p.* 190. *et Müller II, p.* 154—159. 2) *Cf. Exod.* 21, 3: Cum quali veste intraverit, cum tali exeat. — *Legati curiam a.* 1337. *Maii* 1. *egressi sunt, cum interim imperator plures alios eo misisset; cf. Heinr. de Diessenhofen p.* 26. 3) *Cf. rec. A, ubi haec aliter tradita sunt, infra p.* 153 *sq., ibique adnotata.* 4) *Epist. I,* 19, *v.* 48 *sq.*

*f. 37. ## *LIBER SEXTUS. *(REC. A).*

De reditu Lůdewici ex Ythalia* et turbacione status ecclesiastici. Capitulum primum[a].

1330. Anno Domini M^{0}CCCXXX^0 [b] Lůdewicus intellecta morte Friderici[1] et Lůpoldi[2] ac Heinrici[3] fratrum, in-
(Febr.). termissis in partibus Ythalie imperialibus causis, in Alemanniam est reversus, ducens secum legistas Marsilium[c] de Pa[dua] et quosdam alio[s][4] fama et sc[iencia] celebres, qui pulvillos suo sub capite consuerunt[5] et vinum flavescens in vitro[6] propinaverunt, et montana transiens per vallem Tridentinam iterum Heinricum
(Febr. 6). avunculum salutavit[7] eaque, ut dicitur, que prius genero[8] et filie[9] descripserat, confirmavit et undique suum casum per regni oppida declaravit.** Comitiva legistarum omnia que fecerat et que acciderant approbavit, libros, articulos contra papam compilavit, capitula registravit, in quibus, ut fertur, papam hereticum appellavit[10], sic-

*) *Sequuntur deleta:* et ingressu et egressu regis Bohemie.

**) *Ioh. in marg. add.:* Hoc anno transiit domina Elisabeth,
1330. *Mart. 25.* Ottonis coniux prima, in die annunciacionis[11].

a) *post Ioh. caput libro quinto adnectere volens ascripsit* Cap. X. b) M^{0}XXX^0 *c.* c) Marsilium — celebres *in marg. scripta et ex parte abscisa.*

1) *A.* 1330. *Ian.* 13; *cf. supra p.* 101. *Ludovicus ante Febr.* 6. *Tridento profectus est.* 2) *Qui iam a.* 1326. *obiit; cf. supra p.* 96. 3) *Et hic iam a.* 1327. *Febr.* 3, *antequam Ludovicus Italiam ingressus est, occubuit; cf. supra p.* 96. 4) *Cf. Riezler, 'Die litterar. Widersacher der Päpste' p.* 76. 5) *Cf. Ezech.* 13, 18: Vae quae consuunt pulvillos sub omni cubitu manus et faciunt cervicalia sub capite. 6) *Cf. Prov.* 23, 31: Ne intuearis vinum, quando flavescit, cum splenduerit in vitro color eius. 7) *Merani; cf. Boehmer l. l., 'Ludwig' nr.* 1079. *et supra p.* 93, *n.* 4. 8) *Iohanni Heinrico filio Iohannis regis Bohemiae.* 9) *Heinrici ducis Margaretae.* 10) *Ludovicus iam* 1328. *Apr.* 18. *Iohannem XXII. haereticum declaravit.* 11) *Cf. supra p.* 101, *n.* 5.

que cor suum obturavit[a. 1] et contra principem populi [1330.] Christiani, vicarium Christi, successorem Petri, cervicem erexit[2] et opponens murum munitum et ferreum[3] demonstravit[b]. Papa audito abscessu eius gaudium et exultacionem induit[4], *Letatus sum in hiis que dicta sunt* [*Ps.* 121, 1.] *michi* instituit[5], Bononiam mittens magistrum Iohannem Andree, virum famosissimum, accersivit[6], processus contra Lůdewicum formavit et in orbis terre circuitum destinavit, quos in nostro emisperio[7] cum nullus presumeret manifestare[c], Otto abbas Sancti Lamperti, cum esset in curia, in commissione suscepit[8] et graciam pape promeruit eosque, licet non sine timore, quibusdam mirantibus, quibusdam subsannantibus, quibusdam nil reputantibus, quibusdam eciam conscienciam reputantibus eosque auscultantibus et ad obedienciam se parantibus, publicavit. Antypapa videns se a suo imperatore desolatum in Pisanorum territorio morabatur et metuens Deum et homines super temeritate, incidit sibi consilium bonum[9] et utile. Veniens omni fastu dignitatis, immo abhominacionis, deposito [*(Aug.* 24*).*] mundum pene iam nutantem et plus sedem Petri apud Romam quam apud Avenionam querere[d] affectantem *ab* [*Iac.* 5, 20.] *errore vie sue* liberavit et se ipsum a tenebris ad lumen veritatis et iusticie[10] reformavit, pedibus summi presulis [*(Aug.* 25*).*] se submisit, penam excessuum suorum subiit et sublatus non comparuit. Quid autem ei acciderit, ad nostra clymata non pervenit, sed super hoc diversi diversimode[e] persenserunt[11].

Presules, religiosi, monasteria, clerici, populus, *ut* [*Luc.* 2, 35.] *ex multis cordibus revelentur cogitaciones,* alii processus

a) *sic c.* b) *deest* se. c) manifeste *c.* d) quer. *post add.* e) diuersimodo *Ioh. corr.* diuersimode *c.*

1) *Cf. Deut.* 15, 7: non obdurabis cor tuum; *Hebr.* 3, 8. *et* 15. 4, 7: Nolite obdurare corda vestra. 2) *Cf. Iudic.* 8, 28: cervices elevare. 3) *Cf. Ezech.* 4, 3: et pones eam in murum ferreum, *et* 2. *Mach.* 11, 9; *Ezech.* 13, 5: neque opposuistis murum pro domo Israel. 4) *Cf. Iudith* 16, 9: induit se vestimento laetitiae in exultatione filiorum Israel; *Luc.* 1, 14: gaudium . . et exultatio. 5) *Cf. supra p.* 138, *n.* 2. 6) *Error; a.* 1328. *Iohannes Andreae Iohannem XXII, cui ferventer adhaesit, inter Bononiensium legatos adiit.* 7) *De voce cf. Isidor. Etymol. III,* 43. 8) *Cf. supra p.* 138, *n.* 4. 9) *Cf.* 1. *Mach.* 4, 45: Et incidit illis consilium bonum. 10) *Cf. Sap.* 5, 6: erravimus a via veritatis, et iustitiae lumen non luxit nobis; *Is.* 50, 10: qui ambulavit in tenebris, et non est lumen ei. 11) *Cf. supra p.* 139, *n.* 1. *adnotata; in posteriore recensione Ioh. quae antipapae acciderint novit, supra p.* 139.

1330. papales penitus nichil curantes, divinum officium cele-
1. Mach. 2, 15. brantes et, sicut olim legitur factum in[a] Macabeorum
libris, sacrificantes, immolantes et prophanantes, alii
vias[b] suas inquinare[1] nolentes, se permittentes pocius
extra sua monasteria in exilium relegare, bona eorum[c]
diripere, dissipare, domus suas concludere et penuriam
miserabilem tollerare[d. 2]. Sunt et adhuc superstites*, qui
Matth. 22, 21. Marc. 12, 17. iura imperii scriptis et racionibus tuentur[3], *redd*enda,
Luc. 20, 25. *que sunt Cesaris, Cesari, que*[e] *sunt Dei, Deo* si melius
distinguerent, forsitan Lůdewicum[f] ad petendam miseri-
cordiam et querendam graciam provocari[g]. Quod sanioris
consilii viri potentes et sapientes fecere, qui missi ad
curiam in suis subplicacionibus et Lůdewici obediencia
et submissione humili nichil[h] penitus sepius profecere[4].
Scripsit super hoc Berthrandus patriarcha dulciloquium
auctoritatibus et racionibus plenum, quibus arguit et
ostendit Lůdewicum errorem cognoscere et subicere se
debere et papam ignoscere ex misericordia et erroris
demenciam indulgere[5].

De reconciliacione Lůdewici et Ottonis in Alzacia et suscepcione feodorum suorum. Capitulum secundum.

1330. Ottone autem moram trahente contigit civitatem
Columbariam eum graviter[i] ⟨exasperare[k]⟩, eo quod sue
partis virum nobilem de Alestat rerum suarum direpcioni-
bus non formidavit invadere et quibus poterat spoliis et
(Iun.). molestiis irritare[6]. Quam dux manu valida militum con-

*) *Ioh. in marg. scripsit, quae ex parte abscisa sunt:* De capti[vi]tate Boh[emorum] in Austria.

a) in Mac. libr. *in marg. add. c.* b) via sua *c.* c) *intellege* sua. d) *sententia imperfecta; cf. supra p.* 138, *l.* 18. e) et que *Vulg.* f) *seq. iterum* forsitan. g) *lege* provocarent *vel* provocari debere censerent. *O. H.-E.* h) nichil pen. missi *(iterum add.) Ioh.* missi nichil pen. *transposuit.* i) *seq.* contractasse *delet.* k) exasperare *delet.*

1) *Cf. Ps. iuxta Hebr.* 10, 5: inquinatae sunt viae illius in omni tempore. 2) *Cf. decretum imperatoris contra clericos officia celebrare recusantes, Müller I, p.* 385, *nr.* 2. *et Boehmer, Acta Imperii selecta p.* 505, *nr.* 740; *Müller l. l. p.* 234—238. 3) *Ioh. Guilelmi Occam, de quo imprimis cogitare videtur, infra in rec. D c.* 12. *mentionem fecit.* 4) *Inter multos, qui imperatorem cum papa concordare nitebantur, Ioh. h. l. fortasse de Iohanne rege Bohemiae, Balduino archiepisc. Trevirensi, Ottone duce Austriae cogitavit, qui a.* 1330. *id agebant.* 5) *Hoc opus periisse videtur.* 6) *Cf. supra p.* 139, *n.* 2. 3.

globata undique circumcingit et omni genere instrumen- 1330. torum ad hoc pertinencium angariat et invadit adeoque (Iul.). angustavit, ut Lůdewici suffragium imploraret. Qui pre verecundia solucionem obsidionis dissimulare non valens collectis copiis properat et in Ottonis oppositum castra locat[1]. Cui dum ex equo in prelium non posset occurrere, de pacis negocio est tractatum, quam Otto forsan velocius admisisset, nisi quod consiliariorum quidam suis auribus instillavit[2], ut durius se haberet, ne imperator robur Australium ex integro in Friderici ac fratrum suorum morte crederet defecisse et pecunia triginta milium librarum, quam Lůdewicus spoponderat, se ab omnibus necessitatibus exemisse[3], et rubor[a] improperii sibi succresceret pro honoris sui gloria[4] munus defluxus transitorii suscepisse.

*De introitu regis Bohemie in Ythaliam et *f. 37'. triumpho filii sui Karoli. Capitulum [terciu]m[b].

Rex autem Bohemie veniens, in comitatu suo no- (Aug.). biles viros de Liningen, Gemini-pontis, Sare-pontis, de Viandis comites cum pluribus viris splendidis secum habens[5], Lůdewici et Ottonis causas audiens mirabatur, et investigata origine discidii partes breviter allocutus[c] faci- (Aug. 6). liter concordavit et patriam totam in gaudium relevavit, ita ut pro dampnis et serviciis in ammodo imperio impendendis Lůdewicus Ottoni XX[d] milibus librarum labores habendos et habitos resarciret, pro quibus quatuor civitates electas eidem disposuit pactis et instrumentis confectis celerius consignari[6], et sic instaurata amicicia ab invicem est discessum. Otto[e] autem feoda (Nov.). sua nomine fratris et suo in Augusta suscepit[7].* Rex Bohemie ipse vero intrare partes Lombardie disponens,

*) *Ioh. postea adscripsit:* Nota de LXXX vexillulis.

a) rubur *c.* b) *abscisa supplevimus; scriptura folii 37'. nimis attrita et liquore chemico superlito laesa est.* c) allucutus *c.* d) XX[a] c. e) Otto — suscepit *in marg.*

1) *Apud Hagenau; cf. supra p.* 139, *n.* 4. 2) *Cf. Horat. Epist. I,* 8, *v.* 16: Praeceptum auriculis hoc instillare memento. 3) *Cf. Ps.* 106, 6: de necessitatibus eorum eripuit eos; *ib.* 13. *et* 19: de necessitatibus eorum liberavit eos; *ib.* 28: de necessitatibus eorum eduxit eos. 4) *Cf. Eccli.* 45, 14: gloria honoris. 5) *Cf. supra p.* 139, *n.* 5. 6) *Cf. ib. n.* 6. 7) *Cf. supra p.* 141, n. 5. 6.

1330. pretendens corpus patris de Pisis et matris de Ianua transferre, sicut patuit, cordi[a] aliud sibi fuit. Et[b] in
(Oct. Nov.). Tridento existens, uxor moritur[1], quam[c] Iohannes abbas Victorie [exequi]as[d] celebravit; et nuncios ad civitates aliquas dirigit, voluntatem earum inquirit. Quarum legaciones et aliquarum munera suscipit, et, ut veniat,
(Nov.). quarundam fluctu[o]sa ac instabilis mens [d]eposcit. Quosdam et po[ten]tes in partibus illis ingressus [ei]us terruit, quorum potenciam et [vim[e] g]randem ad breve tempus minuit et [de]trivit. Anno igitur Domini
1331. (Ian.). M^{0}CCC^0[X]XXI^0 in Brixia turrim [m]unimenti loco ad civitatis [pre]sidium collocavit[2] et suis commendatam,
(Iul.). ipso [a]bscedente, mox civitas [a] pactis se excussit[3], presidium dissipavit, ...[f] piaculi in patrem suum[4] missi se redivivo genere [per]fidie defuscavit, et, nisi[g] disciplina huius actus et ordo vetasset[h], Karolo[5] lite milicie . . . . .[f]. Nam quedam civitates sibi favorabiles extiterunt, in quibus milites suos collocat et presidia firmat — anno[i] Domini M^{0}CCC^{0}XXXII^0[6] —, et dum perpetuare se estimat, res se mutat, et Parmensibus, Lucanis, Mantuanis obligatis vel retrocedentibus vel data
1333. (Oct.). pecunia se eximentibus exiit[7] et intrare amplius non adiecit — anno[k] M^{0}CCC^{0}XXXII^0 —, Lůdewici eciam super hoc improperia per valde sollempnes nuncios, quasi ad res imperii manus iniciaverit[l], tolleravit[8].

De[m] nupciis Ottonis ducis cum filia regis Bohemie et reconciliacione eorum. Capitulum 4^m.

Marchio[n] tamen, filius eius, Karolus Moravie res
1332. melius ibi gesserat, qui gloriosum triumphum de hosti-

a) cordi *supra lineam scr.* b) Et — defuscavit et *(l. 15) in marg.* c) super quam, *ut D p. 141, l. 4. habet, legendum Fournier l. c. p. 5. coniecit.* d) *abscisa supplevimus.* e) *non constat, num haec recte suppleta sint.* f) *quae sequuntur abscisa.* g) nisi — milicie *in marg.* h) *sic c.* i) a. D. MCCC^{0}XXXII^0 *Ioh. postea inter lineas addidit.* k) a. M^{0}CCC^{0}XXXII^0 *in marg.* l) *sic c.; lege* iniecerit, *(sed cf. Exod.* 29, 9: Postquam initiaveris manus *longe aliam vim habentia; Levit.* 16, 32. *O. H.-E.).* m) *inscriptio capitis in marg. scripta.* n) Marchio — appellatur *(p. 153, l. 8) in marg.*

1) *Sept.* 28; *cf. Chron. Aulae-regiae II, c.* 25, *p.* 473—479. *Rex Tridenti circa m. Octobris et Novembris extitit.* 2) *Cf. supra p.* 142, *n.* 1. 2. 3) *A.* 1332. *Iun.* 15. *Mastinus de Scala Brixiam expugnavit; Ioh. in rec. D (supra p.* 142 *sq.) melius hac de re tractavit.* 4) *Heinricum VII. imperatorem; cf. supra p.* 20 *sq.* 5) *Marchioni Moraviae, filio Iohannis regis.* 6) *A.* 1331. 7) *Ioh. h. l. de secundo regis recessu, a.* 1333. *Oct., cogitasse videtur; sed quae sequuntur ad anteriora tempora spectant; cf. supra p.* 142. 8) *Cf. ib. n.* 4. *et p.* 140.

bus reportaverat. Bellum post patris exitum, qui eum 1332.
in Parma reliquit[a], et fuit inter Modinam et Ferrariam, *(Nov. 25).*
Metfredum de Modina[1], cuius partis fuit marchio, contra
Ferrarienses, Bononienses, Veronenses et cetera[2]. Interea,
dum tempus subpanorum suorum, ut ad captivitatis
loca redeant, propinquaret, rex[3], ut eorum intendat
erepcioni, frequentibus oraculis eorum[b] et persuasionibus
appellatur.*

Et dispensacione habita super consanguinitate filia regis[4] puella Wiennam introducitur[c. 5], et Ottone in Austriam
iam reverso[6] et super sepultura prime consortis planctu
et eiulatu expleto[7], ipso loco[8] eciam multis adiectionibus
facultatum magnifice ampliato et, ut edificiis augeatur et
decoretur, nobiliter instaurato[9], nupcie iocundis appara- 1335. *(Febr. 19).*
tibus celebrantur[10], et anno Domini M⁰CCCXXXIII⁰ 1332.
rege veniente[11], quibusdam pactis prius habitis inter eum
et principes permutatis[12], quibusdam adiectis, filia regis *(Sept.).*
Friderici sibi desponsata in uxorem[13], captivorum gemitus
libera laxacione solvitur[14], et meror in leticiam commutatur[15], et omnis prisce tenor amicicie replicatur, reconsuitur, solidatur. Anno Domini M⁰CCCXXXIIII⁰, iam *(Oct. 1).*
omni nebula dissipata, aura clare pacis patria illustrata,
rex Iohannes in Franciam ad consueta vadit solacia

*) *Sequuntur inter lineas addita:* Nunc in Francia, nunc in Campania, nunc in Northmannia[16]. *Ioh. plura addere voluisse videtur.*

a) *deest vox, ut* gessit; *sermo claudicat.* b) eor. *minimis litteris superscr.* c) *Ioh. inter lineas add.* Alemannia, *quod fortasse ad n. * spectat.*

1) *Cf. supra p.* 142, *n.* 9—143, *n.* 1. 2. 2) *Quae Ioh. scribere voluerit, ex parte rec. D inspecta patet.* 3) *Iohannes Bohemiae; cf. supra p.* 144. 4) *De Guta filia Iohannis regis Ottoni duci desponsata Ioh. cogitasse videtur. A.* 1332. *Iul.* 13. *inter duces Austriae et barones Bohemos pax icta est, Sept.* 4. *duces cum Iohanne rege Pataviae convenerunt.* 5) *Quaedam Ioh. narrare oblitus est; cf. supra p.* 144. 6) *A.* 1331; *cf. Cont. Novimont., SS. IX, p.* 670. 7) *Cf. Gen.* 50, 4: expleto planctus tempore. 8) *Monasterio Novi-montis, ubi Elisabeth uxor Ottonis humata erat.* 9) *Cf. Kopp V,* 2, *p.* 186, *n.* 3—5. 10) *Error; a.* 1335. *demum Otto alteram Iohannis filiam Annam uxorem duxit.* 11) *De conventu Pataviensi sermo est; cf. supra n.* 4. 12) *Haec ad pacta a.* 1332. *Iul.* 13. *inita (supra n.* 4) *spectare videntur.* 13) *Iam pactis superiore nota allatis; cf. Boehmer, Reg. Imp., 'Herzoge von Österreich' nr.* 186. *et Chron. Aulae-regiae II, c.* 30, *p.* 490 *sq.* 14) *Ipsi Iul.* 13. *liberati sunt.* 15) *Cf. Iac.* 4, 9: risus vester in luctum convertatur et gaudium in moerorem. 16) *De Iohanne rege sermo est.*

1332. tornetarum[1], ubi Bretones, Franci, Anglici, Theutonici convenientes mundanis voluptatibus et huius seculi oblectamentis in militaribus exerciciis insistebant. Rex vero Bohemorum ibi adeo graviter ceditur, ita ut mors eius in Alamannie partibus per ora pene omnium volitaretur[a. 2], ita ut ex hoc ludo, sicut quondam inter
2.*Reg*.2,14.15. pueros Ioab et Abner, grave bellum exurgeret, qui convenerant, et ut pueri ludant coram iis, imperante[b], et
ib. 16. *unusquisque apprehenso*[c] *capite comparis defixit gladium in latus contrarii, et cecidere*[d] *simul in loco* qui *ager* dicitur *robustorum**; et sicut dicit Oracius[3]:

Ludus enim genuit tremulum certamen et iram,
*Ira truces inimicicias et funebre bellum.***

**f*. 38. *De morte Heinrici ducis Karinthie, et quod duces Austrie terram optinuerunt. Capitulum V[4].

1335. Anno Domini M⁰CCC⁰XXXV⁰ Heinricus dux Ka-
Apr. 2. rinthie dominica qua canitur *Iudica*[5] in capella beati

*) *Hoc loco signum, ad quod non, sed potius ad capitis finem pertinere videntur sequentia in inferiore margine postea a Ioh. addita:* Post reditum regis filia regis predicti[6] ei desponsatur, sed ipse impotencia maleficiatur, per multos dies multis artibus remedium queritur nec invenitur, contractus dirimitur . . . .[e] in reg[inam]
1337. (*Maii* 18). coronavit[7], et odio quasi ab omnibus regnicolis habita in comitatum regis . . . . .[f]

**) *Sequitur inscriptio capitis postea dispositione mutata adiungendi:* De morte Iohannis pape et determinacione quadam de visu Dei, *post quam quarta fere pars folii vacat.*

a) *sic c.; aut* volitaret *aut* volutaretur *legendum.* b) Abner imperavit *legendum.* c) apprehenso — robustorum *in marg. add.;* apprehensoque unusquisque capite *Vulg.* d) ceciderunt *Vulg.* e) *quaedam abscisa.* f) Lucelburgensem rediit *supple e p.* 145, *l.* 12, *abscisa. O. H.-E.*

1) *Tunc Iohannes rex festo, quod Philippus VI. rex Franciae celebravit, cum Iohannes filius eius, maritus Gutae filiae regis Bohemiae, balteo militari cingeretur (Oct.* 1, *ut Chron. Aulae-regiae II, c.* 31, *p.* 492, *vel Sept.* 29, *ut Cont. Guilelmi de Nangiaco a.* 1332. *referunt), interfuit, sed demum a.* 1335. *in alio hastiludio vulneratus est; cf. Chron. Aulae-regiae III, c.* 10, *p.* 520. 2) *Cf. Esth.* 9, 4: fama . . per cunctorum ora volitabat. 3) *Epist. I,* 19, *v.* 48 *sq. Cf. supra p.* 147. 4) *Hoc caput iam a Fournier p.* 118—123. *editum est; cf. ibid. p.* 111—118. *adnotata. Ad Iohannis relationem imprimis Chron. Aulae-regiae III, c.* 10, *p.* 521. *conferendum est.* 5) *Eundem diem*

Panchracii in castro Tyrolensi cholera gravatus circa precordia et membris ac voce destitutus ministrorum manibus effertur et cum maximo tocius eiulatu familie suffocatur et in ecclesia beati Iohannis ibidem tumulatur. Post duos nichilominus annos ad monasterium sancti Iohannis in Stams, quod pater suus[1] fundaverat et ipse locupletaverat, ab episcopo Brisinense Matheo et abbate Ulrico de Stams ac multis religiosis et secularibus vehitur et ibi cum patre et fratribus sepelitur. 1335.

Filia[2] et maritus eius[3], Bohemie regis filius, celerem dirigunt nuncium ad regem Bohemorum, a patre adhuc vivo cum condicionibus supradictis eisdem tutorem deputatum[4], mandantes, ut ruptis moris omnibus veniat et terras puerorum nomine suscipiat. Alioquin dilapsio rerum fiat et terris periculum inmineat, nisi per sollertem disposicionem et subitam succurratur. Qui regem Parisius ex plagis incussis in tornetarum fatigio[5] repperit pene oculorum lumine defrustratum, lectulo decumbentem, medicinalibus intendentem. Legacione et morte amici audita ingemuit et respondit nichil pueros debere metuere, quia, dum aliqualiter pristine sanitati fuerit redditus, se asserit mox venturum et eorum causas et negocia pro eorum et terrarum commodo tractaturum. Duces autem Austrie, Albertus et Otto fratres, filii sororis[6] Heinrici defuncti, quia heredem masculum non reliquit, ad Lûdewicum imperii gubernacula tenentem mittunt, ut ad eos in Linczam, que est civitas eorum super ripam Danubii posita, venire non pigeat, deprecantur. Quorum precibus inclinatus[a] et ipsi ab Austria ascendentes in predicto loco sibi invicem occurrerunt, (Maio). et aliquantulum post laboris motum principibus quietatis, precamina et desideria ducum imperialibus auribus reserantur, videlicet ut ad Karinthiam iam vacantem eos investiat eisque[b] concedat[7], fiducialiter postulant et in-

a) *supple* ille. *O. H.-E.* b) *adde* eam.

Necrolog. Benedictobur., MG., Necr. I, p. 4, *habet, Apr.* 3. *Necrolog. S. Udalrici Augustensis, ib. p.* 122. 6) *Elisabeth Friderici filia. Quae Ioh. de regis impotentia addit fabulosa sunt; cf. supra p.* 144. 7) *De Beatrice secunda uxore Iohannis regis, a.* 1337. *Maii* 18. *coronata, tractatur; cf. supra p.* 145.

1) *Meinhardus. Cf. supra I, p.* 316. 2) *Margareta.* 3) *Iohannes Heinricus; cf. supra p.* 93. 4) *Cf. supra p.* 140. 5) *Cf. supra p.* 154, *n.* 1. 6) *Elisabeth.* 7) *Iam a.* 1330. *Nov.* 26. *imperator se post Heinrici ducis obitum ducibus Austriae Carinthiam feudo daturum esse promiserat.*

1335. tente, nempe cum hec terra eorum terris sit contigua eisque adhereat, et per eam sua dominia securius teneant et quasi protectionis[a] clyppeo tueantur; annectentes matrem suam ducis Meynardi filiam extitisse et se tamquam masculos debere, hereditate patrocinante, iure iustius[b] possidere, nec omnino competere, si extranei sanguinis quispiam inter eorum progeniem se misceret vel in eis, que sibi deberentur, possessionariam[c] potenciam usurparet; se eciam cum suis progenitoribus adeo deservisse fideliter et adhuc obsecuturos fidelius, ut hanc peticionem admisisse imperatorem nullatenus peniteret. Lůdewicus brevi temporis intervallo deliberacione habita
(Maii 2). adiudicavit fieri postulata[1] — statimque[d] votis eorum satisfecisset, nisi quod inundacio pluvie impedivit, que solito amplior de cataractis celestibus[2] erumpebat —, meminens[e] Friderico a sua captivitate laxato promisisse primum principatum imperio vacantem sine contradictione qualibet sibi vel fratribus concessurum[3], oblivioni tradens que prius de Karinthia specialiter et expressive Heinrico duci et suo genero, Bohemie regis filio, confirmavit[4].

Interea moram rege Bohemorum trahente regis filius Bohemie[5] et conthoralis sua Margareta, nescientes[f], quid inter imperatorem et duces Austrie tractaretur, Iohannem abbatem de Victoria, qui duci Heinrico, patri eorum, familiaris et secretarius fuerat, ad avunculos duces Austrie direxerunt[6], patris sui et eorum avunculi obitum nunciantes, defensionem eorundem in terris suis propter tutoris sui absenciam postulantes, ut, si qui terras suas ledere vel molestare conciperent, se protectores
Is. 44, 12. *brachio sue fortitudinis* exhiberent. Abbas vero Linczam
(Maii 4). veniens et rem in fieri[g] conspiciens, legacionem[h] intermittere nolens, nichilominus confidens nobili viro Ottoni de Lichtenst[ain][i, 7] exposuit itineris sui causam. Qui

a) clyppeo protectionis *Ioh.* pr. cl. *transposuit.* b) *supple* terram. *O. H.-E.* c) poss. *a Ioh. post in marg. add.* d) stat. — erumpebat *a Ioh. in marg. add.* e) *adde* se. f) nesc. — tractaretur *a Ioh. in marg. add.* g) *sic c.* h) *praecedit* a *expunctum c.* i) de Lichtenst[ain] *a Ioh. in marg. add.; abscisa supplevimus.*

1) *Cf. Boehmer, Reg. Imp., 'Ludwig' nr.* 1668—1673. *et infra p.* 158. *Fortasse Ludovicus ducibus iam ante diem Maii* 2. *Carinthiam voce promisit.* 2) *Cf. Gen.* 7, 11. 8, 2: cataractae coeli. 3) *A.* 1325. *Apr.* 23? *Alibi de hac promissione nihil legitur; cf. Fournier p.* 115 *sq.; Huber, 'Gesch. Österreichs' II, p.* 139, *n.* 2; *Chroust, 'Romfahrt Ludwigs d. B.' p.* 46, *n.* 2. 4) *Cf. supra p.* 93. *et* 148. 5) *Cf. supra p.* 155, *n.* 3. 6) *Cf. 'N. Archiv' XXVIII, p.* 155. 186, *nr.* 50. 7) *Camerario Styriae.*

apprehensa manu sua eum ad principes introduxit et 1335. premisso officiose salutacionis ex parte iuvenum amicorum alloquio commissa sibi per ordinem, sicut premittitur, explanavit et, quantum valuit lucidius et affectuosius, principum amborum auribus inculcavit; qui super morte avunculi tamquam iam senioris et patris omnium in omni illa progenie existentis plurimum doluerunt et, qualiter decesserit, diligenter et amicabiliter quesierunt. Super quibus *per abbatem serietenus informati tanti *f. 38'. viri excessum suspiriis doluerunt et responsum in crastinum distulerunt. Abbas autem non segnis, assumpto viro nobili Heinrico de Seveld[1], imperatorem adiit, avunculi[2] sui Heinrici ducis transitum recensuit, eique quod intranti Ythaliam et exeunti fideliter astiterit[3] et[a] antiquam viri amiciciam ad memoriam revocavit puerosque[4] orphanos derelictos replicatis subplicacionibus commendavit. Qui intuens abbatem ait: 'Parati semper fuimus avunculo nostro nobis karissimo suisque pueris complacere. Tempus autem', ait, 'hanc inquirendi graciam neclexerunt, quia cum ducibus Austrie, nostris avunculis[5], concordavimus, ut ad presens nil aliud agere valeamus'. Ad quod abbas: 'O princeps circumspectissime, cuius prudencia maxima pars orbis componitur[6], si non in hoc casu, in aliis vobis, cum volueritis, subest[b] posse'. Die crastina superorta responsum ducum abbas cum de- (Maii 5). siderio prestolatur, et obmutescentibus cymbalis et divina non celebrantibus clericis propter Lůdewici presenciam dux Albertus intra domicilii sui secreta officium sacre misse precipit celebrari. Post cuius peractionem abbatem accersitum sic alloquitur: 'Venistis ad nos et nuncia nostre matertere[7] detulistis. Super quibus vobis deliberavimus respondendum et nostrum verbum in ore

a) et — amiciciam *a Ioh. in marg. add.* b) posse subest *a Ioh.* subest posse *transposita.*

1) *De eo cf. tabulas Ludovici IV, quibus eum liberosque eius liberavit, datas a.* 1330. *Aug.* 5, *Reg. Ludovici nr.* 3293. *A.* 1320. *Mart.* 23. *apud Heinricum ducem Carinthiae in castro Tirol erat, Reg. Boica VI, p.* 6. 2) *Consobrini; Elisabeth amita imperatoris mater Heinrici ducis fuerat; cf. supra I, p.* 194. 265 *sq.* 3) *Cf. supra I, p.* 248, *l.* 35—249, *l.* 1. 288, *l.* 25—289, *l.* 2. 4) *Filiam et generum Heinrici.* 5) *Consobrinis, cum Mechtildis mater imperatoris amita ducum extiterit.* 6) *Cf. Claudiani Panegyr. de quarto consulatu Honorii Aug. v.* 299 *sq., Auct. ant. X, p.* 161: Componitur orbis regis ad exemplum. 7) *Neptis; cf. supra p.* 155, *n.* 6.

1335. vestro ponimus[1] ad eam vicario delacionis studio perferendum. Unde ei volumus intimari, quod parati sumus ad omnia que ei sunt honesta et utilia perficere[a] toto posse, ita, si nostris consiliis velit intendere et ad nostram informacionem se voluerit regulare. Carniola ad nos pertinet, sicut constat, quamvis vadis nomine pater eius[2] a nostro patre[3] pro tempore[b] tenuerit, quam nunc apprehendere curamus tamquam ad nos per delapsionem temporum devolutam. Karinthia nobis liberalitate imperii est collata, quam per Ulricum comitem de Phanberch et Ulricum de Walsê[4] et alios nostros fideles tranquillo[5], si potest fieri, sin alias, iure belli ad nos ordinamus conducendam; quos iam exercitum agere et nostre commissionis mandata perficere in Karinthia certissime agnoscatis. A quo cepto nullum volumus prestolari nec desistere possumus ab eodem'. Predicti nobiles civitates et castra, nemine resistente nec oppressis presidium ferente, breviter ad ducum Austrie subiectionem et dedicionem cum promissis ad observanciam suorum iurium pertraxerunt. Serenitate aeris redeunte imperator III.
Maii 5. Nonas May[6] indutus imperialibus signa precipit erigi, vexillula comitibus et aliis nobilibus ferenda consignari; fiunt cursitaciones, tubarum, tympanorum concrepaciones. De terra Karinthie duces sollempnitate debita, exultantibus animis, investivit. Et ecce dux Heinricus[7] Bawarie[8], gener regis Bohemorum[9], Karolus Moravie marchio, filius eius, per Danubii descensum[c], equis per terram euntibus, veloci remigio advenerunt[10], tumentes et quasi cum iurgio[11] exclamantes non iuste imperatorem fecisse, principatum Karinthie Heinrici ducis heredibus abstulisse et Austrie ducibus contulisse, nec posse eos sine offensionis molestia possidere. Duces illud Salomo-

a) *lege* perficienda *vel dele superius* ad. b) *supple* eam. c) *primo Ioh. posuerat* desc. vel. rem. adv. equis per t. eunt., *post ita corr.*

1) *Cf. Num.* 23, 5: Dominus autem posuit verbum in ore eius, *et ib. v.* 16. 2) *Meinhardus.* 3) *Alberto; cf. supra I, p.* 249, *n.* 5; 318, *n.* 6; 354; *II, p.* 37. *et Dopsch l. c. (supra I, p.* 318*), p.* 77—82. 4) *II; cf. Doblinger l. c. p.* 359 *sq.* 5) *Haec adverbii forma et apud Livium III, c.* 14. *legitur.* 6) *Tabulae de hac re iam d. Maii* 1. *et* 2. *datae sunt; cf. supra p.* 156, *n.* 1. *Vide et Boehmer l. c., 'Ludwig', nr.* 1673; *Addit. III, 'Reichssachen' nr.* 431. 7) *II. (XIV).* 8) *Inferioris.* 9) *Cuius filiam Margaretam duxerat.* 10) *Cf. Huber, Reg. Imp. VI, nr.* 20. 20[a]. 11) *Cf. Gen.* 31, 36: tumensque Iacob cum iurgio ait.

nicum attendentes: *Sapiens differt et reservat in posterum*, et Oracius in Poetria[1]: 1335. *Prov.* 29, 11.

Nec semper feriet, quodcumque minabitur, arcus,

retinere, quod gratis eorum manibus fulserat, servare tenaciter decreverunt et armatos sermonibus imperitis et involutis sentenciis[2] oppressosque amaritudine[3] abscedere permiserunt.

Abbas accedens principes suum monasterium fovendum misericorditer et terram cum incolis respiciendam graciosius recommisit[4]. Querentibus eis, quibus amministracionibus terra posset utilius procurari et a consuetis et inolitis angariis relevari, abbas ait: 'Imperator Tyberius, ut scribit Iosephus[a. 5], cur per tam longa tempora provinciarum presides in suis amministracionibus conservaret et nullatenus eos nisi mortis incidencia permutaret, respondit: "Fuit vulneratus quidam, quem musce nimium affligebant, sed quidam transiens eas abigebat motus misericordia super eum. Infirmus: „Magis michi", ait, „lesionis importas, quia, si presentes fugaveris, que sanguine sunt replete, famelice supervenient [et[b]] non poterunt effugari". Quod probabile principes intelligentes omni iocum risus moderamine susceperunt, promittentes[c] bonam amministracionem terre et utilem transmissuros et iura ecclesiarum, nobilium et civium pocius velle elargare quam in aliquo decurtare. Abbas cum benedictione principum *rediit et Karinthiam *f. 39. iam eorum dicioni subiectam repperit, et que egerit, que viderit, que audiverit, regis filio sueque consorti in Tyrol existentibus nunciavit. Prepositus autem Wizegradensis, postea episcopus Olmunczensis[6], dirigitur[7] racionabiliter cum nobilibus Bohemis et aliis[d], Carinthiam et Carniolam reposcentes[e] regis et pupillorum nomine, sue

a) *adde* interrogatus. b) *uncis inclusa in marg. abscisa.* c) *adde* se. d) aliis *a Ioh. in marg. add.* e) reposcere *Ioh. corr.* reposcentes *c.;* reposcens *D p.* 194.

1) *Epist. II,* 3, *v.* 350. 2) *Cf. Iob* 38, 2: Quis est iste involvens sententias sermonibus imperitis? 3) *Cf. Thren.* 1, 4: oppressa amaritudine. 4) *Cf. privilegium Alberti II. monasterio Victoriensi concessum a.* 1341. *Oct.* 24, *'N. Archiv' XXVIII, p.* 188, *nr.* 65. 5) *Antiq. Iud. XVIII,* 15. 6) *Iohannes filius illegitimus Wenceslai II. regis, cancellarius regni Bohemiae, qui iam a.* 1334. *Mart.* 26. *vel* 27. *a Iohanne XXII. episc. Olomucensis confirmatus est.* 7) *A Iohanne rege vel Karolo marchione; hanc legationem a Iohanne rege Iul.* 30. *reverso missam atque unam eandemque ac alteram, de qua cf. infra p.* 162, *esse v. Weech l. c. p.* 54, *n.* 221. *contendit.*

1335. tutele legaliter commendatas. Duces responderunt sibi Karinthiam liberalitate imperii condonatam, Carniolam vadimonium avunculi morte ad se iuste et legitime reversatam[a. 1]. Nec velle nec debere, quod tanto honore, tam Dei quam fortune favore perceperint, cuiquam vivencium sine gladio reddituros[b], et si arcerentur, se propensius defensuros et hos cum aliis principatibus ad periculumposituros. Post quam responsionem[2] dux (Iun.). Otto in Karinthiam veniens a civitatibus sollempniter suscipitur, ad ecclesias ducitur, iuramenta civium et nobilium suscipit. Officium capitaneatus a viro strennuo Chunrado de Ovenstain[3] ablatum magnifico viro Ůlrico[4] comiti de Phanberch committit, transiensque Carniolam, par eius[c] cultus honoris ab omnibus exhibetur. Fridericum Libertinum[5] nuper ab Heinrico duce capitaneum ordinatum[6] confirmat et curam ei divitum et pauperum commendans redire in Austriam properavit.

De inthronizacione ducis Ottonis in ducatum Karinthie et prelio contra regem Bohemie. Capitulum VI[m].

1335. Anno M⁰CCC⁰XXXVI⁰ Otto dux ab Austria in Karinthiam iter flectit[7], morem terre volens iuxta[d] postulacionem nobilium[e] observare, qui[f] dicunt sui moris esse principem [nullum[g]] iuste feoda terre concedere, [nisi[g]] fuerit in sua sede rite et [solle]mpniter collocatus, venitque in Carniolam et habito colloquio cum Perthrando patriarcha[8] pro viarum securitate et diversis obstaculis

a) *sic c.* b) *lege* reddere. c) *lege* ei. d) *supra* iuxta *Ioh. scr.* ad. e) nob. *a Ioh. in marg. add.* f) qui — collocatus *(l. 25) a Ioh. in marg. add.; uncis inclusa a bibliopego coperta supplevimus.* g) *sic D p.* 195; *absc. c.*

1) *Cf. supra p.* 156. 158. 2) *Antea; cf. supra p.* 159, *n.* 7. 3) *Qui se absque mora ducibus Austriae subdiderat; cf. tabulas eius apud Steyerer, Commentarii pro hist. Alberti II., Addit. p.* 83; *Vitam Karoli IV. imp., Boehmer, Fontes I, p.* 248. 4) *V; cf. K. Tangl l. c. (supra I, p.* 138, *n.* 3*) p.* 244. 5) *De Suneck; cf. supra l. c.* 6) *A.* 1334. *Apr.* 1. *Utini a Bertrando patriarcha Fridericus Libertinus de Suneck, Carniolae et Marchiae capitaneus generalis, feodis, quae antecessores ab ecclesia Aquilegiensi habuerant, investitus est, Muchar, 'Urk.-Reg. f. d. Gesch. Innerösterreichs, Archiv f. Kunde Österr. GQ.' II, p.* 431, *nr.* 2. 7) *Sequentia ad a.* 1335. *aeque ac praecedentia spectare nec Ottonem ducem interim in Austriam rediisse consentaneum est.* 8) *Cf. epistolam, quam Bertrandus ad decanum Aquileg. scripsit, Acta SS.* 6. *Iun. I, p.* 770: nos ivimus Laibacum ad habendum colloquium cum d. Ottone duce Austrie; *cuius colloquii tempus Bollandistae*

amovendis, que inter principes et comites Goricienses[a] 1335. ex una parte et ecclesiam Aquilegiensem ex altera vertebantur[1], quibus tamen treugarum interposicionibus dissolutis dux venit in Karinthiam et iuxta morem superius[2] predistinctum, cum de investitura ducis Meynardi ageretur, a senioribus terre perquisita consuetudine, stipatus claro[b] militum et nobilium comitatu et prela- *(Iul. 2).* torum, in ecclesia Soliensi ab episcopo[c] Gurcensi Laurencio, presente Heinrico Lavantino et abbatibus et prelatis devotis, super eum prostratum ante aram beate virginis lectionibus et oracionibus recitatis, ad ecclesiam beati Petri in monte Karinthiano positam cum plausu et tripudio inmenso, erectis vexillulis, militibus cursitantibus, in sede ponitur, promittens terre protectorem ac pauperum defensorem erecto gladio se futurum. Deinde officiales ducatus in convivio epularum sua exercentes officia ei se sedulos et ad obsequendum voluntarios, sicut decuit, cum maxima reverencia prebuerunt[3].

Post hec iudicio presedit, querimonias ab antiquo intermissas pauperum oppressorum multas recepit et notatas capitaneo[4] certis terminis expediendas valde firmiter commendavit. Australes autem quidam cum duce existentes, videntes suum principem sic circumduci et in loco tam humili statui et dignitatis huius titulo taliter decorari, vestibus suis preciosis exui et rusticalibus indui, plebeio habitu per omnia convestiri, manu rustica alapari, quesicionibus[d] et [respon]sionibus[e] examinari et principem vocibus rusticorum consonancium declarari, mirati sunt et colludium et quasi quoddam ludibrium reputantes in Austriam facti ridiculum reportarunt et ultra non agendum, sicut dicitur, estimarunt.

Rediens autem Otto Alberto duci que gesta sunt denunciat, devotam obedicionem[f] Karinthianorum om-

a) Goriciensem *c.* b) clara *a Ioh. corr.* claro. c) *seq.* la *delet.* d) ques. — examinari *a Ioh. in marg. scripta.* e) *duas litteras abscisas* (rn) *supplevimus.* f) *sic c.*

a. 1335. *aliquanto ante m. Sept. statuunt, cf. ibid. n.* f. n. *Ad idem colloquium* unio et ligua perpetua *inter patriarcham et Albertum et Ottonem duces Austriae a.* 1335. *Iun.* 24. *factae, v. Zahn, Austro-Friulana, Fontes rer. Austr. II, t. XL, p.* 41, *nr.* 31, *spectant.* 1) *E litteris Bertrandi in praecedente nota allatis colligi videtur has simultates posteriores fuisse.* 2) *Supra I, p.* 251—253. 290—294. 3) *Cf. Puntschart l. c. (supra I, p.* 251, *n.* 3*) p.* 48 *sq.* 54 *sq.* 59. 106, *qui Iohannem interfuisse credit, et alia quae adnotavimus.* 4) *Cf. supra p.* 160, *l.* 11—13.

1335. nium et congratulacionem insinuat et, quantum eis[1] faveant, fratri narrat. Super quo uterque cum curia tota et terre nobilibus inmensis gaudiis cor oblectat.

(Iul.). Anno eodem Iohannes rex Bohemie, viribus corporis restitutus, audiens que sunt gesta et que in Karinthia gerebantur, de Francia per aliarum viarum diverticula in Bohemiam introivit[2] et mittens[a] episcopum **f. 39'.* Olmunczensem[3] *et ducem Saxonie[4], fratrem Alberti presulis Pataviensis, qui nomine suo petat[b] leges iusticie conservari[5], quibus precipitur aliena non rapere, ablata restituere; se amplius iniuriam non posse dissimulare, pocius[c] gladium intra vaginam permittere[d, 6] quam in sanguinem desevire. Principes Austrie responderunt se, sicut prius, nullatenus Karinthiam dimissuros, bellum pocius suscepturos[7]. Rex Iohannes reges Ungarie[8] et *(Nov.).* Krakovie[9] adit[10], subsidium poscit[e], promissa excipit, Misenensibus, Saxonibus, viris alacribus, stipendia tribuit, ut parati sint, tempus exprimit et indicit, ducibus 1336. hostibus reputatis bellum mittit. Qui accersito Lůdewico *(Ian.).* imperatore in civitatem W̊nensium[11] solacia exhibent, omnem honoris culturam instruunt, quid facto opus sit, consilium[f] perquirunt; divine laudis organa eo presente mutescunt, multi mirantur et territi obstupescunt. Imperator auxilia repromittit, exercitum copiosum contrahit et[g], adventus eius exspectetur, disponit. *(Mart.).* Rex Bohemorum coacto exercitu fines Australium in-

a) misit *vel* mittit, *ut D habet, legendum. O. H.-E.* b) petant *legendum videtur.* c) *supple* velle, *ut D habet. O. H.-E.* d) soporare *add. D.* e) possit *c.* f) consulium *c.* g) *adde* ut.

1) *Alberto scilicet et Ottoni.* 2) *Iul.* 30. *Pragam venit et* mox die altera contra Ludowicum Bavarum, deinde contra ducem Austriae expeditionem fecit publice proclamari, *Chron. Aulae-regiae III, c.* 10, *p.* 520. 3) *Iohannem.* 4) *Rudolfum, ut videtur.* 5) *Cf. Eccli.* 1, 33: conserva iustitiam; *ib.* 35, 1: qui conservat legem, *et ib.* 44, 20. 6) *Cf. Ioh.* 18, 11: Mitte gladium tuum in vaginam. 7) *De hac legatione cf. supra p.* 159, *n.* 7. 8) *Carolum I. Robertum, quocum Sept.* 3. *foedus iniit, Cod. dipl. Moraviae VII, p.* 62, *nr.* 81. 9) *Casimirum III; inter reges Bohemiae et Poloniae pacta de pace perpetua componenda Aug.* 24. *inita sunt, ibid. p.* 56, *nr.* 76. 10) *M. Nov. tres reges in castro Ungariae Visegrád vel Blindenburg convenerunt, ubi Iohannes cum Casimiro pacem et amicitiam firmavit, Cod. dipl. Moraviae VII, p.* 69—73, *nr.* 89—93; *Vita Karoli IV. p.* 250 *sq.; Chron. Aulae-regiae III, c.* 11, *p.* 522. 11) *Ubi ducibus Ian.* 5. *tabulas dedit, Boehmer l. c., 'Ludwig' nr.* 1722 *sq.* — *Ioh. silentio praeteriit a.* 1335. *Sept.* 15. *inter Iohannem regem et Ludovicum IV. ducesque Austriae usque ad a.* 1336. *Iun.* 24. *indutias factas esse.*

greditur[1], rapinis, incendiis oppida, villas capit, diripit 1336. et dispergit, claustra, ecclesias irrumpere non metuit, dissipat, nulli parcit[2]. Duces conflatis Australibus, Styriensibus, Karinthianis, Carniolanis[3] urgente instancia regis Bohemorum phalangas[a] instruunt contra eum; ordinatis turmis cum Ottone duce, prospera ei optantibus omnibus et suis eum oracionibus et letaniis comitantibus, exeunt[4], precipue filia[b] regis[5], que uxor fuerat ducis, flente et dicente, quia alter pater, alter maritus doloris ei materiam adaugeret. Dum autem dies instaret prelii, et[c] imperator tardaret, pars Bohemica sensu callida vidit se numero pauciorem, Australium aciem forciorem, bellum protraxit, quousque superveniencium Ungarorum impetus eius adauxit potenciam et virtutem. Nunciatum est autem duci clanculo, quod non ordine iusti belli, sed secus, quasi per modum tradicionis et perfidie, ageretur eiusque periculum tractaretur[6]. Quo audito, paucis patefacta hac insinuacione, retrocessus presidium (Apr. 24). meditatur[7]; et dum elevarentur ad arma, *ut sonus erat* Ezech. 1, 24. *multitudinis atque castrorum*[8] bellare volencium, nullo adversario in campis apparente, clamore invalescente, milite stupescente, dux Wi̊nam regressu celere festinavit, omnisque post eum populus anhelavit. Pars autem exercitus et viri virtutis[9] plurimi, quid vel cur fieret, ignorantes, oculos hinc inde circumferentes[10], nullum, qui eos offenderet, contuentes, quantum poterant, partem adversam armis precincti in campestribus sustinentes et offendicula pro temporis illius insufficiencia inferentes, Wi̊nam post ingressum principis intraverunt. Quos dum dux Albertus intueretur a[d] prelio sic defluxos, 'O', in-

a) *sic c.* b) filia *a Ioh. supra* regis *scr.* c) et imp. tard. *a Ioh. in marg. add.* d) a — defluxos int. *Ioh. transposuit.*

1) *Febr.* 24. *Praga profectus; Chron. Aulae-regiae III, c.* 12, *p.* 524. 2) *Cf. ibid.:* terras (ducum Austriae) ex aquilonari parte Danubii per totum tempus quadragesimae et paschae plurimum ferro fugavit et turbavit igne. Viginti expugnavit munitiones, captivavit . . . comites, ministeriales et nobiles nec non muratas cepit civitates aliquas. 3) *Cf. Cont. Novimont. p.* 671. *et Chron. Aulae-regiae l. c.* 4) *Milites scilicet.* 5) *Anna.* 6) *Idem affirmat Cont. Novimont. l. c.* 7) *Chron. Aulae-regiae l. c. dicit ducem intellegentem regem se crastino aggressurum fugisse,* postquam nemo in castris . . de mane inventus fuit. *Cf. Ann. Zwetl. l. c. p.* 682. 8) *Ezech.* 1, 24: quasi sonus erat multitudinis, ut sonus castrorum. *O. H.-E.* 9) *Cf.* 1. *Mach.* 5, 50. 6, 37: viri virtutis; *cf. ib.* 14, 32. *O. H.-E.* 10) *Cf. Deut.* 3, 27: oculos tuos circumfer.

1336. Ios. 7, 8. quit cum[a] Iosue, *quid dicam, mi domine Deus, videns Israelem vertentem*[b] *hostibus suis terga?* Et ingemiscens tam fratrem quam alios secum existentes invectivis redargucionibus aspere reprehendit, asserens numquam in sua genealogia tale dedecus accidisse. Fertur[c], quod et ipse rex Bohemorum generum suum ducem premunierat[d], quia in hostium manus tradendus fuerat[1] quorundam secum existencium factione, nisi sue saluti celerius provideret. Ferebatur eciam, quod et hoc ipsum arte quadam subtili, ut terror ei incuteretur[2], fuerit
1. Reg. 19, 11. 12. actitatum; nam Davit rex, qui numquam prelio succubuit, sed semper magnifice triumphavit, dispensative aufugit, dum Saul mitteret satellites suos, ut occiderent eum nocte, cui et Mychol uxor sua mandavit: '*Nisi salvareris te nocte hac, cras morieris*', et *deposuit eum per fenestram,* sicque *abiit aufugi*ensque periculum *est salvatus.* Sed et Vegecius[3] huius dispensacionis dat formam dicens: *Cum de fuga tractandum est,* inquit, *habenda diligencior est cautela, quia periti exemplorum bellice discipline numquam maius testantur periculum inminere; qui enim ante congressum recedit ex acie, fiduciam suis minuit et addit audaciam inimicis. Verum quia hoc sepius necesse est evenire, quibus modis tute possit fieri, deliberandum est. Primum, ut tui nesciant ideo te recedere, quia declinas inire conflictum, sed credant arte aliqua ideo se revocari, ut ad oportuniorem locum invitetur hostis ac facilius superetur, aut certe insequentibus adversariis secreciores insidie collocentur; illud quoque vitandum est, ne hostes te recedere senciant statimque irruant et sequantur.**

*) *Huc spectant in inferiore margine scripta:* Lucanus[4] de Iulio Cesare[e]:

Territa quesitis ostendit terga Britannis;

cuius meminit Valerius[5] dicens, quod *onustus duabus loricis* . . . .[f].

a) cum Ios. *in marg. add.* b) *in rec. D haec verba secundum Vulg. transposita.* c) Fertur — actitatum *(l. 11) a Ioh. in marg. scripta.* d) *sic c. pro* premonuerat. e) *seq.* Iulio *corr.* Iulii *c.* f) *reliqua abscisa.*

1) *Cf. Ezech.* 39, 23: et tradiderim eos in manus hostium. 2) *Cf.* 2. *Mach.* 12, 22: timor hostibus incussus est. 3) *De re militari III,* 32. 4) *Phars. II, v.* 572. 5) *Valeri Maximi Facta et dicta memorabilia III,* 2, 23, *qui pergit:* inter undas, quas hostili cruore infeceras, enasti.

*De iterata expedicione, succursu imperatoris et reconciliacione regis Bohemie et ducum. Capitulum VII[m]. 1336. *f. 40.

Anno Domini eodem, scilicet M°CCC°XXXVI°, tempestas gravior exsurrexit: nam Iohannes rex non solum domesticos milites, quos habuit, reservavit, sed et conducticios ab exteris partibus ad presidia per circuitum deputavit, quosdam secum esse constituit, sicque eventum rei satis provide expectavit[1], ut scilicet festinato, si necesse fieret, ad manus haberentur, ne maioris dispendio periculi[a] a longe[b] quererentur. Duces autem, quamvis suorum quosdam ire ad propria domicilia concesserint, non minus sollicitabantur*, quomodo vicem facti in regem Bohemie retorquerent. Rex cognito, quod suos dimisissent, caput erigit iterumque exercitum instruit[2] (Iun.) nec ociari vel ad horam seviciam suam sinit. Duces autem Lůdewici accipiunt ambassatam admirantis, quod contra statutum et placitum diem dux Otto egressus sine eo fuerit comminus ad bellandum[3] et, si adversum aliquid acceperit, sibi nullatenus imputandum; nunc vero[c] paratum esse viribus omnibus, ut promiserit, ad iuvandum. Duces exhilarati sicut prius properanter de suis terris miliciam comptam conflant, ut[d] dicit Salomon: *Victoriam et honorem acqui[ret]*[e] *qui dat munera,* munera Prov. 22, 9. larga donant, in regis oppositum se delibrant[f], Alberto[g] fratrem [sem]per[e], ut negocium non dissolveretur, ex latere comitante. Imperator accelerat, Ůlricum comitem de Wirtenberch[4], Wilhalmum de Iuliaco cum Bawaris, Franconibus et diversis Reni superioris et inferioris

*) *In margine Ioh. postmodum adnotavit:* Hoc anno obiit 1336. consors Lůpoldi ducis domina Katherina pridie Kal. Sept. 30. Octobr.[5].

a) *sic D;* periculo *c.* b) alonge *Ioh. propter cursum scripsit.* c) *supple* se. d) ut — munera *a Ioh. in marg. add.* e) *uncis inclusa abscisa supplevimus.* f) *sic c.* g) Alberto — comitante *in marg.*

1) *Cf.* 2. *Mach.* 9, 25: eventum expectantes. 2) *Iun.* 21. *Pragam egressus reges Poloniae et Ungariae in Moravia convenit.* 3) *Cf.* 2. *Reg.* 20, 39: egressus est ad praeliandum cominus. 4) *Quem Ludovicus IV. Mart.* 3. *signiferum imperii constituerat.* 5) *Cf. Cont. Claustroneoburg. VII, l. c. p.* 756; *v. Liebenau, 'Gesch. d. Kl. Königsfelden' l. c. p.* 60, *n.* 5; *Seemüller, 'Mitteil. d. Instit. f. Österr. Gesch.' XIV, p.* 121.

1336. (Iul.). partibus sibi sociat, Heinrici[1] ducis, patrui[2] sui, sed regis Bohemorum generi[3], provinciam intrat, cuncta vastat, quia[a] ei specia[liter] infestus fuit, sicque pro- (Aug.). cedens cum resplendenti comitiva circa civitatem Landowensem[4] Australibus se coaptat. Rex Bohemie cum Heinrico genero suo locum sequestrum apprehendit, videns se copiis hostilibus imparem, fossis et paludibus se munivit, aggressum inaccessibilem hosti fecit; et dum alacriter insisterent et machinis ac diversis instrumentis compellerent et ad prelium provocarent et nichil pro- (Aug. 21). ficerent, imperator Wilhalmum Iuliacensem comitem in gradum alciorem statuit sublimandum, ampliori[b] magnificencia decorandum, eo quod sororem[5] imperatricis[6] in coniugio habuit, et tam pater eius[7] ⟨quam[c] ipse[8]⟩ in obsequiis regni preclara opera[d, 9] gesserit, pro virtutis merito dignum duxit. Igitur apparatu necessario ad omnia splendido composito, comitis nomen ad marchionatus titulum transtulit[10], beneficia adicit[11] et in regno gloriosiorem efficit et attollit. Dux autem Otto eundem sibi in familiaritatem precipuam astringit et in militaris contubernii actibus singularem esse amicum et socium concupivit galeeque sue decus, quod pinnam vel zymeram[12], quam[e] vel glareotam vocant, in bellis, in tornetis ac hastiludiis utendum contradidit, coronam scilicet auree resplendencie galee circumductam et e medio pavonicorum speculorum relucencium fasciculum exurgentem. Imperator causa, quam contra Heinricum ducem habuit, quasi sub velamine aliqualiter vindicata et regi Bohemie amplius insistere tempus non habens cepit ⟨a[f] ducibus⟩

a) quia — fuit *in marg., uncis inclusis abscisis.* b) ampl. magn. dec. *a Ioh. in marg. add.* c) *uncis inclusa a Ioh. deleta.* d) gess. opera *a Ioh. transposita.* e) quam vel glar. *a Ioh. in marg. add.,* (quam *delendum ut in rec. B. D. O. H.-E.).* f) a duc. *a Ioh. delet, exhibet D infra p.* 199.

1) *XIV.* 2) *Nepotis; cuius pater patruelis Ludovici fuisset.* 3) *Cuius filiam Margaretam duxerat.* 4) *Ubi Iohannes rex et Heinricus XIV. castra munierant; cf. Chron. Aulae-regiae III, c.* 13, *p.* 525; *Vita Ludovici IV. imp. p.* 157; *Vita Karoli IV. imp. p.* 252. *Imperator Aug.* 21. prope Landowe *tabulas dedit; cf. infra n.* 10. 5) *Iohannam filiam Guilelmi III. comitis Hollandiae.* 6) *Margaretae.* 7) *Gerhardus VI, qui Ludovico non semper adhaesit; cf. K. Kunze, 'D. polit. Stellung d. niederrhein. Fürsten* 1314—1334' *p.* 28—30. 37—39. 8) *Et Guilelmus ante a.* 1335. *imperialis partis non erat; cf. ibid. p.* 40—47. 83. 9) *Cf. Eccli.* 43, 27: praeclara opera. 10) *Tabulis datis Aug.* 21, *Boehmer, 'Ludwig' nr.* 1785. 11) *Nemus inter monasterium S. Cornelii et castrum Moyniowe situm atque ius monetae cudendae.* 12) *'Zimier'; cf. Koehler, 'Gesch. d. Kriegswesens' III,* 1, *p.* 69.

ad stipendii vicissitudinem castra et municiones quasdam in valle Anasi et circa litus Danubii postulare[1], ut exercitui, quem gratis non contraxerat, valeat promissa donativa propensius restaurare. Quibus mirantibus, quod imperator Romanus a sibi subditis talia exigeret, quin pocius vicem paris famulatus requireret, ceperunt abnuere postulata nec pro tali re provinciam suam hucusque conservatam integram lacerare[a] nec una saltem lacinia detruncare[b]. Sic[c] imperator sine optentu volitorum superiorem[d] Noricum[2] repetivit[3]. 1336. (Sept.).

Interea rex Bohemie cernens se nichil proficere, sed sumptus et labores exaggerare[d], concordiam cum ducibus appetivit, et interloquentibus familiaribus et amicis in Lincza, deinde in civitate que Libera dicitur[4] convenerunt. Multa ad invicem conferuntur, obstacula rerum et causarum in medium conducuntur, et ex utraque parte argumenta obiciuntur et hinc inde dissolvuntur, hac parte dure, altera durius se gerente. Ducissa Iohanna, Alberti consors provida, cum rex sine fine abscedere niteretur, sicut scribitur in Ecclesiastico: *Pars bona mulier bona,* altera Abygail placans regem Davit, ut manus suas a sanguine prohiberet[5], nunc regem, nunc ducem amplectendo, *que ad pacem sunt* sagaciter proloquendo ambos traxit ad colloquium iteratum, ita ut *semen pacis* in principum cordibus sparsum citum amoris intimi susciperet incrementum. Forma autem reconciliacionis *et pactum federis sic se habuit, quod principes Austrie determinata pecunia, scilicet . . . . . .[e], pro relevacione expensarum et desistencia querelarum in ammodo de Karinthie ducatus repeticione Bohemorum regi data, sua et suorum filiorum ac nurus sue questione Eccli. 26, 3. Ps. 121, 6. Zach. 8, 12. *f. 40'.

a) *supple* velle *e rec. D. O. H.-E.* b) *supple* dixerunt. *O. H.-E.* c) Sic — repetivit *a Ioh. in marg. add.* d) *sic c.* e) *summam pecuniae supplere spatio vacuo relicto Ioh. oblitus est.*

1) *Dissensiones inter eum et duces secundum Chron. Aulae-regiae l. c. paulo post, cum interim imperator Ottonis precibus Linzam venisset, ortae sunt; ibid. dicitur* quatuor civitates muratas sibi obligari pro pignore pro resarciendis dampnis suae militiae *postulasse.* 2) *Cf. supra I, p.* 255, *l.* 26. *Ioh. hac voce* (Noricus) *semper absolute, supplendo* ducatus *vel* ager, *utitur.* 3) *Sept.* 17. *Ludovicus iam in castro sui ducatus Wasserburg tabulas dedit.* 4) *Freistadt ad Danubium. De locis et temporibus tractatuum cf. Boehmer l. c., Addit. III, p.* 403 *sq.; Vita Karoli IV. p.* 252. *recte, ut videtur,* concordiam circa festum Michaelis *(Sept.* 29*) tractatam esse refert, Chron. Aulae-regiae l. c. p.* 527. *perperam Sept.* 4. *habet.* 5) *Cf.* 1. *Reg.* 25, 14—35.

1336. super hoc eciam consopita[a], et duces in possessione pro iuribus eorum nullatenus impulsentur, et hoc rex promissum, sicut impromptu pro se, sic predictorum puerorum firmare teneretur literalibus instrumentis[1]. Quibus consumatis ab invicem discesserunt, pacis atque concordie bonum secum in parte qualibet deferentes. Iohannes autem filius regis, comitatum possidens Tyrolensem, titulum atque vexillum ducatus Karinthie, innitens privilegiis ab imperatore Lůdewico[b] quondam duci Karinthie[2], socero suo, datis, cum conthorale sua patris promissa et placita non acceptat nec ratificat; manifeste enim consors eius dixit oraculo vive vocis[c] non velle per regem Bohemie exheredari, nec posse tutorem pupillum rebus suis iuxta sancita legum et statuta iurium civilium spoliare, sed suum esset[d] defendere et tutari causasque eius ad conservacionem, non ad alienacionem, misericorditer contractare. Marchio
(Ian.). eciam Moravie Karolus, regis filius, veniens in Tyrol[3], super facto patris dolens, fratrem et consortem eius leniter consolatur, amboque in capella sancti Panchracii[4] super corpus Domini faciunt sacramentum, ut Karinthiam non dimittant, sed viriliter se defendant, patris facta et pacta in honoris eorum dedecus vergencia non stabiliant nec concedant[5]. Et dum sepius[6] intrare
(Apr.). Karinthiam, invadere et reapprehendere cum copiis niterentur, comites Goricie intermedii transitus eorum clausurarum suarum municionibus obstiterunt. Super quo non modice in posterum comminaciones et promissiones facte sunt, que nec duces[7] nec comites terruerunt nec ad reddendam Karinthiam illexerunt, sed sapienter et

a) *verbum quoddam, cum* principes *praecedat, supplendum. O. H.-E.* b) Heinrico *Ioh. corr.* Lůdew. c) *adde* se. d) *lege* esse.

1) *Cum his condicionibus cf. eas, quas V. Karoli IV. l. c. tradit. Sed post haec pacta pax ipsa demum Oct.* 9. *in oppido Enns facta est, de cuius condicionibus Ioh., qui duos conventus non discernit, fortasse cogitavit; vide tabulas pacis, Cod. dipl. Moraviae VII, p.* 90—96, *nr.* 132—140. 2) *Heinrico; cf. supra p.* 93. 3) *A.* 1336. *Ian.; Ian.* 3. *secundum Chron. Aulae-regiae III, c.* 12, *p.* 523 *sq.* in Karinthiam venit; *sed cf. V. Karoli IV. p.* 251 *sq.; Huber, Reg. Imp. VIII, nr.* 30[b]. *Quae Ioh. h. l. male narrat, cum haec praecedentibus anteriora sint.* 4) *In castro Tirol; cf. supra p.* 154 *sq.* 5) *Cf. Boehmer l. c., Addit. III, 'Johann' nr.* 778; *Werunsky, 'Gesch. Kaiser Karls IV.' I, p.* 171. 6) *Ante Karoli adventum, a.* 1335, *Iohannes contra comites Goriciae in vallem dictam Pustertal profectus erat; de Karoli expeditione cf. Werunsky l. c. p.* 161. 7) *Austriae.*

potenter inconcussis animis obstiterunt presumcionem[a] 1336. eorum et contra adversarios versibus se Ovidii[1] munierunt, quibus dicitur:

Credita non semper sulci cum fenore reddunt,
Nec semper dubias adiuvat aura rates.

De[b] Alberti ascensu ad Renum, peregrinacione et reversione eius. Capitulum VIII[m].

Anno Domini M⁰CCC⁰XXXVII⁰ dux Albertus com- 1337. positis omnibus in Austria, Styria et Karinthia superiores disponit invisere regiones et ordinare ibi que ad utilitatem et commodum pertinent civitatum omnium et castrorum. Deliberavit eciam ibi Fridericum derelinquere, filium fratris sui Ottonis ducis seniorem[2], ut terre et hominum ibidem condiscat consuetudinem, aptato sibi ad morum disciplinam et litterarum scienciam Nycholao[c] de Egunspurch plebano Marpurgensi, viro probis actibus et honestis moribus decorato; sorori autem sue domine Agneti, quondam regine Ungarie, devote et sapienti femine, in monasterio quod Campusregis dicitur sub magne devocionis habitu conversanti, iuvenis committitur confovendus, sapientum consiliis instruendus. Visis autem tam de comitatu Phirritarum quam de reliquis provinciis et districtibus sibi subiectis et[d] omnibus negociis atque causis eorum dispositis Albertus filium non habens eum, qui *de limo* primum *Gen.* 2, 7. *hominem formavit,* censuit votis et precibus impulsandum, ut post tantos labores et sudores haberet, in quo requiesceret[3] honor et hereditas paternalis. Et quia dulcissima virgo Maria, quam colit et veneratur omne *quod *f. 41. Christianitatis titulo insignitur, potens[e] est omnia, que voluerit, impetrare, ecclesiam eius Aquisgrani, que preciosis resplendet eiusdem virginis insigniis[f]·*, censuit

*) *Huc spectant in superiore margine addita:* scilicet camisia, in q[ua][g] Dominum peperit, et panniculis, quibus eum involvi[t][g]·[4].

a) pres. eor. *in marg. add.; lege* presumpcioni. b) *inscriptio capitis in marg. scripta.* c) nychoł *c.* d) et *delendum. O. H.-E.* e) potens — visitandam *a Ioh. in marg. add.* f) *seq.* et miraculis *delet.* g) *uncis inclusa abscisa.*

1) *Ars am. II, v.* 514. 2) *Cf. supra p.* 97. 131. 3) *Cf. Eccli.* 28, 20: nec habebit amicum, in quo requiescat. 4) *Cf. supra I, p.* 16. 64 *sq.* 105.

1337. visitandam, quam filius nichil negans honorat, utpote
3. *Reg* 2,19.20. que est potencior matre[1] Salomonis, ad quam rex ingredientem et pro Adonia intercedere volentem ait: *Pete, mater mi*[a], *non enim fas est, ut avertam faciem tuam.* Igitur fusco brunoque se suosque famulos convestit habitu, sub quo vel minus cognoscatur vel securius incognitus transeat, vel ut devocionem mentis, quam gessit interius, exterius indicet et habitu corporis humilitatem[b] preferens non tumescat. Veniens[2] ergo latere non potuit, a civibus, a nobilibus honoris et prosecucionis magnificencia attollitur, mirantibus pluribus, pacificusne ingressus eius fuerit[3], clam dicentibus, aliis ad immolandum et ad offerendum vota[4] sua Deo et eius genitrici eum venisse respondentibus, sicque oracione ac devocione pro statu suo, terrarum sibi divinitus collatarum atque dono desiderate prolis, ut creditur, celebrata calicem aureum magne estimacionis a[c] devotissim[a] sorore, s[cilicet] domina Agn[ete], sibi tradit[um] beate virgini optulit ad consecrandumque in eo ad perpetuam rei memoriam sui dilecti filii sanguinem deputavit; quem effectum sua fuerit oracio consecuta, in subscriptis suo in tempore est dicendum. Expletis que ad officium huius actus convenerant urbem ingreditur Agrippinam Coloniam nominatam, que trium regum ab oriente Christum in cunabulis stella previa querencium nobilissimis corporibus est insignis[5], quorum patrocinio[d] se suaque subplicacione instantissima commendavit. Datisque largis elemosinis, oblatis eciam pro honore trium regum xeniis preciosis, scilicet . . . . .[e], civium honorabilium ad eum confluxerat multitudo replicancium familiaritatem avi[f] Rudolfi regis[6] ac patris eius, regis Alberti[7], cum eis et iurium eorum atque libertatum col-

a) *sic c.;* mea, neque enim *Vulg.* b) hum. pref. *in marg. add.* c) a — tradit[um] *(l. 18) in marg. add., uncis inclusis abscisis.* d) se suaque patroc. inst. subpl. comm. *a Ioh. transposita.* e) *spatium vacuum pro xeniis supplendis.* f) avi — ac *a Ioh. in marg. add.*

1) *Bathseba.* 2) *Cf. Math. Neuenburg. c.* 71: Venit autem illis diebus *(a.* 1337. *circa Sept.)* Argentinam Albertus dux Austrie . . de Aquisgrani, quo in peregrinacione descenderat. *De tempore cf. E. Leupold, 'Berthold v. Buchegg, B. v. Strassburg' p.* 101, *n.* 2. 3) *Cf.* 1. *Reg.* 16, 4. *et* 3. *Reg.* 2, 13: Pacificusne est ingressus tuus? 4) *Cf. Ion.* 1, 16: immolaverunt hostias Domino et voverunt vota. 5) *Cf. supra I, p.* 88. 126. 6) *Cf. ibid. p.* 219. 268. 7) *Cf. ibid. p.* 328. 364.

lacionem et confirmacionem per eosdem[1], ad eius se 1337.
placita devotis submissionibus optulerunt reverenciamque maximam impenderunt. Et cum eum diversis muneribus frequentarent, 'Scio', inquit, 'vos et hiis omnibus et aliis pro inestimabilibus opibus habundare, sed non est, quo nostram congruencius devocionem[a] et animam saginetis, nisi in sanctorum reliquiis, in quibus omne nostrum heret desiderium, ardet affectio, cor et animus hilarescunt'. Igitur suis peticionibus cives complacere gestientes preciosas reliquias ex ecclesiarum et monasteriorum archivis et conservatoriis colligentes principis gaudium inestimabiliter adauxerunt et[b] cum maxima leticia dimiserunt.

Archiepiscopus urbis Walramus, frater marchionis Wilhelmi Iuliacensis, in obviam ei processit et in amplexus eius ruit[2], per suas civitates et loca[b] transduxit et affluenter ad omnem indigenciam procuravit, amiciciamque inter eos precipuam et indissolubilem eorundem ad invicem aspectus et familiaritas prebuerunt. Albertus autem rediens[c] per Alzaciam[3] ad sororem, civitates singule, ad quas noticia sui nominis prevolaverat, eum cum laudibus et reverencia susceperunt. Narratis omnibus vie sue successibus et dispositis terris et fratris filio ad claritatis opera informato venit Constanciam, ubi inter alia sibi placencia et animum suum oblectancia virum conspicuum magistrum Iohannem[4], illius sedis quondam sindicum et vicarium in spiritualibus generalem[5], sibi devinxit sueque clyentule sociavit, et Heinrico Laventino presule[6] universe viam carnis ingresso officium cancellarie, quod idem presul gesserat, eidem magistro Iohanni gubernandum fidentissime contulit[7], ad[d] omnium suorum

a) dev. — sagin. *pro* inopiam et indigenciam subpleatis *deletis litteris minutissimis inter lineas et in marg. add.* b) *adde* eum. c) *Ioh. in marg. adscripsit* rediit; *cf. rec. D. A 2.* d) *ante* ad *supple* eum.

1) *Cf. Redlich, Reg. Imp. VI, nr.* 34. 36. 118—120. 256; *Boehmer, Reg. Imp.* 1246—1313 (1844), *'Albrecht' nr.* 30. 320. 2) *Cf. Gen.* 29, 13: cucurrit obviam ei, complexusque eum et in oscula ruens. 3) *Albertum m. Sept. vel Oct. Argentorati fuisse Ioh. nescit; cf. supra p.* 170, *n.* 2. 4) *Windlock, quem a.* 1352. *Clemens VI. episc. Constantiensem providit; a.* 1337. *Iun.* 16. *in tabulis officialis curiae Constantiensis dicitur; Reg. episc. Constant. nr.* 5067. *Cf. et Rieder, Mon. Vaticana episcopat. Constant. p. LXXV, nr.* 32. *et p.* 302, *nr.* 1013. 5) *Cf. Reg. episc. Constant. p.* 518. *sub 'offizial'.* 6) *II, quem a.* 1342. *Iul.* 27. *obiisse Cont. Claustroneob. VII, SS. IX, p.* 756, *perperam dicit; cf. infra p.* 210. 7) *Inde ab a.* 1341. *ducis protonotarius, a.* 1342. *et secretarius fuit, demum a.* 1349. *in tabulis cancellarius eius dicitur; Reg. episc.*

1337. principatuum expedienda negocia ordinavit. Et valefaciens illi terre prospere in Austriam est reversus, a civitatibus, maxime in Wiͤnna, propter reliquiarum[a] thesaurum, quem advexerat, cum cymbalorum resonancia[1] et processionibus et inmensis laudibus est susceptus. Deinde distributis ad locum sue fundacionis[2] et ad alia loca reliquiis, quorum pauperiem ditavit, desiderium recreavit, corpus suum lassum et suorum ad[b] tempus aliquot[c]
*f. 41'. capto secretali solacio quietavit. *Ducissa eciam Iohanna, postquam aliquantulum dux quievit, natale solum invisere cogitavit et aptata sibi familia condecenti per Bawariam dietavit, ab Heinrico vero duce inferioris Bawarie[3] et sua consorte ducissa, filia[d] regis Bohemie, honorifice suscipitur et magnis atque iocundis solaciis pertractatur, et visis terris suis et ordinatis habitisque cum amicis deductionibus gaudiosis in Austriam est reversa.

De[e] transitu senioris filie regis Friderici et de cometa. Capitulum nonum.

1336. Eodem anno[4] infirmata est filia regis Friderici Elizabeth infirmitate[f], qua et mortua est[5]; nam dum Servie regi diceretur matrimonialiter copulanda[6], in tantum abhorruit hominis scismatici fidem erroneam, ita[g] ut cottidianis Deum gemitibus exoraret, multis ieiuniis corpus affligeret[7], suam semper Domino pudiciciam
(Oct.). commendaret. Rex autem Bohemie Wiͤnnam venerat filiam suam[8] visitare et amiciciam de se et ducibus per solacia et colloquia familiaria confirmare. Quem gener dux Otto introducens, ut fratris filiam consoletur et videat decumbentem, intrantibus cubiculum, ubi pausabat,

a) *in marg. iterum* reliquiarum *a Ioh. scr.* b) ad *delet. c.* c) *sic c.* d) fil. reg. Boh. *a Ioh. in marg. add.* e) *inscriptio capituli in marg. addita; Ioh. integrum caput syllabis* va-cat *principio et fini adscriptis delere voluit.* f) iufirmate *c.* g) *dele* ita, *ut rec. D.*

Constant. nr. 5071. *et Rieder l. c. p.* 3, *nr.* 2. *et p.* 10, *nr.* 27. 1) *Cf.* 1. *Par.* 15, 16: in . . cymbalis, ut resonaret . . sonitus laetitiae. 2) *Gamming; cf. supra p.* 141. 3) *Cf. supra p.* 166, *n.* 1. 3. 4) *Sequentia ante res capite octavo narratas ponenda erant.* 5) *Cf.* 4. *Reg.* 13, 14: infirmitate, qua et mortuus est. 6) *De hoc alibi nihil legitur.* 7) *Cf. Num.* 30, 14: ut per ieiunium . . affligat animam suam. 8) *Annam uxorem Ottonis ducis; pace apud Enns facta (supra p.* 167*) Iohannes sine mora Vindobonam profectus est; cf. Chron. Aulaeregiae III, c.* 13, *p.* 527. *et tabulas Iohannis Vindobonae datas a.* 1336. *Oct.* 18, *Boehmer l. c., Addit. III, 'Johann' nr.* 774.

verecundo atque puellari modo puella ait non esse opus, 1336. ut rex ad eam introeat, cuius abstractio eam ad sue incommoditatis inicia pertraxisset[a, 1]; verumtamen non competere, ut eum a suo contuitu dimoveret vel[b] colloquium denegaret; ad se affandam copiam ei dedit. Extitit autem in sui cordis radice fixum, quod ei fuerat desponsata, et propter labem impotencie ab ea separatus, postea alia superducta[2]. Visa puella rex ingemuit[3] et condolens infirmitati sue tam generosi sanguinis virginem morituram in etate floride[4] iuventutis suffuso vultu lacrimis suspiria alta traxit. Hec[c] puella solacium singulare cum Deo habuit, oraciones in tabulis suis scriptas frequenter ad Dominum fudit, se ei salubriter commendavit*. Omnibus autem ad eius obitum dispositis fit questio, ubi debeat tumulari, quibusdam dicentibus apud matrem, que ad Minores fratres est condita gloriose[5]. Puella vero salubriter informata in Můrpach[d] ad fratres Carthusienses[e] in monasterio paterne fundacionis[6] postulat sepeliri, quod dux Albertus claris exequiis et processionibus ordinavit sollempniter adimpleri. Cuius morte[7] *(Oct. 23).* terra illa quasi solis lucido speculo[8] spoliatur et mesticie caligine involvitur[9], gaudium[f] universe terre conticuit[10], omnis civitas et curie nobilitas fletum sumpsit, lamentum[11], merorem induit[12]; nullum enim pauperem dicitur despexisse, sed omnes tam familiares quam extraneos officiosa semper salutacione suscepisse et cordis affectione tamquam bonis adornata universos[g] moribus dilexisse, et ergo dicere poterant: *Tu gloria Israel*[h], *tu leticia Ierusalem, tu honorificencia populi nostri.* *Iudith* 15, 10. Et sic flos ille puellaris

*) *Ioh. postea in marg. adscripsit:* Impone hic de cometa[13].

a) pertraxasset *c.* b) vel — dedit *a Ioh. in marg. add.* c) Hec — commendavit *(l. 14) a Ioh. in marg. add.* d) Můpach *c.* e) Carthuf *c.* f) gaud. — conticuit *a Ioh. in marg. add.* g) *transpone* mor. univ. h) Ierusalem, tu laet. Israel *Vulg.*

1) *Cf. supra p.* 154, *n.* 6. 2) *Beatrice; cf. ibid. n.* 7. 3) *Cf. Eccli.* 25, 25: ingemuitque . . et audiens suspiravit. 4) *Cf. Prov.* 17, 22: aetatem floridam. 5) *Vindobonae; cf. supra p.* 137. *et Cont. Claustroneob. VII, SS. IX, p.* 756. 6) *Cf. supra p.* 90, *n.* 4. 7) *Cf. Cont. Claustroneob. VII. ibid.* 8) *Cf. Eccli.* 17, 30: Quid lucidius sole? 9) *Cf. Iob* 3, 5: occupet eum caligo, et involvatur amaritudine. 10) *Cf. Is.* 24, 8: Cessavit gaudium tympanorum, . . . conticuit dulcedo citharae. 11) *Cf. Ier.* 9, 10: Super montes assumam fletum ac lamentum. 12) *Cf. Ezech.* 7, 27: princeps induetur moerore. 13) *Cf. infra p.* 175, *l.* 6—18.

1336. elanguit[1], decor eius virginalis corporis omnis interiit*,
2. *Reg.* 14 14. quia[a] *omnes morimur et dilabimur in terram,* sicut scribitur in libro Regum, et *mors*[b] *est ultima linea [re]rum,* ut dicit Oracius[2].

De locustis. Capitulum X[m]**.

1338. Anno Domini M°CCC°XXX°VIII° Albertus dux audiens adhuc aliquid in Karinthia contra fidem integram concinnari, videlicet de Iohanne filio regis Bohemie, genero ducis Heinrici, quasi habeat partem eius, clanculo confoventes[c] in terra, paratos, si veniret, castra sua ei sine contradictione aliqua aperturos et, si videretur, adiutorium prestaturos[d]. Quid in hoc verum censeri debeat, necdum indixit ad experienciam actus rei et ůsque hodie, nam claudicat spes concepta. Hoc subnixum est veritate, quod usque ad clausuras comitum Goricie non semel, sed et amplius in terram Karinthie introitum attemptavit[3] et prohibitus est obsistencia clausularum[e]. Albertus dux, cuius aures hac procella sepius sunt concusse[f], statuit dissolvere turbinis huius ventum[4] quasi sol dissipans atque scindens nebulam, veniens
*f. 42. (*Iun.* 24). Karinthiam, cum patriarcha prius *colloquium habuit in Villaco oppido[5], quod est de fundo ecclesie Babenbergensis super fluvii Trahe litus, de causis, quas ad invicem pro diversis incidentibus habuerunt, pacifica colloquia tenuerunt et, dum ad plenam reconciliacionem se connectere non valerent, treugas pacis amicabiles

*) *Sequuntur deleta:* Quia, ut dicit Ovidius[6]:
Non viole semper nec candida[g] *lilia florent.*

**) *Ioh. in marg. aliam inscriptionem scripsit:* De adventu Alberti ducis in Karinthiam, de locustis et de regis Francie et Anglie . . . *(reliqua abscisa).*

a) quia — Oracius *(l. 4) a Ioh. in marg. add.* b) mors u. l. rerum est *Hor.* c) *supple* eum, *sed tamen locus remanet inconditus.* d) *nota anacoluthon; ita et in rec. D.* e) *sic c.* f) *sic rec. D;* concussa *c.* g) semperve hyacinthina *Ov.*

1) *Cf. Nahum* 1, 4: flos Libani elanguit; *Iac.* 1, 11: flos eius decidit, et decor vultus eius deperiit. 2) *Epist. I,* 16, *v.* 79. 3) *Cf. supra I, p. VIII, n.* 5. *hunc locum recensionis deperditae a Pezio nobis servatum.* 4) *Cf. Ezech.* 1, 4: ventus turbinis. 5) *Cf. Zahn, Austro-Friulana, Fontes rer. Austr. II, t. XL, p.* 47, *nr.* 36. 6) *Ars am. II, v.* 115.

statuerunt[1]. Deinde lustrata Karinthia et civibus ac nobilibus allocutis et sibi quoad composicionem status terre per omnia conformatis transiit Carniolam illaque similiter per eandem formulam ordinata per Styriam in Austriam est reversus. 1338. (Iul.). (Aug.). (Sept.).

Eodem* anno visa est cometa[2] amplius quam per tres menses tractu caude longissimo resplendere, quam dicunt astrologi signum eventuum lamentabilium, et est sic *dicta* secundum Ysidorum[3], *quod comas luminis ex se fundat,* et addit: *Dum*[a] *hoc genus sideris apparuerit, aut pestilenciam aut famem aut bella significat. Cometes*[a*] *Latine crinite dicuntur*[b], *quia*[c] *in modum crinium flammas spargunt.* Non enim est stella, ut[d] vult Aristoteles[4] in libro Metheororum, quia non est in firmamento cum ceteris stellis neque motu neque situ, sed est ignis conglomeratus et accensus in aere ad significandum aliquid apparens, sicut consequens magnorum[e] et tristium eventuum[f] a[cc]idencia approbarunt[g]. 1337.

Igitur ex partibus orientis multitudo locustarum eruperat, Bawariam[h], Franconiam, Sueviam et montana et per Ungariam, Austriam, Styriam, Karinthiam, Carniolam, Forum-Iulii, Lombardiam usque ad litus Reni[5]

*) *Hic Ioh. in marg. scripsit:* De cometa superiori capitulo[6] scribe.

a) Quod genus sid. quando app. *Is.* a*) Cometae *Is.* b) appellantur *Is.* c) quod *Is.* d) ut — Metheororum *Ioh. in marg. add.* e) magnorum — accidencia *in marg., uncis inclusis abscisis.* f) *sic rec. D;* eventum *c.* g) [a]ppr. *corr. ex* approbavit, *[ut Ioh. scripsit, cum* accid. *substantivum generis feminini posuerat, pro quo rec. D* experiencia *habet, postea* accid. *pro plurali participii habuit, nec tamen* consequens, *ut et D habet, mutavit ut debuit. O. H.-E.];* a *Ioh. delevit, fortasse quia cursus gratia, ne hiatum admitteret,* comprob. *corrigere voluit, ut rec. D habet.* h) Baw. — montana *Ioh. in marg. signo hoc loco apposito, (quod aptius post* Lombardiam *vel post* Carniolam, *ut in rec. D haec ex parte scripta sunt, ponendum erat. O. H.-E.).*

1) *Cf. epistolam Iohannae ducissae Bertrando a.* 1338. *Iul.* 22. *missam, Zahn l. l. p.* 46, *nr.* 35, *ex qua efficitur tunc pacem nondum factam fuisse.* 2) *A.* 1337. *Cf. Ioh. Villani XI, c.* 68; *Ann. Flor., Boehmer, Fontes IV, p.* 678; *Heinr. Surdus, ibid. p.* 520 *sq.; Ioh. de Beka, Mathaeus, Vet. aevi anal.* 2. *ed. III, p.* 225; *Gesta Trevir. l. c. p.* 254; *Chron. Aulae-regiae III, c.* 14, *p.* 530 *sq.* 3) *Etymolog. III,* 71, 16. 17. 4) *Meteor. I,* 7, *quem librum Ioh. ab Alberto Magno translatum legisse videtur; cf. eius Librum meteor. I, tract. IV, c.* 5—11, *Opp. ed. Jammy II, p.* 16 *sqq.* 5) *Cf. Chron. Aulae-regiae pars II, l. III, c.* 1, *p.* 560; *Ann. Windberg., SS. XVII, p.* 565; *Caspar. Camentz, Boehmer, Fontes IV, p.* 431; *Ioh. Latomus, ibid. p.* 408; *Ann. Francofurt., ibid. p.* 394; *Vita Karoli IV, ibid. I, p.* 257; *et quae O. Holder-Egger, Mon. Erphesfurt. p.* 373, *n.* 5. *ad*

1338. *Iul. Aug.* omnia virencia terre[1] tempore Iulii et Augusti ad fundum et tocius absumpcionis ultimum dispendium dente sevissimo devoravit. Populus perterritus letanias, subplicaciones faciebat, corpus Domini, sanctorum reliquias circumferebat, cymbalis et aliis instrumentis eneis aera percuciebat, manus ad sidera eiulatu miserabili cum *Regino* 873. validis clamoribus extendebat. Et mirum dictu, ut castrorum acies distinctis ordinibus per aera ferebantur et terre incumbentes castra metabantur. Duces exercitum cum paucis itinere unius diei preibant, quasi loca apta multitudini provisuri. Circa horam nonam, ubi duces hodie[a] venerant, insidebant nec a loco occupato movebantur, quousque sol suum ortum representaret; tunc per turmas suas proficiscebantur, ut in parvis animalibus disciplinam cerneres militarem. Segetibus vescebantur, maxime illis, que adhuc in campis inveniebantur; et tardius in Karinthiam veniebant, quia in aliis partibus pastus copiam repperiebant; nam fenum, gramina, milium et quicquid talium fuerat penitus absumebant; partim avena iam recisa et condita salvabatur, partim que nondum falcata fuerat vorabatur. Quatuor alas habebant et dentes quasi armatos ad instar gemmarum lucencium[2], ita ut in induviis feminarum intexerentur et gemme putarentur. Semen in sulcis terre et cespitibus reliquerunt, sed non disparuerunt, donec brumalis temporis strictitudinem persenserunt[3]. In quibusdam partibus in foveis, dum ingrassate essent vel adhuc graciles, ut se pre grassitudine vel teneritudine elevare non possent, incendio et[b] fustibus sunt absumpte, in quibusdam ventus eas dispersit, in quibusdam, dum non haberent sustentaculum, redire unde venerant videbantur. In Bawaria quedam ville conveniebant, ut omnes pullos[4] conducerent, qui eas deglutirent, dantes uni vel pluribus omnia ova proveniencia ex gallinis, ut ad hoc opus efficacem diligenciam adhiberent. Quod licet risu dignum sit, fructum tamen non modicum in

a) *sic et rec. D;* pridie *Reg.* b) et fust. *in marg.*

Cron. S. Petri a. 1337. *adnotavit, et ibid. p.* 387; *Flores temp., SS. XXIV, p.* 235, *n.* ** (1336) = *Chron. imp. et pont. Ratispon., ibid. p.* 286. 6) *Cf. supra p.* 173, *n.* *.

1) *Cf. Gen.* 19, 25: cuncta terrae virentia. 2) *Similiter Cont. Novimont., SS. IX, p.* 671, *locustas describit.* 3) *Idem dicunt Ann. Francofurt. l. c.* 4) *Gallinas Ioh. dicit, quam vim* pullus *haud raro in media Latinitate habet.*

maximarum copiarum resecacione ruricolis afferebat*. *f. 42'. 1338.
Hec priscis temporibus leguntur contigisse, que ponenda censui, ut adhuc quarta[1] plaga Egypti mundi peccantis vicia non sinat impunita pertransire. Ab Urbe condita anno sexcentesimo[2], ut in Romanorum Gestis[3] legitur et Augustinus[4] de civitate refert, anno, quo Carthago a Romanis funditus est deleta[5], per totam Affricam locusta- *Paul. H. R. IV, 20.*
rum multitudo convaluit, simul fruges, herbas, arborum folia corticesque corroserunt, que repentino vento sublevate in Affricano pelago sunt dimerse; sed cum earum acervos fluctus per extenta litora pertulissent, pestiferum odorem congeries putrefacta exalavit; unde omnium animancium, avium, pecudum et bestiarum pestis existens vicium corrupcionis ampliavit. Qua pestilencia in Numidia nongenta milia hominum, circa Carthaginem plus quam ducenta milia perierunt, Romanorum vero militum, qui ibi ad presidium erant, triginta milia sunt extincta. Anno Domini octingentesimo LXXXIIII⁰, *Regino* 873.
ut[a] in Gestis Francorum[6] scribitur, tempore Lůdewici filii Lotharii, mense Augusto per Galliam contigisse, sed non tanta pestilencia subsequente, et omnes in mari Britannico periisse, sed estu atque refusione oceani reiecte marina litora repleverunt; tantaque[b] congeries facta est, ut instar moncium cumulate coacervarentur. Ex earum fetore aer corruptus pestem duram finitimis generavit. Item tempore Heinrici, filii primi Friderici imperatoris, per Carniolam et Marchiam sunt diffuse anno Domini M⁰ [centesimo[c]] nonagesimo VI; 1196.
que de marinis partibus surrexerunt[7], sed Carinthiam non leserunt[8]. Item anno Domini M⁰CCC⁰VII⁰ sub 1307.
Alberto rege[d] Carniolam et Marchiam invaserunt, sed

*) *Sequuntur deleta:* per quatuor annos continuos.

a) *incondita oratio; lege* idem. b) *sic Reg.;* tamque *c.* c) cent. *deest c.* d) *seq. rursus* item *c.*

1) *Hic Ioh. Hildeberti versum (cf. infra rec. D. A 2) in animo habens de musca cogitavit; in altera rec. rectius octavam plagam statuit.* 2) *Cf. Pauli diac. Hist. Rom. IV,* 10. 3) *Pauli diac. Hist. Romana IV,* 20. 4) *De civ. Dei III,* 31; *cf. Fournier p.* 50; *'N. Archiv' XXVIII, p.* 168. 5) *Error, cum locustae aliquot annis post venerint.* 6) *Reginonis Chron. a.* 873; *sed Iohannis codex a.* 874. *praebuit; cf. supra I, p. XVIII, n.* 6. *et SS. rer. Germ., Regino p.* 105, *n.* e. 7) *Cont. Claustroneob. III, SS. IX, p.* 634, *l.* 13—16. *haec a.* 1195. *attribuit. Hic locus, qui ex auctoribus nobis notis, quos Ioh. ad historiam Heinrici VI. conscribendam adhibuit, depromptus non est, ad Ottacari Styriensis Chronicon imperatorum deperditum referendus est; cf. supra I, p. XIX.* 8) *Alii tradunt locustas a.* 1196. *et Carinthiam devastasse; cf. Muchar, 'Gesch. d. Steiermark' V, p.* 14, *n.* 4.

1307. pauce Karinthiam intraverunt[1], quia celeriter abierunt nec reditum continuaverunt nec semen reliquerunt nec
1338. in tantum segetes consumpserunt. Nunc autem per quatuor annos circa eandem partem anni venientes vel de suis latebris exurgentes iuxta maius et minus fructus
1341. et terre genimina destruxerunt. In quarto anno, qui iam volvitur[2], volucribus, ciconiis, cornicibus, sturnis ac aliis rapacibus et ingluviosis volatilibus[a] devorati[b] in maximo sunt numero diminute, nec tam ferociter ad consumcionem omnium pervenerunt.

1338. Persecucio Iudeorum secuta est, qui in diversis partibus, in Karinthia, Austria et in Reni partibus multis bonis spoliati, alii submersi, alii exusti, alii eviscerati misere perierunt[3] et multorum pauperiem nobilium et civilium perditis cyrografis[c] ditaverunt; in magnis civitatibus principes placaverunt, qui pro toto eos conamine defenderunt, ut essent subplices, qui se ipsos maledic-
Matth. 27,25. tionibus subdiderunt dicentes: *Sanguis eius super nos* et cetera, sibi ipsis mortis Christi testimonium conclamantes; talibus enim testibus, scilicet adversantibus[d], in magis veritas confirmatur.*

De causa regis Anglie et Francie ventilata[e] coram Lůdewico in Confluencia. Capitulum XI[m].

1339. Hoc[f.4] anno Eduardus rex Anglie regem Francie, . . . [iu]rans se nunquam ad [patrium s]o[lu]m reversurum,

1338. (Mart. 30). *) *Paulo ante capitis finem Ioh. in marg. scripsit:* Moritur hoc anno venerabilis Fridericus archiepiscopus Salz-
(Aug. 31). burgensis, et eligitur Heinricus[5] et cetera; *inferius:* Hic Mauricianos et cetera.

a) volatibus *c.* b) *sic h. l. c. et A 2 in rec. D.* c) cyrograf, is *absciso, c.* d) adversariis *Ioh. corr.* e) ventilacio *Ioh. corr.* f) Hoc — prelium *(p. 179, l. 11) a Ioh. in marg. scripta, multis abscisis, quae ex parte supplevimus.*

1) *De hac re Ioh. suo loco nihil narravit; fortasse caristia, de qua supra I, p.* 343. *legimus, inde effecta est.* 2) *Vides haec a.* 1341. *scripta esse; cf. supra I, p. VIII.* 3) *Cf. Heinr. de Diessenhofen p.* 28; *Chron. Aulae-regiae pars II, l. III, c.* 1, *p.* 559; *Gesta Trevir. p.* 254; *Cron. S. Petri Erford. p.* 375 *sq.; Ann. Mellic., Cont. Novimont., Ann. et Kal. Zwetl., SS. IX, p.* 512. 671. 683. 691; *Andreas Ratispon. ed. Leidinger p.* 86 *(e Chron. de ducibus Bavarie); Vita Benedicti XII. prima, Baluze I, c.* 203 *sq.; quarta, ibid. c.* 228; *sexta, c.* 236; *Ann. Windberg., SS. XVII, p.* 565; *Notae hist. Argent., Boehmer, Fontes III, p.* 120. 4) *Haec ad expeditionem Eduardi III. a.* 1339. *factam spectare patet.* 5) *Cf. infra rec. D. A* 2.

sed se . . . . . de rege Francie[1] . . . . . tum saltem propositi 1339. aliquid habiturum, in Cur[tr]aco[2] cum coniuge[3] habi[ta]vit; *(Sept.-Oct.)*. Gelria[a, 4] . . . . ., Alemannia florem [mi]litarem ex universis angulis . . . . ep . ., rege Bohemie [et Ka]rolo filio eius[5] in auxilium[6] properante contra Lůdewicum[7] prohibetur . . . . . redire compellitur[8], [iter] per maria et [terra]m crebrius attemptatum . . . . casibus fortuitis . . ., auris ventisque alternantibus, [in Pi]cardie tandem partibus . . . . . . sum se apprehenderunt[9], sed instante [hye]mis austeritate ab [invicem] est discessum et [treuga] facta[10], mansitque prelium. In civitate Confluencia[11] coram 1338. magnatibus regni presidente imperatore Lůdewico[b] pro *(Sept. 5. 6)*. diversis terris, scilicet ducatu Northmandie, comitatu[12] Aquitanie, Andegavense, Atrebatense[13] gravissimis querimoniis impetivit[14], insuper vice Roperti[15] filii sororis sue[16] tamquam de vero germine et inmediata linea regum Francie progeniti regni coronam repetivit, deditque multa dona episcopis, ducibus, marchionibus, comitibus, nobilibus regni ad parandum sibi subsidium ad regem Francie invadendum[17]. Qui sub hac forma recepta pecunia[c], quod omnes imperii signa se precedencia sequerentur; conscriptis igitur singulis[d] imperator pecuniam prestolatur; ad que, quia ad prefixum terminum non pervenit[e], noluit obligari. Unde de necligencia et pro-

a) *forte* e G. *legendum.* b) *supple hoc loco* Eduardus — Francie *e p.* 178, *l.* 25. *O. H.-E.* c) promiserunt *vel simile verbum supplendum. O. H.-E.* d) *adde* pactis. e) *scil.* pecunia.

1) *Philippo VI.* 2) *De Cameraco, quod gens Eduardi III. a.* 1339. *obsedit, Ioh. cogitasse videtur; rec. D* Durdracum *habet.* 3) *Philippa; cf. supra p.* 79, *n.* 8. 4) *Cuius dux Rainaldus cum multis aliis principibus Rheni accolis Eduardo adstitit.* 5) *Cf. Vita Karoli IV. p.* 259 *sq.* 6) *Philippi VI.* 7) *Qui non interfuit.* 8) *Oct.* 24. 9) *Hic de victoria navium longarum Eduardi de Gallicis super Sclusas a.* 1340. *Iun.* 24. *reportata agi videtur, cum sequentia ad hiemem a.* 1339. *spectent; sed tota narratio confusa est.* 10) *A.* 1340. *Sept.* 25. 11) *Ioh. temporum seriem turbavit; sequentia enim praecedentibus anteponenda erant. Cf. Heinr. de Diessenh. p.* 29; *Math. Neuenburg. c.* 62; *Heinr. Surdus p.* 521 *sq.; Chron. Flandr. et Heinr. Knyghton, Boehmer, Fontes I, p.* 190—192. 12) *Ducatu.* 13) *Immo Eduardus regnum Franciae postulavit, comitatum Atrebatensem pro Roberto comite; alias terras reges Angliae iam dudum cesserant; cf. rec. D.* 14) *Eduardus Philippum. Tunc Ludovicus IV. Eduardum regem Franciae declaravit.* 15) *Comitis Atrebatensis.* 16) *Error; immo quia Isabella mater Eduardi III. filia Philippi IV. regis Franciae fuerat. Roberti atavus Robertus I. comes Atrebatensis filius Ludovici VIII. Franciae regis fuerat.* 17) *Cf. Pauli, 'Die Bez. K. Eduards III. v. England zu K. Ludwig IV. in d. J.* 1338. *u.* 1339, *Quellen u. Erörterungen' VII, p.* 417 *sq.*

1338. missis[a] aliqualiter inculpatus misit sollempnes ad regem Anglie nuncios, qui eum suis testimonialibus litteris egregie sustulit ab hoc verbo[1]; verum tamen rex Francie
1339. *(Sept.-Oct.).* invaditur per[b] singulas civitates et proceres regni, et artatus satis et innumerabili fultus regum et pluri[ma]-rum gencium auxilio persatis[c], intervencione magna-
1340. *(Sept. 25).* torum[d] bellum usque hodie stans in treugis terminandum imperatoris dicitur arbitratu[*, 2]. Sed imperator velut alter

Antenor censet belli precidere causam[3].

Sed et Albertus dux ⟨largis[e] promissionibus⟩ utrobique convenitur, ut suos milites in auxilium dirigat, exoratur. Qui sapienciori fretus consilio, regum non necessarius stipendio, pro sibi incumbentibus suos statuit retinendos[4].

*f. 43. *De viduacione iunioris filie regis Friderici et obitu ducisse consortis Ottonis. Capitulum XII[m].

1338. *(Mart. 17).* Anno Domini quo supra[5] filia regis Friderici iunior[6] mortuo Iohanne comite Goricie, eius[f] marito, adhuc in etate inmatura vidua est effecta. Qui quidem Iohannes de sanguine paterno[7] fuerat Tyrolensis, ex materno de ducum Bawarie germine, scilicet filia ducis Stephani[8], pullulavit. Comitatus[g] ille, quia[h] filium nec heredem reliquit, filiis patrui, Alberto, Meynardo, Heinrico comitibus[9], dereliquit. Dux autem Albertus pro dotalicio

*) *Sequuntur deleta:* quod videtur, ut [dicit[i]] Oracius[10]:
Stultorum regum et populorum continet estus.

a) *adde* non servatis. b) per — regni *a Ioh. post in marg. add.* c) persatis *(sic c.) in marg.* d) *sic c.* e) *uncis inclusa a Ioh. deleta.* f) eius — inmatura *a Ioh. in marg. add.* g) *lege* Comitatum illum. h) *adde* nec. i) *unam tantum litteram difficilem lectu cognosco.*

1) *Haec non recta sunt; cf. epistolas Ludovici et Eduardi, Boehmer l. c., 'Ludwig' nr.* 2184. *et 'Eduard III.' nr.* 325; *Boehmer, Fontes I, p.* 221—225, *nr.* 26. 27. 2) *Haec ad res supra p.* 178, *l.* 25—179, *l.* 11. *narratas spectantia male hic inserta; cf. infra p.* 189, *n.* 8. 3) *Horatii Epist. I,* 2, *v.* 9. 4) *A.* 1337. *Ian.* 12. *Albertus et Otto duces cum Philippo VI. rege Franciae, a.* 1339. *Febr.* 16. *cum Eduardo III. rege Angliae pacta foederis inierunt, sed Ioh. recte dicit eos re vera neutrum adiuvisse.* 5) *P.* 174, *l.* 6. 6) *Anna.* 7) *Avus eius Albertus I. frater Meinhardi III. comitis Tirolis, ducis Carinthiae, fuerat.* 8) *I. Beatrice, quae Heinrico comiti Iohannis patri nupserat.* 9) *Filiis Alberti III. comitis.* 10) *Epist. I,* 2, *v.* 8.

filie fratris sui, vidue iam premisse, et ut eos robustius 1338. ascisceret in suam partem contra Iohannem, de facto comitem Tyrolensem, castra[a] quedam, que ad eos pertinebant in Carinthia et Carniola, nobiles et vasallos in suam possessionem transtulit et sibi facere hominium requisivit. Iuvenes autem comites videntes sua sic concuti et tractari, res et homines distrahi et nutare, seque non posse ex equo tam magnarum virium principi contraire, consilio habito mittunt, consequenter veniunt ad 1339. Albertum ducem[1] adiunctis sibi amicorum et familiarium catervis, de omnibus amicabiliter componentes sua non *(Dec. 11).* ablata, sed ad tempus subducta recipiunt, ad pristinam graciam ducis promptis animis se constringunt. Deinceps nec terrore concuciuntur nec promissionum vel munerum blandiciis seducuntur, suis theoloniis[b] intermissis, usque hodie stare et esse de parte ducis suorumque fraternaliter statuerunt, quamvis non modicam iacturam suarum rerum pertulerint, ut est notum.*

Hoc[c] anno nobiles Karinthiani iura quedam sua 1338. antiqua innovaverunt, quedam alia[d], que non habuerant, petiverunt, in quibusdam ad iura se Styriensium subdiderunt et hoc publico instrumento ducis Alberti confirmari sibi et perpetualiter provide[e] meruerunt. Que supervacuum per singulos articulos est scribere, quia lingua materna sunt digesta XVIII° Kal. Octobr. in *Sept. 14.* Græcz[2].

Regis[3] autem filia[4] super viri sui obitum nimium tristis facta viribus deficere, in gaudio seculi tepescere,

*) *In marg. Ioh. scripsit:* Hoc anno in previg[ilia][f] nativi- 1338. tatis beate virginis Marie de morte filie regis Bo- *Sept. 6.* hemie, uxoris ducis Ottonis[5], VIII° Idus Septe[mbr.][f], scilicet anno Domini M°CCCXXXVIII°.

a) castra quedam *in marg.* b) *sic c.* c) Hoc — Græcz *(l. 26) a Ioh. in marg. add.* d) adia *c.* e) *lege* provideri. f) *quaedam abscisa.*

1) *In oppidum Graz; Albertus dux tunc comitibus Goriciae palatinatum Carinthiae concessit; cf. supra I, p.* 291, *n.* 3. 2) *De curia Styriensium, Carinthianorum, Carniolanorum a.* 1338. *in Graz civitate habita cf. Muchar, 'Gesch. d. Steiermark' VI, p.* 280; *v. Krones, 'Landesfürst, Behörden u. Stände d. Herz. Steier* 1283—1411*' p.* 210; *tabulas ed. v. Schwind et Dopsch, 'Ausgew. Urk. z. Verfassungsgesch. d. D.-Österr. Erblande' p.* 175, *nr.* 94. 3) *Friderici.* 4) *Anna.* 5) *Annae; cf. Ann. Zwetl. et Cont. Claustroneoburg. VII, SS. IX, p.* 683. 756, *qui Sept.* 3. *habent, ut rec. D, et Vita Karoli IV, p.* 257.

1338. a solaciis hominum se subtrahere cepit, quousque nervorum contractu in quibusdam membris, quasi percussa paralisi, premortua videretur, que[a] in ministerio suorum actuum necessarium officium agere non valebant, sicque viribus corporis destituta, boni consilii radio illustrata, votum religionis sub habitu sancte Clare[1] appeciit et promisit; quo iniciato et ad reclusorium illius sancti
Luc. 1, 35. propositi iuvencula[b] introducta, *virtus* eam *altissimi* aliquantulum[c], si non e[x] tot[o], reddidit sanitati, ostendens eam inutilem[d] seculo, languidam, divinis usibus corporis exercicio reformatam.

De transitu ducis Ottonis et ortu Rudolfi ducis, filii Alberti ducis. Capitulum XIII[m].

1339. Anno M⁰CCC⁰XXXVIIII⁰ dux Otto graviter infirmatus et veniens ab Austria in Styriam[e, 2] civitatem Græcensem*, infirmitas accrescebat. Dux Albertus audi-
Gen. 6, 6. ens, *tactus dolore cordis intrinsecus,* metuens, si decederet, et non prius eius colloquio potiretur[3], grave et dispendiosum periculum exurgere, mittendum pro eo celerius diffinivit, nempe quia consulcius secum in eius presencia ageretur, ad manum quoque haberet artis medicine peritos, naturam eius sagacius cognoscentes, arbitrans per eos morbum oportunioribus remediis accurandum. Mittit ergo rogans consulensque, ut memor fraterni amoris veniat et sibi se videndum exhibeat, affectuosissime instat, affirmans utile et commodum esse, terre statui eiusque saluti omnimodis profuturum. Medici secum existentes, sui curam gerentes, algorem hyemis et motum itineris ei esse contrarium probaverunt et discessum a loco, quantum poterant, vetaverunt[f], alii autem non obstare hec prefata dixerunt, quia mortis causam non haberet, scire[g] se quibusdam indiciis osten-

*) *Ioh. in marg. addidit, nec finivit sententiam:* ad honorem nupciarum cuiusdam sui clientis, qui fil[iam] . . . .[h] lantscribe dux . . . . .

a) *scil.* membra. b) intr. iuv. *a Ioh. transposita.* c) aliq. — tot[o] *a Ioh. in marg. scripta, uncis inclusis abscisis.* d) sec. inut. *a Ioh. transposita;* languidam *in marg. add.* e) *adde* in. f) *sic c.* g) scire se *in marg.* h) *quaedam abscisa.*

1) *Cf. Cont. Claustroneoburg. VII, l. c. p.* 756, *l.* 25—27. 2) *Error, cum per totum fere a.* 1338. *ibi fuerit.* 3) *Albertus videlicet.*

derunt. Sermo ducis prevaluit[1], et facta lectica et vehiculo preparato rediit in Austriam, invalescenteque dolore confessus, contritus et sacramentis ecclesiasticis cum summa devocione armatus *et libertate spiritus et consciencie confortatus, ulterius hanc vitam non diligere nec se velle amplius superesse voce libera testabatur, tamquam ad eternam fiducialius animatus, et[a] iuxta morem principis testamento largo per ecclesias, monasteria et pia loca conscripto et per fratrem confirmato, executoribus commendato, sicque fratri filiis suis ac terris atque nobilibus commendatis in conspectu omnium assistencium eiulancium et lamentancium spiritum in manus Domini commendavit[2]. Transiit autem XIIII° Kal. Marcii[3] et apud fratres Augustinenses[b, 4] prope castrum sollempnibus exequiis tumulatur.* 1339. *f. 43'. *Febr.* 16.

Deinde non longo temporis intersticio interiecto religiosus vir frater Tylo, prior Murbacensis ordinis Carthusiensis, visionem quandam divinitus demonstratam ad Albertum ducem detulit, ut fratris corpus ad locum fundacionis sue, monasterium scilicet Novi-montis, de-

*) *In inferiore marg. folii* 43'. *Ioh. scripsit:* Lůdewicus colloquium habuit cum Alberto prope Salzburgam in Halla et cetera. *In superiore marg. folii* 43'. *Ioh. postea add.:* Hoc anno Lůdewicus imperator et Albertus dux iux[ta][c] Salzburgam prope[d] oppidum Salararum[5] colloquium habuerunt, et presuli Heinrico a Lůdewico inducias, ut non eum arceret, ad biennium impetravit[6]; noluit enim presul confir[matus][c] a sede ei communicare[7] nec divina celebrare et cetera. 1339. *(Maii* 11. 12*)*.

a) et — commendato *in marg.* b) Augustin̄ *c.; Ioh. alibi* Augustinenses *scripsit, ut et D.* c) *uncis inclusa abscisa.* d) prope *super* in *non deletum scriptum c.*

1) *Cf.* 1. *Par.* 21, 4: sermo regis magis praevaluit. 2) *Cf. Luc.* 23, 46: in manus tuas commendo spiritum meum. 3) *Cf. Cont. Novimont., SS. IX, p.* 671; *Ann. Zwetl., ib. p.* 683; *Cont. Claustroneob. V. et VII, ib. p.* 735. 756 (13. Kal. Martii); *Heinr. de Diessenhofen p.* 31; *Seemüller l. c. p.* 121 (1340. *Febr.* 17); *Vita Karoli IV. p.* 257; *Werunsky I, p.* 241, *n.* 2. 4) *Ita et Cont. Novimont. l. c., rec. codicis episcopalis.* 5) *Reichenhall; cf. Boehmer l. l., 'Ludwig' nr.* 1990. *et Addit. III, 'Reichssachen' nr.* 435; *Heinr. de Diessenhofen p.* 31; *Müller II, p.* 136, *n.* 5; *tabulas datas Maii* 11, *'Forsch. z. D. Gesch.' XX, p.* 273, *nr.* 41. 6) *Cf. Ioh. Vitoduran. p.* 161; *Müller II, p.* 123. 7) *Cf. sacramentum, quod archiepiscopus in curia praestitit, Lang l. l. I,* 1, *p.* 290, *nr.* 260[a].

1339. ferri debeat, sicut visio preostenderat, designavit[1], quia hoc eius purgacioni competeret et solucionem a penis purgatorii quantocius procuraret; cuius consiliis princeps velociter acquiescens[2] nec sermonibus sancti viri in aliquo contradicens diem, ut prelati, abbates, prepositi conveniant et corpus exhument atque ad locum predictum perducerent[a], sicut deceret et principalis magnificencia requireret, adhortatur[b]; quibus assencientibus principis placito paruerunt, corpus effodientes iterato terre gremio tradiderunt[3].

Nec pretereundum puto, etsi non portentuosum extitit[c], nichilominus fuerat dolorosum et divine providencie, que disponit vitam humanam et actus hominum, preconium gloriosum: Quidam non ignotus, ducis Ottonis colende memorie notarius Nycholaus, postea Padensis ecclesie plebanus, intelligentis ingenii et acuti clericus, ante diem[d] mortis huius principis per sompnum affirmabat certissime se vidisse[e]. . . . debat[f], et ecce duo angeli precincti[4], alacres ad laborem, habentes in manibus securium instrumenta[5], in[g] ameno viridario, quod est[h] castrum ducalis habitacionis, VI arbores[i], ex quibus quinque virentes in terre fundo firmiter fixas celeriter preciderunt et de soli superficie eiecerunt; et cum ad sextam arborem aliqualiter[k] tepidam pervenissent similiter exstirpandam, parumper deliberantes mutuo loquebantur, quatenus ad prefinitum tempus persistere sineretur, ut, si refloresceret et fructum faceret[6], videretur; erat quippe quasi arida in ramusculis et deflexa; et abeuntes hanc in sua stare valetudine permiserunt. 'A'[l], inquit[7] ad socios sui [con]tubernii[m], 'dominum [n]ostrum

a) perduc. *in marg.* b) *iam nesciens Ioh. se supra l.* 5. diem *scripsisse, hoc verbum inepte pro* indicit *vel* prefigit *posuit. O. H.-E.* c) extiti *c.* d) *supra* diem *Ioh.* aliquo *scripsit.* e) *supplere potes* que sequuutur. f) *tres litterae legi nequeunt, quas Ioh. corrigere nisus est.* g) in — quinque *a Ioh. in marg. scripta.* h) ante *ex rec. D supplendum. O. H.-E.* i) *oratio claudicat.* k) al. tep. *a Ioh. in marg. add.* l) A — videbat *(p.* 185, *l.* 3*) a Ioh. in marg. scripta, quibusdam abscisis.* m) *supple* timeo, *ut rec. D habet.*

1) *Cf. Cont. Novimont. p.* 672, *rec. cod. episc.:* cum . . corpus . . Ottonis . . Albertus . . . ad eundem locum, quem adhuc vivens elegerat, deferre tardaret, ammonitus per revelationem et visionem somniorum. 2) *Cf. Gen.* 27, 8: acquiesce consiliis meis. 3) *Cf. Cont. Novimont. l. c. p.* 670, *rec. codicis episcopalis.* 4) *Cf. Apoc.* 15, 6: septem angeli . . praecincti. 5) *Cf. Baruch* 6, 14: Habet etiam in manu gladium et securim. 6) *Cf. Matth.* 3, 10: Omnis ergo arbor quae non facit fructum bonum, *et alios Vulgatae locos.* 7) *Nicolaus scilicet.*

principem non [d]iu victurum, sed in brevi [a] nobis et 1339. ex hoc seculo [tra]nsiturum', disserens sompnium, quod videbat. Qui coniecturam huius visionis subsannaverint, derideant et Ioseph cum Daniele, qui regum casus in *Gen.* 40. *Dan.* 2. regno hominum clare et lucide dissolverunt cum futuris eventibus eis dinivitus demonstratis.

Rex Albertus VI filios habuit: Rudolfum Bohemorum, Fridericum Romanorum reges, Lupoldum, Heinricum, Albertum et Ottonem, quorum quinque in robore et flore iuventutis *de terra vivencium* sunt *abscis*i quasi *Is.* 53, 8. arbores virescentes; sextus autem, Albertus, cuius vitam prolongare dignetur omnipotens! in ramulis manuum atque pedum invalidus[1] prestitutum sibi terminum prestolatur.

Reliquit Otto dux duos filios, Fridericum et Lůpoldum[2], de[a] quorum gestis nichil scribere potuimus, nisi quod nobiliter educantur et ad omnem actum virtutis eximie informantur. Fertur, quod Fridericus . . . .

Sed* et arbor, cuius semen radicum in terra fuerat derelictum[3], quamvis invalida videretur, sicut pretendebat visio, *fructum* sicut *lignum, quod plantatum est secus de-* *Ps.* 1, 3. *cursus aquarum, in tempore suo* fecit, quia filium generosum Rudolfum nomine ducem Iohanna ducissa peperit ei in die Kalendarum Novembrium[4], in quo festivitate *Nov.* 1. sanctorum omnium Christi ecclesia gratulatur, quasi alterum Samuelem a Domino postulatum, cuius alacritas *cf.* 1. *Reg.* 1, 11. multos in admiracionem trahens dicere cogit: *Quis, putas,* *Luc.* 1, 66. *puer iste erit?* Et sicut de Noe nato dicitur, qui archam *Gen.* 6-8. in salutem animarum in ea existencium gubernavit[b]: *Iste* est, qui *consolabitur nos ab operibus manuum nostra-* *ib.* 5, 29. *rum.* In quibus, scilicet tribus pueris, speramus, quod

*) *Pro sequentibus Ioh. antea in marg. adnotaverat:* Anno Domini M^{0}CCC^{0}XXXIX. Alberto filius nascitur. *(Nov. 1).*

a) de — Fridericus . . . . *(l. 18) a Ioh. in marg. add.; reliqua abscisa.*
b) *seq. iterum* dicitur.

1) *Cf. supra I, p.* 298; *Heinr. de Diessenhofen p.* 31; *Math. Neuenburg. c.* 64; *Cont. Novimont. l. c. p.* 671, *rec. codicis episcopalis.* 2) *Cf. supra p.* 131. *et* 133. 3) *Cf. Dan.* 4, 23: ut relinqueretur germen radicum eius, id est arboris, *et ibid. v.* 12. *et* 20. 4) *Cf. Math. Neuenburg. l. c.; Heinr. de Diessenhofen p.* 31; *Huber, 'Gesch. d. Herz. Rudolf IV. v. Österr.' p.* 10, *n.* 2.

terre gaudium[a] reviresect, pax florescet, omnis dolor et gemitus conquiescet[1].

Ezech. 17, 24. Nonne[b] videtur prophecia Ezechielis impleta, que dicit: *Et scient omnia ligna regionis, quia ego Dominus humiliavi lignum sublime et exaltavi lignum humile et siccavi* . . . .[c. *].

1339. (Mart. 19). Hoc[d] anno comes Ge[l]rie[2] in Francorum-vado dux efficitur in favorem gene[a]logie imperatricis[3], cuius sororem[4] habuit rex Anglie. Qui eciam comes sororem (Mart. 20). regis Anglie[5] habuit et cetera; [ibi]dem eciam rex Iohannes a Lůdewico suscepit sua feoda[6], dicens: 'Dicat papa, [di]cat regi Francie [quod] velit: ego et imperator [a]mici indivisibiles facti sumus'.

Iun. 23. (21). Hoc[e] anno IX[0] Kal. Iul. civitas Veronensis[7] in Hůchtya[8] libertate [s]ua glorians [in] se ducis Ottonis filium[9] [cum] omnibus circumsedentibus nobilibus in prelium[10] provocavit, in quo comes Subaudie[11] et comes Nidowie[12] cum nobilibus occiduntur, nobiles de [F]ůrstenberch[13] et alii . . .[f] et ortum ex antiquo odio Lůpoldi, quem Veronenses et vicini . . .[g] itas; simul comes [de] Nidowia spolium exercuit [in[h] via] regia, frumentum civitatis spolians et cetera. [Non[h] int]rans dux infra etatem existens prelium . . . .[14].

*) *Sequuntur ibidem scripta:* Nota versus Vergilii[15]:
Vivite felices; si quid et cetera.

a) *seq. iterum* terre. b) Nonne — siccavi . . *(l. 5. 6; reliqua abscisa) in inferiore marg. folii 43'. scripta huc spectare videntur.* c) *seq.* lignum viride et frondere feci lignum aridum *Vulg.* d) Hoc — sumus *(l. 13) in marg. inferiore folii 43'. a Ioh. scripta; abscisa supplevimus.* e) Hoc — prelium . . *(l. 23; reliqua abscisa) a Ioh. infra praecedentia in marg. scripta.* f) *quaedam litterae abscisae.* g) *quaedam litterae, quarum ultima* l *fuisse videtur, abscisae.* h) *ex rec. D suppl.; quinque circiter litterae abscisae.*

1) *Cf. Is.* 35, 10. *et* 51, 11: fugiet dolor et gemitus. 2) *Rainaldus. Cf. Boehmer l. c., 'Ludwig' nr.* 1977; *Ioh. Latomus p.* 408. 3) *Margaretae.* 4) *Cf. supra p.* 179, *n.* 3. 5) *Eleonoram Eduardi III.* 6) *Cf. Boehmer l. l., 'Ludwig' nr.* 1980; *Müller II, p.* 136; *V. Karoli IV. p.* 258: *Ioh. Latomus ibid.; Heinr. de Diessenhofen p.* 31; *Math. Neuenburg. c.* 61; *Cont. II. Bavarica l. c. p.* 339. 7) *Bern.* 8) *Üchtland; sed ibi non sita est.* 9) *Fridericum; cf. supra p.* 131. 10) *Apud Laupen.* 11) *Iohannes filius Ludovici II. comitis Valdensis e gente Sabauda.* 12) *Rudolfus.* 13) *Cf. Riezler, 'Fürstenberg. UB.' II, p.* 142, *nr.* 220, *qui de eo, quod rec. D. A* 2 *dicit eos cecidisse, iure dubitat; sed hic eos captos esse vel aufugisse Ioh. scripsisse videtur.* 14) *Cf. Ioh. Vitoduran. p.* 147; *Heinr. de Diessenh. p.* 32 *sq., qui aeque ac alii auctores Helvetici Iun.* 21. *proelium commissum esse tradit, et Studer, 'Die GQ. des Laupenkrieges, Archiv d. hist. Ver. d. Kantons Bern' IV,* 3, *p.* 17—76; *Dierauer, 'Gesch. d. Schweizer Eidgenossenschaft' I, p.* 240—245. 15) *Cf. infra p.* 215. *rec. D.*

1340. *f. 44. (Aug. 9).

Anno Domini $M^{o}CCC^{o}XL^{o}$ Fridericus Ottonis filius treugata causa inter nobiles superiores[a] et civitatem Veronensem et[b] partes illas et disposita terra in Austriam est reversus. Qui ab omnibus reverenter, sicut decuit, susceptus, causis rerum interesse, videre et audire personas, cognoscere, quantum valeat et quid possit sollicitudo oneris et honoris huius, quasi in preludio principandi sibi persuasum est intendere in presencia et audiencia Alberti patrui sui ducis. In quo gymnasio sollerter incipit desudare, nobiles alloqui et affabiliter salutare, se eorum moribus secundum racionem et congruenciam ad informacionem sui instructoris studet sagaciter conformare.

Anno Domini eodem[c] Iohannes Bohemorum rex (Dec.). per Misnam et Thuringiam[1] in Bohemiam venit ⟨et[d] ducis Alberti atque consortis sue ducisse apud Linczam 1341. (Ian.)? super totali concordia et amicicie perseverancia colloquium expetivit**· [2]. Qui eciam ad Lůdewicum veniens[3]⟩ (Febr. 24). filium utrumque, scilicet Karolum marchionem Moravie et Iohannem, qui Tyrolis comitatus titulum et ducatus Karinthie in litteris suis effert, super hiis statuit alloquendos; qui simul tunc in Berthrandi patriarche contra

*) *In marg. Ioh. scripsit:* De Rudolfo presbitero, qui negavit eucharistiam, qui presentibus[e] domino Salzburgensi capitur, per Sekoviensem exuitur et persistens in duricia apud Hallam comburitur[4].

**) *Huc spectant, quae Ioh. in marg. scripsit, sed delevit:* materiam[f] pacis de diversis concussionibus et scissuris resolidandis verba sparsit et filiis se aliqualiter avertentibus ipse cecuciens[5] Bohemiam est reversus, Karthusiensi ordini in urbe Praga monasterium[6] iniciare disposuit et Karolo filio suo non multum approbante, magis antiqua fovenda monasteria asserente, ipse tamen primarium lapidem ibi iecit[7]. (1341. — Iun. 11).

a) sup. *a Ioh. in marg. add.* b) et part. illas *a Ioh. inter lineas add.; seq. iterum inter lineas* et illam partem. c) eod. *pro* $M^{o}CCCXLI^{o}$ *deleto.* d) *uncis inclusa a Ioh. post deleta.* e) *sic c.* f) *lege* super mat.

1) *Hoc regis iter alibi non traditum est; sed cum m. Nov. e Galliis profectus Dec.* 21. *Wratislaviae, Dec.* 23. *Pragae fuerit, forte Ioh. bene narrat.* 2) *Cum Iohannes Ian.* 28. *Pataviae esset, circa m. Ian. convenisse videntur.* 3) *Monacum.* 4) *Cf. infra p.* 190, *n.* 9—191. *adnotata.* 5) *Cf. Vita Karoli IV. p.* 260; *Chron. Aulae-regiae pars II, l. III, c.* 2, *p.* 563. 6) *Hortum s. Mariae in Aujezd prope Pragam.* 7) *Cf. Chron. Aulae-regiae l. l. c.* 3, *p.* 567 *sq.; Schötter II, p.* 199, *n.* 5.

1340. comites Goricie[a] cum exercitu servicio desudabant[1] et in armis in castro[b] Cremone[2] et Goricie et Portusgranarii[3] obsidione strennue laborabant, et in ipsa vigilia *Dec. 24.* noctis nativitatis dominice ante castrum Goricie in tentoriis[4] patriarcha indutus lorica ferrea et aliis induviis militaribus, deinde superindutis patriarchalibus, obsequente sibi abbate[5] monasterii sancti Galli Mosacensis[6] ad altare, officium, multis mirantibus pugilem Christi armorum horum[c] duplici genere[d] ad divina misteria procedentem[e].

1341. Pater autem filios revocans ab hiis causis belli[7], cuius fomitem antiquus livor, quod Karinthiam non habebant ad libitum propter comitum[8] obstacula, ministrabat[9], et videns ac intelligens tam Lůdewico quam duci Austrie filiorum suorum contra comites Goricie patrocinium patriarche prebitum displicere, mandat, ut veniat[10] et se ad graciam dominorum et amicorum coaptet, precipit et precatur, se asserens iam preliis ineptum, corporalis visus invaletudine se vallatum, paci in posterum se modis omnibus vacaturum.

Anno Domini M⁰CCC⁰XLI.* Fridericus Libertinus[11] ad Lůdewicum properans statum suum in gradum alcioris dignitatis postulat inmutari. Quod dum peteret et *(Apr. 16).* optineret, in civitate Monacensi res ducitur in effectum, et insignia comitatus[12] suscipit. Causa motiva huius fuit, quia consors sua[13], filia Ulrici[14] de Walsê, comiti Ungarice gentis prius fuerat sociata[15] et vidua effecta visa fuerat, si comitem, sicut ante, non haberet, ali-

*) *In marg. Ioh. scripsit:* De principis intoxicatore, qui deprehensus submergitur[16].

a) Gioricie *c.* b) *corrige* castrorum *vel* castri. *O. H.-E.* c) horum *inter lineas add.* d) *fort.* munitum *supplendum.* e) *supple* celebravit.

1) *Cf. Reg. Imp. VIII, nr.* 94*b-c; Werunsky I, p.* 272—274. 2) *Clemona, Gemona.* 3) *Portogruaro.* 4) *Cf. Bertrandi epistolam supra p.* 145. *laudatam, p.* 771. 5) *Giberto.* 6) *Mosach vel Moggio in Carniola.* 7) *Cf. Vita Karoli IV. p.* 264; *Karolus Pragae Febr.* 1. *fuit, Huber nr.* 6396. 8) *Goriciae.* 9) *Cf. Gen.* 37, 8: invidiae et odii fomitem ministravit. 10) *Karolus scilicet; Iohannem Heinricum pater solum, ut a bello desisteret, hortatus est.* 11) *Cf. supra p.* 160, *n.* 5. 12) *Celeiae; cf. tabulas imperatoris datas Monaci a.* 1341. *Apr.* 16, *Boehmer l. c., Addit. III, 'Ludwig' nr.* 3458. 13) *Diemut.* 14) *I.* 15) *Hoc alibi non traditum est; cf. Krones, 'Die Freien von Saneck' I, p.* 109—112; *de quodam comite de Güssing tractari videtur.* 16) *Quem Ioh. dixerit, dubium.*

quantulum vocaliter obfuscata; et ideo ad hoc maritum frequentibus stimulis incitavit. Alia causa fuit: filiarum enim suarum unam comiti Ottoni[1] de Ortenburch sociavit, cuius honoris titulus 'filia comitis' magis quam 'filia liberi' secundum estimacionem elacionis huius seculi splendesceret in hoc mundo.* 1341.

Eodem anno venit Karolus marchio Moravie ad Albertum ducem Austrie, asserens patrem suum velle sibi regnum ad consilium baronum et nobilium resignare, ita ut ad terram comitatus sui, scilicet natale solum, exceptis proventibus Kutinarum, triginta duo milia marcarum argenti annis singulis exhiberet, postulans sibi fulcitacionem consilii et auxilii impertiri, cum regnum per talem modum nullas omnino pro sui decore et honore vires optineret, si coronam gereret vel assumeret sic deflexam[2]. *(Dec. 14-16).*

Imperator[a] hoc anno apud Franchenfurt indutus imperialibus, presente Magontino[3], Treverensi[4], duce Saxonie[5], marchione Brandenburgense[6] et palatino[7], publicavit litteras regis Anglie, quibus [tes]tabatur[b] se infirmatum; . . . .[c] promissum stipendium non recepisse tempore debito, in eo eciam d[efec]isse, quod eos [non potuerit] concordare[8]. Unde sibi com- *(Iun. 10-Iul. 2).*

*) *Huc spectant quae Ioh. in marg. inferiore scripsit, quorum quaedam abscisa sunt vel evanuerunt:* De castro Celegi ab antiquo a Rug[o] Odovacro in Ythaliam eunte, ut creditur, destructum[d] et cogente b[eati] Maximiliani cla[ritate] sue dicionis titul[um] assequitur, sicque a[d] propria est rever[sus]; ubi Arcturi re[gis] tempore mirabili[a] gesta refer[untur][9].

a) Imperator — optineret *(p. 190, l. 4) in inferiore marg. scripta, liquore chemico adhibito ex parte legimus misere corrosa.* b) tes *legi nequit.* c) 30 *circiter litterae abscisae.* d) destructo quod cog. *legendum.*

1) *VI; Annam.* 2) *Cf. Reg. Imp. VIII, nr.* 6400b; *Werunsky I, p.* 290—292. *Iohannes rex a.* 1342. *Febr. circiter Karolo administrationem Bohemiae ea condicione commisit, ut quinque milia marcarum solveret; cf. Vita Karoli IV, p.* 264; *Werunsky I, p.* 297, *n.* 3. 3) *Heinrico.* 4) *Baldewino.* 5) *Rudolfo.* 6) *Ludovico.* 7) *Rudolfo et Ruperto palatinis.* 8) *Ludovicus IV. in curia Frankfurtensi nullas, quod sciamus, litteras Eduardi III. publicavit; nec ea quae Ioh. affert veritati congrua sunt.* 9) *Haec ex libris supra I, p.* 5, *n.* 3. *adnotatis vel simili traditione, forte ex quadam Historia translationis Maximiliani, qui a.* 1300. *elevatus est, Ioh. assumpsisse videtur; unde Arturi regis nomen assumptum sit, nescimus; cf. Chron. Aulae-regiae II, c.* 7, *p.* 404; *Ann. S. Rudberti p.* 805.

1341. *(Iun. 25).* missionem vicariatus abstulit in civitatibus imperii in illis partibus constitutis[1] et regi Francie cont[ulit][2], cum quo iam a[ntea] am[iciciam][3] . . . . .[a] nupciarum[4] contra[xerat], et ut pape graciam facilius optineret.

1340. *(Sept.).* Rex[b] Francie et Anglie in campis Picardis convenientes ab invicem . . . . [sine] prelio discesserunt[5]; treugatis causis eorum[6] rex Arrogonie cum suis veniens, transeuntes Avinionam de manu summi pontificis communi[one] sancta muniti[7], cum omnibus suis contra paganorum populum[c] armati fide et devocione perrexerunt *Nov. 1. (Oct. 30).* in die Kalendarum Novembrium et tantam multitudinem prostraverunt[8], ut excedat numerum et mensuram[9]; et sequen[tibus][d] multis Theutonicis ferventes et sicientes prelium ibi . . .[e].

**f. 44'.* 1340. *Anno Domini M°CCC°XL. apud Hallis[10] Salzburgensis dyocesis fuit presbyter Rudolfus nomine, qui maligno inflammatus spiritu[11] et macula perverse fidei obcecatus in ecclesia beati Zenonis ibidem apud regulares canonicos[12] calicem post consecracionem sanguinis super altare recipiens ad murum proiecit, ut sanguis Domini hinc inde diffunderetur, et veniens Salzpurgam *Ian. 25.* in conversione beati Pauli idem fecit; et dum caperetur et custodiretur, si forte ex vertigine capitis esset, eductus dixit interrogatus coram presule urbis[13] et magistro Růtmaro[14] episcopo Sekoviense non verum esse corpus Christi nec sanguinem. Dixit eciam Iudeum et paganum posse sine baptismo salvari. Dixit eciam demones solo cogitatu peccasse, nec propter hoc eternaliter dampnandos, sed adhuc posse salvari. Dixit eciam patrem suum Rudolfum et se ipsum vocari Undique-lucentem, quia asseruit,

a) *quaedam abscisa; supple* per federa *vel simile.* b) Rex — ibi . . . *(l. 14) a Ioh. in superiore marg. folii 44. scripta.* c) populorum *c.* d) 4 *litterae abscisae; seq. iterum* et, *ut videtur.* e) *seq.* ad. i? pium.

1) *Litteris supra p.* 180, *n.* 1. *allatis. Iam Apr.* 25, *Boehmer l. c., 'Ludwig' nr.* 2845, *Ludovicus IV. clam vicariatum Eduardo commissum revocavit.* 2) *Error.* 3) *Cf. Müller II, p.* 154 *sq.; Ian.* 24. *imperator, Mart.* 15. *et Philippus VI. foedus confirmaverunt.* 4) *Hoc falsum.* 5) *De oppugnata civitate Tornaci agi videtur; cf. rec. D p.* 219. 6) *Pactis d. Sept.* 25. *ictis.* 7) *Error.* 8) *De pugna apud Saladum flumen Oct.* 30. *commissa Ioh. cogitat, in qua Alfonsus XI. rex Castiliae cum Alfonso IV. rege Portugalliae Mauros vicit; Petrus IV. rex Arragoniae non interfuit, sed a.* 1339. *papae Avenione homagium praestitit. Eum affuisse et Ioh. Vitoduran. dicit; Chron. Aulae-regiae pars II, l. III, c.* 2, *p.* 562. *melius refert.* 9) *Cf. Gen.* 41, 49: mensuram excederet. 10) *Reichenhall.* 11) *Cf. Luc.* 8, 2: curatae a spiritibus malignis. 12) *S. Zenonis prope Reichenhall.* 13) *Heinrico.* 14) *De Haidek.*

quia in carcere positus viderit nocturnali tempore lumina clarissima sibi divinitus demonstrata. Exinde, dum nollet resipiscere, publice[a] domino Salzpurgense, Sekoviense, Chi̊mense preposito[1], Salzburgense abbate Sancti Petri[2] infulatis productus degradatus est et seculari potestati traditus, concrematus. Decanus[3] cum canonicis religiose et devote, induti sacris vestibus, cum cereis et laudibus et lamentacione maxima sanguinem Domini cum diligencia abraserunt et operam adhibuerunt, ne eius vestigia in muris vel in locis, ad que respersus fuerat, relinquerentur.

a) *adde* coram *vel* presentibus, *ut in rec. D. A* 2.

1) *Regularium canonicorum Seifrido, Lindner, Monast. metrop. Salzburg. p.* 105, *nr.* 20. 2) *Conrado II, ibid. p.* 74, *nr.* 48. 3) *Pilgrimus S. Rudberti Iuvavensis?*

INCIPIT LIBER SEXTUS. *(REC. D. A 2).*

De morte Heinrici[a] ducis Karinthie[b], et quod[c] duces Austrie terram obtinuerunt. Capitulum[d] I.

1335. *Apr. 2.* Anno[e] Domini MCCCXXXV. Heinricus dux Karinthie[b] dominica qua[e*] canitur *Iudica*[f] in castro Tyrolis[g] tempore misse in capella beati Pangracii[h] pressus colera circa precordia suffocatur et in ecclesia beati Iohannis sub castro tumulatur[1]. Fertur[i], quod post laxacionem colere respiraverit et alta voce clamaverit de sepulcro[k]. Transacto biennio ad monasterium Stamsense transfertur, quod pater eius gloriose fundavit ipseque multipliciter[l] locupletavit, ibique a Matheo Brixinense[m] sollempniter cum suis patribus sepelitur. Hic ordinis Carthusiensis monasterium fundavit in montibus, quod Senhals[n, 2], alio nomine Vallis Omnium[o] Angelorum[3] dicitur.

Huius tempore principis in montanis sue dicionis gens gnana in cavernis moncium habitavit, cum hominibus vescebantur, ludebant, bibebant, choreas ducebant, sed invisibiliter. Litteras scribebant, rem publicam inter se gerebant, leges habentes et principem, fidem katholicam profitentes, domicilia hominum latenter intrantes, hominibus consedentes et arridentes. Et ne credatur fascinacio quod dicitur, ab episcopo Matheo Brixinensi[p]

a) Heynr. *D* 1 *passim;* Hainr. *D* 2. 3 *passim;* Hn̄ric. *D* 3 *saepe;* henr. *A* 2. b) karynthie *h. l. et alibi, plerumque* carinth., *raro* carynth. *D* 1. c) quod *om. D* 2. 3. d) Cap. I. *om. D* 1. 3. e) A. D. *om. D* 1. 2; A. D. MCCCXXXV. — tumulatur *(l. 9) A* 2. e*) qua can. *om. A* 2. f) me *add. D* 2. 3; me deus *add. D* 1. g) Tirol. *D* 3 *semper.* h) pancracii *D* 1. i) Fertur — intenturum *(p. 193, l. 13. 14) om. A* 2. k) sepulchro *D* 1. l) mult. loc. ibique *om. D* 3. m) prixineñ *D* 3. n) Benhals *D* 3. o) sanctorum *add. D* 2. p) brisinensi *D* 1.

1) *Cf. supra p.* 154, *n.* 5. *adnotata.* 2) *Schnals prope Meran; tabulae fundationis a.* 1326. *Ian.* 25. *datae.* 3) *Cf. Tromby, 'Storia . . del . . ord. Cartus.' VI, p.* 105, *nr.* 225.

predicto, viro venerabili, et a pluribus utriusque sexus 1335. fide dignis personis, qui[a] experienciam cum eis habebant horum omnium[b], michi verissime sunt relata. Principe subducto nichil de eis amplius est auditum. Dicitur, quod gemmas gestent, que eos reddunt[c] invisibiles, quia deformitatem et parvitatem corporum erubescunt[d].

Filia Heinrici[1] et gener suus[2], Bohemorum regis[e] filius, de consilio nobilium mittunt ad[f] suum tutorem, scilicet regem[g] Bohemie, consulendum. Qui Parisius propter plagas exceptas debilis est repertus et corpore nichil potens; promisit nichilominus se venturum recuperatis viribus et causis[h] terre[i] se[k] fideliter intenturum.

Interea[l] duces Austrie Ludewicum[m] imperatorem *(Maio).* accersiunt, et in civitate Lincza[n] super litus Danubii colloquia miscentes, Karinthiam petunt racione sanguinis matris[o], que filia Meinhardi[p] ducis Karinthie fuerat; Carniolam asserentes ad se legittime devolutam, quam duces Karinthie a suis progenitoribus iam longo[q] tempore vadis nomine possidebant. Ludewicus autem, eorum potenciam sibi arbitrans necessariam, adiudicavit fieri postulata. Et III.[r] Nonas Maii duces sollempniter in- *Maii 5.* dutus[s] imperialibus, comitibus vexilla terrarum preferentibus, signis radiantibus, nobilibus ac militibus hinc inde cursitantibus, investivit. Miserant[t] eciam[u] duces nobilem ac magnificum virum de Phanberch[v, 3] et Ulricum[w] de Walse, Stiriensem capitaneum, Karinthiam apprehendere et armis bellicis coartare. Carniola vero sciens, de cuius dicione esset, absque strepitu omnis resistencie veris dominis se devovit; Karinthiani induciarum tempus poscentes, si sub medio, qui eos exsolveret, non veniret, ad ducum se placitum inclinarent[x]. Rex autem Bohemie moram faciens, et Tyrolenses, quid ageretur in Karinthia, nescientes, Iohannem abbatem de Victoria ad duces

a) *sic D.* b) autem *D* 3. c) reddant *D* 1. d) erubescant *D* 1. e) regio *D* 1. 3, o *deleto D* 3. f) ad *om. D.* g) regni *D* 1. 3. h) casis *D* 2. i) terris *D* 2. 3. k) fid. se *D* 2. l) Post hec duces — investivit *(l. 25) A* 2. m) ludwic. *D* 2. 3 *semper;* luduic. *D* 1 *semper.* n) lyntza *D* 2; Lincz *A* 2. o) materni *D.* p) meynh. *D* 1. q) longe *D* 3. r) quarto *D* 3. s) indutos *D* 1; induti *D* 3; indutus — cursitantibus *om. A* 2. t) *finem capitis A* 2 *ita contraxit:* Et sic Carinthia, Carniola (et Tyrolis *deleta*) ad duces Austrie redierunt. u) enim *D* 2. v) *sic infra, h. l.* phanberg *D* 1; pfannberg *D* 2 *semper;* phannberkh *D* 3 *semper.* w) Udalr. *D* 3. x) *intellege* Karinthianis . . poscentibus . . veniret ipsos . . se inclinaturos esse dicentibus.

1) *Margareta.* 2) *Iohannes Heinricus.* 3) *Ulricum.*

1335. Austrie dirigunt, pupillatum suum atque patris obitum querulantes, eorum se patrocinio et defensionis adiutorio commendantes. Qui dum presente viro prudente et fideli Ottone de Liechtenstain[a] in facie principum sibi commissa in integrum perorasset, Albertus dux respondit se dolere et totam progeniem de morte avunculi, eo quod senior stirpis eorum fuerit, et filiam suam, si suis intenderet consiliis, se affectuose et fideliter in omnibus tutaturum, sed Karinthiam de manu imperii iam susceptam nolle dimittere nec Carniolam, que sibi iure cessisset[b] obligacionis suo tempore iam elapso; ad presens eciam[c] non posse aliud respondere. Abbas autem ad imperatorem accedens, memoriam faciens avunculi sui et fidelium suorum[d] obsequiorum, filiam cum terra sibi quanta potuit facecia commendavit. Cuius responsio nil vigoris habuit, nisi quod ait se velle clementer intendere super eo. Et ecce dux Heinricus[e] Bawarie, gener regis Iohannis[f] Bohemie, et Karolus marchio, filius eius, per Danubii alveum venientes, iniuste et enormiter agi cum pueris ducis Karinthie declamantes; qui et ipsi inefficaciter abscesserunt[1]. Post hec prepositus Wissegradensis, postea episcopus Olmunczensis[g], cum Bohemis nobilibus mittitur a ducibus nomine regis sui Karinthiam reposcens, vi magis quam iusticia pueris innocentibus subreptam involutis sentenciis[h] sylogizans. Duces breviter responderunt se pocius omnia sua ad libram casuum atque ad[i] periculum posituros quam Karinthiam reddituros[2].

Interim Karinthianorum inducie ad exitum dilabuntur, nullusque[k] fuit, qui subveniret. Dux Otto veniens nobilium et civilium[l] recipit[m] sacramenta, maxime quia imperator scripserat terram ad imperium devolutam[3] eamque suis avunculis ducibus contulisse, ut omnes eis in reliquum pareant[n], demandavit. Que littere publice recitate omnem[o] terre populum constrinxerunt. Abbas Victoriensis reversus que egerat, viderat, audierat Tyrolensibus nunciavit. Otto dux primo suo introitu Chun-

a) liechtensteyn *D* 1; Lyecht. *D* 2. b) cepisset *D* 2. c) iam *add.* *D* 1. d) obs. suorum *D* 2. e) Baw. hainr. *D* 2; babar. *D* 3 *passim.* f) Boh. Ioh. *D* 1. g) olmunc. *D* 1; olmuntz. *D* 3. h) *emendavi ex A supra p.* 159, *l.* 6. *(cf. ib. n.* 2*). O. H.-E.;* scienciis *D.* i) ad *om.* *D* 3. k) subv. null. fuit *(*qui *om.)* *D* 3. l) civium *rec. A.* m) recepit *D* 3. n) par. *om.* *D* 2, *lacuna relicta.* o) omnem terre *om.* *D* 3.

1) *Cf. supra p.* 154, *n.* 5—159, *n.* 2. 2) *Cf. ibid. p.* 159, *n.* 6. 7. *et p.* 162, *n.* 7. 3) *Maii* 5, *Boehmer l. c., 'Ludwig' nr.* 1673.

radum de Auvenstain[a], virum exercitatum et potentem, 1335.
ab officio capitaneatus et alios officiales amovit, Ulricum[b] comitem de Phanberch, marschalcum[c] Austrie, in locum suum substituens, Carniolam pergit. Ibi[d] Fridericum[e] Libertinum capitaneum, quem Heinricus dux pridem ibi instituerat, confirmavit[1]. Utrumque, ut terre atque populis commissis iudicio et iusticia, communi moderacione et debita prospicerent, stricte et firmiter hortabatur. Utrique illud Claudiani[2] dicere videbatur:

Tu consule cunctis,
Nec tua te moveant, sed publica vota,

et item[f] illud poeticum[3]:

Insani sapiens nomen feret[g], equus iniqui,
Ultra quam satis est, virtutem si petat ipsam.

Determinacio[h] pape de statu animarum post mortem. Capitulum[i] II.

. . . .

De intronizacione Ottonis ducis in ducatum Karinthie et profectione[k] eius contra Iohannem regem Bohemie. Capitulum[l] III.

Anno[m] Domini MCCCXXXV. supradicto[n] dux Otto, ut fluctuaciones Karinthianorum dissolveret, qui dicunt[o] nullum principem terre sue rite posse feoda[p] concedere vel iudicia exercere, nisi in eo priscarum consuetudinum lex servetur, ut[q] scilicet super sedem suam sollempniter collocetur, venit[r] Karinthiam et in ecclesia Soliensi a Laurencio presule Gurcensi[s], presentibus Heinrico Laventino[t] pontifice, prepositis, abbatibus et prelatis, in die[u] Processi et Martiniani benedicitur[4]. Populus gra- *Iul.* 2.
tulatur[v], cum cerneret modum sue provincie recenseri; clerici[w] et religiosi murmurant, quia ad huius festi gaudia

a) awensteyn *D* 1; awffenstain *D* 2; Auuenstain *D* 3. b) Udalr. *D* 3. c) marscalcum *D* 2. d) Ibi *om. D* 3. e) frederic. *D* 1 *passim;* fridric. *D* 2. 3 *semper.* f) *emendavi O. H.-E.;* idem *D.* g) fert *D* 2; ferat *Hor.* h) *cf. supra I, p.* 180. i) secundum cap. *D* 1; *quae in D sequuntur non ex Iohannis Vict. libro assumpta Böhmer recepit.* k) prefect. *D* 1; perfect. *D* 3. l) tercium cap. *D* 1. m) A. D. *om. D* 1. 2; A. D. MCCCXVI. — reportavit *(p.* 196, *l.* 11*) A* 2. n) suprad. *om. D* 2. *A* 2. o) dicit *D* 3. p) feuda *D* 3; conc. feoda *D* 2. q) scil. ut *D* 3. r) ergo *add. D.* s) curc. *D* 1. t) Laventineñ *A* 2. u) sanctorum *add. D* 3. v) gloriatur *D* 1; congrat. *A* 2. w) clerici — ideo quia *(p.* 196, *l.* 3. 4*) om. A* 2.

1) *Cf. supra p.* 160, *n.* 5. 2) *Panegyricus de quarto consulatu Honorii Aug. v.* 294 *sq.* 3) *Horatii Epist. I,* 6, *v.* 15 *sq.* 4) *Cf. supra p.* 161, *n.* 2. 3.

1335. contra ius et fas ad expensas iumentis et pecunia talliantur. Multa tamen in huius festi observacione sunt inprovide pretermissa, quia oblivioni tradita, et ideo, quia[a] ab intronizacione[b] Meinhardi[c] ducis, avi huius Ottonis, anni quinquaginta sex circiter computantur[1]. Australes[d] qui secum venerant, videntes suum principem sic circumagi, mirabantur et secum processum nove supersticionis huius velut ridiculum atque colludium in Austriam reportabant. Quibus peractis dux ad fratrem suum[e] Albertum reversus in Karinthia[f] votivam[g] obedienciam et exhibitam sibi reverenciam cum gaudio reportavit.

1338. Hoc tempore quidam zelans nostri salvatoris iniuriam crucifixi surrexit, dictus rex Armleder, Alsaticus, circa litora Reni et confinia conflata maxima multitudine se comitante ex oppidis et municionibus atque villis Iudaice plebis inestimabilem stragem[h] fecit[2]. Quidam miles Arnoldus pari ductus zelo per Orientalem Franciam idem fecit. Hic, quia pro stipendio imperialis obsequii Iudeos et Christianos arrestavit, capitur et capite spoliatur et in natali solo sepultus iuxta oppidum Kulshaim[i] territorii Moguntini. Tumulus eius pro fidei[k] merito pluribus miraculis dicitur coruscasse.

1335. *(Iul.)*. Hoc anno Iohannes rex Bohemie, viribus corporis restitutus, gesta Karinthianorum audiens per Thuringiam et[l] aliarum viarum diverticula Bohemiam introivit. Et mittit episcopum Olmunczensem[m] et ducem Saxonie, petens a ducibus leges iusticie observari, ablata restituere; se pocius velle gladium intra vaginam permittere[3] soporare quam ad prelium denudare, hoc inconveniens non posse dissimulare, alioquin contra se bellum noscerent preparandum. Duces responderunt conclusione breviloqua se bellum pocius suscepturos quam Karinthiam di-
(Nov.). missuros. Rex reges Ungarie et Krakovie[n] alloquitur, Misnenses[o], Saxones advocat, cum sua gente exercitum

a) quia *om.* *D* 3. b) intr. enim Meinh. d. usque ad illum Ott. anni *A* 2. c) meynh. *D* 1; ducis meinh. *D* 2. d) Austr. — reportabant *(l. 9) om.* *A* 2. e) suum *om.* *D* 1. 2. f) rev. Karinthiam *D* 1. 3. g) votiva *D* 3. h) plagam *D* 3. i) kulsheym *D* 1; Kůlhaim *D* 2; Kulsahaim *D* 3. k) mer. fid. *D* 2. l) ac *D* 2. m) *cf. supra p.* 194, *n.* g. n) kracouie *D* 2. 3. o) mysn. *D* 1; Missn. et *D* 3.

1) *Error; Meinhardus a.* 1286. *Sept.* 1. *inthronizatus est; supra I, p.* 251. *et* 290. 2) *Cf. infra p.* 209 *sq., ubi iterum de Iudaeorum persecutione relatum est; quo haec rectius ponenda erant.* 3) *Cf. supra p.* 162, *n.* 2—10.

1335. 1336. (Ian.)

grandem[a] conflat, ducibus bellum pandit. Duces imperatorem advocant; qui Wiennam[b] veniens honorifice quidem suscipitur, sed organa divine laudis undique[c] mutuerunt. Auxilium promittit, ne timeant, duces hortatur, et sic ad solum Bawaricum[d] est reversus[1].

(Mart.)

Interea rex Austriam invadit, per incendia et rapinas villas, oppida, ecclesias, monasteria dissipat et angariat, nulli parcit. Duces cum[e] Australibus, Stiriensibus, Karinthianis et Carniolanis[f] phalangas instruunt; cum quibus Otto castra ex opposito regis collocat, imperatoris succursum prestolans. Quem dum diu frustra per dies aliquos[g] expectarent, regis Bohemorum potencia Ungarorum irruencium impetu adaugetur, et visum est quibusdam iusti belli ordinem non servari, sed Ottonis periculum clanculo pertractari. Quod dum[h] duci suggestum esset, declinacionem[i] concepte contra se malivolencie paucis consciis disponebat; et dum elevarentur ad arma, *ut sonus erat multitudinis atque castrorum* quasi volencium iam pugnare, clamore invalescente dux Wiennam properat, et post eum tota milicia admirans, quid fieret, anhelavit. Quidam tamen lente ducem sequentes, ut adversarios experirentur, et neminem videntes post alios properabant. Albertus dux ingemiscens[k] tam fratrem quam secum existentes aspere corripuit, dicens sue linee nunquam tale aliquid contigisse[2], quasi cum Iosue diceret: *Quid dicam, mi domine Deus, videns Israel*[l] *hostibus suis terga vertentem?* Nec tamen mirandum, si hoc fieret vigente causa et dispensative; nam David rex[m], qui nunquam prelio succubuit, dum *Saul satellites suos misit, ut eum occiderent, aufugit.* Mandavit enim ei *Mychol*[n] *uxor sua: 'Nisi salvaveris*[o] *te nocte hac, cras morieris'*, et *deposuit eum per fenestram,* et *abiens est salvatus.* Sic, ut fertur, dux extitit premunitus[p], quatenus mortis decipulam declinaret. Scribit eciam Valerius[3] Iulium Cesarem in prelio Britannico[q] rebus bene gestis vulneratum

Ezech. 1, 24. (Apr. 24). — Ios. 7, 8. — 1. Reg. 19, 11. 12.

a) confl. gr. *D* 3. b) Viennam *D* 3 *semper.* c) und. *om. D* 1. d) Barbaricum *h. l. D* 3. e) cum *om. D* 3. f) Carniolis *D* 3. g) aliquot dies *D* 2. h) cum *D* 1. i) declinacionis *D.* k) et *add. D; cf. rec. A, supra p.* 164, *l.* 2. 3. l) Israhel *D* 3; Israelem *Vulg. et A, supra p.* 164. m) rex *om. D* 2. n) mycol *D* 1; Nycol *D* 2; Micol *D* 3. o) hac salv. te nocte *D* 3. p) *cf. supra rec. A, p.* 164, *n.* d. q) britanico *D* 1; Brittann. *D* 3.

1) *Cf. ibid. n.* 11. 2) *Cf. supra p.* 163, *n.* 1—8. 3) *Cf. supra p.* 164, *n.* 5. *Qui non Caesarem, sed Scaevium vulneratum evasisse dixit.*

1336. et multis[a] confixum iaculis per natandi diffugium evasisse. Unde Lucanus[1] dicit de eo:

Territa quesitis[b] *ostendit terga Britannis*[c].

De secundaria expedicione contra eundem regem et ibi gestis. Capitulum[d] IIII.

Anno[e] Domini MCCCXXXVI. tempestas gravior oritur: nam Iohannes rex non solum domesticos milites, quos habuit, reservavit, sed et conducticios[f] ab exteris partibus ad presidia per circuitum deputavit, quosdam secum esse constituit, sicque eventum rei non inprovide expectavit, ut, si necesse fieret, ad manus haberentur, et ne maioris periculi dispendio quererentur. Duces, quamvis suorum quosdam[g] ad sua domicilia redire permiserint, non tamen minus angebantur[h], quomodo vicem[i] in regem Bohemie retorquerent. Rex cognito, quod ex-
(Iun.). ercitum distraxissent, caput erigit, iterum cuneos instruit nec ociari seviciam suam sinit. Duces imperatoris accipiunt ambassatam admirantis[k], quod contra statutum et extra placitos[l] dies Otto dux egressus fuerat ad bellandum cominus; se paratum nunc succurrere et adesse. Qui[m] exhilarati miliciam cultam conflant ad abigendum regem. Iterum Otto vadit, Alberto ex latere comitante, ne dissolveretur negocium sicut prius. Quibus imperator, habens secum Ulricum[n] de Wirtenberg[o] et Wilhelmum comitem Iuliacensem, qui sororem imperatoris habuit,
(Aug.). se circa civitatem que Landawe[p] dicitur coaptavit[2]. Rex Iohannes cum Heinrico duce Bawarie, genero suo, locum sequestrum peciit, videns se copiis hostilibus imparem, fossis et paludibus se munivit et aggressum[q] inaccessibilem hosti fecit; et dum ei importune insisterent et ad prelium provocarent nec proficerent, imperator[r] comitem in gradum alciorem sublimavit ampliorique magni-
(Aug. 21). ficencia decoravit, nomen comitatus ad[s] marchionatus

a) multum *D* 1. 3; conf. multis *D* 2. b) ost. ques. *D* 3. c) Brittann. *D* 3. d) quartum cap. *D* 1. e) A. D. *om. D* 1. 2. f) *sic A;* conductiuos *D.* g) quosdam *ex A supplevi. O. H.-E., om. D.* h) aug. *D* 1. 3. i) facti *add. A.* k) admirantes *D* 2. l) placidos *D* 1. 2. m) *seq.* se *D* 2. — exhilerati *D* 1. 2. n) Udalr. *D* 3. o) wyrtenberg *D* 1; Wirtenberkh *D* 3. p) *sic D* 1; Landaw *D* 2; Landau *D* 3. q) aggres *D* 2. r) Eodem a. *(scil.* 1336*)* Ludovicus imperator — exurgentem *(p.* 199, *l.* 7*) A* 2. s) ad — circumductam *(p.* 199, *l.* 6*) a librario recensionis B* 1 *f.* 134. *scripta, a Ioh. deleta,* ad — conbinavit *(p.* 199, *l.* 2*) ab eodem librario f.* 133. *scripta in cod. Monac. exstant.*

1) *Cf. supra p.* 164, *n.* 4. 2) *Cf. supra p.* 165, *n.* 1—4.

cultum et titulum transformavit. Quem dux Otto sibi 1336. in familiaritatem militaris contubernii conbinavit galeeque[a] sue decus, quod pinnam[b] sive zimeram vel glareotam[c] dicunt, in bellis, tornetis[d] et hastiludiis utendum contradidit, coronam scilicet auree resplendencie galee circumductam et e medio pavonicorum speculorum relucencium fasciculum exurgentem[e, *1]. Imperator quasi sub velamine in Heinricum ducem, regis Bohemorum[f] generum, vindictam retorsit, terram suam attrivit graviter; quem et[g] pridem obsidione civitatis que Straubingen[h] dicitur irritavit[2]. Et regi nunc cum effectu amplius insistere non valens, tempus non habens, municiones quasdam in valle Anasi atque circa fluenta Danubii a ducibus pro vicissitudine stipendii postulavit[3]. Qui abnuunt[i] postulata, dicentes[k] se nullatenus provinciam actenus integram velle saltem una[l] lacinia detruncare; se alias ad eius placita pro meritis promptos esse. Sicque superiorem Noricum[m] repetivit. Marchio quoque Iuliacensis et Ulricus[n] de Wirtenberg, dicentes se contra regem Bohemorum non venisse, pariter abscesserunt.

Interea rex Bohemie[o], concordiam optans cum ducibus Austrie, Linczam[p], deinde Liberam-civitatem (Sept.). veniens[q]; ubi ex utraque parte causarum obstacula obiciuntur et solvuntur. Et difficultatibus plurimis[r] interiectis, Iohanna ducissa, Alberti consors, nunc regem, nunc ducem blandiciis liniens et amplexans, bonum semen amicicie et concordie seminavit[4], quo[s] in cordibus principum pullulante[t] fructificavit adeo gratam messem, ita ut Iohanni regi reconpensa fieret pecuniaria de expensis, et nulla in reliquum contra duces questio de repeticione Karinthie moveretur. Porro Iohannes[u] regis

*) *A 2 addit:* Iohannes filius Iohannis regis Bohemorum comitatum Tyrolis possedit. *Cf. rec. A, supra p.* 168, *l.* 6—8.

a) Galee *D* 1. b) primam *D* 3. c) glarcotam *D*. d) in torneamentis *A* 2. e) resurg. *D* 3. f) gen. Boh. *D* 1. g) pridem eciam *D* 3. h) Straubing *D* 3. i) abnuunt *corr.* abmisit *D* 3. k) dicente *D* 1. 3. l) lac. una *D* 2. m) *sic D* 1. *A;* Noricam *D* 2; Moricum *D* 3. n) Udalr. *D* 3. o) Bohemorum *D* 3. p) Lyntzam *D* 1; Lynczam *D* 2 *h. l.* q) *sic D pro* venit. r) interi. plur. *D* 1. s) que *D*. t) pullulans *D* 2. u) Iohannis *D* 2.

1) *Cf. supra p.* 166, *n.* 1—12. 2) *A.* 1332. *Iul.-Aug.* 3) *Cf. supra p.* 167. 4) *Matth.* 13, 27: bonum semen seminasti.

1336. filius castrum Chunradi de Auvenstain[a] hereditarium, in districtu positum Tyrolensi, subvertit[b] usque ad fundum, imputans ei desidiam, quod terre capitaneus armis terram[c] minime defendisset[1].

Hoc anno sacerdos quidam Heinricus nomine, seculi actibus nimis intentus, sub castro Tyrolis super fluvium Athasim gravissime infirmatus vidit apertis oculis quadam nocte circa stratum suum terribiles visiones. Primo ex utraque parte audivit ranas sine intermissione loquaciter garrulantes, postea Mauros quosdam statura pigmeorum ore hyanti[d] se torvis[e] oculis horribiliter[f] intuentes, deinde armatos milites, ut exurgeret et armis se indueret et cum eis pergeret, exclamantes, postremo puellas choreas ducentes et lectum suum circumgirantes respicit patremque suum, olim Heinrici ducis Karinthie[g] cancellarium, se dolenter respicientem et dicentem sibi hanc viam secularis leticie, per quam et ipse ambulaverat, declinandam. Et dum chorus iste pariter a tripudiis suis non desisteret, ianuam quidam aperuit, quomodo valeat, perquisivit[h]. Statimque chorus ipso cernente per hostium est egressus. Respondit se per totam noctem[i] in supradictis visionibus guttas[k] sanguinis[2] exsudasse; expositisque omnibus mane confessus et sacramentis ecclesie munitus vitam hanc acerbo transitu commutavit.

1337. Albertus dux ad papam pro sui et fratris devotacione virum nobilem de Eberstorf et postea episcopum Gurcensem[l] Laurencium destinavit[3]. Primus rediens nil profecit, alter in curia transiit ex hac vita[4]. Cui successit
(Oct. 1). Chunradus abbas Salemensis[m], per summum pontificem destinatus[5].

Hoc anno[6] inchoata est guerra inter Venetos et
1336. *(Maio).* Veronenses, qui pro tunc multorum districtuum dominio

a) auuensteyn *D* 1. b) subv. *om. D* 3. c) terre *D; lege* eam. d) hiami *D* 3. e) coruis *D* 1; curvis *D* 2. f) horr. *om. D* 2. g) Corinth. *D* 3 *abhinc saepissime.* h) perques. *D* 3. i) noctem totam *D* 2. k) sang. guttas *D* 3. l) curc. *saepe D* 1. 3. m) Salmensis *D* 1. 2.

1) *Cf. supra p.* 160, *n.* 3. 2) *Cf. Luc.* 22, 44: guttae sanguinis. 3) *Cf. Lang, Acta Salzburgo-Aquilei. I,* 1, *p.* 202, *nr.* 246. 4) *Post Aug.* 2, *qua die Benedictus XII. ei ius testandi concessit.* 5) *Provisionis bullam vide apud Lang l. c. p.* 202, *nr.* 247. *Ad legationem spectare videtur epistola papae Alberto duci Aug.* 25. *directa, Riezler, 'Vat. Akten' p.* 676, *nr.* 1898. 6) *Cf. Liber regiminum Padue ed. Bonardi p.* 363.

pociebantur[a], pro quodam iure salinali[b. 1]; in qua apud 1337. vicum Benivolum[2] de stipendiariis[c] Venetorum propter *(Iun.-Iul.)*. infectionem[d] aeris periit nobilium et militum maxima multitudo. Et dum a Veronensibus fortuna vultum verteret[e] et Venetis iocundius arrideret, Marsilius de Karraria Paduanus Albertum de Verona, bona de se et nichil aliud suspicantem, dum in deductione alee mutuo consederent[3], procurata tradicione capit[f] et direptis bonis *(Aug. 3)*. in suo palacio repertis et stipendiariis[g] distributis, ipse cum populo civitatem conservans dominus proclamatur[4] et Albertum Venetis consignavit. Qui data civitate Tervisina Venetis et aliis quibusdam castellis Florentinis, qui in hiis casibus cum Venetis convenerant[h. 5], se exemit[6]. 1339. *(Ian. 24)*. Deinde Veronensium gloria et potencia decrevit, Marsilio prodicionis atque tradicionis precium[i] secum ad tumulum deferente[7].

Et dum imperator Veronensibus succurrere decre- 1336. visset, per terram comitatus Tyrolensis eidem transitus denegatur[k]. Propter quod non modicum Iohanni Bohemorum regis filio indignatur. Persuasu enim nobilium terre dicitur hoc fecisse, ut occasio daretur Ludewico contra eum, eo quod occulte[l] Ludewicum plus diligerent, ipsum minus propter animi feritatem. Fuit tamen inter imperatorem et regem Bohemie pro rei conveniencia tractatus, ut fieret permutacio de marchionatu Brandenburgensi ad comitatum Tyrolensem[8]. Sed filius et nurus[m] regis omnino[n] obstitere et nobilium inductione admittere[o] noluerunt. Porro idem Iohannes cum Karolo marchione, fratre eius, et nobilibus illius provincie in corpore Christi pariter iuraverunt nullatenus desistere, nisi Karinthiam reacquirant[9]; pacta placitaque patris

a) pac. *D* 3. b) *sic D*. c) stipendariis *D* 2. 3. d) interfect. *D* 1. 3. e) redderet *D* 1. f) caput *D* 1; capitur *D* 3. g) stipendariis *D* 2. h) conuenerãt *corr.* conuenerat *D* 1. i) precio *D* 1. 3. k) denegasset *D*. l) Ludw. occ. *D* 3. m) murus *D* 3. n) omnimodo *D* 1, *fort. recte, quia cursus ita servatur.* o) *adde* hoc *vel* eos.

1) *Ibid. l.* 24: occasione Castri salinarum olim positi in insula Calcinariae; *cf. Werunsky I, p.* 190, *n.* 2. 2) *Bovolenta.* 3) *Fabella; cf. Ann. Patav. l. c. p.* 254. *Albertus de Scala ab hostibus Patavium ingressis captus est.* 4) *Cf. Hist. Cortus. VII, c.* 1, *Muratori, SS. XII, col.* 881; *Cont. Chron. Veron., ib. VIII, col.* 651; *Romanin, 'St. doc. di Venezia' III, p.* 126. 5) *A.* 1336. *Iun.* 22. *et* 1337. *Mart.* 10. 6) *De pace facta cf. Romanin l. c. p.* 129—131. 7) *Obiit a.* 1338. *Mart.* 21. 8) *Cf. de his tractatibus L. Schönach, 'Zum tirol.-brandenburg. Tauschprojekt, Mitteil. d. Vereins f. Gesch. d. Deutschen in Böhmen' XLIII, nr.* 4. 9) *Cf. supra p.* 168, *n.* 3—6.

1336. eorum habita cum ducibus Austrie nichil[a] esse et non potuisse fieri affirmantes. Quam[b] sepe etenim introire Karinthiam convenerunt, sed clausure comitum Goricie laborantibus obstiterunt. Duces eciam Austrie minas huiusmodi contempnentes contra adversariorum[c] presumpcionem se Virgilianis[1] versibus munierunt, qui in persona magna sibi presupponencium dicit:

Grandia[d] sepe quibus mandavimus ordea sulcis,
Infelix lolium et steriles nascuntur avene.

Et Ovidius[e, 2] dicit:

Credita non semper sulci[f] cum fenore reddunt,
Nec[g] semper dubias adiuvat aura rates[h].

De cometa, que apparuit, de Elizabeth[i] et Anna, filiabus regis Friderici. Capitulum[k] V.

1337. Anno[l] Domini MCCCXXXVI. supradicto[m] visa est *Iun.* cometa per tres menses et amplius a tempore Iunii tractu caude longissime[n] resplendere, quam dicunt astrologi signum eventuum lamentabilium esse, et sic *dicta* secundum Ysidorum[o], *quod comas luminis de*[p] *se fundat;* et addit: *Dum*[q] *hoc genus sideris apparuerit*[r], *aut pestilenciam aut famem aut bella significat. Cometes*[s] *Latine crinite dicuntur*[t], *quia in modum crinium flammas spargunt.* Non enim est stella, ut in Naturalibus scribitur, quia non est in firmamento cum ceteris stellis neque motu neque situ, sed est ignis conglomeratus et accensus in aere ad signandum aliquid apparens[u], sicut consequens magnorum et tristium eventuum experiencia comprobavit[3].

Sept. 30. Hoc anno pridie Kal. Octobris ex hac vita Katherina Leupoldi ducis relicta transiit[v] et in Campo-regis sepelitur[4].

Hoc tempore infirmabatur gravissima infirmitate, qua et mortua est, Friderici regis filia Elizabeth. Que dum regi[w] Servie diceretur copulanda, in tantum ab-

a) nil *D* 3. b) *cf. de h. l. 'N. Archiv' XXIX, p.* 399. *et rec. A, supra p.* 168, *l.* 24—26. c) adversiorum *D* 3. d) Grandia — dicit *(l.* 10*) om. D* 3. e) *sic D* 1; oracius *D* 2. f) stulti *D* 3. g) Non *D* 3. h) *sequuntur in D alia non a Iohanne scripta.* i) Elyz. *D* 2; Elizabet *D* 3 *semper.* k) quintum cap. *D* 1. l) A. D. *om. D* 1. m) suprad. *om. D* 1. n) longissimo *A, supra p.* 175, *l.* 7. o) Isid. *D* 2. 3. p) ex *A et Isid.* q) *Isidori variam lectionem vide supra p.* 175, *n.* a—c. r) apparuit *D* 3. s) *sic D* 1. 3. *A;* Comete *D* 2. t) dicitur *D* 1. 3. u) *sic ex A emendavi O. H.-E.;* apparatus *D.* v) *sic D* 1; *om. D* 2. 3. w) regie (Servie *om.*) *D* 3.

1) *Eclog. V, v.* 36 *sq.* 2) *Ars am. II, v.* 513 *sq.* 3) *Cf. supra p.* 175, *n.* 3. 4. 4) *Cf. supra p.* 165, *n.* *.

horruit hominis scismatici fidem erroneam, ut coti- 1336. dianis[a] gemitibus Deum exoraret, ieiuniis corpus affligeret, suam semper Domino[b] pudiciam commendaret[c] et mortem pocius quam nuptum huiusmodi exoptaret. Rex autem Bohemorum venit Wiennam filiam suam, Ottonis consortem, visitare et inter se et duces de novo factam amiciciam solaciis roborare[1]. Quem dux Otto, gener suus, ad puellam per manum traxerat decumbentem, que verecundo atque puellari modo ad se affandam copiam ei dedit. Extitit nichilominus in cordis sui radice fixum, quod ei olim desponsata fuerat, et ab ea propter labem inpotencie separatus, quam allegaverat, et aliam superduxit[d]. Visa puella rex ingemuit[2] et[e] suffuso vultu lacrimis, suspiria alta trahens, egreditur, suorum consciencia excessuum[f] stimulatus. Languor denique dum remedium non haberet, questio convertitur, ubi conveniencius debeat tumulari, quibusdam dicentibus circa matrem[3]. Que, ut dictum est . . . . .[g], in Maurbach[h] monasterio, quod pater suus rex fundavit[4], postulat sepeliri, quod dux Albertus processionibus[i] et magnis exequiis fieri procuravit. Transiit autem[k] X. Kal. Novembris[5]. *Oct. 23.* Huius morte terra, quasi solis speculo spoliata, caligine tristicie[l] involvitur[6], curia et civitas omnisque nobilitas lamentum induit et merorem. Dicitur eciam cum Deo familiare solacium[m] habuisse, oraciones in[n] tabulis frequenter scripsisse, Christum sibi sponsum specialiter elegisse. Ulricus[o] comes de Phanberch eam preconiis multarum laudum extulit, dicens in eius subductione omnium nobilium gaudium siluisse. Venientes quoque ad curiam nobiles per officia salutacionis cum reverencia suscepit, nullum pauperem despexit, nullo fastu preminencie se pedissequis vel sodalibus dicitur pretulisse.

Post hec soror eius Anna Iohanni comiti Goricie 1335. nupsit[7], *(Iun. 18).* qui quoad sanguinem maternum de ducibus Bawarie traxit ortum; quorum Wienne festive nupcie

a) quottid. *D* 2; quotid. *D* 3. b) pud. dom. *D* 1. c) comm. *e rec. A, supra p.* 172, *supplevi; om. D.* d) supervixit aliam *D* 3. e) quod *D* 2. f) exc. *om. D* 3. g) *e rec. A patet quaedam deesse post* est, *ut* ad Minores fratres est condita. Puella vero. h) Mawrb. *D* 2. i) processionis *D* 1. 2. — et *om. D* 2. k) autem *om. D* 2. l) iusticie *D* 1. 2; mesticie *A supra p.* 173. m) consorcium *D* 3; hab. sol. *D* 1. n) freq. in tab. *D* 3. o) Udalr. *D* 3.

1) *Cf. supra p.* 172, *n.* 4—8. 2) *Cf. supra p.* 173, *n.* 1—3. 3) *Cf. ibid. n.* 5. 4) *Cf. supra p.* 90, *n.* 4. 5) *Cf. supra p.* 172, *n.* 7. 6) *Cf. ibid. n.* 8—12. 7) *Cf. Riezler, 'Vat. Akten' p.* 667, *nr.* 1874.

celebrantur. Quibus non diu simul habitantibus iuvenis
1338. (Mart. 17). moritur, iuvencula viduatur. Castra comitatus in Marchia et Karinthia racione dotalicii matertere sue a ducibus arrestantur[a], quousque successores Albertus, Meinhardus[b], Heinricus, Alberti comitis filii, cum principibus conformantur[c. 1]. Porro Anna viduata, de comparis sui transitu acerbissimo[d] doloris aculeo sauciata, in corporis incidit languorem adeo invalescentem, ut virescentes artus quasi aridi[e] contractu manuum atque pedum ad suum officium rigescerent et inutiles viderentur. Sed Deus,
Iob 5, 11. 18. *qui merentes erigit sospitate,* qui[f] *vulnerat et medetur,* pectori infirmantis misericorditer instillavit, ut votum ingrediendi religionem conciperet, a quo divelli non potuit nec consiliis[g] neque precibus familiarium amicorum. Presentibus igitur[h] preclaris turbis nobilium adhortata nec tamen[i] a suo[k] proposito mota intra menia urbis Wiennensis se divino servicio sub regula sancte Clare[2] devotissime mancipavit, sufficientibus ei pro vite sustentamento proventibus deputatis, secum pariter[l] pluribus[m] suis sodalibus subeuntibus idem iugum. Sicque spretis huius mundi deliramentis claustri eligit clausuram, ubi se tanquam in cubiculum cum sponso concludens[n], velo sacro suscepto de manibus Chunradi venerabilis Gurcensis episcopi, dicere videbatur[o] illud
Cant. 2, 16. Salomonis in Canticis: *Dilectus meus*[p] *michi, et ego illi,*
ib. 7, 10. et item[q]: *Ego dilecto meo, et ad me conversio eius;* cogitans eciam, quod Anshelmus[3] dicit:

Res huius mundi sunt instabiles velut hora;
Pro nichilo debent reputari cuncta decora.

De profectione Alberti ducis ad loca sancta et de[r] reditu eius in Austriam. Capitulum[s] VI.

1337. Anno[t] Domini MCCCXXXVII. Albertus dux superiores disposuit invisere regiones[4], et dum civitates at-

a) arestantibus *D* 3. b) meynh. *D* 1. c) confirm. *D* 3. d) amarissimo *D* 2. arido *D* 3. f) qui *om.* *D* 3. g) nec prec. nec cons. *D* 2. h) et *add.* *D* 1. 2. cum *D* 1; tum *D* 2. k) prop. suo *D* 2. l) cum *add.* *D.* m) suis plur. *D* 2. n) includ. *D* 2. o) illud vid. *D* 3. p) loquitur *add.* *D* 2. q) iterum *D* 3. r) de *om.* *D* 3. s) sextum cap. *D* 1. t) A. D. *om.* *D* 1.

1) *Cf. supra p.* 180 *sq.* 2) *Cf. supra p.* 182, *n.* 1. 3) *De contemptu mundi II, v.* 23 *sq., ed. Gerberon I, p.* 201. 4) *Cf. supra p.* 169.

que municiones sue dicionis lustrasset ac pro necessitate causarum per[a] providenciam ordinasset et cum sorore Agnete dulcia colloquia[b] et terre negocia disputasset, cum familiaribus bruno fuscoque habitu[c] induitur, basilicam beate virginis Aquisgrani concipit visitare. Et dum sub habitu humilitatis clam procedere conaretur, ne cognosceretur, latere non potuit, sed a civitatibus ei[d] occurritur, undique[e] suscipitur et honorifice pertractatur, mirantibus universis, quid portenderet[f] ingressus suus ad illas partes, donec palam factum est, quod ad immolandum Domino venerit et offerendum sue genitrici dulcissime vota sua. Insistens itaque devocioni et oracioni se cum omnibus terrarum atque suarum[g] causarum oppressionibus beate virgini commendavit et, sicut effectus consequens probavit, pro prolis dono suppliciter interpellans obtulit gloriose virgini aureum calicem magni ponderis, preciose[h] estimacionis, a domina Agnete, sorore sua, regina quondam Ungarorum, sibi datum. Expletis ibi muniis[i] sue[k] devocionis venit in Coloniam Agrippinam, que trium regum Christum in cunabulis ab oriente querencium corporibus est insignis[1], eorundem se patrocinio[l] studiosissime commendavit. Datis ibi[m] largis elemosinis et ad honorem trium regum templique et ecclesie illius decorem xeniis[n] preciosis, civium confluxit[o] ad eum honorabilis multitudo, qui replicantes antiqua tam avi quam patris, quondam Romanorum regum, beneficia civitati liberaliter condonata[2] se ad eius placita post salutacionis festiva gaudia paratis animis obtulerunt. Et cum[p] eum[q] magnifice honorarent, 'Scimus', inquit[r], 'quod magnis opibus habundatis[s], sed non est, quo[t] nostrum [desiderium[u]] sacietis[v], quam in sanctorum reliquiis, quibus locum istum cognoscimus divinitus decoratum'. Igitur cives ad diversa loca mittentes votivis et modestis precibus thesaurum reliquiarum sibi gratissimum[w] de diversis sanctorum corporibus, ecclesiarum et monasteriorum archivis et[x] conservatoriis obtulerunt et cum[y] gaudio

1337.

a) pro providencia *D* 3. b) habuisset *addendum.* c) hab. *ex A, supra p.* 170, *suppl., om. D.* d) ei occurr. *om. D* 1. 2. e) susc. undique *D* 3. f) protend. *D* 1. 3. g) terr. suarumque *D* 3. h) et pr. *D* 3. i) muniis *supra* ieiuniis *(quod non deletum) scr. D* 2. k) dev. sue *D* 3. l) p̄conio *D* 1; p̄c̄onico *D* 3. m) ibi *om. D* 3. n) exeniis *D* 2. o) ad eum confl. *D* 2. p) quom *D* 3. q) eum *ex A suppl., om. D.* r) *sic A;* inquiunt *D* 1. 2; inquirunt *D* 3. s) abundetis *D* 3. t) *sic A;* quod *D.* u) desid. *supplevi; cf. rec. A, supra p.* 171. v) sacietis *corr.* facietis *D* 2. w) grauiss. *D* 2. x) *sic D* 2. *A;* atque *D* 1; seu *D* 3. y) cum *om. D* 3; eum, *quod supplendum est, et in rec. A deest.*

1) *Cf. supra p.* 170, *n.* 2—5. 2) *Cf. ibid. n.* 6. 7; *p.* 171, *n.* 1.

1337. dimiserunt[a]. Presul urbis Walramus, Wilhelmi marchionis[b] Iuliacensis frater, obviam ei processit[c] et iocunde susceptum per suos districtus perduxit et affluenter per omnem sufficienciam provisis necessariis procuravit.

Rediens[d] autem ad Alsaciam[1] ad sororem suam, dispositis rebus, relicto ibi Friderico ducis Ottonis filio et militibus recommisso et Nicolao de Egenspurg[e], viro morali, plebano in Marpurga Stirie, ad instructionem litteralis sciencie tradito, reditum parat in Austriam et
(Nov.). imperatorem alloquitur in Augusta. Ubi Iohannes[2] purgravius[f] de Nůrnberg[g] de ducatu Karinthie instanciam ei facit, contradicens hostiliter per imperatorem et postea per se ipsum. Dux respondit se nichil, quod[h] sui sit[i] iuris, habere nec se alicuius conscium existere[k], sed temere inclamatum[l]. Qui postea veniens in Austriam, ducis gracia non quesita, solacia exercuit hastiludii militaris; et dum ab Ulrico[m] comite de Ottingen super temeritate argueretur, in se ipsum reversus abstractionem animi recognovit, sine offensa ad propria rediit, et quassacio huiusmodi conquievit.

Redeunte duce in civitatem[n] Wiennam[o] de thesauro sanctarum[p] reliquiarum civitas iocundatur, processiones fiunt, cum inmensis laudibus suscipitur, thesaurus dividitur, et in cappella castri pars[q] maxima collocatur et ad locum fundacionis sue[3] et ad alia pia[r] loca distribuitur, in quo principis devocio plurimum augmentatur. Deinde dux reficiens lassa membra communem se omnibus exhibebat[s], nichil propter corporis invalitudinem negligebat, pauperum et divitum eque comodis intendebat, senibus, iuvenibus placere satagebat, dampna omnium precavebat, versus Oracii[4] in pectore iugiter revolvebat, qui dicit:

Id quod
Eque pauperibus prodest, locupletibus eque,
Eque neglectum pueris senibusque nocebit.

a) diuis. *D* 3. b) comitis *D* 3. c) p̄cessit *D* 1. d) Rediit *D* 1. e) Egenspurkh *D* 3. f) burggravius *D* 1. g) *sic D* 2; nurnb. *D* 1; Nůrenberga *D* 3. h) non *supplendum esse conicio, cum non probabile censeam* sui *ad burgravium respicere. O. H.-E.* i) iuris sit *D* 3. k) esse *D* 2. l) inclamaturus *D* 3. m) Udalr. de Öttingen (comite *om.*) *D* 3. n) W. civ. *D* 2. o) wyenn. *D* 1 *saepius;* Vienn. *D* 3 *semper.* p) sancto *D* 2. q) max. pars *D* 3. r) loca pia *D* 1. s) exbibeat *D* 2.

1) *Cf. supra p.* 171, *n.* 2. 3. 2) *II, nepos Alberti ducis Carinthiae, fratris Heinrici; cf. supra I, p.* 265, *n.* 7. 3) *Gamming; cf. supra p.* 141. 172. 4) *Epist. I,* 1, *v.* 24—26.

De locustis et interfectione Iudeorum et quibusdam aliis. Capitulum[a] VII.

Anno[b] Domini MCCCXXXVIII. Albertus dux 1338. audiens Iohannem Bohemorum regis filium, qui Tyrolensem tenuit comitatum, ut Karinthiam invaderet, machinari, et quod non modicam spem haberet sibi in terra castra aliqua reserandi[c], pervenit etenim ad clausuras comitum Goricie, ubi sibi[d] processus intercluditur per resistenciam clausurarum, et rediens incendio districtus illius angustias demolitur. Albertus autem Karinthiam ingrediens, cuius aures hac procella sepius sunt concusse, quasi sol dissipans ac scindens condensam nebulam sua presencia dissolvit turbinis huius ventum. Et alloquens patriarcham Berthrandum de pluribus in *(Aug. 6)*. Villaco, dum ad plenum convenire nequirent propter difficultatem causarum, cum treugis usque ad tempus statutum ab invicem discesserunt[1]. Et lustrata[e] Karinthia atque disposita transiit Carniolam eaque[e*] similiter ordinata per Styriam in[f] Austriam iter flectit.

Patriarche autem ad propria revertenti per Ventzonum transitus denegatur. Qui mox instructus de iure suo et ecclesie occupat oppidum et obtinet. Quod anno Domini MCCLXXXVIII. Gwilhelmus[g] quidam in mani- 1288. bus domini Raymundi[h] patriarche cum aliis feodis ab ecclesia dependentibus resignavit; qui de eisdem Meinhardum[i] ducem tantum pro vite[k] sue tempore, ut[l] dicitur, recepto fidelitatis iuramento, investivit[2]. Filii autem eius predicta possidentes[m], quousque nunc post 1338. transitum omnium[n], Karinthia eciam ad duces Austrie translata, predictum oppidum artatum patriarcha incepit possidere, super quod ius suum usque hodie querere non desistunt[3].

Eodem[o] anno ex partibus orientis multitudo locustarum erupit et per Ungariam, Poloniam, Bohemiam, Moraviam, Austriam, Styriam[p], Karinthiam, Carniolam,

a) VII. cap. *D* 1. b) A. D. *om. D* 1. 2. c) reseranda *D* 1. 3; reservanda *D* 2; *cf. rec. A; oratio claudicat.* d) suis *D* 2. e) lustra *D* 3. e*) *sic D* 1, *ut A fere habet;* eamque sim. ordinat *D* 2. 3? f) *sic D* 3. *A;* in *om. D* 1. 2. g) Wilh. *D* 1. h) Raim. *D* 3. i) meynh. *D* 1. k) vice suo *D* 3. l) rec. ut dic. *D* 2. m) possidebant *legendum.* n) omni *D* 1. 2. o) Anno Domini MCCCXXXVIII. ex part. — correxisse (*p.* 209, *l.* 9) *A* 2. p) Stir. *D* 2. 3.

1) *Cf. supra p.* 174, *n.* 3 — 5; *p.* 175, *n.* 1. 2) *Cf. notitiam de resignatione Guilelmi de Venzono et investitura Meinhardi, Zahn, Austro-Friulana p.* 323 *sq.* 3) *A.* 1335. *duces Austriae, a.* 1338. *Iohannes Heinricus comes de Tyrol terrae Venzoni renuntiaverunt, ib. p.* 324. *Cf. Werunsky I, p.* 272 *sq.*

1338. Sueviam[a], Bawariam, Lombardiam, Forum-Iulii et montana usque ad litus Reni[1] omnia terre virencia tempore
Iul. Aug. Iulii et Augusti dente sevissimo usque ad tocius absumpcionis[b] dispendium[c] devoravit. Populus perterritus letanias et supplicaciones faciebat, manus[d] ad sidera
Regino 873. extendebat[e]·*. Et mirum dictu[f], ut castrorum acies distinctis ordinibus per aera ferebantur et terre incumbentes castra mansionibus[g] metabantur. Duces exercitum[h] cum paucis[i] itinere unius diei preibant, quasi loca apta multitudini provisuri[k]. Circa horam nonam, ubi duces hodie[l] venerant, insidebant nec a loco occupato movebantur, quousque die altera[m] sol suum ortum representaret[n], et gravitas corporis humorosa per pluviam vel[o] per rorem
ib. esset[p] solari radio leviata[q] et[r] exiccata. Et tunc per turmas suas proficiscebantur, ut[s] in parvis animalibus disciplinam cerneres militarem. Segetibus vescebantur et maxime illis, que adhuc[t] in campis reperiebantur, fenum, gramina, milium et quicquid talium fuerat penitus absumebant. Tardius namque in Karinthiam[u] venerunt, quia alibi pastus[v] sufficienciam habuerant; avena, que nondum falcata fuerat[w], vorabatur. Quatuor[x] alas habebant, dentes[y] quasi[z] armatos[a] ad instar gemmarum lucencium, que induviis feminarum intexte gemme splendide et nobiles putabantur. Semen in sulcis terre et cespitibus reliquerunt, sed non disparuerunt, donec brumalis[b] temporis strictitudinem persenserunt. In quibusdam partibus, dum[c] ingrossata[d] esset soboles vel adhuc gracilis, ut se grossitudine[e] vel teneritudine[f] elevare non posset, in foveis incendio et[g] fustium percussionibus[h] est deleta, in quibusdam locis**, dum non haberent pastum, redire unde venerant videbantur vel ad alia[i] loca se vertebant. In Bawaria quedam[k] ville conveniebant[l], ut omnes pullos[m] conduce-

*) *A 2 addit:* corpus dominicum, sanctorum reliquias circum ferebat, cymbalis et aliis instrumentis eneis sonos per aera faciebat. *Cf. supra p.* 176, *l.* 5—7.

**) *A 2 addit:* ventus eas rapuit et dispersit, in quibusdam. *Cf. ib. l.* 28.

a) Swev. *D* 2. b) assumptionis *D* 3. c) stipendium *D* 1. 2; stipitum *D* 3; disp. *coniecit Pez, habet A* 2. d) *sic A 2 cum A;* ad sid. manus *D*. e) extollebat *A* 2. f) dictum *D* 3. g) mans. *deest rec. A et Reg.* h) exercitus *D* 3. i) *sic A* 2; pacis *D, superscr.* paucis *D* 2. k) previs. *D* 2. l) pridie *A* 2; *cf. supra p.* 176, *n.* a. m) altero *A* 2; alt. die *D* 2. n) present. *D* 3. o) et *D* 2. p) esse *D* 1. 3. q) levitata *D* 3. r) et exicc. *om. D.* s) et *A* 2. t) in c. adbuc inveniebantur *D* 3. u) Carintbia quam alibi pastus sufficienciam babuerunt. Avena *A* 2. v) pastus *corr.* pasti *D* 2. w) erat *D* 2. x) Quatuor — putabantur *(l.* 22*) om. A* 2. y) *ex A emendavi. O. H.-E.;* dicentes *D* 1. 2; nitentes *D* 3. z) quasi *om. D* 2. a) armati *D* 3. b) pruinalis *A* 2. c) tum *D* 2. d) ingrass. *A*. e) pre grassit. *A*. f) *sic A 2 cum A;* teneritate *D* 1. 2; tenerite *D* 3. g) per *add. D* 2. h) percussione sunt delete *A* 2. i) talia *D*. k) quidam ville *corr.* villani *D* 2. l) veniebant *D* 2. m) pollos *D* 1.

1) *Cf. ad haec supra p.* 175, *n.* 5; *p.* 176, *n.* 1—4. *adnotata.*

rent, qui eas deglutirent, dantes uni vel pluribus ova pro- 1338. veniencia[a] ex gallinis, ut ad hoc opus efficacem diligenciam adhiberent. Quod licet risu dignum sit, tamen fructum non modicum ruricolis[b] afferebat. Per tres[1] annos continuos de suis latebris exierunt et circa eandem partem anni iuxta maius[c] et minus terre germina vastaverunt. Quarto anno ab[d] avibus rapacibus, ciconiis, cornicibus, sturnis et ab aliis ingluviosis devorati[e] in reliquum non venerunt. Hec fuit octava[2] plaga Egypti[f] olim, qua et nunc[g] Deus huius mundi obtenebrati vicia creditur correxisse. De quibus decem plagis metrificator egregius[3] ita dicit:

Prima rubens unda, ranarum[h] *plaga secunda,*
Inde culex tristis, post musca nocivior istis,
Quinta pecus stravit, vesicam[i] *sexta creavit,*
Inde[k] *subit grando, post brucus dente*[l] *nephando,*
Nona tegit solem, primam necat[m] *ultima prolem.*

Hoc anno transiit ex mundo venerabilis archiepi- *(Mart. 30).* scopus Salczburgensis[n] Fridericus, qui, dum a papa Iohanne statutum processisset contra personas regularem professionem non habentes[4], conventum puellarum[5] in suburbio civitatis Frisacensis, que ab ecclesia beati Mauricii Mauriciane vocabantur, ad professionem canonicalis regule beati Augustini transtulit, novum monasterium construxit, proventum adiecit, sub tytulo no- 1323. minis beate Marie Magdalene structuram novam de ce- *(Aug. 16).* tero appellavit[6]. Cui successit[o] Heinricus ecclesie ipsius 1338. canonicus[7], vir in disciplinis liberalibus eruditus. *(Aug. 31).*

Hoc[p] eciam anno fuit persecucio Iudeorum in diversis partibus, in Austria, Bawaria[q], Karinthia et in Reno[r] ac in aliis Teutonie[s] finibus circumquaque[8]. Thesauris, bonis, litteris eorum spoliati, submersi, exusti, precipitati, eviscerati[t] misere perierunt. In pluribus

a) provenientibus *D* 1. b) incolis *A* 2. c) magis *D* 2; magis vel m. *A* 2. d) a rap. av. *D* 2. e) *sic A supra p.* 178. *et A* 2; devorantur *D.* f) egipti *D* 1. 2; egipcii *D* 3. g) noster *D* 2; qua n. D. et *D* 3. h) plagarum *D* 3; ranae tabesque *Hild.* i) *sic Ioh. Saresb.;* vesicas *Hild.* k) Pene *Hild.;* Pone *Ioh. Saresb.* l) dentes *D* 1. m) vexat *Hild.;* necat *et Ioh. Saresb.* n) Saltzpurg. *D* 3 *passim.* o) succedit *D* 1. p) Eodem a. fuit — adiecerunt *(p.* 210, *l.* 7*) A* 2. q) Baw. *om. A* 2. r) circa Renum *A* 2. s) theut. *D* 1. *A* 2; Theutunice *D* 3. t) et ev. *A* 2.

1) *A p.* 177 *sq.:* quatuor *bis, ubi Ioh. unum locum delevit.* 2) *Cf. supra p.* 177, *n.* 1. 3) *Hildebertus episc. Cenomanensis in carminibus miscellaneis, ed. Beaugendre col.* 1360; *carmen inscriptum* De decem plagis *et Iohannes Saresberiensis, Polycraticus VIII,* 21, *affert.* 4) *Extrav. commun. III,* 9, *c. un.* 5) *Beguinarum.* 6) *Cf. Lang, Acta Salzburgo-Aquilei. I,* 1, *p.* 148 *sq., nr.* 187. 7) *Cf. bullam confirmationis, ibid. p.* 214—216, *nr.* 259. 8) *Cf. supra p.* 178. 196.

1338. locis terrarum principes eos quantum poterant[a] defenderunt*. Christus enim suam causam vindicavit, quia in oppido Austrie quod Pulka[b, 1] dicitur et in civitate Karinthie Wolfsperg[c] corpus Domini eis traditum usque ad veri sanguinis stillamina[d] perfixerunt et candelis appositis[e] adusserunt, Christiane fidei constanciam adaugentes eternum sibi obprobrium adiecerunt et innumeris miraculis in sacramento radiantibus verbum illud maledictionis sue prime,
Matth. 27, 25. scilicet[f]: *Sanguis eius super nos et super filios nostros,* super se iterum nova recia[g] texuerunt. Que maledictio multis et innumerabilibus[h] cladibus a tempore mortis Christi legitur quasi ad perpetue rei memoriam super eos multipliciter cumulata, quas Iosephus[2] et alii plures innumerabiles et inexplicabiles descripserunt, iuxta Virgilium[3], qui dicit:

Non, michi si[i] lingue centum, si corpora[k] centum,
Ferrea vox, omnes scelerum[l] deprendere[m] causas,
Omnia penarum percurrere[n] nomina possem[o].

Sed infelix ille populus sui delicti conscius Ovidii[4] versus dicere potest:

Multa miser timeo, quia feci[p] multa proterve,
Exemplisque[q] metu terreor ipse meis.

Et item[5]:

Tot mala sum[r] passus, quot[s] in ethere sidera lucent,
Parvaque quot[s] terre[t] corpora pulvis habet.

(Iul. 31). Eodem eciam anno obiit dominus Heinricus episcopus Laventinus[u], cancellarius domini Alberti ducis Austrie[6], in Neunkirchen[v] apud Novam-civitatem, et post expiracionem suam statim omnes amici et famuli sui discesserunt ab eo et acceperunt omnia bona sua, equos et clenodia et alias res, quas secum habuerat, et eum solum mortuum ibi dimiserunt[w], et tantum non

*) *A 2 addit:* tantum ab hominibus pauperibus trucidati sunt.

a) pot. *om. A 2*; def. q. pot. *D 3*. b) *sic D 1. A 2*; prukka *D 2*; pulkha *D 3*. c) vocatur *add. D 1. 2*. d) stillamine *D 1*; stillaria *A 2*. e) oppos. *A 2*. f) scil. *om. D 1*. g) *emendavi O. H.-E.;* retencia *D 2*; recentia *D 1. 3*. h) inenum. *D 1*. i) sed *D 2*. k) sint oraque *Verg.* l) celerum *D 1*. m) compr. formas *Verg.* n) perture *D 1. 3*. o) possim *Verg.* p) multa feci *D 1. 3*. q) Exemplique . . . mei *Ovid.* r) sunt *D 2*. s) quod *D 1. 3*. t) siccus *Ovid.* u) *sic D 2*; lauenteñ *D 1*; lauet̄ *D 3*. v) neunkyrchñ *D 1*; neunkhirchñ *D 3*. w) mis. *D 1. 2*.

1) *Pulkan. Cf. Chron. Aulae-regiae pars II, l. III, c.* 1, *p.* 559; *Ann. et Kal. Zwetl., SS. IX, p.* 683. 691; *litteras Benedicti XII. Alberto duci a.* 1338. *Aug.* 29. *directas, Raynald., Ann. eccl.* 1338, § 18—20. 2) *De bello Iud. VII,* 16. 18. 3) *Aen. VI, v.* 625 *sqq.; cf. Georg. II, v.* 43 *sq.* 4) *Amores I,* 5, *v.* 45 *sq.* 5) *Tristia I,* 4, *v.* 47 *sq.* 6) *Cf. supra p.* 171, *n.* 6. 7. *Ante a.* 1339. *certe obiit; cf. v. Zeissberg, 'Archiv f. Österr. Gesch.' LX, p.* 594.

habuit, quod eum sepelissent circa Sanctum Andream 1338. in Laventhal, ubi acceptavit sepeliri. Hoc dictum fuit civibus Nove-civitatis. Venerunt in Neunkirchen[a] et acceperunt corpus eius et duxerunt ad civitatem et honorabiliter cum pecunia civium in parrochia[b] sepelierunt, ubi nunc est sepultus[1]. Tunc dux Albertus et dux Otto omnia bona eiusdem episcopi, que habebat Wienne, inter se diviserunt[2], sicut scriptum est[c] per prophetam: *Diviserunt sibi vestimenta mea* etc. *Matth.* 27,35.

De causa regis Anglie contra regem Francie ventilata coram imperatore et privilegio Karinthianorum. Capitulum[d] VIII.

Anno[e] Domini MCCCXXXVIII. supradicto[f] Ed- (*Sept.* 5. 6). wardus rex Anglie venit ad imperatorem Ludewicum in civitatem que Confluencia dicitur, dicionis et territorii Treverensis[3]. Et sedente imperatore pro[g] tribunali contra regem Francie, presentibus Moguntino[h. 4], Treverensi[5] episcopis, ducibus, palatinis ac infinitis imperii magnatibus[6], incipit actionem, repetens ducatum Northmannie[i] et Aquitanie, comitatum Andegavensem et coronam regni Francie sibi et sororis sue filio, imperatorem, orbis[k] defensorem[l], iudicem[m] iusticie, interpellans, iudicium sibi fieri petens a male fidei possessore. Olim etenim inter horum regnorum reges eciam de comitatu Pictavie tempore Celestini tercii[7] questio vertebatur[n], ut in epistola ad Fridericum[o] primum Heinricus rex Anglie ducem Northmannie et Aquitanie et comitem Andegavensem legitur se scripsisse[8], dum inter eos pacis et amoris federa tractarentur. Huic igitur Edwardo cum a principibus communi omnium sentencia iusticia acclamaretur et hereditas patrum adiudicaretur, rex datis et promissis magnis stipendiis ipsum imperatorem, qui so-

a) neunkyrchn̄ *D* 1; neunkhirchn̄ *D* 3. b) barrochia *D* 2. c) est *om. D* 2. d) octavum cap. *D* 1. e) A. D. *om. D* 2; D. MCCCXXXVIII. *om. D* 1. f) suprad. *om. D* 2. g) pro trib. *om. D* 3. h) Mag. *D* 3. i) Nortm. *D* 1. k) *emendavi O. H.-E.;* vobis *D;* volens *Pez.* l) defendens *D* 2. m) uidē *D* 1. n) fereb. *D* 1. o) pr. Fr. *D* 3.

1) *Immo Vindobonae; cf. Cont. Claustroneoburg. VII, SS. IX, p.* 756. 2) *De tota narratione dubitamus.* 3) *Cf. supra p.* 179. *adnotata.* 4) *Heinrico.* 5) *Baldewino. Gesta Trevir. l. c. p.* 254. *curiae Confluentiae celebratae non meminerunt.* 6) *Cf. Froissart ed. Kervyn de Lettenhove II, p.* 548. 7) *Immo Hadriani IV.* 8) *Rahewini Gesta Friderici I. imp. III, c.* 7.

1338. rorem sue consortis habuit conthoralem[1], et pociores regni episcopos, duces, marchiones, nobiles conscribi fecit in suum auxilium et, ut parati essent, statuit eis tempus. Quibusdam tamen ex eis cum rege Francie iam constrictis visum fuit, ut, quocumque preirent signa imperialia, sequerentur sine sue fidei corruptela. Imperator expectans donacionem instante[a] expedicione se non movit, licet omnium desideria eius presenciam sustinerent, notam ex hoc maximi dedecoris incurrens, quousque regis littere per civitates et in auribus principum excusarent, quia pecuniam prefixo termino promissam[b] non recepit[2]. Fertur eciam, quod rex Francie et regina, imperatricis matertera[3], occultis litteris et sponsione papalis gracie ab hoc facto retraxerint Ludewicum.

1339. (Sept.-Oct.). Rex nichilominus apud Durdracum[c. 4] civitatem Hollandie manens exercitum instruit et in Pikardorum[d] partibus contra regem Francie se componit, habundans plus fortitudine quam multitudine ex Alamannia[e] pugnatorum. Quem licet rex[f] Francie numero excederet[g], non tamen ad[h] prelium est deventum, rege[i] Anglie provinciam illam incendiis et rapinis devastante[k], propter hyemis[l] vero inminenciam utrique ad sua domicilia rediere. Hec causa, multorum[m] *regum continens estus*[5],
1340. (Iun. 24). eciam super maria ad navalia prelia se commovit[6]; ubi nunc pro hac, nunc pro illa parte, periclitatis rebus et hominibus, dubio turbine partes sibi obvie sunt concusse. Flandrensibus, Brabantinis, Selandinis[n] pro rege Anglie laborantibus cum virtute, communis[o] eciam concio populorum omnium regi Anglorum[p] favorabilis existebat. Cardinales a latere summi pontificis directi pro concordia inefficaciter sunt reversi[7], rege[q] Anglie durius respondente

a) instant *D* 1. 2. b) promisso *D* 2. c) Durdwicum *D* 2. d) Pyk. *D* 2. e) Alem. *D* 2. f) rex *om.* *D* 2. g) excederet *corr.* excederent *D* 2. h) est ad pr. *D* 2. i) regi *D* 2; Rex *D* 3. k) devastavit *D* 2. l) vero yemis non imm. *D* 2. m) *fortasse Ioh., ut in rec. A, supra p.* 180, *hic* stultorum *scripsit.* n) selandrinis *D* 1; Selandensibus *D* 2. o) communi *D* 3. p) Anglie *D* 2. q) regi *D* 1. 3.

1) *Cf. supra p.* 79, *n.* 8. 2) *Cf. supra p.* 180, *n.* 1. *Haec ad a.* 1340. *spectantia hic male inserta sunt.* 3) *Philippus VI. rex Franciae imperatricis avunculus erat.* 4) *Cf. supra p.* 179, *n.* 2. 5) *Horatii Epist. I,* 2, *v.* 8: Stultorum regum . . . continet aestus; *cf. supra p.* 180, *n.* *. 6) *Ioh. de pugna navali apud Sclusas commissa cogitasse videtur.* 7) *Petrus tit. S. Praxedis presbyter et Bertrandus S. Mariae in Aquiro diaconus cardinales diu de pace tractaverunt.*

non aliud se nisi iusticiam a papa vel[a] imperatore tam 1340. nunc quam a longo tempore exegisse[b]. Post hec rex Anglie filiam suam[1], quam imperatrix in suam curiam susceperat educandam[c] et, sicut fertur, maritandam, ad 1334. propria reassumpsit[2], et uterque regum ad futurum 1339. eventum prelii attractione militum et distribucione munerum se disponit[d].

Hoc anno tercio Non. Septembris Anna Bohemorum 1338. Sept. 3. regis filia, ducis Ottonis Austrie[e] consors altera, sine prole transiit ex hoc mundo. Que in monasterio Novimontis cum maximo dolore ducum et nobilium gemituque tocius populi sepelitur[3].

Hoc anno XVIII. Kal. Octobris ministeriales Ka- Sept. 14. rinthie communi decreto ad Albertum ducem in civitatem Stirie que Græcz[f] dicitur accesserunt dicentes, quod abolitis antiquis terre sue iuribus et in transacte[g] oblivionis caliginem emigratis vivendi forma sub certis legibus indigerent, petentes[h] novis sanctionibus et punctis super diversis casibus[i] terre populum communiri. Dux, sub quibus vivere legibus decrevissent et institucionem morum agere, sciscitatur, ut esset populus unus, et ne pro disparilitate[k] usuum sedicio vel aversionum gravitas oriretur. Ac[l] alii certos articulos expresserunt de feodalibus et propriis ac aliis[m] diversis specificatis, in reliquis non expressis iura[n] Stiriensium et iudicia, que a priscis ducibus et marchionibus processerant, elegerunt, sive sit casus mortis sive[o] multacio pecuniaria vel mutilacio vel cuiuscumque generis transgressio sive pena. Iudiciale decretum diffinitur materna lingua lucide et expresse[4]. Super quibus privilegium accipiunt et ad lares[p] proprios[q] revertuntur, proferentes illud in publicum. Deinde ad castri fortissimi conservatorium quod Osterwicz[r] dicitur in terre meditullio recondunt, unanimiter promittentes se in iudiciis et tractatibus eius con-

a) ab *add.* *D* 3. b) exigisse *D.* c) ad educ. *D* 2. d) disposuit *D* 2. e) Austrie *om.* *D* 3. f) gretz *D* 1. 3. g) et intranacte *D* 3. h) potentes *D* 1. 2. i) et *add.* *D.* k) disparitate *D* 2. l) Ac — propriis *om.* *D* 3. m) pr. aliisque *D* 3. n) *sic ex A supra p.* 181. *correxi. O. H.-E.;* intra *D.* o) uel *D* 1. p) aures *D, corr. Pez.* q) proprias *D* 1. 3. r) osterwytz *D* 1; Osterwitz *D* 3.

1) *Iohannam; cf. et Math. Neuenburg. c.* 64. 2) *A.* 1339. *Dec., antequam amicitia imperatoris cum rege Angliae defecit.* 3) *Cf. supra p.* 181, *ubi Sept.* 6. *obiisse dicitur.* 4) *Cf. ibid. n.* 2.

1338. tinenciam servaturos et secundum illud[a] se in posterum habituros, sicut dicit Virgilius[1]:

Est legum servanda fides, suprema voluntas
Quod mandat fierique[b] iubet, parere necesse est.

De morte[c] ducis Ottonis et visione precedenti.
Capitulum[d] IX.

1339. Anno[e] Domini MCCCXXXIX. dux Otto a civitate Græcz[f] Stirie debilis in Austriam est perlatus, cui[g] motu atque concussione corporis et frigore in lectica, qua vehebatur, dolor dialiter augebatur. Igitur morbo[h] prevalente ad prelium mortis sacramentorum suscepcione devota, confessione et gloriosi testamenti disposicione fideliter se armavit, executores nobilem virum de Phanberg Ulricum[i] et Ulricum[k] de Pergaw cum constrictione fidei deputavit, et confortatus in spiritu libertatis[l] atque securitate consciencie ulterius se[m] non diligere vitam istam nec velle de cetero superesse voce libera testabatur. Et commendatis duobus filiis, Friderico et Leupoldo, totaque terra, populis et familiaribus fratri suo[n],
Febr. 26. (16). IIII.[2] Kal. Marcii transiit[o] et apud fratres Augustinenses[p] Wienne sollempnibus exequiis tumulatur[3]. Deinde non post longum temporis intersticium religiosus quidam ordinis Carthusiensis[q] visionem sibi divinitus ostensam detulit ad Albertum, quia iudicavit purgacioni[r] competere omnino, si sine mora ad locum sue fundacionis transportaretur, scilicet ad monasterium Novi-montis. Quod et factum est cum devoto, qui ad hoc[s] requiritur, apparatu.

Nec pretereundum puto, quod quidam de familia ducis huius, notarius Nicolaus, postea Padensis ecclesie prope Argowiam[t] pastor, intelligentis ac perspicacis[u] ingenii, sompnum[v] presagum previderit[w] futurorum. Videbat in ameno viridario, quod est ante castrum ducalis

a) id *D* 2. b) *emendavit Pez;* fieri *D.* c) obitu *supra I, p.* 180. d) IX. cap. *D* 1. e) A. D. *om. D* 1. 2; A. D. . . O. dux Austrie a — tumulatur *(l.* 21*) A* 2. f) gretz *D* 1. 3. g) *emendavi;* qui *D;* cuius *coniecit Pez; forte* quod *legendum. O. H.-E.; pro* cui — testab. Et *(l.* 17. 18*) A* 2 *habet:* et invalescente morbo. h) morte *D* 2. i) Udalr. de ph. *D* 3. k) Udalr. de pergau *D* 3. l) libertatus *D* 1. 3. m) non se *D* 3. n) Alberto *add. A* 2. o) transiuit *D* 3. p) Augusteñ *A* 2. — Wienne *om. A* 2. q) Karth. *D* 2. 3. r) purgationem *D* 3. s) huc *D* 1. t) argouiam *D* 2. u) prosperitatis *D* 1. 3. v) somnium *D* 2. w) previdit *D* 3.

1) *Non sunt versus Vergilii, nec cuius sint scimus.* 2) *Error pro* XIIII°, *ut rec. A p.* 183. *habet.* 3) *Cf. supra p.* 182—185.

1339. mansionis Wienne, arbores[a] sex procera altitudine elevatas, ex quibus quinque virescentes duo angeli precincti, alacres ad laborem, habentes securium armamenta in manibus[1], celeriter preciderunt et de terre superficie eiecerunt; et cum[b] ad[c] sextam accederent exstirpandam, parumper deliberantes mutuo loquebantur, quod eam relinquerent, ut, si refloresceret et fructum faceret[d, 2], videretur; erat enim aliquantulum arida in ramusculis et deflexa; et abeuntes eam persistere in sua valitudine permiserunt. 'O', inquit ad socios sui contubernii, 'timeo dominum nostrum ducem Ottonem ex hoc seculo breviter transiturum', disserens sompnium[e], quod videbat. Quicumque eius coniecturam subsannaverit, subsannet Ioseph cum Daniele, qui regum casus et eventus (Gen. 40. Dan. 2.) rerum[f] lucide huiusmodi visionibus presagantibus[g] dissolverunt. Rex Albertus sex filios habuit: quinque in florida iuventute *de terra vivencium* sunt *abscis*i velut ar- (Is. 53, 8.) bores virescentes[h], Albertus sextus superstes, cuius tempora prolonget gracia salvatoris! prestitutum sibi terminum prestolatur[i]. Qui sicut arbor, cuius radicis semen in terra fuerat ab angelis, qui curam hominum gerunt, derelictum, fructum attulit expectatum. Affectus enim suus, quem effudit, dum sanctorum limina visitaret, coram altissimo in effectum[k] desiderabilem est productus[l]; in capite enim Kalendarum Novembrium ducissa Iohanna (Nov. 1.) peperit ei filium, qui tamquam alter Samuel a domino (1. Reg. 1, 11.) postulatus[m], Rudolfus vocitatus, nomen priscorum regum et ducum huius germinis est sortitus. Huic facto consonat prophetia Ezechielis, qui dicit: *Ego*[n] *Dominus sic-* (Ezech. 17, 24.) *cavi lignum viride*[o] *et frondescere feci lignum aridum.* Pro tribus his iuvenibus ducibus tota dicio gratulatur exultans, quod heredes habere meruit naturales, in quibus omnium eorum principatuum[p] spes dependet. Ad quos Virgilii[3] versus mitto, qui dicit:

Vivite felices; si quid mea carmina possunt,
Nulla dies umquam memori vos eximet evo.

a) sex arb. *D* 3. b) quom *D* 3. c) ad *om.* *D* 2. d) facere *D* 3. e) sompnum *D* 1. f) iterum. *D* 2. g) *sic D pro* presagientibus, *ut Pez habet. O. H.-E.* h) arescentes *D* 3. i) prestolauit *D* 2. k) affectum *D* 1. 2. l) perductus *D* 3. m) postatus *D* 2. n) Ecce ego *D* 3. o) veride *D* 3. p) principatum *D* 1. 3.

1) *Cf. ad haec supra p.* 184, *n.* 4. 5. 2) *Cf. ibid. n.* 6. 3) *Aen. III, v.* 493. *IX, v.* 446 *sq.*

1339. Mart. 21. (19). Hoc[a] anno apud Frankenfurt[b] in festo[c] palmarum[1] imperator comitem Gelrie, virum divitem et potentem, honoris[d] ducalis titulo decoravit. Qui regis Anglie sororem habuit et in regno clarus clarior est effectus, ut heredes eius sanguini tam[e] preclaro propinqui et ipsi cla- (Mart. 20). rescerent in seculi dignitate. Eodem tempore[f] Iohannes rex Bohemie ibidem ab imperatore feoda sua suscepit, qui invicem compactatam[g] amiciciam in posterum sepius fuscaverunt[h. 2].

(Maii 11. 12). Eodem anno Albertus dux colloquium habuit cum imperatore prope Hallis[3] territorii Salczburgensis[i], in quo inter alia dux Heinrico presuli de curia noviter iam reverso, qui imperatori parere in suscepcione suorum regalium et in aliis recusavit, standi in pace et sine offensa inducias non sine difficultate ad biennium impetravit[4]. Qui gratulabundus graciam hanc suscepit et versum Lucani[5] dicere videbatur:

Pars michi pacis[k] *erat*[l] *dextram tetigisse tyranni.*

De Friderico filio Ottonis et quibusdam preliis et incidentibus illius temporis. Capitulum[m] X.

Anno Domini[n] supradicto Fridericus dux, Ottonis filius, in superioribus partibus in castro Lenczenburg[o] constitutus provide se gerebat, gratum se et placabilem[p] omnibus exhibebat. Contigit ipso inscio quoddam disturbium exurgere durum nimis. Nam comes Nidowie[q], vir potens, ad civitatis dispendium frumentum et alia in via regia depredatur, confidens ducis patrocinio se tuendum. Cives suum obprobrium circumpositis civitatibus postulantes suffragium querulantur; similiter comes proximis et amicis, ut assistant, precibus insistebat; fiunt[r] spolia et[s] abductiones, et gwerra sevissima excitatur. Dux coacto exercitu nobilium preclaroque agmine militari ad assistendum cause nobilium se disponit; cives

a) Hoc a. in festo palm. (apud Frank. *om.*) — suscepit (*l.* 7) *A* 2. b) *sic D* 2; franckenf. *D* 1; frankhenf. *D* 3. c) die *D* 1. d) hon. *om. D* 3. e) iam *D.* f) anno *A* 2. g) compactam *D* 2. h) suscitauerunt *D* 2. 3? *an Ioh.* fuscitaverunt, *vocem quidem ignotam, scripserit, nescio. O. H.-E.* i) Saltzpurg. *D* 3. k) pars *D* 3. l) erit *Verg.* m) decimum cap. *D* 1. n) Dom. *om. D* 1. o) Lentzenburkh *D* 3. p) placib. *D* 1. q) Nyd. *D* 1. 2. r) sicque *D* 2. s) et *om. D* 3.

1) *Imperator privilegium Mart.* 19. *dedit; cf. supra p.* 186, *n.* 2—5. 2) *Cf. ibid. n.* 6. 3) *Cf. supra p.* 183, *n.* 5. 4) *Cf. ibid. n.* 6. 7. 5) *Est versus Vergilii, Aen. VII, v.* 266.

non ignave, sed viriliter se opponunt[a], et duce propter 1339.
etatis teneritudinem prelium non intrante, IX. Kal. Iulii *Iun.* 23. (21).
prelium ex utraque parte est commissum. Plures vulnerati, captivati, prostrati ex utraque parte; tam[b] diu et adeo se alacriter mutuis percussionibus concidere, donec civibus sors faveret et victoria arrideret. Cecidit[c] comes de Nidowe[d], comes Subaudie[e], viri spectabiles de Furstenberg; qui fuge presidio poterant se salvare, sed elegerunt pocius periclitari quam nomen sue[f] glorie denigrare[1]. Ex hoc furor circumquaque nobilium et principum contra cives validissime seviebat, qui, licet de moncium clausuris et circumsepcionibus confiderent, occisorum tamen amicos non modicum metuebant. Facte
tamen treuge pacis[2], quousque[g] ad concordiam res ve- 1340. *(Aug. 9).*
niret.

Hoc anno Heinricus dux inferioris Bawarie[h] mori- 1339. *(Sept. 1. vel 2).*
tur[i, 3], gener regis Bohemorum. Et non longe post unico filio suo Iohanne, quem reliquit[4], et consorte[5], regis Bohemorum filia, sublatis Ludewicus terram[6] apprehendit. In qua filii fratris sui[7] Rudolfi palatini[8] et filii Ottonis ducis Austrie ex matris sue[9] sponsalibus, que soror defuncti fuerat, ius legaliter et porcionem debitam exigebant[10]. Imperator se racione sanguinis et imperialis iuris omnibus propinquiorem astruens terram sibi quodammodo coactive, receptis sacramentis nobilium, conservavit, glorians se solum iam subintrasse tocius Bawarie principatum a longo tempore in partes plurimas subdivisum; patrueles[11] enim eius paternam adhuc in latere possident portionem.

a) opponentes *D* 3. b) tam diu *om. D* 3. c) *lege* Ceciderunt. d) Nyd. *D* 1. 2; Nid. *corr.* Nyd. *D* 3. e) subaudi *D* 3. f) gl. sue *D* 2. g) quoadusque *D* 1. h) Babar. *D* 3. i) gener r. Boh. mor. *D* 2.

1) *De pugna apud Laupen Iun.* 21. *commissa cf. supra p.* 186, *n.* 7—14. *adnotata.* 2) *Agnete regina Ungariae mediante.* 3) *Cf. Ann. Matsee. a.* 1340. *Sept.* 1, *SS. IX, p.* 829; *Chron. de duc. Bav. p.* 144; *Necrol. Windberg., Mon. Boica XIV, p.* 103; *Necrol. Seligenthal., ib. XV, p.* 534. *Sept.* 2, *et item Necrol. Baumburg., MG. Necrol. II, p.* 249, *et Necrol. Raitenhaslach., ibid. p.* 275, *alia.* 4) *A.* 1340. *Dec.* 20. *obiit; Boehmer, 'Wittelsbach. Regesten' p.* 125. 5) *Margareta, quae obiit Pragae a.* 1341. *Iul.* 11; *cf. Werunsky I, p.* 280, *n.* 1. 6) *Quam iam inde ab a.* 1339. *Sept.* 13. *velut Iohannis tutor administraverat.* 7) *Ludovici imperatoris.* 8) *Rudolfus II, Rupertus I, Rupertus II. nepos.* 9) *Elisabeth filiae Stephani ducis Bawariae inferioris.* 10) *Cf. Müller II, p.* 137; *Riezler, 'Gesch. Bayerns' II, p.* 451, *n.* 1. 11) *Filii Rudolfi palatini, fratris sui; cf. supra n.* 8.

1340. Anno[a] Domini MCCCXL. Rudolfus quidam presbiter calicem cum sanguine Christi apud Salczburgam[b] in maiori ecclesia de altari sumens diffudit[c], quod prius fecerat Hallis in ecclesia beati[d] Zenonis. Qui captus et postea productus dixit Iudeum et paganum sine baptismo posse[e] salvari et in altari non esse verum corpus[f] Christi et demones posse redire ad pristinam dignitatem, quia solo peccaverunt[g] cogitatu. Et[h] cum nollet resipiscere, per Heinricum episcopum[i] Salczburgensem, magistro[k] Ruthmaro[l] Sekoviense[m] presule, Chunrado Chiemense[n] presentibus[o] et aliis prelatis, degradatus seculari potestati traditur et crematur[1].

Hoc anno eciam Fridericus dux iuvenis in Austriam revertitur et lateri Alberti patrui cum fratre Leupoldo[p] adherens, in gymnasio bonorum actuum desudans, verbis et factis terre nobilibus se coaptat.

Hoc[q] anno rex Ruthenorum[2] moritur, et rex Krakovie[r. 3] racione[s] consortis[4], que filia regis Livonie[5] fuerat, terram apprehendere festinavit, et abductis inde spoliis pluribus, quibusdam civitatibus depredatis ad propria est reversus. Rex Tartarorum hoc audiens regnum asserit[t] esse suum, tamquam sibi et suis progenitoribus censuale, cum infinita multitudine Tartarorum ad metas Krakovie[u] venit. Et depopulatis atque vastatis finibus illis compulit regem Krakovie[r] metuentem[v] auxilium Ungarorum[w], Teutonicorum[x], ut abigerentur, ne ulterius diffunderentur, nunciis et litteris implorare. Novissime tamen angariati[y] per prohibicionem obsistencium fluviorum interpositorum ac[z] armatorum occurrencium ad propria redierunt[6].

a) A. D. *om.* *D* 1. 2; A. D. — crematur *(l. 12)* *A* 2. b) Chr. Salczburge *A* 2. c) diffundit *D*. d) sancti *A* 2. e) salv. posse *D* 3. f) Chr. corpus *D* 1. 2. g) cog. pecc. *D* 3. h) Et *om.* *D* 2. — quom *D* 3; dum *A* 2. i) archiepisc. *A* 2. k) mag. *om.* *A* 2. l) Ruchmaro *D* 1. 3; Richmaro *A* 2. m) Sekhovien̄ *D* 3; Secouien̄ (pres. *om.*) et *A* 2. n) Chiemen̄ *D* 3. *A* 2; Chimense *D* 1; Chymense *D* 2; preposito *ex A addendum.* o) presulibus pres. *A* 2. p) Leop. *D* 3. q) Hoc — redierunt *(l. 30)* *A* 2. r) Cracouie *h. l.* *D* 3. *A* 2. s) racione — fuerat *om.* *A* 2. t) asseruit *A* 2. u) kakrouie *D* 1; kracouie *h. l.* *D* 2. 3. v) metuente *D* 2. w) atque *add.* *A* 2. x) theutou. *D* 1; theutun. *D* 3. y) ang. *om.* *A* 2. z) et *A* 2.

1) *Cf. supra p.* 190 *sq.* 2) *Boleslaus de Halitsch, princeps Ruthenorum; secundum Cont. Ann. Polon., SS. XIX, p.* 661, circa festum annunciacionis b. Marie *obiit.* 3) *Casimirus III. rex Poloniae.* 4) *Annae.* 5) *Potius Gedimini regis Lituaniae.* 6) *Cf. Cont. Ann. Polon. l. c., quae maximum exercitum Ruthenorum et Tartarorum contra Casimirum profectum esse dicit.*

Hoc[a] anno iterum[b] rex Francie et Anglie in[c] partibus Pikardorum[d] conveniunt. Tornacum civitas a rege Anglie obsidetur, sed instante hyeme cum treugis ab invicem discesserunt[1]. Imperator regem Anglie vicariatu quarundam civitatum imperii in partibus inferioribus spoliavit, quas sibi pridem in defensionis auxilium commendavit, et ideo, quia rex eum, eo quod in subsidium[e] eius non venerat, ut promisit, civitatibus et principibus detulerit. Nam iuxta Salomonem *occasionem querit qui vult recedere[f] ab amico.*

1340. (Sept.). (Sept. 25). 1341. (Iun. 25). Prov. 18, 1.

Hoc anno reges Castelle et Arrogonie[g] contra Sarracenos[h], scilicet regnum Granatorum, cum infinita multitudine se parabant. In die sanctorum omnium[i], communione sacra de manu pape percepta eiusque benedictione firmati, abeuntes res egerunt et prostratis innumeris viris et mulieribus, que cum viris ad prelium venerant, cum gaudio redierunt[2]. Rex Castelle vexillum[k] sue victorie, sub quo triumphavit, summo pontifici destinavit, qui sollempni voce[l] *Vexilla regis prodeunt*[3] decantavit. Fecit quoque sermonem de libro Iudicum, ubi de victoria Barach et Debbore[m] morteque[n] Sisare agitur, dicens: *Sic pereant inimici tui, Domine; qui autem diligunt te, sicut sol in ortu suo splendet, ita rutilent.* Milites Kalatravie de professione Cisterciensis ordinis ibi[o] gloriose et mirabiliter pugnaverunt et inestimabilem multitudinem populi barbarici prostraverunt. Fertur, quod inter Christianos et barbaros stagnum latum[p] sive quoddam brachium maris fuerit, quod Dominus ad Christianorum[q] preces siccavit, ut possent in prelium convenire. Quidam magni principis Sarracenorum[h] filius cum pluribus captus[4], dum fidem Christi blasphemaret, occiditur[5]; de quo gloriabantur, quod in ortum Machometi[r] introductus melle, lacte, balsamo et deliciis in-

1340. Nov. 1. (Oct. 30). Iud. 5, 31.

a) Hoc — commendavit *(l. 6. 7)* *A* 2. b) item *D* 1; *om.* *D* 2. *A* 2. c) ex *D* 2. d) pyk. *D* 1. 2; Picardie *A* 2. e) auxilium ei non *D* 3. f) ab am. rec. *D* 3. g) arrag. *D* 2. 3. h) Sarac. *D* 3 *semper.* i) omn. *om.* *D* 2. k) sue vict. vex. *D* 3. l) ȳnum *add.* *D* 1. m) debbora *D* 1; delbore *D* 3. n) et morte *D* 2. — Syzare *D* 2. o) sibi *D* 1. 3. p) latum *om.* *D* 3. q) pr. Christ. *D* 3. r) Machometi *corr.* Machmeti *D* 3; Machmeti *D* 2.

1) *Cf. supra p.* 190, *n.* 1—5. 2) *Cf. ibid. n.* 7. 8. 3) *Venantii Fortunati Carm. II,* 6, *Auct. ant. IV, p.* 34. — *Idem dicunt V. Benedicti XII. prima et quarta, Baluze l. c. col.* 204. *et* 228; *'Crónica del rey don Alonso XI.' c.* 257. *De tempore legationis cf. Rainald. l. l. a.* 1341, § 1. 2; *Schirrmacher, 'Gesch. Spaniens' V, p.* 216, *n.* 2. 4) *Abohamar filius Abul Hassan regis Mauretaniae.* 5) *Error.*

1340. estimabilibus perfruatur; et sic pater et mater consolabantur, et alii ad prelium sub spe harum deliciarum[a] alacrius armabantur.

1341. Hoc[b] eciam anno Fridericus Libertinus de Sůneck[c]
(Apr. 16). ab imperatore in civitate Monacensi comitis nomen accepit seque de Celeya[d] nuncupavit[1]. Qui locus olim Arcturi[e] regis tempore dicitur in exerciciis militaribus claruisse, quem rex Rugorum Odovacer[f] olim[g] pergens in Italiam cum multis aliis civitatibus creditur destruxisse, cuius ruina et collapsio[h] usque hodie demonstratur.*

1340. Hoc eciam anno patriarcha Berthrandus[i] cum comitibus Goricie bellum gessit, habens secum Karolum marchionem et Iohannem fratrem eius, regis Bohemorum filios. Patriarcha animo bene fidens, qui prius in causa ecclesie contra Venetorum exercitum[2] et contra Ritzardum[k] de Camino[3] et contra Iohannem comitem Goricie[4] res prospere gessit et eximie triumphavit, letanter et ad ista per omnia se habebat. Et dum protraheretur negocium in quorundam castrorum obsidione, et succursus comitibus[l] non adesset, ad castrum Goricie properat.
Dec. 24. Ubi suburbio devastato in nocte natalis Domini[m] patriarcha in castris, tam armis septus[n] materialibus quam in sacris induviis, misse nocturnalis officium, subministrante sibi Gwiberto[o, 5] abbate Mosacensi[p] ordinis sancti[q] Benedicti, vestito similiter armis utriusque generis, celebravit.

Fuit hoc tempore in Karinthia quedam gyrovaga mulier nomine[r] Katherina, que arte prestigiosa, virtute, ut fertur, quarundam radicum in latere stigmata, ma-

*) *A 2 addit:* Eodem anno Henricus dux inferioris Bavarie, gener regis Boemie, moritur in die sancti
1340. *Sept. 1.* Egidii, relinquens unicum filium Iohannem. *(Cf. supra p.* 217, *l.* 16. 17*)*.

a) ad prelium *iterum add. D* 3. b) Hoc anno *(*eciam *om.)* — demonstratur *(l.* 10*) A* 2. c) suneck *D* 1; Swenek *D* 2; Swͤnekh *D* 3; Swenegk *A* 2; *Ioh.* Súnek *scripsisse videtur.* d) *sic A* 2; geleya *D* 1; Cyleya *D* 2; Galeia *D* 3. e) Arturi *D* 1; Artturi *D* 3; Arthuri *A* 2. f) Odoacer *A* 2. g) olim *om. A* 2. h) collapsus *A* 2. i) Berchr. *h. l. et infra D* 2; Betrardus *D* 3. k) rytzhard. *D* 1. l) com. *om. D* 1; comitum *D* 2. m) cum *add. D* 2. 3. n) sepius *D.* o) Swib. *D* 2. p) *sic A;* mosnascensi *D* 1. 3; mosnacensi *D* 2. q) beati *D* 1. r) nom. *om. D* 3.

1) *Cf. supra p.* 188, *n.* 11. 12; *p.* 189, *n.* *. 2) *In Istria, a.* 1335. *post Martium; cf. Hist. Cortus. V, c.* 9, *l. c. col.* 865; *epistolam Bertrandi supra p.* 144. *allatam p.* 770. *Iul.* 4. *lites compromisso terminatae sunt.* 3) *A.* 1335. *ante Sept.; Hist. Cortus. et epistola Bertrandi l. c.* 4) *Fortasse hoc bellum in V. Bertrandi c. I,* 7, *l. c. p.* 775, *dicitur.* 5) *Cf. supra p.* 188.

nibus[a] et pedibus demonstravit, nobiles in castris[b] femi- 1340. nas et simplices in civitatibus decipiens[c] et in villis, ut a pluribus sanguis ex artubus eius ubertim effluere videretur. Sed cum in patrocinio fraudis et doli deprehenderetur, quia in latebris vacabat deliciis, dicens sibi celitus missum cibum, personasque religiosas semper vitavit, quia *qui male agit, odit lucem,* postremo aufugit *Ioh.* 3, 20. nec in his districtibus imago postea apparuit illius bestie Antichristi[d].

Anno[e] Domini MCCCXLI. Iohannes Bohemie regis 1341. (*Nov.* 2). filius de comitatu expellitur Tyrolensi, nobilibus terre pertractantibus hoc cum imperatore, cuius consiliarii hoc[f] ad[g] provinciam venientes cum uxore sua, filia Heinrici ducis Karinthie, et[h] cum secretariis quibusdam clam mittentibus et[i] scribentibus litteras preluserunt[1]. Ex quibus tamen aliquos inturravit[k], aliquos rerum direpcione et municionum dissipacione acriter castigavit[2]. Ipse vero vasis suis argenteis ac aliis iocalibus pro expensarum viatico obligatis ad patriarcham Berthrandum in Forum-Iulii commigravit, a quo honorifice suscipitur et tractatur[3]. Papa autem Benedictus ipsi patriarche remissionem fecit, ut discerneret factum partibus con- (*Nov.* 29). vocatis et per diffinitivam sentenciam terminaret, quia casus dissolucionem matrimonii tangere videbatur[4]. Cui mandato Margareta[l] coniunx Iohannis parere recusavit; quapropter processus contra eam et terram papales per patriarche nuncios publicantur.

Hoc anno filia regis Bohemie[5] Casmaro[6] Lothonis filio regis Krakovie[m] desponsata, ut eam duceret, cum venisset, moritur; et mox ad hortatum regis[7] filiam (*Iul.* 11). lantgravii[n] Hassie[o. 8] duxit, et[p] in civitate Posna ipsa per (*Oct.*).

a) in ped. et man. *D* 3; *corrige* in lat., man. et ped. stigm. *O. H.-E.* b) castro *D* 2. c) et in villis decip. *D* 2. d) *sequuntur in D quaedam, quae Böhmer recepit, ego non a Iohanne scripta esse reor.* e) A. D. — terre tractantibus (*sic; l.* 11. 12) *A* 2. f) huc *D* 2; huius *corr.* hoc *D* 3. g) per *D* 1. h) et *om. D* 2. i) ac *D* 2. k) incurr. *D* 1. l) Margaretha *D* 1. 2. m) Kracouie *D* 2. 3; r. Kr. filio *D* 2. n) langrauii *D* 1. o) hazzie *D* 2. p) et *om. D* 2.

1) *Cf. Riezler, 'Gesch. Bayerns' II, p.* 471—474; *Huber, 'Gesch. d. Vereinigung Tirols' p.* 29—36. 2) *Cf. V. Karoli IV. p.* 261; *Ioh. de prima perduellione a Karolo marchione a.* 1340. *Aug. suppressa cogitare videtur.* 3) *Cf. Huber l. c. p.* 34, *n.* 1. 4) *Riezler, 'Vat. Akten' p.* 763, *nr.* 2116; *Heinr. de Diessenh. c.* 13, *p.* 36. 5) *Margareta vidua Heinrici II. ducis Bavariae inferioris, cuius mortem Ioh. iam supra p.* 217. *retulit.* 6) *III, a.* 1341. *paulo ante obitum.* 7) *Cf. tabulas regis Poloniae datas a.* 1341. *Iul.* 13, *Boehmer l. c. p.* 258, *nr.* 236 *sq.* 8) *Adelheidem filiam Heinrici II. landgravii.*

1341. Glisnensem[a] archiepiscopum[1] coronatur et nupcias celebravit. In qua sollempnitate expensarum, distributorum[b] munerum, vestium, gemmarum, argenti et auri precium non poterat estimari[2].

1342. Hoc eciam anno reges Castelle et Arrogonie[c, 3] accensi zelo fidei et devocionis coadunatis multis nobilium atque militum turmis de diversis mundi partibus contra Sarracenos exercitum grandem ducentes[d, 4], quia
Num. 33, 55. regna illa quodammodo se contingunt et sunt *quasi clavi in oculis* eorum, necesse habent cotidie contra hostium Christi incursus et discrimina propria vigilare et non solum fidei pietate, sed et[e] armorum alacritate frequenter et vivaciter decertare. Ubi quoque rebus bene gestis redeunt atque ad inminencia prelia iterum se disponunt, iuxta quod Prosper[5] dicit:

Numquam bella bonis, numquam discrimina desunt,
Et cum quo certet, mens pia semper habet.

De casu Iohannis filii regis Bohemie cum uxore sua et[f] intronizacione Alberti in ducatum Karinthie et quibusdam aliis. Capitulum[g] XI.

1342. Anno[h] Domini MCCCXLII. imperator Ludewicus que in cordis affectu congessit de dominio Tyrolensi cepit effectu[i] operis ebullire. Nam Iohanne filio[k] Bohemorum[l] regis* de partibus Athasis eliminato fama percrebuit[m], quod causa fuerit in[n] eo impotencia coeundi, ipsaque sua consors[o] Margareta[p], cupiens esse mater, hoc sepius familiaribus** patefecit[q] et[r] heredem ardenter desideravit, quod per eius consorcium fieri[s] penitus desperavit.

*) *A* 2 *addit:* qui comitem Tyrolis et ducem Carinthie se titulavit.

**) *A* 2 *addit:* et cubiculariis.

a) Glismensem *D* 1. 3. b) distribntarum vestium numerum *D* 3. c) Arrag. *D* 3. d) ducem *D* 1; grande inducentes *D* 2. e) et *om.* *D* 1. 2. f) *sic D* 2 *et supra I, p.* 180; et *om.* *D* 1. 3. g) Cap. XI. *om.* *D* 1. 3. h) A. D. *om.* *D* 1. 2; A. D. — supprimendos *(p.* 224, *l.* 16. 17*)* *A* 2. i) in eff. *A* 2. k) Boh. regis filio *D* 3. l) regis Boemie *A* 2. m) percrebruit *D* 1. n) in eo *om.* *D*. o) coniunx *D* 2. p) filia ducis Henrici Carinthie *add.* *A* 2. q) patefecerit *D* 1. 2. r) quod *D* 2. s) fieri *om.* *D* 3.

1) *Ianislaum, qui et Ianussius archiepisc.* 2) *Cf. Werunsky I, p.* 282 *sq.* 3) *Hic non interfuit; cf. supra p.* 219. 4) *De castro Algesiras obsesso inde ab a.* 1342. *Aug., capto a.* 1344. *Mart.* 21. *agitur.* 5) *Epigr.* 96 (93), *v.* 1 *sq.*

Ferebatur * a pluribus, quod hoc olim per Beatricem Heinrici ducis Karinthie terciam uxorem latenter fuerit procuratum per artem maleficii, precavere volentem, ne ex hiis soboles nasceretur, et ipsa, que fructum non habuit, dotaliciis frustraretur[a]. 1342.

Imperator[b] audiens[c] quod est gestum[d] filium suum Ludewicum marchionem de Brandenburg[e], cuius uxor, filia regis Dacie[1], iam[f] dudum decesserat[2], stimulat, ut consortem[g] Iohannis ducat[h] terramque[i] inclitam apprehenderet[k]. Qui** dum reniteretur totis viribus et horreret, sermo patris prevaluit[3]. Et assumpto secum quodam sue partis episcopo intruso Frisingensi[4], ut divorcium celebraret, iter capiunt[l] ad montana. Et dum ad clivum

*) *Pro* Fereb. — frustraretur *(l. 5) habet A* 2: Multis indiciis predictus comes demonstravit se esse virilem cohabitacione aliarum mulierum[5]; sed si quoad suam maleficiatus fuerit tantum, multi multa sensere.

**) *Pro* Qui — Quo *(p. 224, l. 10) exhibet A 2:* quia hoc pro se et imperio expediat, edocebat. Quo totis viribus renitente et utrobique consanguinitatem pretendente, quia mater Henrici ducis Carinthie, scilicet regina Romanorum Elizabeth, amita, soror patris[6], et Gutta regina Boemie, de qua processit Elizabeth mater huius Iohannis, matertera, soror matris[7], extitit huius Ludovici imperatoris; cuius sermo prevaluit, et veniens[m] cum quodam intruso episcopo Frisingensi sue partis, ut divorcium celebraret et sic Margaretam filio suo sociaret; qui presul cum de clivo cuiusdam montis descenderet equo sedens, casum *(Febr. 8).*
faciens moritur. Et iudicii ecclesiastici ordine non servato quoad disiunctionem, nupcie celebrantur. Et *(Febr. 10).*
imperatore.

a) frustar. *D* 1. 2. b) igitur *add. A* 2. c) audiens *om. D* 3. d) gest. est *D* 1; q. iam undique vulgabatur *A* 2. e) Brandenburkh *D* 3; march. Brandeburgeñ. *A* 2. f) iam *om. A* 2. g) dimissam *A* 2. h) uxorem *add. A* 2. i) terrasque inclitas *A* 2. k) possideat *A* 2. l) carpiunt *D* 3. m) *lege* cum imperator veniret.

1) *Margareta filia Christophori regis.* 2) *De tempore mortis eius vide Riezler, 'Gesch. Bayerns' II, p.* 473, *n.* 1. 3) 1. *Paral.* 21, 4: sermo regis magis praevaluit. *O. H.-E.* 4) *Ludovico de Chamerstein electo, quem Benedictus papa non probavit.* 5) *Postea cum Margareta de Troppau quinque liberos habuit.* 6) *Ludovici II. ducis, patris imperatoris.* 7) *Mechtildis; utraque filia Rudolfi I. regis erat.*

1342. cuiusdam[a] montis pervenissent[1], intrusus ille, dum de-
(Febr. 8). scenderet equo sedens, casum faciens expiravit. Nichi-
(Febr. 10). lominus ecclesiastici iuris formula postergata inter Ludewicum et Margaretam nupcie celebrantur. Que concepit; sed prevaricacio in primogenito[2] est multata, quia natus celeriter est sublatus. Imperator castrum Tyrolis ingressus armis munivit, exultans animo altisonis vocibus cantica leticie cecinit, loci amenitate et possessione moncium tantoque munimine ad introitum et exitum
(Mart.). Italie delectatus. Quo recedente filius manens de singulis scrutabatur. Qui[b] postea sequens patrem ait terram se famosam sine fructu subintrasse[c], quia nobiles possessiones et[d] castra ad[e] principem spectancia possiderent[*. 3]. Pater ait longam tunicam inferius[f] precidendam[g. 4] et pallium amplum aliqua subtracta lacinia angustandum, innuens potentes atque predivites supprimendos. Unde[h] mox quendam de pocioribus Volchmarum[i. 5] nomine cum filiis suis cepit et rebus sublatis artissime custodie mancipavit, quibusdam, ut ferebatur, in eis iudiciis corrupte fidei deprehensis[6]. Alii metuentes, cum processus papales terram concuterent, dicere
Gen. 42, 21. videbantur: *Merito hec patimur.* Monasteriis tamen sub hoc turbine vivere grave fuit.

Hoc tempore venerabilis pater Berthrandus[k] patriarcha corpora beatorum[l] Elari[m], qui tercius post beatum Marcum Aquilegiensem[n] ecclesiam gubernavit, et sui archidiaconi Taciani[o], cum quibus Felix, Letus[7], Dyonisius[p] passi leguntur a Berronio[q] preside sub Numeriano principe[8], apud Aquilegiam devocione celebri transtulit

*) *A 2 addit:* Nec superesse tantum, quo cum consorte vite caperet sustentamentum.

a) montis cui. *D* 2. b) et seq. *A* 2. c) intrasse *D* 1. d) atque *D* 1. 2. e) c. proventibus ad pr. spectantibus *A* 2. f) in seruis *D* 1. g) *sic D* 1. *A* 2; precind. *D* 2; prescind. *D* 3. h) Unde — quievisse *(p. 225, l. 5) om. A* 2. i) volckm. *D* 1. k) Berchr. *D* 1. 2; Bertr. *D* 3. l) sanctorum *D* 3. m) cleri *D* 1. 2; Cleti *D* 3. n) aquilegen̄ *D* 1. o) Ticiani *D* 2. p) Dionis. *D* 3. q) ab heronio *D* 1; Bronio *D* 3.

1) *Fauces Iaufen dictas transiens.* 2) *Hermanno?* 3) *Cf. privilegia, quae Ludovicus marchio Tyrolensibus concessit imperatorque eis confirmavit, Boehmer l. l., 'Ludwig' nr.* 2212—14. 2221 *sq.* 3466—70; *Huber, 'Vereinig. Tirols' p.* 155 *sq., nr.* 83 *sq.* 4) *Cf.* 1. *Par.* 19, 4: praecidit tunicas. 5) *De Burgstall.* 6) *Cf. Ladurner, 'Volkmar v. B., Archiv f. Gesch. u. Alterth. Tirols' II, p.* 134—180. 7) *Largus.* 8) *Ex Actis Hilarii, Tatiani, Felicis, Largi, Dionysii, Acta SS.* 16. *Mart. II, p.* 413—415. *De translatione ibi nihil legitur.*

et ad locum eminenciorem ecclesie venerabiliter elevavit. 1342. Corpora incorrupta totam basilicam atque omnes qui aderant mira suavitatis fraglancia[a] resperserunt. Estimati sunt autem mille et triginta annos vel circiter quievisse.

Porro* Iohannes rex Bohemie Albertum ducem *(Febr.).* affatur, querulans filii sui causam; et dum in conclavi, hic pene cecus, alter membrorum non compos, sermocinium facerent[b] super isto[c], finito colloquio rex, ut exiret, parietem palpitavit, non valens hostium reperire, dux regem de hostio informans cecucienti non valuit subvenire, quousque[d] utriusque[e] iocundo ridiculo pre foribus residentes hostium aperirent[1]. Deinde ad papam[2], ad regem Francie[3], ad principes, nobiles et amicos deferens negocium suum consilium et auxilium deprecatur.

Hoc anno, tempore incipientis Aprilis, glaciebus *Apr. in.* undique dissolutis, graminibus de terre poris[f] erumpentibus, inopinatum frigus aquarum constrictione, ventorum atque nivium densitate, hyems altera irruit, ita ut multos percuteret vis algoris[4]; et dum glacies solveretur et nivium congeries solaribus ignibus scinderetur, quasi omnium fluminum magnorum tocius Europe et parvu-

*) *Pro* Porro — deprecatur *(l. 15) habet A* 2: Interea Iohannes rex ad papam, ad regem Francie, ad principes et amicos rem cecuciens defert, consilium postulat et iuvamen. Ab omnibus fede huius noxe piaculum et rei illicite facinus imponitur Ludovico et ab universis detestabile iudicatur[5]. Et exurgunt contra eum indignaciones pene omnium; ut in eum iuste ulcionis sentencia extendatur, generaliter exoptatur, principes communiter se subtrahebant ab eo nec tam fervidos sicut ante se illi exhibebant.

a) flagrancia *D* 1; fragrantia *D* 2. b) faceret *D* 2. c) quo *D* 2. d) quoadusque *D* 1. e) utrisque *D* 3. f) oris *D* 1.

1) *Cf. Werunsky I, p.* 296 *sq.* 2) *Clementem VI; Iun.* 26. *Iohannes rex Avinione absolutionem recepit; Riezler, 'Vat. Akten' p.* 766, *nr.* 2125. 3) *Oct.* 4. *Iohannes rex Parisius tabulas dedit, Boehmer l. l. nr.* 308. *Fortasse iam Maii* 14. *ibi fuit; Boehmer, Addit. III, p.* 408. 4) *Cf. Heinr. de Diessenh. c.* 13, *p.* 36; *Cont. Novimont. p.* 672 *(a.* 1341*).* 5) *Cf. infra p.* 228, *n.* 7.

1342. lorum incurrencium[a] inundacio[1] villas, homines, arbores[b], agros, prata radicitus evulsit atque ad inferiores alveos deportavit, quasi rediviva castigacione peccatorum hominum post primum humano[c] generi apertis celi catharactis[2] secundus exilierit cathaclismus, et iuxta Lucanum[3]

Deuchalioneos fudisset Aquarius imbres.

Danubius[d], Renus et Mogus[e], qui Orientales Francos permeat, turres, muros fortissimos, pontes, domos et menia et civitatum propugnacula abstulerunt.

(Apr. 25). Hoc anno, Maii tempore Benedictus papa moritur, *Maii* (7). et Clemens sextus eligitur. Qui predecessoris sui duriciam liberali munificencia piavit[4] gracias multas faciens advenientibus et, sicut fertur, impetrantes quoslibet admisit et misericorditer exaudivit, cardinales plures creavit et ex[f] eis in Hispaniam, Tusciam[g] et Lombardiam legatos aliquos destinavit.

Albertus dux audiens, quod Ludewicus* imperatoris filius se ducem Karinthie, comitem Tyrolensem et Goricie tytularet[5], cogitavit quod dicit Oracius[6]:

*) *Pro* Ludewicus — elevari *(p. 227, l. 7) A 2 habet:* imperatoris filius Ludovicus, marchio Brandeburgensis, iam comes Tyrolis racione uxoris alterius surrepte effectus, eciam se ducem Carinthie nominaret, provide, ut futuris conatibus occurreret adversa molientibus, contractavit vel[h], ut se vel fratris filiorum unum in sede ducatus Carinthie collocatum iuxta terre consuetudinem sublimaret, ut per hoc in principatu firmaretur et spes presumpta pro apprehendendo dominio frustraretur. Ordinatis autem atque dispositis cunctis necessariis ad imperatoris noticiam

a) vi currencium *forte emendandum. O. H.-E.* b) agros arb. *D* 3. c) humauc *D* 1; humani generis *D* 2. d) Danubium, Renum *D* 1. 3. e) Mogum *D* 3. f) de *D* 2. g) tuschiam *D* 1. h) vel *delendum aut* ut vel *scribendum. O. H.-E.*

1) *Cf. Ann. Windberg., SS. XVII, p.* 566; *Cont. Novimont. l. c. a.* 1342; *Michael Herbipol., Boehmer, Fontes I, p.* 469; *Ann. Francofurt., ibid. IV, p.* 394; *Heinr. Surdus, ibid. p.* 523; *Gesta Trevir. l. c. p.* 256; *Cron. S. Petri Erford. p.* 375. 388. *quaeque ibi adnotata sunt; Cron. Aulae-regiae pars II, l. III, c.* 4, *p.* 568 *sq.; Vita Clementis VI. prima, Baluze I, col.* 244, *et sexta, ibid. col.* 317. 2) *Gen.* 7, 11: cataractae coeli apertae sunt. 3) *Phars. I, v.* 653. 4) *Cf. Math. Neuenburg. c.* 75; *Heinr. de Diessenh. c.* 14, *p.* 37; *Matthaeum Villani III, c.* 43. 5) *Cf. Werunsky I, p.* 295, *n.* 5. 6) *Epist. I,* 18, *v.* 84.

Tunc[a] *tua res agitur, paries cum proximus*[b] *ardet;* 1342.
ne Karinthiam invaderet, occurrere satagebat. Unde dispositis necessariis se vel[c] unum[d] de fratruelibus sublimare statuit in solium ducatus Karinthie[e] iuxta consuetudinem ante dictam. Et cum ad punctum fiendi negocium pervenisset, se ipsum ad thronum huius glorie *(Iul.)*. precipit elevari, Chunrado[f] Gurcensi presule benedictiones ad hoc spectantes sollempnizante sacre misse tempore super ipsum. Questio[g] autem non parva inter milites est exorta, cur fratruelibus non indulserit hunc honorem. Quidam senserunt, quod proprium filium per hoc eque in ducatu hoc[h] voluerit heredare; alii vero diffinierunt, quod nobiles terre hoc egerint[i], ne constringerentur duplici iuramento: si forte principes dissentirent, in conservacione fidei alteri parti obnoxii haberentur[k], si iuvenes[l] penderent has habenas[1], ab eis difficilius agerentur[2], iuxta Ovidium[3], qui[m] dicit:

Arbor[n], *que latam prebet spatiancibus umbram,*
Quo primum[o] *posita est tempore*[p], *virga fuit.*
Tunc[q] *poterat manibus summa tellure revelli,*
Nunc stat in[r] *inmensum viribus aucta*[s] *suis.*

Hoc anno Veronenses Lucam Florentinis pro infinita 1341.
pecunia vendiderunt[4], quam mox Pisani, fulti adiutorio *(Aug.)*.
Teutonicorum[t], obsidentes[5] fame vehementissima constrinxerunt. Cui dum Florentini cum[u] innumerabili exer-

---

detulit ipsum factum et venit in Carinthiam ibique presentibus terre ipsius, Austrie, Styrie, Suevie comitibus, nobilibus atque suis fratruelibus se ipsum in sedem precipit elevari et sibi gloriam atque potenciam proclamari. *Expliciunt quae A 2 ex Libro cert. hist. assumpsit.*

a) Nam *Hor.;* Non *D* 3. b) proximis *D* 3. c) et *D* 2. d) de fr. unum *D* 3. e) *sic D* 2; karintbiam *D* 1; Corinthiam *D* 3; *cf. p.* 226, *l.* 24. f) Conradi . . presule *(ex* -li *corr.) D* 1; Chunradi presulis Gurcensis *D* 3. g) autem qu. *D* 1. h) hoc duc. *D* 1; hoc *om. D* 3. i) egerunt *D* 3. k) *intellege* fore ut hab. l) uiuens *D.* m) qui dicit *om. D* 1. 2. n) Quae pr. latas arbor sp. umbras *Ov.* o) pos. est pr. *Ov.* p) virga temp. *D* 3. q) Tum *Ov.* r) in *om. D* 3. s) acta *D* 3. t) Theutun. *D* 3. u) cum *om. D* 2.

1) *Fort. Ioh. de Horatii Epist. II,* 2, *v.* 15: metuens pendentis habenae *cogitavit, ubi vero vis verborum longe alia est.* 2) *Cf. Puntschart l. c. p.* 106 *sq.* 3) *Remedia amoris v.* 85—88. 4) *A.* 1341. *Aug.* 4. *Albertus et Mastinus de Scala domini Veronenses Lucam Florentinis CCL milibus florenorum vendiderunt, cf. tabulas Florentiae in archivo rei publicae, Capitoli XIII,* 20. *XXV,* 83, *exstantes, 'I capitoli del comune di Fir.' II, p.* 285. 5) *Obsidio Aug.* 22. *coepit.*

1341. citu succurrere vellent, territi[1] confusibiliter aufugerunt
1342. (Oct. 2). et Pisanis urbem, pecunia[a] sua perdita, reliquerunt[2].

Hoc tempore in partibus Lombardorum[3] deficientibus stipendiis quedam conglomeracio surrexit militancium de partibus Germanorum, que estimata est circiter[b] ad quatuor vel amplius milia armatorum, et est vocata 'societas coronata'[4]. Campos tenebant, spolia circumquaque exercebant, timorem suum undique diffundebant. Principem statuerunt, quem ducem coronate societatis unanimiter vocaverunt, eique obedientes in omnibus extiterunt[5].

(Iul. 16). Hoc tempore moritur Karolus rex Ungarorum,
cuius exequias papa cum cardinalibus Avinione[c], dux[d]
Albertus cum militibus suis in Karinthia sollempniter
peregerunt. Filius suus Ludewicus mox patre subterrato
(Iul. 21). in Alba-regali a Strigoniensi episcopo[6] coronatur.

Imperatoris fama odorifera pro re gesta in Iohanne filio regis Bohemie cepit in naribus principum fetere[7], qui dixerunt eum ab imperio ob enormes excessus exfuscatum[e], et regnum filio fratris[8] feruntur obtulisse; qui patruum nolens[f] exacerbare[g] nec calumpniari dicitur rennuisse. Mox tamen[h] Ludewicus Albertum de Hohenberg[i], suum cancellarium, nobilem virum de Randeck[k, 9], prepositum Babenbergensem[l] — qui pridem[10] missus ad
Ps. 17, 44. Benedictum verbo[m] Psalmiste: *Eripies me de contradictionibus populi, constitues me in caput gencium,* fecerat[n] pro Ludewico, affectuosissime papam monens[o] — provincialem Cruciferorum[p] de Nellenberg[q, 11] et magistrum

a) perd. pec. sua *D* 3. b) circ. *om.* *D* 2. c) Avione *D* 1. 2. d) Alb. dux *D* 3. e) exfestucatum *legendum?* f) uolens *D.* g) exacerbari *D* 1. 2. h) cum *D* 1; tum *D* 2; quom *D* 3. i) Hohenbergk *D* 3. k) Randekch *D* 2; Randekh *D* 3. l) brandenberg. *D* 1; babenburg. *D* 3. m) verbo — gencium *post* papam monens *ponenda esse videntur. O. H.-E.* n) fuerat *D* 2. o) mouens *D* 3; *ante hoc verbum aliud turbata serie verborum omissum esse censeo. O. H.-E.* p) cruciferum *D* 1. 2. q) Nellenberkh *D* 3.

1) *Prope Lucam. Omnia a.* 1341. *facta sunt.* 2) *A.* 1342. *Iul.* 6. *post varia proelia Lucani pactis se Pisanis submiserunt.* 3) *Pisis, propter pacem, quam civitas haec cum Florentinis iniit; 'Cron. di Pisa', Muratori, SS. XV, col.* 1012; *Andrea Dei, 'Cron. Sanese', ibid. col.* 105 *sq.* 4) *Sermo est de societate Werneri ducis de Urslingen; non legimus eam coronatam dictam esse, immo 'magnam'.* 5) *Cf. Ioh. Villani XII, c.* 9; *Ioh. de Bazano et Bonifat. de Morano, 'Cronache Modenesi' I, p.* 237—240. 6) *Stephano Csanády de Telegd.* 7) *Cf. Exod.* 5, 21. *et alios auctores simile referentes, quos enumerant Müller II, p.* 163. *et Werunsky I, p.* 295. 8) *Rudolfo palatino; cf. Cont. Martini Oppav., Eccard I, col.* 1458: dicuntur . . Rudolpho filio fratris sui *(Rudolfi I.)* regnum et imperium obtulisse. 9) *Markwardum.* 10) *A.* 1335. *Aug.*; *Müller II, p.* 274. 11) *Wolframum.*

Ulricum[a] de Augusta ad curiam destinavit[b, 1]. In quo- 1342.
rum fulcitacionem rex Francorum suum cancellarium
et Ulricum[a] de Subaudia direxit, mandans eis pape et
cardinalibus pro negocio insistere diligenter. Qui circa
finem mensis Novembris[2] sunt ingressi et convenientes *Nov. ex.*
pariter quantum poterant rem tractabant.

Hoc anno rex Castelle accepta a papa subvencione *(Maio).*
LXXV galeas Granatorum[c] submersit, *Dei presencia* 2.*Mach.*15,27.
*magnifice delectat*us[3]. Rex Francorum et[d] Anglorum con-
veniunt sicut prius, et papa misit duos cardinales[4], qui *(Maii 31).*
nil egerunt, nisi quod treugas[e] statuerunt[5] et, sicut 1343.
fertur, omnem materiam litis arbitrandam de consensu
parcium summo pontifici et cardinalibus detulerunt.

Hoc tempore quidam monachus Victoriensis vidit 1342.
in sompnis, quod flexis poplitibus[f] confessionem faceret
suarum culparum virgini gloriose. Que[g] peracta con-
fessione manum posuit super caput eius et absolucionem
dixit, iniungens psalmum: *Benedicam Dominum*[h] *in omni* *Ps.* 33, 2.
tempore pro satisfactione dicendum, evigilansque hunc
psalmum crebrius in reliquum decantavit.

Hoc anno, tempore Augusti pestifer ventus oram *Aug.*
Aquilegensis[i] portus afflavit de spumis maris Adriatici
procellosis, qui in districtus illius complexu plurimos in
mortem stravit, plurimos in infirmitatibus diucius colli-
gavit.

Dux eciam Albertus gravissime infirmatus, oracio-
nibus religiosorum communibus Deus distulit mortem
eius, quamvis longe esset positus a spe vite[6], pro eo,
ut creditur, quia terras[k] suas a contagio[l] excommunica-
cionis sagaciter conservavit, qua[m] propter imperatoris
excessus alie regiones tenebantur miserabiliter implicate.
Sed de Dei gracia in suarum terrarum gaudium con-

a) Udalricum *D* 3. b) misit *D* 3. c) grauat. *D* 3. d) *supple* rex. e) streuges *D* 1. f) poblicibus *D* 1. 3. g) qua *D* 1. h) domino *D* 3. i) Aquilegiensis *D* 2. k) suas terras *D* 3. l) contagione *D* 1. m) quo *D* 3 *forte recte.*

1) *Cf. Heinr. de Diessenh. c.* 14, *p.* 38; *Math. Neuenburg. c.* 75; *Ioh. Vitoduran. p.* 171. 2) *Heinr. de Diessenh. l. c.:* cum nuntiis regis Francorum ingressi sunt Avinionum m. Decembris . . et recesserunt in vigilia nativitatis Domini . . sine expeditione. 3) *De pugna navali, qua Aegidius Boccanegra cum navibus Ianuensibus, Castilianis, Lusitanicis Mauros a.* 1342. *prope Algesiras vicit, Ioh. tractat.* 4) *Petrum de Pratis Praenestinum et Hannibaldum de Ceccano Tusculanum episcopos.* 5) *Indutiae trium annorum a.* 1343. *Ian.* 19. *apud Malestroit initae sunt.* 6) *Cf. Eccli.* 24, 25: spes vitae.

1342. valescens, prospiciens futura, ad iuvenum ducum regimen et instructionem comites de Schawenberg[a] et de Phanberg[b] aliosque viros providos deputavit, ut biberent in puericia, quod postea ructuarent[c], et iuxta Oracium[1]:

Intendant[d] animum studiis et rebus honestis.
Nam[e] puer[f] est, etas,

ut dicit Ovidius[2],

mollis et apta capi.

De statu Ludewici iterum et finalis[g] conclusio de diversis. Capitulum XII.[h] et ultimum.

1343. (Ian.). Anno Domini MCCCXLIII. nuncii Ludewici imperatoris a curia inefficaciter revertuntur, negocium retrocessum in regem Francie contorquentes[3], qui dudum[4] promiserat, quod eum sedis gracie reformaret. Obstitit eciam regis Bohemorum instans querela, suum ac filii dedecus ulcisci per iusticiam postulantis[i, 5]. Fertur
(Apr. 12). nichilominus summus[k] pontifex terminum statuisse, ut errorem recognosceret, terram Tyrolensem redderet[l], imperium resignaret; et hac via et non alia se[m] graciam inventurum. Qui respondit divine providencie ad omnem eventum se pocius submissurum. Papa cancellarium suum Albertum de Hohenberg solum inter eos, qui missi fuerant, a Ludewico discedere persuasit, spondens sibi melius a sedis gracia providendum[6]. Pontifex denuo
(Apr. 10). contra terram Tyrolensem novos processus condidit et patriarche publicandos demandavit[7]. Similiter contra Ludewicum, si ceptis non desisteret et monitis salutaribus non intenderet, per[n] provincias locorum et ecclesiarum principalium undique statuit procedendum. Quod

a) *sic D* 2; schönberg *D* 1; Schönnberkh *D* 3. b) phannberg *D* 1 *h. l.; cf. supra p.* 193, *n.* v. c) *sic D* 2. 3; eructuar. *D* 1. d) Incendunt *D* 1; Intendes *Hor.* e) Sed *Ov.* f) pueri *D* 2. g) finali conclusione *D* 3. h) undecimum *D* 3; XII. capittulum (et ult. *om.*) *D* 1. i) postulantes *(s post add.) D* 3. k) summum pontificem *D* 3. l) et *add. D* 3. m) gram se *D* 3. n) per *om. D* 3.

1) *Epist. I,* 2, *v.* 36. 2) *Ars am. I, v.* 10. 3) *Cf. supra p.* 229, *n.* 2. *et Ioh. Vitoduran. p.* 171. 4) *A.* 1337. 5) *Qui tempore, quo legati imperatoris Parisius venerunt, ibi fuisse videtur; cf. Ioh. Vitoduran. p.* 171. *et Müller II, p.* 169, *n.* 4. 6) *Idem tradit Heinr. de Diessenh. l. c.* 7) *Apr.* 10; *in regestis Clementis VI. epistolae inscriptum est:* patriarchae Aquileiensi eiusque suffraganeis, *Raynald., Ann. eccl.* 1343, *c.* 42; *cf. Lang l. c. I,* 1, *p.* 240, *nr.* 289a.

Albertus dux in suis fieri districtibus nullatenus . . . . .[a]; 1343. dicitur[b] quoque[c] Ludewicus[d] inniti[e] cuidam[f] dyalogo[1], quem Wilhelmus Okkam[g] ordinis Minorum, Anglice nacionis, de diversis materiis et sentenciis sub forma discipuli querentis et magistri edidit respondentis. Quem divisit in tres partes[2]: Prima tractat de hereticis, secunda de dogmatibus Iohannis pape XXII, tercia de gestis circa fidem altercancium orthodoxam. Qui eciam regulis artis loice[h] subtilissima[i] multorum ingenia occupavit.

Hoc anno moritur Rupertus rex Sicilie tempore *Ian.* (19). Ianuarii, duas relinquens filias[3]; quarum una[4] nupsit Andree Ungarorum quondam Karoli regis filio[5], quem post[k] se regnaturum designavit, altera[6] eque viro tradita nobili et potenti fuit[7], qui regnum racione coniugii similiter usurpavit. Mater autem Andree[8] transfretavit actura, ut filio suo coronam apud regnicolas et apud summum pontificem[l] obtineret[9]. Moritur et[m] hoc tem- 1342. *(Aug.* 15*).* pore Petrus[10] rex Sicilie, cui succedit filius suus senior[11], natus ex filia Ottonis ducis Karinthie[12]. Huic regno propter inhabitantes principes, sicut ab antiquo ex Friderici et Menfridi temporibus, postquam[n] Arrogonii idem regnum post Karolum Provincialem obtinuerunt, aversum sedes apostolica vultum gerit; ambo tamen principes, unus in Sicilia, alter in Apulia et Kalabria, tytulo regnorum Sicilie et Ierusalem[o] perfunguntur.

Ludewicus Ungarorum rex cum Karolo marchione, 1343. *(Febr.* 25*).* socero suo, solacium militaris exercicii in Bohemiam condixit[p], in Teutonicorum[q] et Bohemorum milicia delectatus. Cui facto Fridericum ducem Austrie iuvenem contigit interesse, Alberto patruo parumper graviter[r]

a) voluit *add. D* 1; permisit *vel simile verbum addendum videtur. [Plura omissa esse censeo. O. H.-E.].* b) admisisse *add. D* 2. c) quem *D* 2. d) luduicum *D* 1. e) *emendavi O. H.-E.;* inici *D.* f) quodam *D* 2. g) Occam *D* 3. h) loyce *D* 1; logice *D* 3. i) subtilissimis *aut* subtilissime *corrigendum esse censeo. O. H.-E.* k) post *om. D* 3. l) pont. *om. D* 2. m) *fort.* eciam *legendum.* n) post *D* 3. o) ihrlm *D* 1; iherusalem *D* 3. p) conduxit *D* 2. q) teuthon. *D* 1; theuthun. *D* 3. r) gravate *D* 2.

1) *Cf. Riezler, 'Die literar. Widersacher d. Päpste' p.* 257—271. 2) *Haec e praefatione Dialogi.* 3) *Neptes, filias Caroli ducis Calabriae, filii Roberti, qui iam a.* 1328. *obiit.* 4) *Iohanna.* 5) *Minori.* 6) *Maria.* 7) *A.* 1343. *Apr.* 28. *Carolo duci Dyrrhachii nupsit; Summonte, 'Hist. di Napoli' II, p.* 414. 8) *Elisabeth vidua Caroli I. Roberti regis Ungariae.* 9) *Quae Iul.* 25. *Neapolim pervenit.* 10) *II.* 11) *Ludovicus.* 12) *Elisabeth.*

1343. hoc ferente. Sed cum videret iuvenis animum ad opus virtutis et gloriam incitari, omnia impendia cum affluencia designavit. Et dum cunctos in omni illo apparatu dux precelleret, ut sibi singulare decus liberalis magnificencie acclamaretur, Albertus quod gestum fuerat collaudavit, iuxta versiculos Ovidii[1], qui dicit:

Excitat auditor studium, laudataque virtus
Crescit, et inmensum gloria pondus[a] *habet.*

Hoc tempore familia Herquini[2] visa est in marchia Carniole pugnare per aera armis igneis intempeste noctis tempore. Et dum rei[b] experiencia quereretur, inventum est veteres mulieres plagatas et graviter vulneratas[c]. Quidam sacerdos audiens et videns perterritus vix ad vires corporis respiravit.

Apr. 12. Hoc anno in vigilia sancti[d] pasce in territorio Spirensi[e] solitarius quidam[f] Ludewicus nomine in nemore a Iudeis est morte horribili interemptus[3]. Nam ligatum super scalas capite demisso, membra conscindentes, per venas sanguinem extrahentes, caput terebro[g] perforantes, mortuum relinquentes miseri[h] abierunt. Qui repertus et ad ecclesiam delatus maximis cepit miraculis choruscare. Iudei nephandissimi capti et exusti subito facinus sunt professi.

Hoc tempore civitates Lombardie agente Gwilhelmo[i] legato, Sanctorum quatuor Coronatorum presbitero cardinale[4], ad sacramenta plene concordie convenerunt[5] et, ut illam societatem coronatam dissolverent, condixerunt. Primores etenim urbium in singulis vadis fluminum inmeabilium, ne transirent vel evaderent, insidias posuerunt. Qui dum inopia victualium premerentur, se ad exitum

(*Mart.* 28).

a) calcar *Ov.* b) rex *D* 3. c) *quaedam omissa esse videntur. O. H.-E.* d) sancte *D* 1; sancti *om. D* 3. e) spyr. *D* 1. f) quodam *D* 3. g) cerebro *D* 1. 3. h) misi *D* 2. 3. i) wilh. *D* 1; Gvilh. *D* 3.

1) *Ex Ponto IV*, 2, *v.* 35 *sq.* 2) *Vox Gallica, saepius* Hellequinus; *cf. Grimm, 'D. Mythol.' II, ed.* 3, *p.* 893; *F. Panzer, 'D. Heldensage im Breisgau' p.* 57. 3) *Ioh. Vitoduran. p.* 182. *hoc* in festo paschatis aput Wormaciam *factum esse tradit.* 4) *Cf. Vita Clementis VI. prima, Baluze I, col.* 245; *eum tractatibus cum Wernero duce conclusis interfuisse alibi non legitur.* 5) *Secundum Chron. Estense, Muratori, SS. XV, col.* 407 *sqq., Obizo marchio Estensis Ferrariae post foedus cum aliis principibus Lombardiae ictum Wernerum ducem pactis, ut secederet, commovit. Quae sequuntur ex parte ad tempora anteriora referenda sunt; cf. Hist. Cortus. VIII, c.* 10, *l. c. col.* 909; *Ioh. Vitoduran. p.* 174 *sq.*

paraverunt et circa montem Pardonis eis obsistentem [1343.] rustice plebis infinitam multitudinem prostraverunt, sicque clausuras oppositas evaserunt; quidam vero assueti in partibus illis hinc inde se[a] in civitatibus receperunt.

Hoc tempore puella quedam Iudaice gentis circiter duodennis in Stiria manens vidit in sompnis se cum Christianis in quadam ecclesia accedere ad altare, ut assumeret corpus Christi. Quod dum sacerdos manum[b] retrahens[c] denegaret, dicens eam non habere signaculum fidei Christiane, expergefacta nutricem, que in domo patris eius lactavit pueros, consulit[d] Christianam. Que eam in[e] Karinthiam clam abduxit, ubi in oppido quod Frisacum[f] dicitur cathezizatur[g] et magno cordis desi- [*cf. Ps.* 20, 3.] derio baptizatur, Christianis votivas solventibus Deo laudes.

Hoc eciam anno, tempore Iunii principibus elec- [1343? *Iun.*] toribus de rege tractantibus, dum simul prope Confluenciam in pomerio Rensensi consisterent, Ludewicus adveniens inopinate[1] eorum propositum faceta modestia interrupit, spondens se sancte[h] matris ecclesie graciam omni conamine quesiturum eorumque se nutibus atque consiliis submissurum. Et rediens ad partes Noricas [1342.] cum Ratisponensibus litis materiam adorditur, que licet graviter a primordiis texeretur, Deo tamen volente ad tempus biennii est treugata[2]. [(*Nov.* 24).]

Ludewicus Ungarorum rex precipitis animi cum [1343.] inmenso exercitu vadens ad partes Transilvinas[i], amissis pluribus, rediit, fremens vindictam cotidie meditatur[3].

In partibus superioribus Karinthie hoc tempore quidam desperatus per fenestram ecclesie cuiusdam in ymaginem dulcissime Marie virginis telum torsit. Filius matris iniuriam non ferens presbitero cuidam[k] rapto

a) in civ. se *D* 2. b) manu *D* 2. c) detrah. *D* 3. d) Christ. cons. *D* 1; Christ. *ante* que in *D* 2. e) clam in Cor. *D* 3. f) Frys. *D* 2. g) *sic D* 1. 3; chateziz. *D* 2. h) sancte *om. D* 1; beate *D* 3. i) transsiluanas *D* 2. k) credam *D* 3.

1) *Cf. ad haec Müller II, p.* 172, *n.* 2; *Riezler, 'Gesch. Bayerns' II, p.* 480, *n.* 2. *Cum nihil eorum alibi referatur et hoc Ludovici iter ab itinerario eius discrepet, resque contra Ratisponenses a.* 1342. *gestae sint, nescimus an omnia ad declarationem a.* 1338. *factam referamus.* 2) *Haec ita non recta; Ratisponenses, qui Heinrico de Stein episcopo imperatoris sequaci infesti fuerant, post quasdam inimicitias a.* 1342. *gestas Nov.* 24. *in Ludovici gratiam recepti sunt. A.* 1343. *et Ioh. Vitoduran. p.* 198. *haec attribuit.* 3) *Falsa; rex seditiones Transsilvaniae et Walachiae sine bello compescuit.*

1343. apparuit et indignacionem suam super genus humanum effusam[1] quasi iam ad perdicionis baratrum declaravit. Beata virgo, mater gracie, mater misericordie, precum suarum opposicione et prolis amplexacione, quam nichil negando[a] honorat filius, instantissime iram[b] filii mitigavit. Presbiter reversus[c] ad se ipsum letanias et oraciones populo persuasit et indixit, et ipse quidem post percepcionem corporis Domini in ministerio altaris calicem sumens quasi tenerrimi agnelli sanguinem respicit excrescere, ita ut ex ore eiceret et horreret; qui usque hodie in miraculum et fulcimentum Christiane fidei visus a pluribus conservatur.

Hoc tempore inter Bohemos et Australes in metis se contingentibus residentes, scilicet de Rosenberg[d] et de Walse[e], grave disturbium est exortum, quod nullatenus extinguendum sine terrarum periculo credebatur[f]. Sed Albertus alloquens Karolum marchionem breviter negocium ad[g] federa pacis traxit[2]. Sed et alias inter suos crebrius exuberantes spumas licium rigore, persuasione et paciencia equi moderaminis consopivit iuxta Salo-
Prov. 3, 17. monem, qui dicit: *Omnes semite illius pacifice.*

Renus[h] inundans hoc tempore pontes et edificia multa stravit[3].

Imperator receptis ambassatoribus[i] regis Francie[4] de obtentu gracie sedis apostolice spem concepit, quam sicut anchoram firmam tenet, et missis suis nunciis adhuc agentibus in curia[k. 5] relevacionem tedii prestolatur.
Aug. *(Iul. 29).* Hoc anno, tempore Augusti[6] moritur venerabilis Heinricus archiepiscopus Salczpurgensis[l], et eligitur Ortolfus[m] prepositus ecclesie, qui usque hodie in curia

a) hon. neg. *D* 1. 2. b) filii iram *D* 2. c) ad se ipsum rev. *D* 3. d) rosenberch *D* 1; roͤseuberkh *D* 3. e) Waltze *D* 3. f) *sic D* 1; uideb. *D* 2; redeb. *D* 3. g) de federe *D* 1. h) Renus — stravit *post sequentia* Imperator — prestolatur *(l. 24—27) D* 3. i) ambasiat. *D* 1. 2. k) curiam *D* 2. l) saltzburg. *D* 1. m) Ordolfus *D* 3.

1) Effundere indignationem *pluries habet Ezech. O. H.-E. Cf. Is.* 42, 25. *Thren.* 2, 4. 3, 11. 2) *Cf. Kal. Zwetl., SS. IX, p.* 691. *(a.* 1346*); Doblinger l. c. p.* 277, *qui haec a.* 1345. *attribuere vult, quamvis in Kal. Zwetl. temporum series corrupta sit.* 3) *Heinr. de Diessenh. c.* 15, *p.* 39 *(Iul.* 25; *Aug.* 27*); Ioh. Vitoduran. p.* 183. 192. *(c. Aug.* 24*).* 4) *Cf. Müller II, p.* 174, *n.* 4. 5) *Markwardo de Randeck electo Babenbergensi, Eberhardo de Tumnau praeposito Augustano, Ulrico Augustano protonotario; haec legatio secundum Heinricum de Diessenh. c.* 15, *p.* 45. *a.* 1344. *post Apr.* 23. *a curia recessit.* 6) *Immo Iul.* 29.

manens confirmacionis et aliorum beneficiorum graciam sustinet et expectans[a·1]. 1343.

Hoc anno[b], mense Octobris Elizabeth, relicta quondam Heinrici ducis Austrie, moritur[2] et in Campo-regis sepelitur[3]; exequie eius Wienne ab Alberto duce pie et sollempniter celebrantur. *Oct.*

Mense Novembris adeo valida fulgura et tonitrua mugierunt per Karinthiam, ita ut plura castra et castrorum turres atque menia incenderent, deicerent et vastarent. *Nov.*

Igitur Ludewicus adhuc sub fluctibus navigans procellosis[4], bone tamen spei factus, quod ad portum sue tranquille stacionis sua figatur anchora, confidit animo inconcusso iuxta Oracium[5], qui dicit:

Ego utrum[c]
Nave ferar magna aut[d] *parva, ferar unus et idem*

sum, in prosperis scilicet et adversis. Albertus eciam nostrarum dux terrarum, fratruele Friderico ad superiores partes expedito, informatore et cancellario sibi Ulrico[e] Curiensi presule[f] deputato suisque terris regulatis, ad pacis comoda circumquaque ....[g].

Ego, futura relinquens posteris melius annotanda, *finem faciam sermonis; et siquidem bene et ut hystorie competit, et ipse velim. Si*[h] *autem minus digne, concedendum est michi* ad laudem sancte et individue trinitatis, cui sit honor, laus et gloria et maiestas per infinita secula seculorum! Amen. 2. *Mach.* 15, 38. 39.

a) *sic D.* b) tempore *D* 3. c) uirum uane ferar *D* 2. d) an *Hor.* e) Udalr. *D* 3. f) episcopo *D* 1. g) *desunt quaedam, Würdtwein et Boehmer suppleverunt* vigilavit, *Pez rectius cursum servans* convertitur; *sed plura deesse putarim.* h) Sin *Vulg.*

1) *Ortolfi de Weisseneck electione cassata a.* 1343. *Oct.* 29. *a Clemente VI. de ipso provisum est, Lang l. c. I,* 1, *p.* 246, *nr.* 295; *Nov.* 26. *vel* 27. *etiamtum Avinione fuit, ib. p.* 247, *nr.* 295[a]. 2) *Cf. Cont. Claustroneoburg. VII, SS. IX, p.* 756; *Seemüller, 'Mitteil. d. Instit. f. Österr. Geschichtsf.' XIV, p.* 121 *(Sept.* 14*).* 3) *Cf. Liebenau, 'Kl. Königsfelden' p.* 60, *n.* 6. 4) *Cf. epistolam Benedicti XII. Ludovico IV. a.* 1337. *Iul.* 20. *directam, Raynald. a.* 1337, § 4: Navim tuam guerrarum fluctibus, quae ut plurimum periculosos sortiuntur eventus, provide non exponas. 5) *Epist. II,* 2, *v.* 199 *sq.*

LIBRI VI.

PARTES CODICIS WESSOBRUNNENSIS[a].

f. 142'. Hoc anno[1] iuvencula Iudea quatuordecim[2] habens annos Frisaci[b] veniens baptizari devotissime subplicavit; que retulit se vidisse, quod in ecclesia quadam splendida extiterit, ubi sacerdos omnes corpore Dei communiverit, sibique petenti corpus Domini denegatur, quia alterius legis esset. Que inflammata in fidem catholicam baptismi gratiam est adepta.

Marchio Moravie anticipavit nuptias cum[c] filia sua[3] et rege Ungarie.

1342. Anno Domini $\mathrm{M}^{0}\mathrm{CCC}^{0}\mathrm{XLII}^{0}$ massa armatorum sex milium[4] coadunata, dicta 'societas coronata', stipendiis in Ythalicis civitatibus minoratis se mutuo federe constrinxerunt, et precipue de partibus Germanie superioris et inferioris, paucis aliene[d] nacionis intermixtis, se numquam ab invicem deserturos; stipendia quarundam[e] civitatum, que[f] ipsum[g] metuerant, recipiebant, singulis mensibus XVIII milia florenorum. Ducem inter se statuerunt, quem[h] ducem societatis coronate vocaverunt; capitanei et primates civitatum ipsam sibi certatim allicere pro adversariorum internicione[i] prece[k] et precio studuerunt.

a) *Cf. supra I, p. XI.* b) *lege* Frisacum. c) filie sue cum rege *legendum.* d) aleene *c.* e) quor. *c.* f) qui *c.* g) *sic c.; fort. Ioh. de Wernero duce, cuius nondum meminit, cogitavit.* h) quem — voluit *(p. 337, l. 1) a Ioh. postea superius adscripta.* i) internicīe *c.* k) precio *c.*

1) *Rec. D p.* 233. *haec a.* 1343. *attribuit.* 2) circiter duodennis *D.* 3) *Margareta, a.* 1338. *Mart.* 1. *Ludovico regi sponsa, quae a.* 1343. *intrante ei nondum nupserat, quod ex testamento Roberti regis Neapolis (qui obiit a.* 1343. *Ian.* 19*) efficitur. Haec ad curiam Pragae a.* 1343. *Febr.* 25. *habitam (cf. rec. D, supra p.* 231*) spectare videntur.* 4) *Alium numerum habent D p.* 228. *et Eccardi Cont. Martini col.* 1458.

Lůdewicus Moguncian capere voluit. . . . . 1343.
icicie[a] pariter habuerunt. Regis Anglie et Francie causa in summum pontificem et collegium cardinalium compro- *(Ian. 19).* missa interim per triennium est treugata[1].

Processus gravissimi iterum contra Lůdewicum mar- *(Apr. 10).* chionem, Lůdewici filium, et Margaretham [patr]iarche[b] Berthrando diriguntur per diversas provincias publicandi[2]. Insuper papa dedit auctoritatem procedendi contra singulos patriarche et nobiles absolvendi [a[b]] iuramento, quo ligati[c] [fuerunt[d]].

Hoc anno ambassatores Lůdewici[3] de curia ineffi- *(Ian.).* caciter revertuntur[4], ipsam inefficaciam in regem Francie retorquentes, qui pridem promiserat se velle[e] indubitanter, quod Ludewicus reciperetur in graciam, procurare. Ita[f] fuit legacio pape, ut honorem resignet, ut errasse se dicat, ut comitatum Tyrolis restituat.

Hoc anno Rupertus rex Sicilie *senex et grandevus*[5] *1. Reg. 17, 12.* moritur, et Karoli Ungarie regis filius, Lůdewici iam *(Ian. 19).* regnantis frater, Andreas a Carnotense et Tornacense cardinalibus[6], ut dicitur et creditur, coronatur. Lůdewicus *(Ian. 22).* rex Ungarie, Fridericus dux Austrie, Ottonis ducis filius, Karolus Moravie marchio in[g] Praga[7] solacium mutui *(Febr. 25)* colloquii et . . . .[h].

a) *tres litterae abscisae, sed plura omissa esse vides, fort.* [inim]icicie par. hab. *sequentibus inseri debebant.* b) *abscisa supplevimus.* c) legati *c.* d) *omissam vocem cursus gratia ita supplevimus.* e) velle indub. *supra lin. add.* f) Ita — restituat *(l. 16) ante* Hoc a. *(l. 11) scripta sine dubio huc spectant.* g) sol. in Pr. *a Ioh. transposita.* h) *reliqua abscisa.*

1) *Cf. supra p.* 229, *n.* 4. 5. 2) *Cf. supra p.* 230, *n.* 7. 3) *Cf. supra p.* 228, *n.* 9 — 229, *n.* 1. 4) *De tempore cf. supra p.* 229, *n.* 2. 5) *Octoginta fere annos natus.* 6) *Non ab his. Clemens VI. Aimericum S. Martini in Montibus presb. card., antea Carnotensem episc., Iohannae tutorem regno praefecit, a quo haec a.* 1344. *Aug.* 31. *coronata est. Tornacensis episc. Andreas S. Susannae presb. card. antea fuerat.* 7) *Cf. supra p.* 231 *sq.*

APPENDICES.

I. PRAEFATIO III[1].

*f. 133. **Nos cum prole pia benedicat virgo Maria!*

Ab Adam usque ad diluvium secundum Methodium[2] annorum duo milia computantur, quamvis LXX interpretes magis et Ieronymus minus dicere videantur[3]. In quibus reges et principes non fuerunt, sed primates, qui summam rerum inter se velut familiarum capita gubernabant[4]. Noe autem genuit tres filios, Sem, Cham et Iaphet, et quartum nomine Yonitum, ut dicit Methodius[5], cuius in Genesi mencio non habetur, cui pater in terra Etham iuxta mare orientis, quod dicitur Elyochera, id est solis regio, contulit principatum. Hic futurorum predixit eventus regnorum, quia dono sapiencie precipue *Dan. c. 2.* floruit. De quibus Daniel prophetavit, videlicet quod de stirpe Cham primum exurgeret regnum Assyriorum, de Seth[a] Persarum dominacio et Medorum, de Iaphet potencia Romanorum[6]. Primus enim Nemroth regnum Babiloniorum iniciavit, qui de germine Cham processit[7]; Iethram super filios Sem, Suffenes super filios Iaphet regnare primitus sunt exorsi, sicut in questionibus super

a) *sic Ioh.;* Sem *legendum est.*

1) *Hanc praefationem inter recensiones C exstantem, in rec. D, ut videtur, non receptam hoc loco addere visum est, cum, quo Ioh. eam inserere voluerit, scire non iam possimus.* 2) *Pseudo-Methodius c.* 2, *ed. Sackur, 'Sibyll. Texte und Forsch.' p.* 63: in explicionem secundi miliarii factum est dilluvio aquarum. 3) *Haec ex Ottonis Frising. Chron. I,* 3: Fuerunt autem ab Adam usque ad diluvium iuxta septuaginta interpretes anni 2262, iuxta Ieronymum 1666. 4) *Otto Fris. pergit:* capita familiarum decem; *cf. ibid. c.* 4—6. 5) *L. l. c.* 3, *p.* 63 *sq.:* Ionitus autem filius Noe introivit in Eoam usque ad mare qui vocatur Hiliuchora, id est regio solis. 6) *Cf. Ottonis Fris. epistolam Regenaldo cancellario datam et Petri Comestoris Hist. scolast., Genesis c.* 37. 7) *Ottonis Fris. Chron. I,* 4.

Genesim[a] Philo dicit[1]. Romanum igitur imperium fortissimum omnium tres partes orbis, Asyam, Affricam et Europam, victoriosissime sicut statua f[errea][b] perdomuit et metalla cetera subegit[2], *et hoc exercicio armorum, disciplina castrorum usuque milicie,* ut Vegecius[3] protestatur. Exactis Romanis Greci subintraverunt, qui Romani nominis gloriam ad natale solum transferentes[4] Francis monarchie gubernacula reliquerunt[5]; quibus defluentibus et regnum dividentibus et in posteros multipliciter subdividentibus Germani inter Europe gremium vix tam amplissimi amictus gracillimam laciniam prendiderunt[c, 6]. Et cum nostra[d] sit habitabilis, quoad propositum duas in ea Gallias[7] et eque duas Germanias[8] repperimus, prout virorum stilus illustrium declaravit. Prima siquidem Gallia dicitur Transalpina[9] et complectitur Ythaliam[10], que *Appennino* et *Pyrene*is[e] montibus *in longum ductis hinc inde septa* est *tamquam eorundem monci*um *umbilicus*[11]; et dicuntur Appennine Alpes ab apperiendo, *quia Hannibal* ab *Hyspania veniens* in *Ythaliam eas apperuit et rupit aceto,* sicut asserit *Iuvenalis*[12], *Pyrene*e vero vocantur a frequenti *igne fulminum,* quo ardere videntur, ut dicit Ysidorus[13], et sunt *quasi* quoddam *inter* Ythaliam[14] et *Hyspaniam munimentum.* Igitur Ythalia, que est in Gallia Transalpina, distinguitur in interiorem et exteriorem[15]. *Interior* a monte *Appennino, qui dicitur* iam *vulg*ariter *mons Pardonis,* ex*tenditur usque ad Faraum, brachium* scilicet *maris* ultra *Siciliam,* ubi *termin*us est *Europe*, et includit Thusciam usque ad mare Tyrrenum,

a) gen̄ *c.* b) *abscisa supplevimus.* c) *sic c.* d) *supple* terra. e) is *atramento coperta c.*

1) *In Philonis Alexandrini Super Genesim quaestionum et solutionum libro (in calce Antiq. biblicarum eiusdem translato ab incerto interprete, ed. Μικροπρεσβυτικόν, Vet. quorund. brevium theologorum elenchus, Basileae* 1527, *p.* 340 — 357*) haec non leguntur.* 2) *Cf. Dan.* 2, 40: et regnum quartum erit velut ferrum: quomodo ferrum comminuit et domat omnia, *et v.* 31: quasi statua una grandis; *Otto Fris. Chron. I,* 25: ab hinc ferrea successit aetas. 3) *De re militari I,* 1. 4) *Cf. Otto Fris. Chron. IV,* 31. 5) *Cf. ibid. c.* 32. *V,* 31. 6) *Cf. ibid. VI,* 22. 7) *Cf. Isidor. Etymolog. XIV,* 4, 25. 26, *a quo Ioh. aliquanto discrepat.* 8) *Cf. ibid. XIV,* 4, 4: Duae sunt autem Germaniae. 9) *Ibid.* § 26: Transalpina, id est trans Alpes, contra septentrionem. 10) *Dubitamus, num Ioh. hoc absurdum in ullo libro legerit.* 11) *Ottonis Fris. Gesta Friderici imp. II,* 13. 12) *Isidor. XIV,* 8, 13, *qui Iuvenalis Sat. X, v.* 153. *affert.* 13) *Isidor. l. l.* § 15. 14) Galliam *Isidor.* 15) *Ex Ottonis Fris. Gestis Friderici imp. II,* 13.

Campaniam, Calabriam, Apuliam cum provinciis interiectis illamque oram maris, ubi olim Maior Grecia dicitur extitisse[1]. Hec *a rege Siculorum Ythalo* nunc *Ythalia,* prius *Lacium et Saturnia* dicebatur[2]. Exterior continet Emiliam, que nunc Romaniola dicitur, cuius metropolis est Ravenna[3], Liguriam, cuius metropolis est Mediolanum[4], Veneciam, cuius metropolis est Aquilegia, urbs quondam ante destructionem Athile regis Hunorum celebris et insignis[5]. In hac pro loci conveniencia Iulius Cesar forum rerum venalium instituit, et ob hoc Forum-Iulii usque hodie appellatur[6]. Alboynus autem ex Pannonia veniens exercitum auxit cum feminis, que crines ad mentum deflectentes virilem faciem simulabant, et prevalente eo in terra, hoc novo casu a barbis longis, quibus gens Hunorum utitur, Langobardie vocabulum provincia dicitur conservasse[7]. Secunda Gallia dicitur Cisalpina et scinditur in tres partes, scilicet Celticam, Belgicam et Togatam, que[a] et Lugdunensis vocitata[8], quamvis quidam primam Galliam, scilicet Transalpinam, Togatam a[b] vestitu protenso eorum et hanc secundam, scilicet Cisalpinam, Comatam a[c] cesarie dependente[d] asserere videantur[9]. Et quidem Celtice Bituricensis, Belgice Treverensis, Togate Lugdunensis presules primatum retinent dignitatis. Celtica Aquitaniam, Franciam, Vaschoniam, Provinciam cum pluribus districtibus comprehendit; et quidam eandem Aquitaniam, quam et Celticam esse volunt. Belgica ab Alpibus nascitur, ab urbe Belgis, que et Belvacum, vocabulum trahens[10],

a) que — vocitata *in marg.* b) a vestitu eorum *in marg.,* protenso *inter lineas add.* c) a ces. dependente *inter lineas add.* d) *supple* vocatas esse.

1) *Ex Ottonis Fris. Gestis l. l.; cf. Isidor. Etymol. XIV,* 4, 18: Italia . . magna Graecia appellata est. 2) *Isidor. l. l.* 3) *Otto Fris. Gesta l. l.:* ulterior Italia . . tribus distincta provinciis, Venetia, Emilia, Liguria, quarum primae Aquilegia, secundae Ravenna, terciae Mediolanum metropoles fuere, *et inferius:* ut . . ea pars Italiae, quae antea Emilia dicebatur, nunc Romaniola . . vulgo usque hodie dici soleat. 4) *Cf. supra p.* 18, *n.* 8. 5) *Cf. Otto Fris. Chron. IV,* 27. 6) *Hoc loco Ioh. Chronico quodam Italico nobis ignoto, quo et alibi (cf. supra I, p. XIX, n.* 3*) adhibuisse videtur, usus est; in quo Pauli diac. Hist. Langobard. II,* 14. *exscriptum erat. Similia in Gestis Berengarii I, v.* 62, *MG. Poetae IV,* 1, *p.* 360, *et in Festi Epitome ed. Thewrewk de Ponor p.* 59. *leguntur.* 7) *Ex Ottonis Fris. Gestis l. l.* 8) *Cf. Honorii Augustodun. Imago mundi I, c.* 29; *sed Galliae Celticae notitiam aliunde Ioh. habuit; cf. Plinii Hist. natur. IV,* 17, 105. 9) *Honorius Augustod. l. l.* 10) *Cf. Isidor. Etymol. XIV,* 4, 26.

contra aquilonem vergens, sinu oceani accipitur; hanc postea Lotharius a suo nomine vocavit Lotharingiam, ut patebit[1]. Togata sive Lugdunensis Burgundie complexum, litora Rodani, Sone, Tube fluminum colligit usque ad mare Marsilium cum finibus interclusis[2]. *Et *f. 133'. nota, quod *Galli a* lacteo *candore populi* sunt vocati; *gala enim Grece dicitur lac*[3] Latine. De quibus dicit Eutropius[4], quod *Gallorum animi feroces* in pugna contra Romanos, *corpora plus quam humana erant. Sed experimento deprehensum est, quod virtus eorum sicut primo impetu maior quam virorum, ita minor sequens quam feminarum. Alpina corpora humenti celo educata habent quiddam simile nivibus suis, cum* ex[a] *calore pugne statim in sudorem eunt et levi motu*[b] *quasi sole laxantur. Franci* autem ex Troyanorum semine trahentes originem[5] *a quodam proprio duce* suo vel secundum *alios a ferocitate nuncupa*ntur. *Sunt enim illis mores inconditi* et *naturalis ferocitas animorum*[6]. *Germania* est dicta secundum Ysidorum[7] *superior iuxta septentrionalem oceanum, inferior circa Renum, et est* vocata a *fecunditate gignendorum populorum. Germane gentes* sunt *dicte, quod sint inmania corpora inmanesque naciones, sevissimis durate frigoribus, qui mores ex ipso celi rigore traxerunt, ferocis animi et semper indomiti, raptu venatuque viventes; horum plurime gentes, varie armis, discolores habitu, linguis dissone et origine vocabulorum incerte*[8]. Et Iosephus[9]: *Quis vestrum non audivit multitudinem Germanorum? Virtutem et magnitudinem corporum, ut arbitror, sepe vidistis, spiritus maiores corporibus gerentes, animam contemptricem mortis, indignaciones vehemenciores feris habent.* Nec mirandum, quia Vegecius[10] dicit *in omnibus locis ignavos et strennuos nasci*[c], *sed tamen gens gentem in bello precedit, et plaga celi ad robur non tantum corporum, sed eciam animorum plurimum valet.* Secundum Honorium[11]

a) mox *Paul. et Hist. misc.* b) modo *Paul.;* motu *Hist. misc.* c) nasci — precedit et *a Ioh. in marg. add.*

1) *Supra I, p.* 22. 44. 66. 106. 2) *Haec omnia ita apud Iohannis auctores nobis notos non leguntur; patet eum librum quendam de Galliarum provinciis tractantem legisse. Cf. supra I, p.* 259, *l.* 11—14. 3) *Isidor. Etymol. XIV,* 4, 25. 4) *Pauli Hist. Romana vel Hist. miscella III,* 5. 5) *Haec ex Ottonis Fris. Chron. I,* 25. *IV,* 32. 6) *Isidor. Etymol. IX,* 2, 101. 7) *Ibid. XIV,* 4, 4. 8) *Ibid. IX,* 2, 97. 9) *De bello Iud. II,* 16, 4. 10) *De re militari I,* 2. 11) *Imago mundi I,* 24, *SS. X, p.* 132.

superior Germania a Danubio usque ad Alpes et *versus* oceanum[a] *Reno, versus aquilonem Albia*[b] *fluvio terminatur. In hac est regio Suevia a monte Suevo,* que *et Alemannia* sive[c] Altimannia pro situs altitudine[1], *a Lemanno*[d] sive[e] Brigantino[2] *lacu dicta; hec et Recia, in* qua *Danubius nascitur. In* hac *est Noricus, qui et Bawaria, in qua est civitas Ratispona. Est et Orientalis Francia, cui Thuringia* et *Saxonia coniunguntur. Inferior* secundum eundem[3] *est ab Albia, que versus aquilonem* accipitur[f], *in* qua *est Dania, Norwegia, Messia, Pannonia, Bulgaria*[g]. Si cui hec particio displicuerit, legat Orosium, Plinium, Solinum, Ysidorum, Erodotum[4] et alios, qui orbis clymata sunt scrutati, ex quibus eligant ponere quod placebit. Ego vero brevitatem sectans docilibus auditoribus sectionem distinxi facilem et succinctam, non multum, ut arbitror, differentem ab aliis. Unde Oracius in Poetria[5]:

Esto brevis, ut cito dicta
Percipiant animi dociles teneantque fideles.

II. PRAEFATIONIS IV. FRAGMENTUM[6].

f. 142. Opus, pater, si dignum duxeritis, subplementum poteritis appellare, eo quod subpleat aliqualiter alia chronicalia vel quedam adiecta priorum et modernorum temporum, [que[h]] vel ipse viderim*, audierim seu eciam

*) *Ioh. paulo superius add.:* memini me vidisse, audisse vel in scriptis autenticis repperisse.

a) occasum *Hon.* b) Albio *Hon. h. l., cuius ed. princeps* Albia. c) sive — altitudine *in marg. a Ioh. add.* d) ab Alamanno lacu *Hon., quidam vero codd.* a Lemanno. e) sive Brigantino *inter lineas.* f) oceano excip. *Hon.* g) Vulgaria *Hon.* h) que *abscisum.*

1) *E prologo Vitae Galli auctore Walahfrido, SS. rer. Merov. IV, p.* 281, *l.* 11—15: terram, quam nos Alamanni vel Suevi incolimus, Altimanniam sepius nominari . . .: ab alto situ provinciae idem vocabulum a modernis confictum est. 2) *Ibid. p.* 282, *l.* 1. 2: Brigantium oppidum . . . lacui qui Rheno interfluente efficitur nomen dedit. 3) *Honorius l. l. c.* 25. 4) *Orosium et Solinum Walahfridus l. l. laudat, Herodoti Isidor. Etymol. I,* 42, 2. *mentionem facit; unde Ioh. Plinium, cuius e. g. Paulus diac., Hist. Langob. I,* 2. *meminit, assumpserit, nescimus; cf. tamen supra p.* 240, *n.* 6. 5) *Epist. II,* 3, *v.* 335 *sq.* 6) *Hoc fragmentum inter recensiones classis C exstans num textibus C* 2 *an C* 3 *adscribendum sit, non constat. Certum quidem est posterius esse praefatione praecedente et ad dedicationem Bertrando patriarchae Aquileiensi scriptam vel scribendam pertinere; quod edidi et commentariolo instruxi 'N. Archiv' XXVIII, p.* 150 *sq.*

scripta reppererim, narracionis exordio a Karolo Magno sumpto, qui, licet Francigena fuerit et diversarum terrarum principatus habuerit, in Alemannia nichilominus coniugatus et maxime commorans*, quantum res permiserunt[a] bellice, versabatur. Quam velociter *flos glorie* *Is.* 28, 4.
temporalis decidat, et qualiter Deus, in cuius manibus *cf. Eccli.* 10, 4.
est imperium et potestas, eterna *racione mundum gubern*et, *tempus ab evo ire iubens stabili*ensque, *manens cuncta* iuxta Boecium[1] *da*t *moveri*.

De cuius terre prim[ordiis][b], quia et ipse eiusdem sum patrie, vertitur intencio secundum vel quantum vidi . . .[c] indigena consid . . . . .[d].

III. VERSUS DEDICATORII BERTRANDO PATRIARCHAE AQUILEIENSI DIRECTI[2].

Aurea, que quondam splendebant, secula mundi *f.* 142'.
Vespere vergente ferrea mixta luto
Progenuere[3]. Dolus ambit Saturnia regna,
Simplicitas periit, que rudis ante fuit.
Monstrum, natura quod non habet, undique ludit,
Arte Chymera sua, dypsa, capella, leo.
Serpit avaricia, luxus fetet, alta tumescunt
Colla, vorax mundus errat in hoc trivio[4].
Victa sedet[e] *pietas, terras Astrea reliquit*[5]
Et flet abisse suum virgo venusta decus.
Ad decliva ruit ordo, status et gradus omnis,

*) *Seq. deletum* commoratus, *in marg. inferiore scripta:* coniugatus[f] et maxime conversatus.

a) bellice perm. *a Ioh. transposita; in infer. marg. iterum:* quanta res bellice permiserunt. b) prim *supra deletum* gestis. c) *tres vel quatuor litterae abscisae.* d) considerari possum *vel simile suppleri potest.* e) iacet *Ov.* f) *sic c., ut videtur.*

1) *De cons. III, metr.* 9: O qui perpetua mundum ratione gubernas, Terrarum caelique sator, qui tempus ab aevo Ire iubes stabilisque manens das cuncta moveri! 2) *Hos versus minus emendate edidit Fournier, 'Abt Ioh. v. V.' p.* 124—126. *Cf. supra I, p.* 180—182. *versus dedicatorios Alberto II. duci directos et praefationem ipsi inscriptam; aeque ac haec Alberto, versus qui sequuntur et fragmentum praefationis praecedens ad editionem Libri certarum historiarum Bertrando dedicatam vel dedicandam pertinere videntur. Cf. 'N. Archiv' XXVIII, p.* 150. *XXIX, p.* 412—414. 3) *Cf. Ovidii Met. I, v.* 89 *sqq. et supra I, p.* 181, *v.* 21—26. 4) *V.* 5—8. *prorsus fere cum versibus supra I, p.* 181, *v.* 35—38. *concordant.* 5) *Ex Ovidii Met. I, v.* 149 *sq.; v.* 9. 10 = *supra I, p.* 182, *v.* 43. 44.

Nec servat studii federa quisque sui[1].
O pater et mitis rerum sator[2], optime princeps,
Qui nutu solo concutis omne ferum[3],
Fons et origo[4] boni, quo condita queque foventur,
Quo stant atque valent sceptra ducumque throni,
Respice de superis, imis miserere, creator[5],
Et miseros pace complue, qua frueris,
Berthrandum defende, fove, salva patriarcham,
Nostri qui decus est temporis atque decor,
Quem consertat aquis urbs circumquaque ligata[6],
Cuius onus metri ferre pedes nequeunt,
Hec cui devota sacratur mente supellex,
Quam si non aurum, lana caprina[7] libat.
Graculus in densis non ut phylomena rubetis
Clangit, sed modulos servat hic, illa suos.
Quod poterant humeri, studuit perferre voluntas;
Paupere cum vidua mitto minuta duo[8].
Annorum cinctus pertranseo plurima lustra,
Pontifices, reges atque duces memorans;
Et si materia peregrina coincidat, ipsum,
Estimo, non ledet nec maculabit opus.
Sensum sermonis distincta capitula pangunt,
Sub certis titulis ordine picta suo[9].
Hec sic oblectant ut aprici gramina campi[10],
Dum tellus pregnans veris opes renovat,
Cum violas parit atque rosas, dum lilia profert,
Oblectamentis emicat eximiis;
Que de pratellis studui decerpere priscis[11],
Ad iuvenem ritum semina sera serens;
Non commissure veteri nova texitur, atque

1) *Cum v.* 11. 12. *cf. supra I, p.* 181, *v.* 13. 14. 2) *Cf. Silii Italici Pun. IV, v.* 432: rerum sator. 3) *Cf.* 2. *Mach.* 8, 18: Domino, qui potest . . universum mundum uno nutu delere, *et Boeth. De cons III, metrum* 9, *v.* 1—3. 4) *Cf. Boethii De cons. IV, metrum* 6, *v.* 36: fons et origo, *et ibid. III, metrum* 9, *v.* 23. 5) *Cf. supra I, p.* 182, *v.* 50. 6) *Aquileiam, cuius nomen versui dactylico discrepat,* urbem aquis . . ligatam *Ioh. dicit etymologiam quandam ex ipso civitatis situ profectam alludens.* 7) *Modeste loquens librum suum* (supellex) *rem minimi pretii Ioh. dicit recordatus proverbii* rixari de lana caprina *in Horatii Epist. I,* 18, *v.* 15. 8) *Cf. Luc.* 21, 2: Vidit autem et quamdam viduam pauperculam mittentem aera minuta duo. 9) *Cf. praefationem I. II, supra I, p.* 145, *l.* 30. 31; 146, *l.* 5. 6. 10) *Cf. Horatii Epist. II,* 3, *v.* 162: aprici gramine campi. 11) *Cf. supra I, p.* 144, *l.* 23. 24; *p.* 145, *l.* 22. 23. *et infra v.* 45.

Bachus ab antiquo funditur utre novus[1].
Sic et Athenarum studium nova dicit et audit[2],
Omne recens nempe corda movere solet.
Suscipe[a] fasciculum, pater inclite, suscipe florum,
Quo tedium vincas ac animum releves.
Confer temperiem, ut, quam regit[3], archa feratur
Ad portum vite per mare fluctivagum,
Abbatis memorato tui, pater[b] alme, Iohannis,
Sedulo cor cuius ardet amore tuo,
Quem Cistercensis cultus Victoria vinxit[4]
Ad summi regis munia milicie[5],
Gaude, vive, vale, dominare, potire salute,
Et sit in angelicis sors tua scripta choris!*

*) *Ad hoc carmen versus in inferiore marg. f.* 142'. *scripti pertinent:*

Personis qui nomen habes memorabile trinis,
Trine monosque Deus, Alpha dictus et O.

Alios Ioh. in f. 140'. *alias vacuo scripsit:*

. . . . . it crux et gladius. *f.* 140'.
. . stirpis et ecclesie rex et regina.
. . rex et regina, crux et gladius.
Et crux et gladius, rex et regina venustant,
In causis laycis ecclesieque locis.
Stirpis edigma[c] leo, rex ⟨inter[d] omnia palmam⟩ et regina.

Alios versus ad carmen Alberto duci dedicatum, supra I, p. 180—182, *spectantes, sed ibi deletos et ex parte carmini Bertrando dedicato aptatos hic addere libet:*

Sub[e] quibus Albertum defende ducem, Deus alme, *f.* 46'.
Qui nostri decus est temporis atque decor[6],
Quem[f] regni sceptrum vegetavit et armiger actus,

a) Suscipe *delet.* b) Berthrande *corr.* pater alme *c.* c) *super* edigma *Ioh. super lineam scripsit* tue. d) *uncis inclusa a Ioh. deleta.* e) Sub — decor *(l.* 30*) post v.* 48. *supra p.* 182. *scripta, sed deleta.* f) Quem — ducem *(p.* 246, *l.* 6*) ib. post v.* 52. *scripta, sed deleta.*

1) *Cf. Matth.* 9, 16: Nemo autem immittit commissuram panni rudis in vestimentum vetus, *et v.* 17: Neque mittunt vinum novum in utres veteres. 2) *Cf. Act.* 17, 21: Athenienses autem omnes . . ad nihil aliud vacabant, nisi aut dicere aut audire aliquid novi. 3) *Scilicet Iohannes Victoriensis, qui v.* 49. *demum dicitur.* 4) *Nota alteram etymologiam eiusdem generis ac v.* 21. 5) *Cf.* 2. *Cor.* 10, 4: arma militiae nostrae non carnalia sunt, *a quo loco innumerae allegoriae huiusmodi apud auctores Christianos profectae sunt.* 6) *Cf. supra I, p.* 182, *v.* 49. 50. *Versus paulo mutati in carmine ad Bertrandum (v.* 19. 20*) leguntur.*

Reges cum ducibus et proceres generans.
Hiis sub turbinibus dignare ducem, Deus alme,
Albertum regere.
Ergo sub hoc semper Albertum turbine rerum[1].
nostrum
Respice, summe sator, Christe, tuere ducem[2].
Tot mala mundus habet, quot in ethere sidera lucent.
Ergo, summe sator[3], sub . . . . .[a] nostrum
Albertum semper, [Christ]e[a], tuere ducem.
Albertum[b], Deus alme, ducem sub turbine cunto,
Protege, qui ci[c] . . . dominatus olive.
Albertum defende[4], ⟨sub hoc[d]⟩ defende rotatu,
Alme sub his Deus Albertum rege nubibus atris.
Ut sibi longeva vita salusque.
. . clare[e] produxit nobilitatis.
. . nobile germen[5] . . produxit ad ortus.

a) *quaedam abscisa.* b) Albertum — salusque *(l.* 14*) in marg. superiore f.* 46'. *supra carmen Alberto dedicatum scripta.* c) *seq.* rcū a, *ut videtur.* d) *uncis inclusa a Ioh. deleta.* e) clare — ortus *(l.* 16*) super praedicta in sinistra parte marg. superioris scripta.*

1) *Cf. supra I, p.* 182, *v.* 49. 2) *Cf. ibid. v.* 50. 3) *Cf. carmen ad Bertrandum v.* 13. 4) *Cf. ibid. v.* 19. 5) *Cf. supra I, p.* 182, *v.* 51.

IV. CONTINUATIO REC. A 2[1].

Anno Domini MCCCXLIII. Ludovicus imperator misit suos ambasiatores ad papam Clementem VI, sicut prius fecerat, ad petendam veniam, dans eis plenam potestatem agendi cum pergameno non scripto, sed sigillo imperiali appenso. Qui maliciose agentes et favorem pape captantes in pergameno scripserunt, quod Ludovicus imperator se fateretur esse hereticum et inique creasse antipapam et intrusum, non canonice electum in regem Romanorum. Hoc instrumento publice in consistorio recitato papa habens intentum suum Ludovicum deposuit et electoribus precepit, ut in regem eligerent Romanorum marchionem Moravie, filium regis Boemie[2].

Anno Domini MCCCXLIIII.[3] Clemens papa depo- 1346.
suit Ludovicum imperatorem, non confessum sponte nec convictum, sed per ambasiatores suos, de quibus confi-

1) Quae sequuntur a Iohanne Staindel in codice A2 servata ex parte (a. 1343. 1347) prorsus fere cum Viti Arnpekh Chron. Baioar., B. Pez, Thes. anecdot. III, 3, col. 338—341, ex parte et cum Florum temporum Continuatore (de quo cf. O. Holder-Egger, SS. XXIV, p. 229), Eccard, Corpus histor. I, col. 1639 sq. (a. 1343. 1344. 1346. 1347) concordant, melius quidem cum hoc, sed quaedam ab eo omissa, quae apud Vitum Arnpekh leguntur, et Continuatio Libri cert. hist. exhibet, ut a. 1347: in die sancti Gereonis; neque annorum numeri a Continuatore Florum temp. assumpti esse possunt, neque vero cum Vito Arnpekh plane congruunt, immo in Cont. nostra rectius positi sunt. Quae a. 1344. leguntur, minime ex Vito Arnpekh assumpta sunt; quae a. 1345, neuter exhibet. Itaque Continuationem nostram ex neutro exscriptam, potius utriusque fontem esse contenderim; dubium tamen est, num integra an mutila ad nos pervenerit. Cum Continuator Florum temp. res usque ad a. 1349. gestas retulerit, fortasse conicere licet Continuationem nostram non multo post Librum certarum historiarum scriptam esse. 2) Cf. de hac fabella Riezler, 'Forsch. z. D. Gesch.' XIV, p. 8, n. 1. De legatione a. 1343. ad curiam missa, quae a. 1344. Ian. Avenionem venit, cf. Müller II, p. 180—189. 3) Error. Denum a. 1346. Apr. 13. papa Ludovico maledixit et principes electores novum Romanorum regem eligere iussit.

1346. debat, seductum fallaciter, qui in pergameno sigillo imperatoris munito scripserunt quod eis placuit inscio imperatore.

1345. (Sept. 18). Anno Domini MCCCXLV. Andreas rex Apulie, frater regis Hungarie, qui ambo fuerunt pronepotes sancti Ludovici ordinis Minorum et domini Roberti regis Apulie et Sicilie germanorum[1], in lecto dormiens cum uxore sua[2] strangulatus fuit[3] conscia consorte.

1346. (Iul. 11). Anno Domini MCCCXLVI. Carolus marchio Moravie, filius Iohannis regis Boemie, a quibusdam principibus[4] in Rense[5] prope Andernach apud Renum ex mandato pape electus est in regem Romanorum vivente adhuc Ludovico imperatore.

1347. Oct. 10. (11.) Anno Domini MCCCXLVII. Ludovicus imperator venacioni insistens de equo lapsus obiit die sancti Gereonis[6], intoxicatus, ut dicitur, per ducissam Austrie[7], quam redeuntem de Alsacia in Austriam preterita die benignissime hospicio receperat[8]. Que eciam ducem Ottonem, germanum sui mariti, et duos filios suos[9] veneno extinxisse dicitur.

1) *Ludovicus episc. Tolosanus (cf. supra p.* 115*) frater Caroli Martelli regis Ungariae, avi Ludovici regis Ungariae et istius Andreae, de quo cf. et supra p.* 231, *fuit.* 2) *Iohanna I. regina Siciliae.* 3) *Aversae.* 4) *Gerlaco Maguntino, Walramo Coloniensi, Baldewino Trevirensi archiepiscopis, Rudolfo duce Saxoniae, Iohanne rege Bohemiae.* 5) Rheni prope Andernach *mendose Cont. Fl. temp.* 6) *Hunc diem praeter Vitum Arnpekh l. l. col.* 340. *et Andreas Ratispon. et Annales Straubingenses, 'Sammelblätter z. Gesch. d. Stadt Straubing' p.* 660. *exhibent.* 7) *Iohannam Alberti II. ducis uxorem; cf. de eius itinere Math. Neuenburg. c.* 99; *insuper Ann. Matsee., SS. IX, p.* 829; *Cont. Bavarica II, c.* 7, *'Deutsche Chron.' II, p.* 339, *quacum Vitus Arnpekh, qui hoc loco plures auctores adhibuit, congruit. Imperatorem in venatione obiisse omnes fere auctores tradunt.* 8) *Cf. Vitum Arnpekh et Cont. Fl. temp.; alios auctores, qui fabellam intoxicati imperatoris retulerunt, vide apud Riezler, 'Gesch. Baierns' II, p.* 499, *nr.* 3. 9) *Fridericum et Leopoldum.*

V. EXCERPTA ANNALIUM FRISACENSIUM[1].

Anno Domini M⁰CC⁰XVI⁰ ordo Predicatorum sub Innocencio[a] instituitur[2]. *f.* 138. 1216.

M⁰CC⁰VIII⁰ Philippus rex Romanorum occiditur. 1208.

M⁰CC⁰XVII⁰ Andreas rex Ungarie et Lůpoldus dux Austrie ad Terram Sanctam iverunt cum exercitu copioso[3]. *cf. A. S. Rudb. A. Frisac.*

M⁰CC⁰XXV⁰ Heinricus rex Romanorum, filius Friderici, Margaretham duxit filiam ducis Lůpoldi.

M⁰CC⁰XXX. Lůpoldus dux apud Sanctum Germanum in Capua moritur.

MCC⁰XXXIII⁰ sancta Elizabeth miraculis claruit.

M⁰CC⁰XLI⁰ Tartari Ungariam gladio et incendiis devastant.

M⁰CC⁰L⁰ Fridericus imperator moritur.

M⁰CC⁰XLVI⁰ Fridericus dux occiditur a Bela.

M⁰CC⁰LI⁰ Otakarus Margaretham duxit. 1252.

M⁰CC⁰LXI⁰ Otakarus cum Bela pugnavit et vicit. Eodem anno veniunt flagellantes. Ex qua novitate ablata multa restituuntur, inimicicie reconciliantur, et multa ma[la][b], que subintraverunt sub specie boni, sunt se[cuta][b]; cum tota Ythalia esset multis sceleribus impiata, timor Domini irruit super eos, ita ut nobiles, ignobiles, pueri, senes, iuvenes, infantes quinque annorum se cederent nudi, cooperti[c] tantum pudendis, usque ad sanguinis effusionem; Dei ac eius genitricis misericordiam implorarunt et hyeme per noctem cereis accensis per ecclesias circuierunt[d]. Menfredus prohibuit potentes, ne per regnum suum aliquis tali scemate penitencie uteretur, sub pena mortis[4]. 1260. *A. S. Iust.* 1260.

a) *seq.* IIII⁰ *delet.* b) *abscisa ex Ann. Frisac. supplevimus.* c) *sic c.;* opertis *Ann. S. Iust., quorum codex* 1. cohopertis. d) circuirent *c.*

1) *Haec a Iohanne Victor. in codice Wessobrunnensi f.* 138. *scripta maxima ex parte cum Annalibus Praedicatorum Frisacensium, quos L. Weiland b. m., SS. XXIV, p.* 65—67, *edidit, ita concordant, ut ex ipsis, paucis praemissis, exscripta esse concludendum sit. Uno quidem loco praebet quaedam verba (a.* 1292. *diem rei gestae), quae a librario saec. XVI, qui hos Annales nobis servavit, omissa esse videntur. Tum vero quaedam addita sunt (a.* 1261*) ex Annalibus S. Iustinae Pataviensibus a.* 1260, *SS. XIX, p.* 179 *sq., excerpta, quos annales sane Iohannes ipse non habuit, sed exemplar eorum hoc loco et fortasse aliis auctum exscripsisse videtur.* 2) *Honorii III. bulla a.* 1216. *Dec.* 22. *data.* 3) *Cf. supra I, p.* 89 *sq.* 183. 4) *Cf. ibid. p.* 137. 170, *quos locos scribens Ioh. hos Annales nondum cognovisse videtur.*

A. Frisac. Anno Domini MºCCºLXIIº [Otakarus[a]] repudiavit Margaretham, ducens filiam regis Ruzzie.

MºCCºLXVIº in die Andree Chunradinus et Fridericus contra Karolum pugnant, capti decollantur.

MºCCºLXXº Ůlricus dux Karinthie moriens Otakaro terras commendavit et cetera.

MºCCºLXXIº Gregorius X. eligitur.

MºCCºLXXIIIº Rudolfus rex eligitur.

MCCLXXVIIIº Rudolfus et Otakarus bellum committunt.

MºCCºLXXXVIIIº Albertus dux venit Frisacum in die Agathe, expugnans eam[b], muris, turribus destructis, sub Rudolfo episcopo, devastavit penitus[c], et duravit inimicicia inter eos IX annis.

MºCCºLXXXXVIIº sub Chunrado episcopo apud Wi̊nnam pax et concordia stabilitur.

MºCCºLXXXXIIº Adolfus eligitur Kal. May. Eodem anno *Iul. 22.* in vigilia Marie Magdalęne[1] civitas Sancti Viti per homines archiepiscopi et per comitem Ůlricum de Hůnenburch expugnatur.

MºCCºLXXXXVIIIº in vigilia Iohannis baptiste Albertus rex proclamatur et postea[d] Ulrici occidit Adolfum. Eodem anno Iudei occiduntur et cetera.

MºCCCº rex Tartarorum vidit sibi Christum cum suis vulneribus tercio apparentem et dicentem: 'Vide me sic plagatum. Vindica sanguinem meum de Sarracenis'. Qui soldanum devicit* et Christianis terram reddidit, Templariis[e] et Hospitalariis reddidit perdita castra quondam. Religiosi multi mare transierunt pro humano genere sic in Babilonia et Egipto[2].

ib. *) *Huc spectant ante* MºCCCº rex *(l. 21) scripta:* Nota, quod signum crucis fecit fieri in vexillo suo.

a) Otak. *ex Ann. Frisac. add.* b) civitatem *ex Ann. Frisac. addendum.* c) devast. pen. *inter lineas add.* d) *adde* circa festum *ex Ann. Frisac.* e) Templ. — Egipto *in marg. scripta.*

1) *Dies alibi non traditus; cf. pacta archiepiscopi cum comite de Ludovico filio Meinhardi ducis Carinthiae ibi capto custodiendo Iul.* 29. *icta, Lorenz, 'Deutsche Geschichte' II, p.* 593, *n.* 1. 2) *Haec etiam a librario neglegenter legente inepte ex Ann. Frisac. effecta esse censeo. Ibi enim haec:* rex Cipri fere cum omnibus sibi subditis et religiosis bellicis ad Terram Sanctam tunc processerunt, et fratres nostri et alii religiosi super sepulchro Domini tunc celebraverunt. Item . . . transeuntes mare. *Antea:* Tartarus . . . processit versus Egiptum et Babiloniam. *O. H.-E.*

ADDENDA ET CORRIGENDA.

I, p. VIII, l. 33, *n.* 3. *in fine adde:* Specimen folii 47'. huius codicis praebet Arndt, 'Schrifttafeln' ed. 4, curante Michaele Tangl V. Cl., I, tab. 27; cf. infra p. 90, n. 2.

p. XIII, l. 26. *post* evincatur *adde:* Quae supersunt recensionis A 2 expliciunt a. 1342. Iul. post Alberti II. inthronizationem in Carinthia; neque vero is codex Iohannis, quo Staindel usus est, multo post desiit, cum Continuatio in A 2 asservata (infra II, p. 247 sq.) iam inde ab a. 1343. incipiat.

p. XV, l. 4. *post* 3445 *adde:* (olim Trautmannsdorfianus, quem 'N. Archiv' XXIX, p. 416. perperam deperditum esse putavi; e fragmentis, quae Steyerer, Commentarii pro hist. Alberti II. ducis, e codice quodam Trautmannsdorfiano assumpsit, facile evincitur hunc eundem ac D 3 esse; cf. Boehmer, Fontes I, p. 487 sq.).

p. 3. *dele adnotationem* 3.

p. 16, *l.* 9. 10. *Verba* octo spinas de corona Domini *et* cui erant infixe *ex Legenda Karoli Magni II,* 24. *(ed. G. Rauschen) et l.* 11. 12. et cinctorium — cinxit *ex eadem II,* 21. *profecta minimis litteris exprimenda sunt.*

p. 17, *l.* 11. *post* vocata *adde adnotationem:* Cf. Iosephi Antiquitates Iud. I, 8, 3.

p. 34, *l.* 13. 14. *Verba* quorum — regnaverunt *ex Ottonis Fris. Chron. VI,* 22. *profecta sunt; cf. ibid. VI,* 19. 21.

p. 37, *n.* 1, *l.* 42. *dele* neque Otto *et adde: Otto VI,* 13. *scribit:* Monstratur tamen sepulchrum eius in monasterio b. Emmerammi Ratisponae. Poterat enim esse, ut . . . huc postmodum transferretur.

p. 48, *l.* 50, *n.* 4. *lege VI,* 18. *(pro VI,* 15*), ubi legendum* Radolfo.

p. 51, *l.* 15. *Verba* que — dicebatur *minimis litteris exprimenda sunt, ex Ottonis Fris. Chron. VI,* 4. *assumpta. Dele n.* 1.

p. 53, *l.* 15. *dele in marg.* cf. Otto VI, 37; *l.* 17. *lege in marg.* Cont. Reg. *pro* A. S. Rudb. 1032.

p. 62, *l.* 12. *lege* Gregori o *litteris contractis.*

p. 62, *l.* 25. *verba* Anglic e g e n t i s d o c t o r eximius, die ascensionis Domini cum antiphona *O rex glorie* in D o m i n o o b d o r m i v i t *sic litteris minimis exprimenda sunt.*

p. 64, *l.* 22. *lege* Romanos *litteris contractis; l.* 28. *lege* imperator *litteris contractis.*

p. 64, *l.* 36. 37. *Verba* octo — Domini *et* cui infixe erant *et l.* 39. et cinctorium — *p.* 65, *l.* 1. cunabulis *minimis litteris exprimenda; p.* 64, *l.* 36. *in marg. lege V. Kar. II,* 24. 21. *Cf. quae supra ad p.* 16, *l.* 9—12. *adnotavimus.*

p. 70, *l.* 32. *post* decantavit *adde adnotationem:* Cf. supra p. XVIII, n. 11.
p. 73, *l.* 31. *lege* Agnetem.
p. 77, *l.* 21. *lege* virtute *(pro* vitute*)*.
p. 80, *l.* 18. *pro* supulchris *lege* sepulchris.
p. 81. *dele n.* 1.
p. 83, *l.* 22. *lege* fratrem, principem *virgula interposita.*
p. 84, *l.* 1. *in marg. lege* Otto VII, 21. *et dele in marg. ad l.* 2. 3. *adscripta. In n.* 1. *scribe:* Monasterium S. Crucis ab hoc marchione fundatum esse dicit Otto, Chron. VII, 25.
p. 85 *sqq. ubique Cont. Sanbl. in marg. adscripta delenda, quae non a Iohanne exscripta est.*
p. 90, *l.* 16. *lege* regem Alemannorum *et ad* regem *adde notam* c) *seq.* romanorum per *deleta; ad* Alemannorum *adde notam* d) *ex* alemannie *corr., sed* orum, *quod superscriptum erat, abscisum; l.* 17. *ad* Suevorum *adde notam* e) *ex* sueuie *corr.; ad* Tharantinorum *adde notam* f) *seq.* price *delet.; l.* 18. *ad* regem *adde notam* g) lomb. regem *transposita; l.* 18. 19. *lege* Fridericum r e g e m Thuscorum, *ad* Thuscorum *adde notam* h) *ex* thuscie *corr.; l.* 19. *ad* signavit *adde notam* i) *pro* dep declarauit *deletis.*
Ibid. l. 20. *lege* M⁰CC⁰XXXI; *l.* 21. *post* magnificus *adde notam:* †) *Sequuntur deleta:* rebus bene gestis in partibus transmarinis; *ad* Apuliam *adde notam* k) *seq.* tuc (?) *delet.; l.* 23. *lege:* corpus eius p o s t e a [l] in Austriam *cum nota* l) postea *delet.; l.* 24. *ad* dicitur *adde notam* n) *seq.* ab eo fundatum sue fundacionis *deleta; l.* 25. *lege* Ungarorum regis (reḡ *c.*) Andree; *l.* 26. *ad* clarens *adde notam* o) *ex* clara *corr.* (multis — Paduam *inter lineas post a Ioh. add.*); *l.* 27. *lege:* P o r r o Lůpoldus; *l.* 29. 30. *lege* lantchravii (thuring. *inter lineas textus B a Ioh. post add.*); *l.* 31. *ad* quo *adde notam* p) *seq.* duıos *delet. (?); n.* 2, *l.* 44. *lege: I, tab.* 27.
p. 91, *l.* 3. *dele* ex; *l.* 4. *lege:* c o n t r a s e aliqua [a] moliebatur *(ut legere mihi videor. O. H.-E.), dele notam* b; *l.* 6. *ad* declaravit *adde notam* b) *pro* statuit *deleto; l.* 9. *lege* Anno Domini; *l.* 11. *ad* Colomannum *adde notam* c) *seq.* duc *delet.; ad* ducem *adde notam* d) *seq.* pn̄ pñ (?) *delet.; l.* 12. *ad* duo *adde notam* e) *seq. verbum deletum.* Hii duo — extitere *inter lineas textus B post addita; l.* 14. rex ungarie sibi parere *transposita in cod.:* sibi par. rex ung.; *l.* 14. *post* recusavit *adde notam* **) *Sequuntur post addita:* Versus: Sub Bela quarto etc. *Cf. infra p.* 186, *l.* 24.
Ibid. l. 17. *ad* finem *adde notam:* f) *bis scriptum, semel deletum; ad* mundis *adde notam* g) *seq.* loquentem *delet.; l.* 18. *ad* hoc *adde notam* h) *pro* et *deleto* (monens *superscriptum,* mon *certo legere nequit); l.* 22. *lege:* volumen [i] conpilatis decretalibus et ad iuris studium destinatis [k] (destinat: *c.*) . . . . . [l] *cum notis* i) *seq.* decre *delet.;* k) per — destinatis *post a Ioh. inter lineas et in marg. add.* l) *duo circiter verba evanuerunt. Dele notas* c *et* d. *Ibid. l.* 23. *ad* beata *adde notam* m) *seq.* elz *delet.; l.* 24. *lege* Celestinus IIII[us]; *l.* 25. *lege* Innocencius IIII[us]; *l.* 26. *ad* filius *adde notam* n) *seq.* et fri *delet.; ad* reliquit *adde notam* o) *seq.* prin *delet.; l.* 27. *ad* principatum *adde notam* o) *seq.* Inno *delet.; l.* 28. *lege:* Anno Domini M⁰CC⁰XL⁰.
Ibid. l. 31. *ad* vias *adde notam* p) *seq.* re *delet.; ad* imperium *adde notam* q) *seq. sillaba* (in?) *deleta; l.* 33. *pone:* depo n i . . . . . [r]

cum nota r) *seq. verbum deletum* (iub. . . ?); *l.* 35. *ad* egregie *adde notam* s) *pro* magnifice *post a Ioh. superscripto et deleto.*

Ibid. l. 37. *ad* qua *adde notam* t) *seq.* alberfus (?) *delet.*; *l.* 39. *ad* Ythaliam *adde notam* u) *seq.* ad *delet.*; *ad* gloria *adde notam* v) *seq.* imperatoris *delet.*; *l.* 39. 40. imperatoriis *codex habere videtur*; *l.* 41, *n.* a *lege: seq.* fe (?) *delet.*

p. 92, *l.* 1. *ad* Quo *(in cod.* quo*) adde notam* a) *seq.* p *delet.*; *l.* 2. *ad* est *adde notam* b) est *a Ioh. superscr.*; *post* perpessus *adde notam:* *) *Sequuntur deleta:* novissime a Frisonibus, quos sibi subicere (?) voluit, est occisus.

Ibid. l. 10. *post* capitulum *dele* [a] *et l.* 11. *post* filium* *adde* [elegit[a]]; *corrige n.* a) *sic D*; elegit *om. c.*

p. 94, *l.* 13. *pro* [pre]dicans *fortasse* [pub]licans *legendum est*; *cf. D p.* 132, *l.* 32.

p. 96, *l.* 25. *in marg. pone* Mart. Imp.

p. 98, *l.* 2. *verba* Anno MCCLXVI° *magnis litteris exprimenda sunt.*

p. 99, *l.* 23. 24. *verbum* Gregorius *magnis litteris exprimendum est.*

p. 111, *l.* 45, *n.* 1. *adde:* Lancea Mauricii *dicitur a Gotifredo Viterb. Panth. XXVI,* 3, *v.* 1. *Ibid. l.* 47. 48, *n.* 2. *dele* nec de — memoria fit. — Clavus - Dei *dicitur ibid. XXVI,* 3, *v.* 3.

p. 120, *l.* 34. *lege* Romanum orbem.

p. 121, *l.* 10. *in marg. lege:* Otto VII, 21. 25, *dele in marg. ad l.* 11. 12. *adscripta. Ibid. n.* 2, *l.* 46. *dele* patri eius *et* l. 47. *pro* quos hic — videtur *scribe:* Falso Ioh. hoc loco hunc marchionem in monasterio S. Crucis sepultum esse dicit, ubi filium eius Leopoldum sepultum esse Otto VII, 25. refert.

p. 122, *n.* 3. *post* nomina *adde:* vel annorum notas.

p. 124, *l.* 27. *lege in marg.:* ib. II, 54. 55, *dele in marg. ad l.* 28. 31. *adscripta. Ibid. n.* 3, *l.* 48. *adde: Verba* que — fuerat *Ioh. falso hoc loco ex Ottonis Chron. VII,* 26. *addidit.*

p. 144, *l.* 26 *(cf. p.* 145, *l.* 24*) ad* phalerata *adde adnotationem: Cf. Roberti monachi praefationem:* rusticitas *et* compositio minime phalerata.

p. 150, *l.* 21. *ad* comitem *adde adnotationem:* Cf. Ottac. v. 13238.

p. 163, *l.* 12. 13. *lege:* vexillaciones. *O. H.-E.*

p. 173, *l.* 36. *lege* iure eum *(pro* cum*).*

p. 179, *l.* 33. *post* sue *adde virgulam.*

p. 183, *l.* 24. *lege* inpleverat.

p. 184, *l.* 5. *lege* M°CCXXV°. *Ibid. l.* 9. *ad* querulantis *adde notam* a) *ex* querulantes *corr. Ibid. l.* 12. *ad* deplorantis *adde notam* b) *ex* deplorantes *corr. Ibid. l.* 15. *lege:* Constantia. *L.* 19. *lege:* Lantzensi. *Ibid. l.* 20. *lege* sangwine. *Ibid. l.* 35, *n.* a *lege:* conthorali sua (prima *a Ioh. superscriptum delet.)* sibi; *l.* 36, *n.* b *lege:* meinfredum *ex* meinhardum *corr. scriba (pro* 'corr. *Ioh.*'*)*; *l.* 37, *n.* c *lege:* '*quo deleto* encium'.

p. 188, *n.* 4. *adde:* De armis Ulrici ducis Carinthiae cf. etiam A. Dopsch, 'Archiv f. Oesterr. Gesch.' LXXXVII, p. 11, n. 2.

p. 205, *l.* 39, *n.* 2. *lege* p. 98. *pro* p. 97, n. 2; *l.* 40, *n.* 3. *lege* p. 204. *pro* p. 214.

p. 209, *l.* 20. 21. *Verba* a mari — orbis terre *litteris inclinatis exprimenda et in marg. l.* 20. *adscribendum:* Ps. 71, 8.

p. 209, *l.* 30. *ad* generalem *adde adnotationem:* Cf. v. Krones, 'Verfassung und Verwaltung der Mark und des Herzogt. Steier . . bis z. Herrschaft d. Habsburger' p. 268. 334.

p. 214, *l.* 20. *pro* terorre *lege* terrore.
p. 219, *l.* 25. *adnota quod A. Hofmeister affert: Augustin. De civitate Dei IV,* 4: Remota itaque iustitia quid sunt regna nisi magna latrocinia?
p. 219, *n.* 2. *in fine adde:* Et Ioh. Saresber., Policraticus VII, 23. hos versus affert, quos cuidam ethnico attribuit.
p. 229, *l.* 40. *pro* 12975 *lege* 13975.
p. 234, *n.* 1. *adde:* Ioh. haec fortasse e Pauli Hist. Romana XIV, 4. vel ex Hist. miscella XV, 11. novit.
p. 237, *l.* 11. 12. *verba in manus Domini spiritum commendavit sic exprimenda sunt.*
p. 254, *n.* 4, *l.* 40. *lege:* Hugo IV. *(pro* Rudolfus IV*)*.
p. 255. *dele l.* 33. 34. *n.* e.
p. 258, *l.* 32. *lege:* Montis-Pelgardi.
p. 259, *l.* 17. *ad* Mauricii *adde adnotationem:* Cf. nunc de lancea s. Mauricii A. Hofmeister, 'Die heil. Lanze', Breslau 1908. *Ibid. n.* 4, *l.* 39. 40. *dele* Ex Ottonis — c. 30.
p. 267, *n.* 4. *adde:* Cf. Thiel, 'Mitteil. d. Instit. f. Österr. Geschichtsf.' XX, p. 584 sq.
p. 272, *l.* 6. *dele in marg.* ib.
p. 280, *l.* 15. *Verba* a facie timoris *litteris inclinatis exprimenda et in marg. adscribe:* Is. 2, 10. *Ibid. l.* 44. 45, *n.* 5. *lege* Latina I, p. 100.
p. 290, *l.* 16. *lege:* amicicie.
p. 307, *n.* 5, *l.* 42. *post* statuit *adde:* Sed Busson, 'Wiener Sitzungsber., Phil.-hist. Cl.' CXIX (1887), p. 25—28. relationi Iohannis de Eberhardo ad Albertum misso fidem attribuit.
p. 326, *l.* 32, *n.* c *pro* sub *lege* et.
p. 330, *l.* 32, *n.* a *lege: omissum in c.), unco transposito.*
p. 363, *ad l.* 20. *adnota: Marc.* 13, 2: Non relinquetur lapis super lapidem; *cf. Matth.* 24, 2. *Luc.* 19, 44.
p. 370, *ad l.* 17. *adnota:* 1. *Cor.* 7, 35: non ut laqueum vobis iniciam.
p. 371, *l.* 17. *lege* Urbem.
p. 375, *l.* 4. *lege* re[gis] *unco addito.*
p. 381, *l.* 24. *ad* tenuit *adde adnotationem:* Cf. Lippert, 'N. Archiv f. Sächs. Gesch.' X, p. 4, n. 12.
p. 387, *ad l.* 13. *adnota: Zach.* 4, 7: educet lapidem primarium. *Ibid.* l. 35. *pro* Fontis-regis *corrige* Campi-regis.

II, p. 3, *l.* 30. *pro* michi *lege* mihi.
p. 4, *n.* 2. *in fine adde* et Cont. Vindob., SS. IX, p. 719, l. 31.
p. 7, *l.* 15. *post* excolendam *supple* [tradidit] *omissum.*
p. 15, *l.* 6. *pro* commentandam *lege* communicandam *et dele n.* a.
p. 15, *l.* 29. *post* Victoris *dele* b *et adde* b *l.* 28. *post* quo; *n.* b *lege:* '*supple* erat *ex rec. B. D p.* 40'.
p. 15, *n.* 4. *in fine adde:* Cf. quae de nummis Romanis in Styria repertis a. 1297. Cont. Florian., SS. IX, p. 750 sq., narrat.
p. 16, *l.* 32. *pro* abrasae *lege* vix legibiles.
p. 19, *l.* 9. *post* convolat *adde virgulam et dele virgulam post* angustias.
p. 21, *l.* 13. *post* quidam *dele* b *et adde* b *post* membra; *n.* b *corrige:* 'per membra *legendum, cf. infra p.* 49, *n.* a'.
p. 21, *n.* e *lege:* 'quod *e rec. B. D emendandum est*'.
p. 24, *l.* 29. *verba* de iure iurando *sic litteris inclinatis exprimenda sunt.*

p. 30, *l.* 35, *n.* 8. *lege: Cf. supra I, p.* 336.
p. 50, *l.* 28. *lege* diligencia. — *Ibid. n.* 1. *adde:* Cf. et Additam. ad Vitas patriarch. Aquilei., Muratori, SS. XVI, col. 79, ubi Heinricus dux apud imperatorem Brixiam obsidentem fuisse dicitur.
p. 51, *l.* 5. *lege:* inmundum.
p. 53, *l.* 35. *lege* in deperdito.
p. 54, *l.* 8. *lege* conamine.
p. 69, *ad l.* 4. *adnota Is.* 49, 4. *Philipp.* 2, 16.
p, 70, *l.* 10. *lege:* Swicensium.
p. 72, *n.* a *lege: 'sic rec. D infra p.* 110; adequac. *c.'*
p. 75, *l.* 35. *lege n.* e) *circiter* 50 *litterae desunt.*
p. 76, *l.* 2. Heinri[cus] [sororem] (*non* fi[lius]) regis *legas oportet; l.* 21. *lege:* ipsum et . . . per contract[um].
p. 77, *l.* 5. 6. *lege:* educandum, pactis *et dele n.* b.
p. 77, *l.* 23. *lege* officia, portarum custodias *virgula transposita.*
p. 81, *l.* 26. 27. *Verba* gloriosam — amplectens *litteris inclinatis exprimenda, adscribe in marg. ad l.* 26: 2. *Mach.* 6, 19, *ubi* gloriosissimam *et* complectens.
p. 94, *l.* 24. *in margine et l.* 42. *pro* Maii 17. *lege* Maii 12.
p. 94, *n.* 5, *l.* 38. *adde: Ier.* 32, 34: Et posuerunt idola sua in domo.
p. 94, *n.* 8. *in fine adde:* Cf. I. Matthias, 'Beitr. z. Gesch. Ludwigs d. B. während s. Romzuges' (Diss. Hallensis 1908) p. 68, n. 3.
p. 96, *l.* 37, *n.* 2. *lege:* Thebais I, v. 417. — *Ibid. l.* 23. *in marg. lege:* (Sept. 30) *unco adiecto.*
p. 107, *l.* 38, *n.* 2. *cf. quae supra ad I, p.* 37, *n.* 1. *adnotavimus.*
p. 113, *l.* 16. 17. *ad* colligens *adde notam:* g*) colligebat *D.*
p. 114, *l.* 40, *n.* 12. *lege:* Bonifaciam quae et Irene.
p. 115, *l.* 8. *ad* diffugii *adde notam:* b*) refugii *D.*
p. 124, *l.* 21. *ad* partes *adde notam:* i*) partem *D.*
p. 127, *l.* 30. *lege:* a) suo tyt. *om. D.*
p. 128, *l.* 9. *ad* et *adde notam:* c*) et *om. D.*
p. 128, *l.* 26. *ad* ibique *adde notam:* l*) et ibi *D.*
p. 143, *l.* 33. *n.* f *lege* prof. *(pro* prof.*).*
p. 167, *l.* 41, *n.* 4. *lege:* Freistadt ad fl. Feldaist in Austria superiore.
p. 189, *l.* 26. *lege:* Rug[is].
p. 203, *l.* 3. *lege:* pudiciciam.
p. 211, *l.* 22. *verba* iudicem, defensorem *transponenda esse videntur; cf. Martini Poloni Cont. ab Eccardo editam col.* 1455: quem iudicem et iustitiae defensorem interpellabat. *O. H.-E.*

INDEX.

SCRIPSIT A. HOFMEISTER.

Maior numerus paginam, minor lineas quinas indicat. Loci posterioris tomi numero II praemisso, loci prioris tomi sine numero Latino indicati.

Arnoldus, Arnûldus, Arnuldus.

B.

Carolus, Karolus.

Conradus, Chunradus, Chůnradus.

E.

Eberhardus, Eberardus.

F, V *Germ.*

I, Y.

Ke-, Ki-. *Cf.* C.

L.

N.

Nicolaus, Nicholaus, Nycolaus, Nycholaus.

O.

P.

Philippus, Phylippus, Phillippus.

Pippinus, Pipinus.

Sifridus, Syfridus, Seyfridus.

U.

Ulricus, Ůlricus.

V. *Cf.* F.

W.

Y. *Cf.* I.

Z.

GLOSSARIUM.

Scripsit A. HOFMEISTER.

Maior numerus paginam, minor lineas quinas indicat. Loci posterioris tomi numero II praemisso, loci prioris tomi sine numero Latino indicati.

accersio militum 191, 25.
accursans 385, 25. *II,* 110, 10.
acephale terre 150, 35.
acrisia *II,* 95, 1. 133, 1.
adaptare in amicum 309, 5. 346, 20.
adaquacio iumentorum *II,* 72, 10. 110, 10.
additicii *II,* 17, 20.
aduncinare 378, 20.
advocacia, *Vogtei* 351, 10.
advocaticia, *Vogtei* 315, 10. — advocaticium ius 258, 30. 274, 25. 299, 5.
advocatus 216, 25; Romane rei publ. 211, 10; advocati provinciales *II,* 17, 20. 43, 25.
affidacio 279, 10.
affinare se, *sich verschwägern II,* 145, 10.
affinatum habere alicuius, cum aliquo 256, 1. 296, 15. 307, 5. 345, 20.
alapare 103, 5. *II,* 161, 25.
aliqualis 206, 30.
aliqualiter 64, 10. 144, 5. 153, 10. 229, 15. 254, 20. 261, 30. 275, 15. 294, 25. 303, 5. 311, 5. 315, 1. 327, 10. 350, 10. *II,* 32, 25. 33, 20. 40, 20. 65, 10. 104, 10. 108, 25. 137, 10. 155, 20. 166, 25. 180, 1. 184, 20. 187, 25. 242, 20.
allusiva visio 233, 5.
alteracio 48, 5.
ambasiator *II,* 247.
ambassata *II,* 165, 15. 198, 15.
ambassator *II,* 234, 20. 237, 10.
angaria 161, 30. 195, 25. 275, 10. *II,* 70, 5. 87, 20. 108, 15. 121, 20. 159, 10.
angariare 155, 35. 174, 10. 339, 25. 342, 5. 343, 15. *II,* 12, 25. 27, 5. 77, 20. 151, 1. 197, 5. 218, 25.
anteferri alicui, *vor jemand gebracht werden* 234, 30.
antipapa *II,* 132, 30. 133, 25. 247, 5; antypapa *II,* 149, 15.
apocrisarii 125, 1.
apoplosie (= *apoplexiae)* morbus *II,* 135, 25. — apoplasiacus morbus *II,* 101, 10.
apotheca *pro* ypotheca 282, 30.
appensio 353, 1.
applicacio navalis 196, 30.
apprehendere, *erreichen II,* 61, 15.
appropriare sibi 7, 35.
aptare alicui nomen 332, 5.
aptitudo 3, 10.
aquilifera signa imperialia *II,* 119, 20. — aquiliferi *II,* 84, 5.
arcere = *urgere II,* 73, 1. 110, 5.
archicancellarius 52, 1. 259, 25. 260, 1. 299, 15. 300, 10. *II,* 33, 25.
archiva *(pl.)* ecclesie 19, 5; ecclesiarum et monasteriorum *II,* 171, 10. 205, 35.
argumentare *II,* 93, 20.
arismethica 17, 5.
armarium, *Bibliothek II,* 126, 10.
arrestare 93, 15. 132, 5. *II,* 196, 15. 204, 1.
artitudo *II,* 109, 5.
assistentia 51, 25. *II,* 91, 5.
astrologi *II,* 175, 5. 202, 15.
astronomica *pl. II,* 118, 1.
attinencia *subst.* 363, 30.
attractio alicuius *II,* 80, 5.

auditor causarum sacri palacii summi pontificis *II,* 26, 5. 56, 5.
aufugium 98, 15; auffugium 355, 1.
augustale nomen 150, 15.
auricularius secretorum *II,* 31, 10; *cf.* 2. *Reg.* 23, 23.
ava 283, 30.
avunculus = *fr. matris* 236, 10 *et passim; = filius sororis et filius consobrinae II,* 87, 15; = *filius amitae II,* 40, 1. 148, 10. 157. 194, 10; = *filius fratris matris II,* 157, 20. 194, 30.

banus 344, 15.
baptismalis inquisicio 252, 15; gracia 292, 25.
barbarius, *Barbier II,* 56, 20.
barones 158, 25. 202, 10. 248, 1. 249, 5. 324, 25. 339, 1. 359, 5. *II,* 30, 1. 61, 25. 71, 25. 189, 5; liberi *II,* 44, 30.
bellicae naves 15, 35. 282, 25.
beneficium, *Lehen* 259, 30. *II,* 109, 15.
beneplacitum 202, 1; beneplacita *pl. II,* 68, 5.
benifactor 87, 25.
bygamia 44, 30.
bygamus 32, 15. 45, 5.
binomice *II,* 8, 15. 32, 15.
breviloqua conclusio *II,* 196, 30.
brigae, *lites, Ital. briga* 308, 1.
brunus habitus *II,* 170, 5. 205, 1.
bulla aurea 93, 35. 175, 15. 209, 15; papalis 168, 1.
bullatae litterae *II,* 89, 20. 124, 25.
burchgravius *II,* 120, 20; burchravius 223, 15. 225, 20. 236, 15. 314, 15. 341, 30. *II,* 14, 5. 15, 15. 85, 20; *cf.* purchgravius.

c-, k-.

calopida (?), *Holzschuh* 285, 35.
calopidaria ars 246, 10.
calopidarius, id est ligneorum artifex calceorum 285, 30.
camera imperii *II,* 49, 20; camere prepositus 52, 5. 67, 30.
camerarius 52, 1. 292, 10. *II,* 117; kamerarius 252, 1.
canales *pl.* 100, 20. 174, 25.
cancellarie officium *II,* 171, 25.
cancellarius 238, 10. 250, 25. 281, 30. 290, 10. 330, 15. 342, 25. 366, 5. 368, 25. *II,* 26, 20. 146, 25. 200, 15. 210, 25. 228, 20. 229, 1. 230, 20. 235, 15; imperialis aule *II,* 51, 5.
canonicalis regula *II,* 209, 20.
canonizacio 227, 30. 242, 15.
canonizare 186, 30. 193, 30. 244, 10. 283, 1. *II,* 115, 10. 121. 123, 25.
canopeum = *conopeum* 303, 40.
capitalis civitas 221, 1. 229, 25.
capitaneatus 250, 20. 349, 5. *II,* 160, 10. 195, 1.
capitaneus 96, 20. 97, 20. 135, 5. 155, 15. 176, 10. 209, 25. 221, 15. 233, 1. 269, 30. 277, 25. 313. 315, 10. 340, 10. 343, 10. 344, 1. 351, 10. 382, 1. *II,* 12, 1. 17, 25. 36, 5. 43, 25. 62, 20. 160, 15. 161, 20. 193, 25. 195, 5. 200, 1. 236, 20; generalis 175, 10.
capitulum *ecclesiae* 137, 30. 149, 25. 173, 5. 189, 35. 206, 30. 296, 30.
capparis 182, 1.
cappella 20, 20.
capsellula 326, 10.
capucium *II,* 134, 5; cappucium *II,* 100, 10.
carencia 151, 25. 311, 5.
caritativa hospitalitas *II,* 98, 10.
castellanus, *qui castello praeest* 344, 1. 381, 10.
castellatus, *castello praefectus II,* 89, 5.
castimonialis flos *II,* 13, 1.
kathedralis eccl. 305, 5. 352, 20; kathedralia loca 18, 1. 263, 10. 316, 15.
kathedratus, *subst., cathedra ecclesiae episcopalis II,* 113, 5.
cathezizare *II,* 233, 10.
catta, *Katze* 239, 15. 243, 15. 283, 15.
caula, *Gehege II,* 146, 1.
cedula = *schedula* 12, 10.
cenobitalis locus *II,* 113, 20; vita *II,* 98, 10.
cervisia *II,* 45, 5.
chronic(a), cronic(a) 39, 10. 45, 35; imperatorum *II,* 67, 10. 106, 25; Ottonis Fris. *v. in Indice.*
chronicalia *II,* 242, 20.
cyfus = *scyphus II,* 20, 5; ciphus *II,* 47, 1.
cinctura, *Belagerung* 156, 25.

cingulatus 326, 5.
circametans 166, 10.
circumagitare 326, 5. 362, 1.
circumgirare *II*, 21, 10. 48, 30. 200, 10.
circumgiracio 364, 1.
circumsepcio 285, 15. *II*, 217, 10.
cyrografum = *chirographum II*, 88, 1. 178, 15.
cirotheca = *chirotheca* 137, 15; cyrotheca 99, 10. 165, 1; cyroteca 206, 5.
civiles, *Bürger* 219, 20. *II*, 90, 1. 194, 25; leges 163, 35. *II*, 50, 15.
clausula = *clausura II*, 80, 15.
clausure 124, 25. *II*, 78, 1. 168, 25. 173, 15. 202, 1. 207, 5; moncium 225, 25. *II*, 217, 10.
clenodia *pl. II*, 210, 30.
clericalis status *II*, 114, 1.
clericaliter 156, 10.
clericatus 20, 1.
clientula = *clientela* 168, 15. 256, 35. 276, 30. *II*, 129, 1; clyentula 231, 5. *II*, 98, 30. 171, 25.
coactive *II*, 217, 25.
coadiutor 162, 35.
coaptare se alicui, *coniungere se II*, 166, 5. 198, 25. 218, 15; se ad graciam alicuius *II*, 188, 15.
coatterere 172, 25.
coercio = *coercitio* 323, 30.
cognitiva experiencia 312, 5.
coincidere *II*, 244, 20.
collapsio *II*, 220, 10.
collaterare *II*, 114, 20.
collegiata consistoria *pl.* 270, 20; collegiatae ecclesiae 222, 15.
collegium cardinalium *II*, 237, 1.
collicidium 206, 20. 220, 15. 314, 5. 349, 20.
comitancia = *comitatus II*, 40, 1.
comitatus, *Grafschaft* 88, 10. 124, 30. 127, 1. 244, 30. 255, 15. 284, 30. 352, 1. *II*, 40, 30. 93, 1. 132, 5. 145, 10. 154, 25. 168, 5. 169, 20. 187, 20. 188, 25. 189, 10 *etc.*
comitia, *Grafschaft* 368, 30.
comitiva = *comitatus, Gefolge* 191, 30. 250, 10. 333, 15. 354, 10. *II*, 4, 5. 58, 20. 60, 25. 92, 20. 166, 1.
commenda *II*, 143, 30.
commendator, *Komtur* 314, 5. 349, 20.
commetacio 255, 25.
commissarius 150, 30.
commissio, *Auftrag* 170, 30. 250, 30. 329, 25. *II*, 149, 10. 158, 10. 190, 1.
commontani *II*, 109, 1.
compactare 138, 20. 172, 20. 329, 15; compactata amicicia *II*, 216, 5.
compactio 286, 15.
compar = *maritus* 150, 10. *II*, 204, 5.
compatriotales 93, 20. 192, 15.
competa *pl.* 153, 5. 323, 25. 356, 30. *II*, 95, 25.
compilare, *conscribendo congerere* 20, 30. *II*, 148, 15.
complacencia 82, 30. 93, 25. 132, 10. 158, 10. 248, 20. *II*, 107, 15. 133, 25; conplacencia *II*, 59, 15. 129, 10.
complaudere *II*, 100, 20.
compromissa causa *II*, 237, 1.
concionacio 288, 5. 320, 20. 355, 15.
concopulare 181, 1.
condecencia *subst.* 58, 25.
condecevit = *condecuit II*, 2, 20.
ex condicto 234, 20. 328, 30. *II*, 112, 1; pro condicto 364, 20.
conductus regius *II*, 11, 5; cond. securitatis 192. 270, 25; regie securitatis *II*, 35, 20.
confluerunt = *confluxerunt* 237, 20.
conformitas 369, 15.
confossiones *II*, 72, 10.
confusibiliter *II*, 228, 1.
congestura *II*, 115, 5.
congiaticum = *congiarium II*, 27, 25.
congirare se 233, 15.
coniacere *II*, 144, 5.
consercio navalis, *Seeschlacht* 167, 5.
consertare *II*, 244, 10.
conservatorium, *Archiv* 292, 20. *II*, 171, 10. 205, 35. 213, 30.
consessio 346, 25.
consignare, *übergeben* 41, 15. 93, 35. 111, 5. 117, 20. 209, 35. 210, 1. 227, 10. 310, 30. *II*, 68, 5. 85, 20. 151, 25. 201, 10.
consistencia 189, 30.
consistorium (papae) *II*, 138, 25. 247, 10; principum 271, 25. 309, 10; publicum (principum) 320, 10; collegiata (principum) 270, 20; Romanorum 17, 15; collegiatarum ecclesiarum 222, 15.
consodalis 158, 25.

constrictio fidei *II,* 214, 10; constrictiones montium 248, 35.
constudentes 74, 15. 75, 15.
contaxare *II,* 91, 15. 134, 15.
contemptibiliter 298, 5.
contentari, *contentum se habere* 197, 15. 291, 35.
contestari, *bezeugen* 210, 5.
conthoralis 198, 30. 217, 15. 244, 15. 256, 1. 267, 25. 318, 20. 346, 30. 357, 20. 380, 25. *II,* 60, 5. 97, 5. 101, 25. 129, 1. 141, 20. 156, 20. 168, 10. 212, 1; complexus 254, 1.
conthorata, *uxor* 266, 1.
continencia 256, 30; (instrumentorum) 156, 30. *II,* 214, 1.
contractare *II,* 5, 15. 18, 15. 82, 20. 95, 10. 141, 15. 226, 25.
contumbare 43, 10. *II,* 11, 25. 35, 15. 343.
conventualia loca 263, 10. 305, 5.
convivacio *II,* 4, 1.
cordatus, *beherzt* 157, 25. 171, 10. 321, 20. *II,* 22, 5. 46, 15. 63, 15. 119, 20; ad resistenciam 266, 30.
cordialiter 221, 10. 236, 10. 319, 20. 370, 10.
corona, *Krone* 36, 1. 48, 35. 49, 15. 111, 15. 189, 15. *II,* 22, 1. 110, 15. 189, 10. 231, 15; ferrea *II,* 18, 25. 46, 1. 132, 10; imperii 86, 20. 123, 20. 208, 15. 212, 25. 218, 1. 221, 10. 267, 25. 270, 5. 274. 333, 25. 368, 20. 376, 25. *II,* 9, 20. 43, 10. 93, 15. 132, 15; summa imperii *II,* 50, 25; regni 90, 10. 130, 5. 171, 30; regni Francie *II,* 179, 15. 211, 20; imperialis *II,* 52, 20; regalis 311, 5; Sicilie 204, 1; corone regales 158, 20; auree 88, 25. 126, 10. 202, 10.
coronare, *krönen* 6, 25. 19, 20. 28, 30. 43. 45, 25. 46, 5. 50, 15. 64. 80, 30. 85, 30. 97. 98, 10. 100, 5. 105, 30. 108. 109, 20. 111, 30. 112, 5. 114, 35. 116, 25. 119. 120, 15. 123, 25. 130, 30. 136, 15. 183, 1. 195, 1. 204. 228, 25. 268, 5. 274, 30. 310, 1. 318, 1. 323, 5. 357, 25. *II,* 18, 25 *etc.*
coronatio 40, 1. 169, 10. 179. 215, 25. 217, 20. 268, 10. 317, 30. *II,* 23. 45, 20. 51, 15. 53, 5 *etc.*
corporale, *pannus quo hostia involvitur* 185, 30.
corpus iuris ecclesiastici 226, 5.
corrigiati calcei 251, 10. 291, 5.
crementum vini 32, 20.
cronica *v.* chronica.
crurifragium 176, 5. 210, 5. 225, 5. *II,* 6, 1.
curia (papae) 96, 1. 97, 10. 100, 30. 134, 30. 135, 35. 139, 10. 144, 10. 199, 25. 258, 1. 307, 20. 337, 1. 342, 25. 345, 5. 352, 5. 360, 5. 367, 5. 374. *II,* 25, 10. 30, 15. 36, 15. 53. 60, 10. 70, 25. 89, 20. 94, 15. 111, 5. 113, 5. 114, 25. 124, 25. 133, 10. 138, 10. 144, 10. 146, 15. 149, 10. 150, 10. 200, 25. 216, 10. 229, 1. 230, 10. 234. 237, 10; papalis 169, 30; summi pontificis *II,* 29, 10. 51, 20; = *Reichstag* 83, 30. 91, 35. 121, 5. 123, 30. 124, 35. 177. 186. 189, 1. 219. 220, 20. 221. 223, 10. 224, 5. 231, 5. 237. 239, 15. 245, 10. 247, 25. 248, 1. 269—271, 10. 282, 15. 284, 1. 285, 25. 288, 1. 294, 15. 306, 15. 323. 324, 25. 325, 1. 358. 359, 10. 360, 5. *II,* 10, 1. 33. 66, 15. 105, 25. 106, 1; sollempnis 269, 1. 324, 25. 358, 30. *II,* 34, 30; electionis *II,* 62, 15; imperatoris 82, 1. *II,* 50, 30; (imperatricis) *II,* 213, 1; regis 237. 250, 25. 270, 1. 290, 10. 297, 1. 384, 15. 386, 20. *II,* 3, 15. 6. 86, 25. 92, 1; regalis 330, 15; principum 308, 20. *II,* 118, 1; (ducis Austr.) 348, 25. *II,* 102, 5. 162, 1. 173, 20. 203; *Hoffest* 158, 30. 179, 5. 236, 25. 245, 10. 280, 1. 285, 25. 306, 15. 308, 20. 318, 5. 323. 358, 5. *II,* 13, 15. 42, 10. 44, 20. 106, 1.
curiales tractatus ad erudicionem morum 85, 25.
cuttella = *cultellus* *II,* 4, 10.

dapifer 52. 67, 30. 252, 1. 292, 10. 300, 20. 341, 15. 378.
debachare rapinis (spoliis) et incendiis 319, 10. *II,* 90, 5; errores *II,* 130, 30.
decanatus *II,* 23, 10. 53, 1.
dechalagus pontificum 25, 1.
decima sexannalis 226, 5. 273, 25; decimae ecclesiasticae (ecclesiarum) 39, 10. *II,* 89, 15. 124, 20.
declamatorie 3, 5.
decretalis epistola 287, 20; *cf.* Decretales *in Indice.*

decretista 334, 5. 369, 20. *II,* 146, 20.
decretorum doctor *II,* 60, 10.
decrinare 231, 10.
deductio alee *II,* 201, 5; secularis 245, 10.
defalcare *II,* 38, 10.
defedare 96, 15. 122, 15. 293, 10.
defedatio *II,* 26, 15.
defensiva arma 374, 1.
defensor sacri imperii 216, 25.
defluxus transitorius *II,* 151, 10.
defrustracio 347, 5.
defrustratus *pass.* *II,* 155, 15.
defuscare 290, 15. 322, 25. *II,* 152, 15.
degradare *II,* 130, 10. 191, 5. 218, 10.
delibrare (?) se *II,* 165, 25.
delinicio 154, 15.
demonialis 297, 15; sacerdos *II,* 129, 20.
dependenciam habere 100, 20.
desistencia *II,* 167, 25.
desolabiliter *II,* 87, 1.
detricantes, *tardantes (?)* *II,* 3, 10.
devetare 93, 20.
devotacio *II,* 200, 25.
dextrarius 125, 10. 234, 20. 278, 30. 279, 30. 314, 1. 321, 25. 356, 10. 361, 20. *II,* 75. 140, 25.
dialiter 96, 1. 133, 35. 191, 25. *II,* 214, 10.
dictamina 114, 25; conveniencia placitorum *II,* 38, 5.
dietare *II,* 172, 10.
dimembrare *II,* 80, 5.
dimidiacio 188, 20.
dypsa 181, 30. *II,* 243, 20.
discoloratus 251. 291. 292, 30.
dispariliter *II,* 211, 25.
dispensacio, *Dispensation* *II,* 98, 10. 131, 5. 144, 5. 153, 5.
dispensare, *dispensieren* 333, 25. 368, 20; *aufwenden* 381, 5.
dispensative *II,* 164, 10. 197, 25.
dissuetudo 259, 5. 299, 15.
districtitudo 57, 15. 76, 10. 77, 15.
districtus, *Bezirk* 173, 10. 192. 211, 5. 219, 10. 230, 30. *II,* 15, 25. 33, 30.
disturbium 128, 15. 172, 20. 202, 5. 296, 25. 315, 5. 382, 10. *II,* 27, 25. 58, 10. 216, 25. 234, 15.
diversificam intencionem gerere *II,* 106, 25.
diversificare *II,* 67, 10.
diversimode 227, 1. *II,* 149, 25.

in dotalia promittere *II,* 102, 5.
ducale nomen 308, 10.; ducalis gloria 248, 30; habitacio *II,* 184, 20; mansio *II,* 214, 30.
ducatus, *Herzogtum* 13, 30. 15, 5. 43, 25. 46, 1. 49, 1. 58, 5. 84, 10. 108, 20. 111, 10. 116, 20. 121, 15. 122. 123, 30. 124, 30. 180. 249. 251, 1. 253, 10. 255, 25. 257, 15. 275, 10. 284, 25. 290, 35. 293, 25. 296, 1. 298, 20. 311, 1. *II,* 20, 15 *etc.*
ducissa 81, 10. 124, 30. 128, 25. 173, 20. 207. 266, 5. *II,* 97, 5. 136. 167, 15. 172. 180, 15. 199, 25. 214, 30. 248, 15.
duellum, *Zweikampf* 11, 1.
dulciloquium *II,* 150, 15.
duodennis *II,* 233, 5; duodennium 128, 15.

eclypticare *II,* 65, 15. 104, 15.
edigma, *signum militare, Wappen* 233. 278, 5. *II,* 47, 10. 245, 20.
effectualiter *II,* 87, 10.
elargare *II,* 159, 25.
electores, *Kurfürsten* 95, 10. 134. 162, 15. 182, 20. 189, 10. 197, 10. 211. 215, 5. 216. 264, 5. 267, 20. 322, 30. 359 (elector 359, 10). *II,* 9, 10. 65, 10. 104. 247, 10; principes 217, 20. 247, 30. 288. 324, 25. *II,* 233, 15; proceres 239, 10.
emenda *subst. fem.* 243, 1.
emisperium *II,* 149, 5.
episcopium 156, 20. 269, 30. 326, 25.
equipollencia 255, 30. 296, 10.
equitatura 104, 30.
esoces *pl., salmones* 360, 5.
exceptive 264, 20.
excerebracio 176, 5. 210, 5.
excessive 12, 5. 62, 5. 377, 5.
excessivus 277, 25. 348, 30. *II,* 135, 15; excessiva pecunia 348, 30.
excredicio, *Kreditierung* 324, 20.
exemplificare *II,* 137, 20.
exempti et non exempti (clerici) *II,* 42, 15.
exfuscatus ab imperio *II,* 228, 15.
exigencia 202, 5.
exoculacio 43, 30.
expeditor negociorum *II,* 33, 25.
experimentaliter *II,* 85, 20.

expressive *II,* 156, 15.
exuviare 356, 25.

falcare, *mähen* *II,* 176, 15. 208, 15.
fatare, *prophezeien* *II,* 135, 10.
fatigium 341, 1. *II,* 155, 15.
femoralis corrigia 246, 5. 285, 25.
feodale imperii 244, 30; feodalia *pl.* 155, 1. *II,* 213, 20; feodale ius 245, 1.
feodum 100, 30. 139. 175. 195, 15. 209, 25. 218, 15. 220, 1. 224, 5. 237, 20. 252, 5. 253, 5. 256, 20. 268, 5. 269, 10. 270. 285, 10. 292, 15. 293, 10. 294, 1. 296, 30. 310, 1. 312, 25. 323, 5. 344, 20. 347, 15. 349, 20. *II,* 10, 1. 33, 15 *etc.*
festivales nupcie *II,* 144, 5.
festivare (curias) *II,* 106, 5.
fidelitatem facere 276, 10. 294, 1; recipere 281, 10; repromittere 209, 25.
fiducialius 11, 20. *II,* 183, 5.
filiale privilegium 248, 25.
filiastri = *nepotes ex filia* 377, 20.
fiscus regius 285, 15; fisci regii procuratores 269, 10; in fiscum suum redigere 380, 5.
florenus, *nummus* 368, 35. *II,* 20, 5. 47, 1. 78, 15. 236, 15.
fluctivus 216, 10.
fontalis metropolis *II,* 115, 15.
forensia loca 220, 5.
formaliter 145, 10. 241, 15.
formare processus (processum) *II,* 123, 1. 149, 5; formata concionacio 355, 15.
forum ecclesiasticum 222, 15.
fraglancia = *fragrantia* *II,* 225, 1.
fraternalis amicicia 304, 30.
fraternaliter *II,* 181, 15.
fruitus *II,* 96, 25.
fulcitacio *II,* 189, 10. 229, 1.
fulcitus 234, 5; *cf.* perfulcitus.
furatus *pass.* 36, 5.
fuscorium 72, 25.
fustigare (?) 246, 35.

galea, *Galeere* 167, 25. 286, 20. *II,* 229, 5.
galera, *Galeere* 167.
gaudenter 289, 1.
genicium (= *gynaecium*) opus 17, 25.
genuflexiones *II,* 133, 1.
germanior *II,* 62, 15.
gyrovagus *II,* 220, 25.
gladialis extensio 252, 30. 292, 25.
glareota = zymera *II,* 166, 20. 199, 1.
grassare = *grassari* *II,* 129, 15.
grassitudo *II,* 176, 25.
griseum stamen 251, 10. 276, 30. 291, 5.
guerra *II,* 200, 30; gwerra 36, 30. 91, 25. 134, 5. 151, 10. 184, 10. 214, 1. 316, 25. *II,* 98, 25. 216, 30.
gwerrare 36, 1.
gymnasium, *schola, disciplina* 17, 5. *II,* 187, 5. 218, 15; studiorum 55, 1.

habilitatus *II,* 89, 5.
habitabilis *subst.* = *terra* 196, 25. *II,* 239, 10.
habituatus 326, 15.
hastiludium *II,* 166, 20. 199, 1; militare 308, 20. *II,* 206, 15.
heredare 374, 1. *II,* 227, 10; heredatus 291, 1. *II,* 115, 15.
hominium 13, 20. 125, 1. 253, 15. 259, 30. 294, 1. 299, 20. 311, 1. 323, 5. 347, 15. *II,* 181, 5.

i-, y-.

ydemptitas 192, 20.
ydolatrari 57, 25.
illaqueacio 297.
illitteratura = *litteratura* 222, 10.
imbrigatus *II,* 78, 10.
imm— *v.* inm—.
imperiale diadema *II,* 132, 20; dyadema 228. 309, 25. *II,* 51, 20; sigillum *II,* 247, 5; privilegium 93, 35. 132, 20. 153, 30. 194, 1. — imperialia 78, 20. 83, 30. 117, 30. 123, 20. *II,* 25, 10. 87, 20. 92, 20. 158, 20. 189, 15. 193, 20. 359, 20; signa 216, 30. *II,* 84, 5. 119, 20 (aquilifera). 212, 5; insignia 310, 25. 347, 10. *II,* 121, 15. 125, 25. — imperialis electio 51, 25; imperiales civitates 162, 30; thesauri 92, 35.
impeticio 158, 15.
impiatus *II,* 249, 20.

k-. *v.* **c-.**

licenciare *II,* 133, 30.
litteraliter 270, 20; literaliter 222, 5.
litteratura, *wissenschaftliche Bildung* 270, 20. 307, 20. *II,* 116, 15; litteratura *II,* 94, 15.

magnanimiter 214, 25.
magnates 183, 1. 219, 20. 237, 20. 264, 20. 361, 15. *II,* 44, 30. 51, 20. 146, 20; imperii *II,* 211, 15; regni *II,* 179, 10.
magnati 82, 35. 222, 5. *II,* 180, 5.
maleficiare *II,* 144, 25. 154, 20. 223, 15.
mancipare custodie 21, 20. *II,* 224, 15; carceri 334, 15; effectui 58, 35. 78, 30.
maneries *II,* 11, 10.
manna 16, 10. 64, 35.
marca, *nummus* 65, 20. 96, 1. 105, 25. 134, 35. 156, 30. 199, 30. 212, 20. 213, 5. 236, 5. 249. 257, 5. 289, 5. 311, 20. 318, 25. 319, 10. 325, 25. 337, 15. 347, 20. 354, 25. 361, 25. 372, 15. *II,* 35, 10. 37, 20. 38, 10. 139. 189, 10 *etc.*
marchia *v. in Indice sub* Aquileia, Carniola, Forum-Iulii, Marchia, Sclavonia, Stiria, Verona.
marchio *passim.*
marchionatus 92, 20. 124, 30. 131, 20. 224, 5. 230, 25. 271, 10. 330, 30. 340, 25. 377, 25. *II,* 126, 25. 137, 5. 166, 15. 198, 30. 201, 25.
marchionissa 56, 30. 90, 10. 94, 25. 95, 30. 99, 30. 133, 15. 134, 25. 169, 15. 173, 20. 184, 15. 196, 5. 203, 15.
maritacio 306. 307, 25. 310, 10. 329, 30. 340, 20.
marscalcatus 173, 1. *II,* 115, 15; marschalcatus 349, 25.
marscalcus 267, 20; marschalcus 173, 25. 216, 30. 246, 5. 252, 1. 285, 25. 292, 10. *II,* 195, 1.
marschatus *(corruptum)* = marschalcatus 170, 25.
maternalis lingua 222, 20.
matertera = *soror patris* 97, 10. 196, 5. *II,* 112, 25; = *consobrina* *II,* 76, 10. 86, 30. 157, 30; = *sobrina* *II,* 98, 1.
matrimonialiter 155, 20. 160, 30. 274, 25. 330, 30. 348, 10. 368, 15. *II,* 79, 10. 113, 1. 127, 1. 172, 30.
mauseolum 336, 25.
medo, *Met* *II,* 45, 5.
meminens *II,* 156, 15.
mestibiles res *II,* 21, 10.
metreta 328, 25. 364, 20.
metricans 186, 20.
metrificator 300, 10. *II,* 57, 25. 209, 10.
milicia, *Ritterschaft* 21, 30. 78, 5. 92, 25. 136, 25. 170, 25. 255, 10. 286, 25. 361, 1 *etc.*; secularis 295, 15; milicia nova 324, 5. 358, 5. *II,* 45, 1; Iesu Christi 117, 30; crucis Chr. 78, 5; veterana 265, 5; milicie cingulum 161, 5. 194, 15. *II,* 28, 5. 45, 1.
militare contubernium *II,* 166, 20; decus 358, 10; exercicium *II,* 73, 10. 220, 5. 231, 25; opus *II,* 102, 10. 136, 15. — militaris mos *II,* 59, 5; ordo, *Ritterorden* *II,* 110, 20; status 134, 5.
milites, *Ritter* 161, 10. 166. 189, 25. 191, 25. 325, 10 *etc.* *saepissime*; novi 236, 25.
minare, *führen* *II,* 113, 20.
minera argentea, *Silberbergwerk* 372, 10.
ministeriales 319, 5. 338, 10. *II,* 213, 10.
mirificare 114, 25.
missa, *Messe* 251, 30. 353, 15. *II,* 83, 5. 130, 30 *etc.*
missilia *pl., litterae* *II,* 77, 5.
mollificare 354, 1.
monoculatus 328, 25.
monos *II,* 245, 15.
morose, *langsam* 231, 30.
motiva causa *II,* 188, 25.
muta, *Maut, Zollstelle* *II,* 98, 25.
mutuerunt *II,* 197, 1.

nexurae lignorum *II,* 80, 25.
novicialis honor *II,* 33, 15.
nupto = *nuptui* 137, 5.

obcaliginatus *II,* 70, 20.
obsidium, *Geiselschaft* 229, 20.
obsistencia 267, 15. 274, 15. *II,* 174, 15.
obviacio *II,* 72, 10. 134, 5.
occasionaliter *II,* 98, 30.
odorifer, *stinkend* *II,* 228, 15.

officialcs 51,25. 97,25. 136,5. 174,5. 222, 15. 251, 15. 281, 10. 291, 15. 300, 15. 326, 25. 363, 1. 381, 10. 383. *II,* 17, 20. 38, 15. 41, 25. 43,20. 94,15. 133,30. 161,15. 195,1.
officiarius 101, 5. 139, 20. 155, 15. *II,* 37, 5.
organum, *Körperorgan* 104, 25; *Orgel* 8, 30.
orphanatus *subst. II,* 10, 25.

pactatus *depon.* 275, 15; quo pactato *pass. II,* 61, 10.
pagani, *Mohammedaner* 16,1. 64,35. 105, 1. *II,* 110, 20. 190, 5.
palatinatus 148, 30. 216, 30. 275, 10. 327, 10. *II,* 44, 15.
palatinus (comes Reni) 51, 30. 52. 67,30. 81,15. 95,15. 98,5. 119,25. 130,25. 136,25. 160,30. 162. 197,20. 204. 212,25. 213,5. 216. 217,10. 220. 222,25. 223,25. 231,30. 238,1. 239, 1. 265, 30. 267, 15. 270, 30. 271. 281, 25. 300, 20. 307, 5. 310, 30. 314, 15. 320, 25. 326. 328,1. 329. 350,1. 355,20. 356,10. 359, 10. 362, 1. 364, 10. 365, 1. 381, 20. *II,* 3, 15. 8, 20. 10, 10. 14, 5. 15, 10. 28, 30. 32, 15. 34, 10. 36, 25. 38, 5. 40, 1. 61, 5. 67, 20. 69, 10. 103, 15. 108, 1. 189, 15. 211,15. 217,20; (Bawariae) 128,10; (Karinthiae) 253. 291, 10. 293, 25.
palliare, *pallio donare aliquem* 20,15. 21, 10; palliatus 175, 20; palliare *metaphorice, bemänteln II,* 142,10.
pannerium, *Banner* 251, 10. 291, 5.
papalis auctoritas 6, 25. 122, 15; benedictio *II,* 29,10; bulla 168,1; curia 169,30; electio 226,10. 273,25; gracia *II,* 212, 10; processus *II,* 125, 1. 150, 1. 221, 25. 224, 20; sentencia 96, 1. 134, 25. 136, 30. 204, 15; — papale colloquium 225, 25; concilium 227, 1; ornamentum 336,1. 370,25; palacium 335, 25. 370, 15.
papatus 317, 5. *II,* 132, 20.
pariliter 262, 10. *II,* 99, 5.
parrochiales ecclesiae 331,10. 368,5.
passagium, *Fahrt über Meer, Kreuzfahrt* 57, 1. 75, 25. 76, 20. 90, 5. 116, 40. 122, 30. 129, 30. 183, 15; generale *II,* 36, 20.
passus *pass.* 172, 15.
pastor = *sacerdos II,* 214, 30.
pastoralis baculus 170, 15. 199, 10.
paternalia bona *II,* 3, 25; paternalis hereditas *II,* 169, 25.
paternaliter 182, 25.
patriarchalia *pl., vestes patriarchae II,* 188, 5; castra 174, 5.
patriarchatus 185, 20.
patriciatus titulus 14, 30. 43, 25; nomen 64, 20.
patrimonialia bona 153, 35. 170, 20. 194, 5. 316, 25. 352, 20.
patruus = *frater matris II,* 115, 5; = *patruelis filius II,* 81, 5. 166, 1; = *consobrinus* 242, 15. 284, 1.
penitencialia cantica 98, 35. 137, 5.
penitencialiter 170, 10.
penus 297, 20.
peraudax *II,* 24, 15. 53, 25.
peraudire 366, 5.
percursitare 33, 35. 37, 25. 108, 30. *II,* 115, 5.
peremptorie citare *II,* 54, 20.
perfulcitus 162, 5.
pergamenum sigillo imperiali *munitum II,* 247, 5. 248, 1.
perpendiculum, *Aufschub II,* 75, 15.
perpetualiter 13, 5. 96, 35. 112, 20. 155, 30. 183, 5. 196, 15. 322, 15. *II,* 13, 25. 47, 10. 124, 15. 181, 20.
persatis *II,* 180, 5.
phalange *II,* 163, 5. 197, 5; regie 321, 5.
pheodum 222, 25; *cf.* feodum.
pilleus habitus 251, 10. 291, 5; rusticalis 291, 30; pilleum pallium 251, 10. 291, 5.
pincerna 52. 67, 30. 175, 10. 209, 25. 252, 1. 292, 10. 300, 20.
pincernatus (imperii) 231, 5; officium 276, 30.
placitare, *verhandeln* 224, 1. 257, 15. 343, 25. *II,* 112, 10; placitata *pl.* 276, 25.
placiti dies, *zur Verhandlung (auf dem Reichstage) bestimmte Tage* 224, 25.
placitum, *Verhandlung* 193, 20. 196, 5. 294, 10. *II,* 38, 5. 134, 5. 201, 30.
placzus 328, 15. 364, 15.
plantula novella *II,* 98, 20.

plebanus, *parochus II,* 102, 5. 169, 15. 184, 15. 206, 5.
plenaria amicicia 172, 25.
plenarie 153, 35. 172, 25. 212, 20.
plexione capitis punire 68, 30. 113, 20.
plurificare *II,* 84, 5. 119, 20.
pluritas 243, 5.
poetria = *ars poetica II,* 159, 1.
policia civilis 142, 30. 143, 30.
pomerium, *Obstgarten* 130, 25. *II,* 9, 5. 32, 30. 233, 15.
pontificalia, *vestes pontificis* 37, 20. 110, 5.
pontificium 57, 10. 156, 20. *II,* 31, 20.
pori terrae *II,* 225, 15.
possessionaria potencia *II,* 156, 5.
postergare, posttergare, *zurücksetzen* 33, 5. 108, 30; *hintenansetzen* 8, 35. 183, 5. 231, 20. 271, 25. 338, 25. 344, 25. 375, 25. *II,* 224, 1; *verlassen* 219, 10. 339, 5.
posterioritas 65, 5. 105, 10.
posteritas = *posterioritas* 17, 20.
potestas, *podestà II,* 77, 20.
potitus *pass.* 222, 25.
pratellum *II,* 244, 25.
precamen 228, 35.
precapitulatus aureis litteris liber 37, 10.
preconcipere *II,* 112, 35.
preconizare 219, 20. 269, 10. 324, 25. 358, 30. *II,* 75, 10.
predisponere 239, 15. *II,* 97, 5.
predistincta agmina 321, 15.
prefelix 51, 15.
pregestacio *II,* 119, 25.
prehabere 45, 35 *saepius.*
preitinerans 320, 5. 355, 5.
prelati 183. 218, 10. 219, 20. 221, 5. 226. 248, 1. 252, 1. 259, 25. 269, 10. 270, 5. 273. 285, 5. 292, 5. 334. 359, 20. 367, 5. 369. *II,* 16 (prelatibus). 34, 1. 67, 5. 94, 1. 106, 20. 138, 15. 161, 5. 184, 5. 195, 25. 218, 10; ecclesiastici 324, 25. 359, 5; prelatus 292, 5; ecclesiasticus 183, 1.
premunire = *premonere II,* 19, 5. 46, 10. 164, 5. 197, 30.
prendiderunt *II,* 239, 10; prendidisse 224, 10.
prepeditans 319, 20.
presagare, *vorher anzeigen* 23, 1. 38, 5. 353, 5. *II,* 215, 15.
presencialia *pl.* 325, 15.
presencialiter 144, 20. 145, 20. 253, 5.
presentacio 360, 5.
presupponere *II,* 202, 5.
primas (archiepiscopus) 126, 25. 259, 25. 299, 15; primates 259, 30. 299.
primatus *II,* 240, 20; ecclesiarum 292, 5.
primogenitura 253, 20.
prineipaliores *II,* 58, 10.
principatus, *Fürstentum* 85, 35. 91, 25. 94, 15. 122, 30. 133, 1. 187, 10. 188, 20. 190, 15. 194, 30. 207, 30. 224, 5. 231, 5. 239, 5. 248, 30. 288. 289 *etc.*
prioritas 17, 20. 65, 5. 105, 10.
privilegiari *pass.* 357, 25.
proceriati principes 51, 25.
processus *II,* 196, 5. 237, 5; iurium 292, 20; dictare 369, 15; processum (processus) formare *II,* 123, 1. 149, 5.
prodigialius *II,* 71, 25.
prolocucio 291, 35.
pronepos, *Grossneffe II,* 248, 5.
prothoflamen 5.
protractus *subst.* 338, 25.
protunc 224, 30.
provincialis, *Ordensprovinzial II,* 146, 20. 228, 25.
pubescerat *II,* 139, 25.
publicanus (?) 369, 25.
pugillatus certaminis singularis 171, 20.
pupillatus *subst.* 384, 20. *II,* 3, 25. 194, 1.
purchgravius 279, 25. 350, 1. 379, 10. *II,* 39, 1. 40, 5; purgravius 265, 20. 271, 10. *II,* 140, 30. 206, 10; *cf.* burchgravius.

quartare *II,* 21, 10. 49, 1.
querulare 228, 1; querulari 78, 25. 112, 15. 117, 35. 124, 10. *II,* 36, 30. 216, 30; querulans 184, 5. 291, 35. 292, 15. *II,* 3, 5. 11, 10. 35, 1. 40, 5. 225, 5; querulando 155, 5.
quietare 15, 5. *II,* 137, 10. 155, 30. 172, 5.

racionale, *vestimentum pontificale II,* 83, 25. 119, 10.

rancorosus *II,* 58, 20.
rasorium, *Rasiermesser* *II,* 56, 40.
rata, *Rate* 213, 5.
ratificare 284, 25. *II,* 83, 5. 118, 15. 168, 10.
reacquirere 166, 20. *II,* 201, 30.
reapprehendere 342, 1. *II,* 168, 25.
reassumere 155, 5. 278, 5. 341, 20. *II,* 213, 5.
reclusorium *II,* 182, 5.
recognicionem suorum iurium facere *II,* 34, 25; sine recognicione habere 302, 5.
recommendacio *II,* 136, 25.
recommittere *II,* 159, 10. 206, 5.
recompensa 245, 1. *II,* 70, 5. 131, 20; reconpensa *II,* 115, 20. 134, 15; pecuniaria *II,* 199, 30.
reconnectere *II,* 37, 25.
rediebat *II,* 78, 15.
refectorium *II,* 20, 5.
reformare = *restituere* 13, 20. *II,* 230, 15.
regalia, *Regalien* 221, 15. 269, 25. *II,* 34, 1. 54, 1. 216, 10; (insignia) 83, 35. 86, 20. 121; (vestimenta) 249, 5. 268, 5. 288, 30. 289, 1; insignia 217, 30; donativa 302, 1; regalium thesaurus 48, 30; regales induvie *II,* 84, 5.
regia via *II,* 186, 20. 216, 25.
regicidae 386, 5. *II,* 6, 1.
registrare *II,* 148, 15.
regivolum vinum 360, 5.
regulares canonici 191, 30. *II,* 190, 15.
rehabere 83, 10. 120, 20.
reintegrare 228, 15. *II,* 142, 15.
religiosi (viri) 199, 15. 247, 5. *II,* 128, 25.
resarcicio *II,* 100, 20.
residenciam habere 157, 1. *II,* 93, 25.
resistencia 133, 35. 168, 15. 229, 30. 266, 30. 363, 15. *II,* 207, 5.
resolidare *II,* 187, 25.
responsales *II,* 9, 10. 33, 1; sollempnes 216, 5.
responsivam differre 282, 15.
retentor promissionum 262, 1.
retransmittere 237, 1. 308, 5.
retroactio 318, 25.
retrocessum negocium *II,* 230, 10.
retrogrediens 301, 15.
retunsio *II,* 20, 30. 48, 25.
robustatus 33, 30. 376, 15. *II,* 89, 5. 99, 5.
rotagium 379, 1.
rusticales 293, 30; calcei 251, 10. 291, 5; vestes 292, 10. *II,* 161, 25; rusticale commercium 252, 30; rusticalis pilleus 291, 30; vestitus 252, 10. 292, 20.

sacramentaliter 108, 35. 124, 10.
salinale ius *II,* 201, 1.
salinantes 372, 5.
sarchofagare *II,* 27, 1.
scacarum ludus 164, 5; scaci *II,* 48, 10.
scandizare 280, 20.
scarletum 99, 5. 137, 15. 164, 25. 205, 35. *II,* 45, 5.
scientifici viri 17, 5.
scindatum, *cendatum, Taft* 324, 15.
scrupulum = *scrupulus* 51, 30. 227, 20.
scultetus 314, 20. 350, 5.
secretale solacium *II,* 172, 5.
secretarius 189, 30. 250, 1. 289, 20. 311, 20. 347, 20. *II,* 26, 20. 156, 25. 221, 10.
seculares 199, 15. 218, 10; ecclesiae 331, 10; principes 270, 20; secularis milicia 295, 15.
secundarie 366, 5.
secundario 87, 5. 115, 1. 125, 20. 173, 1. 178, 20. 317, 25. 354, 5. 378, 20. *II,* 134, 10.
sedes (apostolica) 56, 10. 115, 10. 131, 10. 160. 168, 5. 169, 30. 211, 15. 228, 30. 274, 20. 282, 25. *II,* 67, 30. 93, 25. 183, 25. 230; sancta sedes 162, 20; sedes apostolica 1, 5. 169, 5. 226, 5. 228, 15. 246, 1. 250, 25. 294, 20. 316, 15. 371, 1. *II,* 93, 20 *etc.*
seductivus *II,* 133, 25.
seminatura 341, 1.
sentenciare 64, 20; sentencians 124, 15.
septennalis 83, 20. 120, 20.
sequester locus *II,* 166, 5. 198, 25.
serietenus, *der Reihe nach* *II,* 157, 5.
seriose *II,* 115, 25.
sermocinium *II,* 225, 5.
sexannalis 226, 5. 273, 25.
sigillefer *II,* 33, 25.
sigillum aureum 153, 30; imperiale *II,* 247, 5; imperatoris *II,* 248, 1.
signare = *designare* 90, 15.
symea = *simia* *II,* 113, 20.
sindicus *II,* 171, 25.

situatus 203, 10. 247, 10. 308, 20.
solaciari *II,* 13, 15. 28, 30.
solaciosa colloquia 385, 10.
soldanus *v. in Indice.*
ad soldum suum disponere negocia *II,* 78, 20.
sollempnizare 19, 10. 52, 25. 65, 15. 105, 15. 322, 15. 324, 25 *saepius.*
sollempnizacio *II,* 16, 15.
sorcialiter 3, 35. 29, 1.
sororius = *uxoris frater* 314, 25.
specificatus *II,* 213, 20.
spectabilitas curie 237, 25.
speculatus *pass. II,* 13, 5.
stercoralis cloaca 285, 25.
stillamina veri sanguinis *II,* 210, 5.
stipendiare 334, 25. 354, 15. 363, 10. 369, 35; stipendiatus miles 378, 20; stipendiandus *II,* 95, 10.
strictitudo temporis brumalis *II,* 176, 20. 208, 20; strictitudines semitarum 315, 25.
studentes, *Studenten II,* 146, 15; *cf.* constudentes.
studium, *Universität* 43, 20. 325, 15. *II,* 146, 15; studia liberalia *II,* 7, 30. 31, 15.
sublevamen *II,* 41, 25.
subpani, barones terrae Bohem., *župan* 339, 1. *II,* 153, 5.
subterrare 322, 10. 381, 10. *II,* 96, 30. 97, 1. 114, 15. 228, 10.
successive 282, 5. *II,* 30, 20.
sudorose 271, 15.
sudorosus *II,* 133, 20.
suffraganei (episcopi) 258. 298.
superoriri 230, 30. *II,* 157, 25.
sustentamentum 151, 25. *II,* 204, 15. 224, 30.

talliare *II,* 41, 25. 196, 1.
tannus 176, 15.
tediari *II,* 81, 25; tediati *II,* 133, 15.
temporalia 190, 1; temporalis iurisdictio 185, 25.
termalia *v.* thermalia.
testamentaliter 165, 5.
testare, *vermachen* (testatum regnum) 99, 15.
theolonium *II,* 181, 15.
thermalia 18, 20; termalia balnea 16, 1.
thronizare 154, 1.
tonditur 245, 5.
tonsorare 8, 15. 13, 30. 45, 10. 62, 5. 63, 10. 103, 25; tonsurare 42, 40. 44, 35.
tormentales machinae 302, 25.
tormentare 234, 30. 259, 20. 314, 5. 349, 20. 380, 5. *II,* 88, 15.
tormentatio, tormentacio 147, 20. 177, 20.
torneta, *Turnier II,* 145, 5; tornetae *pl.* 308, 20. *II,* 154, 1. 155, 15. 166, 20. 199, 1; tornetarum ludus *II,* 147, 5.
tortici(a), *Fackel II,* 72, 20. 110, 10.
totalis concordia *II,* 187, 15.
toxicus, *vergiftet* 347, 20.
transalpinans 119, 10.
transitus, *Tod* 191, 5. 306, 20. *II,* 42, 30. 54, 10.
transmarinare 228, 15.
transmontana *pl., Deutschland* 183, 10.
transmontare 342, 10.
transvadacio 319, 25.
transvadare fluvium 260, 25. *II,* 65, 15. 105, 1; aquam 301, 20.
treugae 94, 30. 96. 133, 20. 135. 155, 25. 157. 196, 10. 200. 208, 25. 261, 30. 303. 328, 15. *II,* 14, 10. 39, 5. 88, 15. 137, 5. 161, 1. 174, 25. 180, 5. 207, 15. 217, 10. 219, 1. 229, 10; treuga (?) *II,* 179, 10.
treugare 172, 20. 196, 5. 208, 25. *II,* 187, 1. 190, 5. 233, 25. 237, 1.
trusalis cuttella *II,* 4, 10; gladiolus *II,* 14, 25. 39, 30; pugio 385, 20.
trutinacio 142, 25. 143, 25.
tuicio = *advocatia* 261, 1.
tumbare 173, 20.
tyrannizare 80, 35; tyrannizans 38, 5.

ultimum vite facere 8, 20. 31, 20.
urseus = *ursinus* 181, 20.
uxoracio *II,* 18, 5.
uxoralis sanguis 224, 10.

vasallatus 173, 10.
vasallus 100, 20. 139, 5. 175, 5. 209, 20. 218, 15. *II,* 181, 1.
venator imperii, *dux Karinthiae* 252, 10. 292, 25.
vertigo capitis, *Kopfverdrehung, Irrsinn II,* 190, 20.

vetavit 347, 5; vetaverat 199, 10; vetaverunt *II,* 24, 10. 182, 30; vetasset *II,* 152, 15.
vexillulum 251, 15. 291, 10. *II,* 151, 30. 158, 20. 161, 10.
vicariatus *II,* 123, 20. 137, 30. 190, 1. 219, 5.
vicecancellarius 286, 10.
vicedominus 329, 20. 344, 10. 365, 1.
vicinare se 356, 5; vicinari 379, 25; vicinatus *pass.* 30, 35.
vicinatus *subst.* 173, 10.
viduacio *II,* 180, 15.
vincivit 360, 1.
vinculare 329, 25.
virtuosus 262, 30.
volita *pl.* 249, 1. 274, 20. 313, 1. 333, 15. 376, 25. *II,* 32, 5. 90, 20. 108, 20. 167, 5.
vulgaria *(deutsche)* nomina 104, 40.
vulgariter, *in der (deutschen) Volkssprache* 221, 20. 269.

Wernamentum 372, 1.

Y. *v.* **I.**

Zimera, zymera, galee decus, *Zimier* *II,* 166, 20. 199, 1.

Addenda et Corrigenda.

I, p. 43, *l.* 13. *lege:* contumbati (*non* concumbati).
p. 51, *l.* 24. *lege:* Brutenis (*pro* Brucenis).
p. 64, *l.* 45. *pro* a. 747. *lege:* infra p. 104, l. 17. 18.
p. 97, *l.* 20. *lege:* Australis (*non* australis).
p. 219, *l.* 13. 14. *post* superiores *et* postergans *pone virgulam.*
p. 284, *l.* 36. *verba* Hoc anno *magnis litteris exprimenda sunt.*
II, p. 269, *col.* 1. *dele* Bruceni *v.* Pruteni.
